د کتاب معرفي

د کتاب نوم: پیغام(څلورم ټوک)

لیکوال: زبیر افغان

د نشر کال: ۲۰۲۲م

د کتاب ټول حقوق له **پېروز د دیني مطالعاتو او څېړنو بنسټ** سره خوندي دي.

پېروز د دیني مطالعاتو او څېړنو بنسټ

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

اول پاک خواږه بیا نیک اعمال ۷
ایمان او د صالحو اعمالو پایله ۱۱
حجاب د اختلاف او اتفاق ترمنځ.. ۱٦
د بتانو ماتول، د جهالت پر ناسمه مفکوره وروستی گوزار ۳۷
د تقدیر په اړه لنډ وضاحت.. ۳۹
د خرافات ختمونې له وسیلې یې بېرته د پنځونې هڅې................ ٤۳
د رؤیت هلال(میاشتې لیدلو) ستونزه ٥۳
د هدایت تر لاسه کولو وړ او ناوړ افراد/قومونه ٦٦
دین د نفرت په دام کې ٦۹
دیني تعبیر د ارتجاع او تجدد ترمنځ ۷۹
زموږ په دیني تعبیر کې د عقلانیت خلا ۸۹
زموږ ماضي او حال؛ د عزت له مناره د ذلت تر کندې ۹٦
طالبانو ته اخطار ۱۰٥
گنې ودونه(تعدد زوجات).. ۱۱٦
مقدس متن نامقدس تفسیرونه.. ۱۲۷
د یهودو غندل شوي اعمال او زموږ ټولنه ۱۳۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعقل، تفکر او تدبر په قران کې ۱۵۶

ایا په اسلام کې مذهبونه یوه اړتیا ده؟ ۱۷۸

اساسي او فرعي قوانین ۱۸٤

د علم کتاب د بې علمو په لاس کې ۱۹۱

عبادات او له ژوند سره یې تړاو... ۱۹۷

فقه که قانون ۲۰۲

دین او ساینس ۲۱۱

پر دیني سرچینو زیاتونې او ترې کمونې................................. ۲۱۹

د دوو بنو د رضاعي اولاد نکاح ۲۳۱

پرون او نن د مرېیتوب بنې ۲۳٤

ایا د دوو ښځو شاهدي له یوه نر سره برابره ده؟ ۲٤۲

په میراث کې د لمسي حق ۲٤٦

په مصنوعي ډول اولاد پیدا کول.. ۲٦٦

استقلال او اشغال ۲۸۰

د رؤیت هلال (میاشتې لیدلو) ستونزه ۲۸٤

په دولتي محکمو کې د نکاح راجسترول (ثبتول) ۲۹۷

د انسان د بدني غړو پیوندکاري ۳۰٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما حقیقت او ستا حقیقت ۳۱۸
هم ملت او هم امت؛ توازن یې څنګه ساتلای شو؟ ۳۲٤
د جنس بدلول ۳۲۹
مراجع ۳۳۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول پاک خواړه بیا نیک اعمال

}یَا أَیُّهَا الرُّسُلُ کُلُوا مِنَ الطَّیِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِیمٌ { [المؤمنون: ۵۱]

اې رسولانو! پاکیزه خواړه خورئ او صالح اعمال کوئ، زه ستاسو پر اعمالو علم لرم.

په دې ایت کې تر صالح عمل وړاندې د پاکو خوړو یادونه شوې ده او بیا د امر رسولانو ته شوی دی، د رسول عمل تر هغو د قبول وړ نه دی، څو په دغه حکم عمل ونه شي. که د رسول د عمل لپاره دا شرط وي نو ایا امتیان ترې مستثنا دي؟ په هیڅ صورت نه، حتمن به دغه معیار پوره کوي، یوازې اودس کول د لمانځه لپاره بس نه دی، نه یوازې د جامې پاکي د لمانځه د صحت لپاره کفایت کوي، که په بولو لړلې جامه باندې لمونځ نه کېږي، نو په مردار مال تغذیه شوي بدن باندې هم لمونځ نه کېږي، که د لمانځه لپاره د جای نماز پاکي لازمي ده، نو د ځمکې پاکي هم ورته اړینه ده چې نه به دې له چا غصب کړې وي، نه به دې په چلول او دوکه څنې اخیستې وي، نه به دې د خور، لور او نورو خپلوانو له حقه را گرځولې وي، دا ډېره جالبه ده چې زموږ خلک کوچنی جای نماز پاك غواړي خو دومره لویه ځمکه بیا که د هر چا له حقه را گرځول شوې وي، پروا نه په کوي، یو څاڅکی بولې پر جامه نه ایله کوي، خو که یې ټول بدن په حرام مال تغذیه شوي وي، بیا باك نه په کوي. په یوه حدیث کې راغلي:

عَنْ أَبِي هُرَیْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ: " أَیُّهَا النَّاسُ، إِنَّ اللهَ طَیِّبٌ لَا یَقْبَلُ إِلَّا طَیِّبًا، وَإِنَّ اللهَ أَمَرَ الْمُؤْمِنِینَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِینَ، فَقَالَ:

(c) ketabton.com: The Digital Library

{يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا، إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ} [المؤمنون: ٥١] وَقَالَ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ} [البقرة: ١٧٢] ثُمَّ ذَكَرَ الرَّجُلَ يُطِيلُ السَّفَرَ أَشْعَثَ أَغْبَرَ، يَمُدُّ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ، يَا رَبِّ، يَا رَبِّ، وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ، وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ، وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ، وَغُذِيَ بِالْحَرَامِ، فَأَنَّى يُسْتَجَابُ لِذَلِكَ؟ "(١)

له ابو هریره رض روایت دی چې رسول الله ص ویل: الله پاک دی یوازې پاک شی قبلوي، الله مسلمانان په هغه څه امر کړي دي چې رسولان یې په امر کړي: اې رسولانو! پاک خواړه خورئ او نیک اعمال کوئ، زه ستاسو پر اعمالو علم لرم، او ده ویل: اې مومنانو! له هغه پاک رزق څخه خوراک کوئ چې موږ په روزي در کړي. بیا یې یو کس ذکر کړ چې له اوږده سفره یې ویښتان ببر او بدن خیرن وي، لاسونه اسمان ته پورته کړي، په دعا کې وایي: اې زما پالونکې! اې زما پالونکې! د هغه خوراک حرام وي، څښاک یې له حرامو وي، جامه یې په حرامو وي او په حرامو تغذیه شوی وي؛ نو څنګه به یې دعا قبوله شي؟!

د دې حدیث په رڼا کې د خپلې ټولنې دینکارانو ته وګورئ، زیاتره زموږ ډېر لمونځ کوونکي تر غاړې په ناسمو معاملاتو کې ډوب وي، دوی فکر کوي چې لمونځ کوم، نور به نو خدای له ما څه غواړي؟ تر لمانځه وروسته تسبیح وایم، روژه چې راشي، نیسم یې، که زیاتې پیسې وګټم حج و عمره په کوم، له کور سره یو جومات په جوړ کړم، دغه دین شو، نو ولې موږ دعا نه قبلیږي؟ ولې ورځ تر بلې بدې ورځې پر موږ را روانې دي؟ زموږ د عمل کوم ځای ناسم دی چې بدې پایلې یې موږ زغمو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ خلك په دې نه پوهېږي چې له کومو قراني الفاظو چې موږ يوازې د لمانځه معنا اخلو، هغه جمله د مفهوم له مخې تر دې ډېره پراخه ده، هغه ټوله ټولنه د ټول وخت لپاره رانغاړي، هدف يې د الهي قوانينو په وړاندې تسليمي ده، لمونځ يې عملي بېلگه ده چې څوك عملن دغه كار د يوه تمرين په شكل وكړي، خو كه يوڅوك لمونځ كوي، اما په نور ژوند كې د همدې خداى احكام نه عملي كوي، نو لمونځ يې هم بې گټې دی.

روژه له حلال مال څخه د خداى د امر له امله بندېدل نه دي، بلكې دا عملي تمرين دی، څو د خداى په امر له حرامو مالونو څخه د بندېدا عملي تمرين په وشي، خو كه څوك له روژې سره حرام خوري، روژماتی او پېشلمی يې په حرامو وي، نو بيا روژه هيڅ معنا نه لري، حج او عمره هغه وخت ښه دي چې د خداى پر ټاكلې لار انسان تر هغه ځايه ولاړ شي، نه دا چې په غلطو لارو تر لاسه شوی مال انسان حج ته ورسوي يا عمر په وكړي، دا نه يوازې د گټې سبب نه كېږي، بلكې د نور وبال سبب دی.

په لمانځه او حج مغرور شوي خلك دې لومړی دې ته وگوري چې گټه يې له كومه ځايه ده؟ معاملات يې څنگه دي؟ د خلكو حقوق يې ور كړي دي كه نه؟ زما د شخصي تجربې له مخې زياتره همدا ډېرو حجونو او لمنځونو والا په كور كې بد اخلاقه، معاملاتو كې سره گډوډ، له حرامو لارو د مال گټونكي، خپلو قريبانو ته حق نه وركوونكي او ډېر تونده خويه خلك وي، وړه استثنا حتمن لري، مگر اكثريت يې زموږ د ټولنې دغه وړ كسان دي، نو دا لمونځ څه فايده؟ په روژه كې هر مازيگر زموږ بازارونو كې جنگونه وي، كنځل وي، يو د بل ښځې كنځل كېږي، كه وس يې ورسېږي، هر عمل ورسره كوي، پر سودا شل قسمه درته كوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمزوری شی د ښه شي په نوم در کوي، دا نو روژه شوه؟ تر دې روژې خو چې يې نه وي نيولې ښه ده، ځکه اعصاب به يې پر ځای وي، دوی هسې هم د روژې هدف نه پوره کوي، خدای ستا لوږه، تنده او د شپې بې خوبي څه کوي؟ د هغه هدف دادی چې ته په ټولنه کې داسې ژوند وکړې څو خلك له تا ډار ونه لري، د خلکو مالونه ونه لوټې، د يو څو ورځو لپاره عملن تمرين درباندې کوي چې که د خدای په امر حلال خواړه نه خورې، نو حرام به هم د دې خدای په امر نه خورې، او که موږ حلال د روژې په نامه ايله کوو، خو حرام بيا په همدې روژه کې ګټو څو ماښام روژه په ماته کړو، نو دا زموږ د عمل و عقيدې، د نيت او کردار پاراډوکس نه ښيي؟ خدای منافقانه عمل ته اړتيا نه لري، نه عمل خدای ته ګټه رسوي، عمل د انساني ټولنې د حفاظت لپاره لازم شوی دی نه خدای ته د ګټې رسولو په پار.

۲۰۲۲/اگست/۲۳

سرچينه:

۱)(مسلم، کتاب الزکاة، باب قبول الصدقة من الکسب الطيب وتربيتها، ح: ۱۰۱۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایمان او د صالحو اعمالو پایله

په قرن کریم کې ژمنه شوې ده چې که تاسو ایمان راوړئ او صالح اعمال وکړئ، نو د ځمکې او اسمان برکتونه به مو په برخه شي، یا به په ځمکه کې واک در کړل شي، نو اوس زموږ خلکو ته شکونه پیدا دي چې موږ ایمان هم لرو، او نیک اعمال هم کوو، ولې هغه ژمنه له موږ سره نه تر سره کېږي؟

لومړی به د قران کریم دغه ایاتونه راوړم، بیا به وروسته تبصره پر وکړم:

{وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَى آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَرَكَاتٍ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ} [الأعراف: ۹۶]

ژباړه: او که د ښارونو خلکو ایمان راوړی وای او تقوا یې کړې وای، موږ به د اسمان او ځمکې برکتونه ور کړي وای.

{ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ} [النور: ۵۵]

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: الله ستاسو له هغو کسانو سره چې ايمان راوړي او صالح اعمال وکړي، ژمنه کړې ده چې په ځمکه کې به د پخوانو مومنانو په شان واک ورکوي، هغه دين چې ده ورته خوښ کړی، هغه ته به ځای ورکوي او تر ډار وروسته به يې حالت په امن بدلوي، دوی به زما احکام مني، له ما سره يوځای به د بل د احکامو منونکي نه وي، که چا له دې انکار وکړ، هغوی فاسقان دي.

{وَأَنْتُمُ الأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ} [آل عمران: ۱۳۹]

ژباړه: که تاسو مومنان وئ، نو تاسو به برلاسي يئ.

دغه ډول اياتونه د دې سبب دي چې خلک نيوکې وکړي، دوی فکر کوي چې قران کريم کړې وعده اوس له دوی سره نه پوره کېږي، نو العياذ بالله قران هسې خبرې کړې دي او که زموږ په اعمل کې ستونزه ده؟

قران کريم د الله کتاب دی او الله تعالی بې ځايه ژمنې نه کوي او نه له وعدو مخالفت، مگر ستونزه هم زموږ په فهم کې ده او هم مو په عمل کې.

قران کريم موږ ته دا خبره کړې ده چې تاسو به د خپلې بريال لپاره په ذهني توگه چمتو يئ، سل سلنه به مو د برلاسی ايمان وي ځکه د الله قانون درسره دی، له هغه څخه د الهام په اخيستو د فطرت له قوانينو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هماهنگۍ عمل کوئ چې بريا يې حتمي پايله ده؛ خو لـه دې سره بـه تقوا او صالح اعمال کوئ، تقوا يا صالح اعمال چيش دي؟

موږ تقوا په ډار يا پرهېز گاري ترجمه کړې ده او صالح اعمال مـو تـر لمونځ، روژې، حج او د قران کريم تر ختمونو محدود کړي دي، له دې امله هغه اعمال چې قران کريم يـې لـه مـوږ غوښـتنه کـوي، مـوږ نـه دي ترسره کړي چې نتيجه يې هم زموږ په وړاندې ده.

تقوا او صالح اعمال د خدای د احکامو رعايت، ور باندې عمـل، لـه هغو هداياتو سره هماهنگه کار و کردار، دا لمونځ او دې ته ورتـه اعـمال يوازې نښې دي د هغو اعمالو چې يو مومن يې په خپـل ټـول ژونـد کـې عملي کوي، لمونځ او دې ته ورته عبادات يوازې نيـک اعـمال نـه دي، قران کريم تر لمانځه مخکې د الله تعالی حاکميت ياد کړی دی، بيا يې له انسانانو سره ښه رويه ياده کړې، بيا يې په کاينـاتو کـې غـور و فکـر يـاد کړی، د لمانځه او دې ته ورته عباداتو درجه وروسته راغلې ده، يو څوک د زړه له اخلاصه پر الله ايمان ولري، نـو هغـه يـوازې پـه جومـات کـې د خدای لپاره رکوع او سجده نه کوي، بلکې ټوله ورځ او ټول ژوند يـې د قوانينو په وړاندې دغسې سرټيټوي لکه په جومات کې د لمانځه مهال.

سمه ده يو چا ټول وخت د الهي قوانينو رعايت وکړ، نـو د اسـمان او ځمکې برکات څنګه تر لاسه کوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

قران کریم انسان ته ویلي دي چې اسمان او ځمکه درته مسخر دي، تاسو د خپلو وړتیاو په کارولو له دې نړۍ څخه ګټه اخیستای شئ، انسان ته یې ویلي چې اسمان ته ختل او ځمکې ته ننوتل یوازې یوه قووت ته اړتیا لري(الرحمن: ۳۳)، انسان ته الله تعالی وایي چې موږ د فکر، تصور، خیال، ژبې، کار، تعمیر او تخریب وړتیا ور کړې ده(البقره: ۳۱)، قران کریم هغه فکر ته رابللی، د علم یادونه یې ورته کړې، د کایناتو په اړه یې دا ورته ویلي چې هغوی تر قوانینو لاندې دي، تاسو ورڅخه ګټه اخیستای شئ، په انساني ټولنه کې یې ظلم منعه کړ، له یو بل سره د همدردۍ امر یې وکړ، د عدالت او احسان امر یې وکړ، بشریت یې ټول د احترام وړ وباله(الاسراء: ۷۰)، بشریت ته د قوم، ملت، ژبې، مذهب، ډلې، ګوند، رنګ او بل هر شي چوکاټونه یې لغوه کړل، انساني غلامۍ ته یې پای ور کړ او د خدای د قانون له مخې یې هغه انسانان درانه وبلل چې خپل ور سپارلی کار په پوره وي(الحجرات: ۱۳)، که د قران کریم په ایاتونو کې دا ټول فکر وشي، دغسې عملي شي، دغه مفاهیم یې را برسېره شي، انسان هم تر خپل منځ د یوه کور د غړو په شان ژوند وکړي او هم د کایناتو په اړه هغه ډول عمل وکړي چې قران کریم ورته هڅولي دي، نو به یوه جنتي ټولنه جوړه شي، د اسمان او ځمکې برکات به د دوی په برخه شي، فساد به ورک شي، علم به وده وکړي، ټولنه به هوسا شي، خلک به خوشاله شي، د بشریت لپاره به د نن ورځې جوړ دوزخ په جنت بدل شي، ستړی انسان به پکې هوسا شي، د یوه خدای قوانین به عملي کېږي او ټول بشر به یې په وړاندې یوه مساوي درجه ولري، نه به

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیر ترې مستثنا وي او نه به د خدای قانون د مسکین او بې اسرې و وسلې د پښو زولنې، په دې توګه به یوه بشریت شموله اداره جوړه شي، چې تر مخ به یې د یوه ملت مسله نه وي پرته، بلکې د ټول جهان، بشر، کایناتو، د دې ژوند او د یوه اوږده بل ژوند د خوندیتوب تصور وي. په دې توګه دغه صالح اعمال او تقوا موږ هغه مقام ته ورسوي چې قران کریم یې وعده راکړې ده، نه هغه اعمال چې موږ یې په خپله ټولنه کې کوو او نه هغه تصور چې موږ یې له قران کریم څخه لرو.

۲۸/۸/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

حجاب د اختلاف او اتفاق ترمنځ

حجاب د دوو شيانو ترمنځ بېلونکي يا پټونکي ته وايـي(١)، پـه قـران کريم د ګڼو معناؤ لپاره کارېدلی دی، د همدې معنا لپاره په دې ايت کې دی:

{ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ} [الأحزاب: ٥٣]

ژباړه: او که مو له نبوي ميرمنو پوښتنه کوله، نو د حجاب له بلـې خـوا يې ځنې وکړئ.

که دلته دوه نور ټکي هم واضح کړم چې له همـدې موضـوع سره اړه لري، نو ښه به وي چې د بحث په وضاحت کې له موږ سره مرسته کولای شي، زموږ خلک ستر او پرده تقريبن په يوه معنا کاروي، مثلن وايي: پرده وکړئ، ستر وکړئ، څه بې ستره ښځه وه، څه بې پردې ښځه وه. ستر پـه عربي کې پټولو ته وايي، لکه په يوه حديث کې دي:

مَنْ سَتَرَ عَوْرَةَ مُسْلِمٍ فِي الدُّنْيَا سَتَرَ اللهُ عَوْرَتَهُ فِي الآخِرَةِ.(٢)

که په دنيا کې چا د يوه مسلمان عيب پټ کړ، الله به په اخـرت کـې د هغه عيب پټ کړي. دلته دواړه ځايه ستر د پټوالي لپـاره اسـتعمال شـوی دی. پرده بيا زموږ خپل لفظ دی چې کلـه يـې لـه حجـاب سره مـرادف کاروو او کله يې له ستر سره، که څوک ښـځې تـه ووايـي: پـرده وکـړه را ووزه، نو هدف يې چادري يا هغه تور حجاب يـا غـټ پړونـی پـر ځـان

(c) ketabton.com: The Digital Library

اچول وي، يا هم ورته وايي: حجاب وکړه، راځه! بيا هم عيني شی هدف دی. يا ورته وايي: ښه سمه په ستر کې راشه، يعنې محجبه او پردې کې راشه.

دويمه خبره د عورت ده، عورة د هيواد د سرحد هغه ځای ته ويل کېږي چې د نقص له امله دښمن حمله پر کوي يا ډار يې موجود وي، د الاشتقاق ليکوال وايي: عورةُ القومِ، هغه ځای ته دی چې د دښمن له لوري پرې د بريد خطره وي، لکه په احزاب سورت کې دي: {إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ} [الأحزاب: ۱۳]، دلته يې همدغه معنا ده، ابن فارس وايي: عوره هر هغه شي ته ويل کېږي چې د خالي والي له امله يې ساتنه لازمي وي، همدارنګه هغه شي ته هم ويل کېږي چې شرم و حياء ځنې کېږي، د نر يا ښځې فرج ته هم عورت ويل کېږي، موږ په پښتو کې هم دغه معنا ځني اخلو، مثلن وايو: عورت دې پټ کړه، هدف ورڅخه يوازې فرج هم نه وي، د ښځې او نر د ستر ټول ځايونه ور ښيو، په قران کريم کې دي: عَوْرَاتِ النِّسَاءِ يعنې د ښځو له سيکس سره تړلې خبرې و کارونه، يو بل ځای هم د هغو درو وختونو لپاره کار شوی دی چې خلک پکې عمومن جامې کاږي، د سهار تر لمانځه مخکې، د ماخستن تر لمانځه وروسته او غرمه، قران کريم وايي: {ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ} [النور: ۵۸]، دا درې هغه وختونه دي چې تاسو پکې جامې ږدئ.

حجاب، عورت، ستر هر يو ګڼې معناوې لري، البته په خپل خاص مورد کې راتګ يې ځانګړې معنا ور کوي، نو دلته د حجاب څخه پرده يا هغه جامه/چادري/کالی/ټوکر هدف دی چې ښځې يې له خپلو کاليو

(c) ketabton.com: The Digital Library

برسېره استعمالوي، تر دې وروسته چې د هر یوه لفظ په بنسټیزه معنـا مـو ځان پوه کړ، اوس نو اصل موضوع ته را ګرځم.

د حجاب په اړه د مسلمانانو ترمنځ اختلافي او اتفاقي ټکـي شـته، پـه یوه مسلمانه ټولنه کې ټولې مسلمانې ښځې هغه اتفاقي ټکي رعایتوي، په خاص ډول زموږ افغاني ټولنه کې یې نامسلمانې ښځې هم رعایت کوي، ځکه د ټولنې لویه برخه مسلمانان دي، نو د هغوی تر تاثیر لاندې اقلیتونه هم اړ شوي چې زمـوږ مـذهبي/کلتوري ارزښـتونو تـه درنـاوی وکـړي. ستونزه له دې را جوړه ده چې زمـوږ خلـک/ډلې خپـل افکـار پـر نـورو تحمیلوي چې له همدې ځایه فاجعـه پیلېـږي او د وخـت پـه تېرېـدو او خشونت کولو عمق ته رسېږي، اتفاقي ټکي یې باید عمـلي شي، کـه پـه یوه اسلامي ټولنه کې څوک د دې رعایت نه کوي حکومت یې د ټـولنې له امله مجبورولای شي چې رعایت یې وکړي، اما په اختلافي ټکو کې پر خلکو جبر کول د هیچا حق هم نه دی حتا که حکومـت هـم وي، کـه د واکمنې طبقې خلکو ته خپل فکر سم معلومېږي نو یوازې د توصـیې تـر کچې نورو خلکو ته ویلای شي، اما جبري کول یې نه شریعت کې جواز لري، نه قانون کې او نه بشري اخلاق اجازه ور کوي.

د حجاب په اړه د طالبانو تر نوي فرمـان وروسـته د دینـي عالمـانو لـه لوري ډول ډول دریځونه ونیول شول، چا د طالبانو د فرمان حمایت کاوه، څوک د میرمنو پر خوا ولاړ وو نرمي یـې کولـه، چـا د طالبـانو د سـخت موقف په وړاندې له حجابه د میرمنو د خلاصـون پـه اړه میرمنـو تـه حق

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکاوه چې خپل واک يې دی، حجاب کوي که نه د يوه انسان په توګه د دې کار د انتخاب او نه انتخاب حق له میرمنو سره دی؛ البته په يوه اسلامي سنتي ټولنه کې به هم د اسلامي احکامو رعايت کېږي او هم د هغې ټولنې د کلتور، هر افراط د تفريط لامل کېږي او په هره نوعه تفريط ډېر افراط ته زمينه سازي کوي. د حجاب په اړه دريځ بايد د واضحو نصوصو لارښونو ته په کتو ونيول شي چې خپله ټولنه به يې هم له پامه نه وي اچولې.

د حجاب په اړه لومړی لارښوونې قران کريم کړې دي، بايد لومړی د قران کريم هدايات تر نظر تېر شي چې د الله کتاب امت ته په دې اړه څه ډول هدايات ور کوي:

{ قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ () وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ} [النور: ۳۰، ۳۱]

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: مومنانو ته ووایه: سترګې دې ټیټې ساتي او د خپلو فرجو ساتنه دې کوي، دا د دوی لپاره د پاکي ډېره ښه طریقه ده، الله د دوی په اعمالو خبر دی، او مومنو میرمنو ته ووایه: سترګې دې کښته ساتي، د خپلو فرجو حفاظت دې کوي او خپل زینت دې نه ښکاروي، مګر هغه چې ښکاره وي، او خپل پړوني دې پر خپلو ګرېوانو را خپاره کړي او خپل زینت دې نه ځرګندوي، مګر خپلو مېړو، خپلو پلرونو، خپلو خسرانو، خپلو زامنـو، خپلو بُنځیانو، خپلو ورونړو، خپلو ورېرونو، خپلو خورېیانو، نورو ښځو، د دوی مرېیانو او هغه تر لاس لاندې بـې شـهوته سـړي و ماشـومان چـې د میرمنو (د سیکسي خبرو/کارونو) په اړه پوهاوی نه لري، دوی دې په نـاز و نخرو مزل نه کوي چې پټ زینت یې ښکاره شي او اې مومنانو! ټول د الله لور ته رجوع وکړئ، چې بریالي شئ.

په دې ایت کې زه دوو نکتو ته تم کېږم: یوه یې د زینت پـه اړه ده او بل یې د پړوني ده. قران کریم دلته ویلي چې زینـت دې نـه ښـکاروي، مګر هغه چې ځرګند دی. خلکو له دې مخ اخیستی دی، په داسې حـال کې چې مخ یې هدف نه دی، د همدې احکامو په دوام اخیر کې وایـي چې په ناز و خرو دې تګ نه کوي چې پټ زینت یـې ځرګنـد شي، لـه دې معلومېږي چې دلته یې هدف د زینت لپـاره اضـافه شـیان دي، لکـه پایزیبونه، نو له اوله سره هدف له زینته د ښګلا شیان دي، لکه میخـک، غوړوالي، غـاړګۍ، پایزیبونـه، بنګـړي، ګـوتمۍ، رانجـې او داسـې نـور. ښکاره یـې ګـوتمۍ دي، د مـخ میخـک دی او پـټ یـې پایزیبونـه دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوړوالي دي او نور. په قران کريم کې نور ځایونه هم زينت هغو اضافي شيانو ته کار شوی دی چې يا دنياوي ژوند په ښکلی دی يا د ځمکې د ښکلا باعث کېږي، يا هم نور، دغه لاندې اياتونه راځئ ولولو:

{قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ} [الأعراف: ۳۲]

ژباړه: ووايه: چا د الله هغه زينت حرام کړی چې د خپلو بندګانو د ګټې لپاره يې پيدا کړی؟

{وَقَالَ مُوسَى رَبَّنَا إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا}

[يونس: ۸۸]

ژباړه: او موسی وويل: زموږ ربه! تا فرعون او د هغه ټولی ته په دې ژوند کې زينت او مالونه ور کړي دي.

{إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَهَا} [الكهف: ۷]

ژباړه: هغه څه چې پر ځمکه دي موږ ځمکې ته زينت کړي دي.

{تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا} [الكهف: ۲۸]

ژباړه: ته د دنياوي ژوند زينت غواړې.

{الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا} [الكهف: ۴۶]

ژباړه: مال او زامن د دنياوي ژوند زينت دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

{إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبِ} [الصافات: ٦]

ژباړه: موږ نژدې اسمان په ستورو ښایسته کړی دی.

{ فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ} [النور: ٦٠]

ژباړه: نو پر سپینسرو ښځو گنا نه شته چې خپلې جامې کښېږدي خو خپل زینت به نه څرگندوي.

په دې اخیري ایت کې بیخي واضحه شوه چې دلته هدف لـه زینـت څخه مخ نه دی، ځکه سپینسرانو ته د حجاب د نه استعمال اجازه شـوې ده خو زینت غړي به نه ښکاروي. د محاسن التاویل تفسیر لیکوال وایي:

أي يـتركن الـتحفظ في التسـتر بهـا. فـلا يلقـين علـيهن جلابيــبهن ولا يحتجبن غَيْرَ مُتَبَرِّجاتٍ بِزِينَةٍ أي مظهرات لزينة خفية. يعني الحليّ في مواضعه المذكورة في قوله تعالى: وَلا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أو المعنى غير قاصدات بالوضع، التبرج.(٣)

ژباړه: یعنې هغه جامه دې پرېږدي چې حجاب یې پـه کـاوه، نـه دې غټ پړوني یـا هـم حجـاب اچـوي او نـه دې سـتر کـوي، خـو د زینـت ښکارونکې به نه وي، یعنې هغه پټ زینت، هدف په همدې ځـایو کـې ورڅخه گېڼې دي لکه چې وایي: زینت دې یوازې خپلـو مېـړو او... تـه ښکاروي، یا دا معنا ده چې سپینسرانې دې له حجابـه ددې لپـاره ډډه نـه کوي چې هدف یې ځان ښکارول وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که په دې اړه د اخيري خبرې په توګه ووايم پـر ګرېـوان د پـړوني تـر اچولو وروسته يې ويلي دي چې زينت دې يوازې له مېـړه او هلتـه ذکـر شويو کسانو څخه نه پټوي، که هدف يې د مخ پټـول وي، نـو ولـې يـې ګرېوان ياد کړی؟ ولې يې نه ويل چې پر مخ دې پردې را ايله کړي يا دې هم مخ پټ کړي؟ ولې يې د زينت په برخه کې هغه ښکاره برخـه څنـې بېله کړه؟ پر ګرېوان په پړوني اچولو غاړه او غاړه ګۍ پټېږي خو حتمي نه ده چې له خپل مېړه او يا نورو قريبانو دې غاړه او هم غاړه ګۍ پټه کـړي او اصل هدف د غاړه ګۍ پټول هم نه دي، غاړه هدف ده، پايزيبونـه نـه دي، پنډۍ دي. قران کريم مسلمانه ښځه مکلفـه کـړه چـې خپلـه غـاړه، پنډۍ، لېچونه او... دې له پردو نارينه وو پټ کړي، اما که د خپلـو نـژدو قريبانو په منځ کې وي، حتمي نه ده چې پټ يې کړي، يوه ښځه په خپل کور کې د ورونېو ترمنځ په دې نه ده مکلفه چې غاړه دې پټه کړي، لـېچ دې نه ښکاروي، که په خپله يې څوک وکړي، د هغې خپل واک دی.

هيله ده د زينت موضوع نوره روښـانه شـوې وي او کـه څـوک پکـې ګډوډ شوي وي، هغوی دې يوځل په خپله د قران کريـم همدې اياتونو ته رجوع وکړي، اوس د پړوني نکتې ته راځم:

که ستاسو د ايت ترجمه له ذهنه وتلې وي، يوځل بيا د ايت ترجمه تر نظر تېره کړئ، هلته يې ويلي دي چې پړوني دې پر ګرېوانو را ايله کړي، دا يې نه دي ويلي چې پر مخ دې هم را واچوي، نو مخ بيا له کوم ځـای

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه په حجاب کې داخل شو؟که په دې اړه د قران کریم په نورو ایاتونو کې احکام راغلي وي، نو راځئ هغه ځایونه هم تر نظر وباسو:

{وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا} [الأحزاب: ۳۳]

ژباړه: او(اې د نبي میرمنو!) په خپلو کورو کې اوسئ، تر تاسو د وړاندې جاهلیت د زمانې په شان مه راوزئ، لمونځ کوئ، زکات ور کوئ او د الله و رسول یې اطاعت کوئ، حقیقت دادی چې اې اهل بیتو! الله غواړي ستاسو د ګنا چانس ختم کړي او تاسو ښه پاک کړي(چې د نورو لپاره نمونه شئ).

په دې ایت کې د رسول الله صلی الله علیه وسلم میرمنو ته لارښوونې دي، تر دې ایت وړاندې هم د یا نساء النبي په الفاظو خطاب ورته شوی دی او د دې ایت په اخیر کې هم اهل بیت بلل شوې، نو دلته احکام ټول له دوی سره تړلي دي، که فرض کړو چې ټولو میرمنو ته همدا عام دی، نو بیا د پخواني جاهلیت په شان له ګرځېدا منعه شوې ده نه دا چې په پرده کې هم منعه ده او مخ یې نه دی یاد کړی.

{ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا () لَئِنْ لَمْ

(c) ketabton.com: The Digital Library

يَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لاَ يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلاَّ قَلِيلاً } [الأحزاب: ۵۹، ٦۰]

ژباړه: اې نبي! ستا میرمنو، لوڼو او د مومنانو ښځو ته ووایه: خپل غټې پړوني دې پر ځان را واچوي چې وپېژندلې شي، نو به اذیت نه ور کول کېږي او الله ډېر بخښونکی مهربانه دی، که منافقان، هغه کسان چې په زړونو کې یې مرض دی او په مدینه کې شته دروغ خپرونکي له خپلو کارونو لاس وانخلي، نو موږ به تا پر مسلط کړو، بیا به له لنډ وخت پرته دوی ستا سره په مدینه کې هستوګنه ونه کړي.

له دغه ایت څخه معلومېږي چې د مسلمانانو ښځې به بهر ته په وتلو کې د دې لپاره غټ پړوني کاروي چې د بازار/کلي له کوڅه ډبو، بد اخلاقو او مفسدو کسانو څخه ځانونه په خوندي کړي، دوی هر وخت ښځو ته مزاحمت کوي، که به ولیدل شول، یا به ښځو شکایت کاوه، نو دوی به ویل چې موږ د پلانۍ و پلانۍ خیال پر راغی، له دې امله په لار کې ورته ودرېدم، الله تعالی ښځې امر کړې چې د پردې یا حجاب په توګه دې غټ پړوني وکاروي چې د هغوی د بدن کابو ټوله برخه پټه کړي، څو خلک تاسو وپېژني چې دغه پاکې، نیکخویه او مومنې ښځې دي، په دې توګه به د لنډغرو له اذیته په امان شئ، البته که بیا هم هغوی مزاحمت ته دوام ور کړ، نو د هغوی پر ضد د حکومت له لوري د عملي ګام اخطار یې ور کړی دی چې له ښاره یې وباسي یا هم جلاوطنه یې کړي، د هیواد د یوه تبعه په توګه دې له ځینو حقوقو څخه محروم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي(مثلن: نه په دولت کې دنده ور کړل شي او نه په خصوصي سکتور کې)، که تر دې وروسته هم منعه نه شول، بیا په څمکه کې تر امن وروسته فساد کوونکي دي باید ووژل شي؛ څو نور خلك عبرت واخلي او هم د فساد و بداخلاقیو مخه ونیول شي او ښځې د امن احساس وکړي. دلته حکومت کولای شي چې مداخله وکړي، که څوك ښځو ته مزاحمت کوي، یا ښځې داسې راوزي چې نارینه وو ته ستونزې جوړوي، یا په ټولنه کې د بداخلاقۍ د خپرېدو سبب کېږي، حکومت د ټولنې په وړاندې مسوولیت لري ، له دې امله به یې مخه نیسي- او که توصیه عملي نه شوه، نو له زوره هم کار اخیستلای شي.

جلابیب د جلباب جمع ده، جلباب ګڼې ترجمې لري، یوه عمومي ترجمه یې د اوږده یا غټ پړوني شوې ده، له دې څخه د مخ، لاس او پښو پر پټولو یا پرده کولو استدلال قاطع او پرېکنده نه دی، دا سمه ده چې د دې په اړه د تېرو پوهانو اقوال شته، مګر د ایت له مفهوم څخه دغه شی نه معلومېږي او په وچ زور مخ په حجاب کې ګڼول بیا لازمي ګرځول یې له شرعي مفاهیمو سره بې انصافي ده، که څوك دغه مفهوم ځنې اخلي هم پر نورو یې د اجباري کولو حق نه لري، د هر چا د فهم شخصي مسله ده.

که دلته حجاب هم ځنې هدف شي، بیا مخ، لاسونه او پښې هم پکې پټ شي، اما بیا دا نکته هم باید له پامه وانه چول شي چې دا د خوف په حال کې ورته ویل شوي دي، که وضعیت داسې وي چې ښځې له کوڅه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېبه لنډغرو ډار لري، نو کولای شي چې حجاب وکړي، څو پـاک لمنـې ښکاره شي، مومنې او نیکخویه معلومې شي، د بد اخلاقه خلکو تمه ترې وشکېږي، که وېره نه وي، بیا حجاب لازمي کول هم نه شته، د النـور پـه سوره کې خو د پړوني یادونه شوې ده او زموږ ښځې پړونی هر وخت لري.

{وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُـمْ أَطْهَـرُ لِقُلُـوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ} [الأحزاب: ۵۳]

ژباړه: او که له نبوي میرمنو پوښتنه کـوئ، نـو تـر حجـاب هـاخوا یـې ځنې وکړئ، ستاسو او د دوی د زړونو د پاکوالي دا ډېره ښه طریقه ده.

دغه ایت څخه پر دې استدلال کول چې له ښځو سره اختـلاط حـرام دی، سهي فکر نـه دی، دلتـه یـوازې د رسـول الله صـلی الله علیـه وسـلم میرمنو ته ځانګړی حکم دی، د ایـت سـیاق او سـباق د دې شـاهدي ور کوي چې دلته یوازې د نبوي میرمنو په اړه ځانګړي احکام دي، چې دغه حکم یې له هغو یو دی، د همدې ایت په اخیر کې ورته ویل شـوي دي چې د رسول میرمنې ستاسو مندې دي تر ده وروسته یې نکاح نـه ده روا، تر دې مخکې یې ورته ویلي دي چې له دې موجودو ښځو پرتـه نـورې ښځې نه شې په نکاح کولای، یوازې د ټولنې د بوج اوچتولـو لپـاره شـته مینځې که غواړې نکاح کولای یې شې، نورې نه؛ او تر دې مخکې ایت کې هم د رسـول الله د نکـاح او ښـځو پـه اړه احکـام دي، دا یـوازې تـر هغوی پورې مختص دي، نـو عمـومي کېـدل یـې خلکـو تـه سـتونزې را

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولاړوي چې د الله پر کتاب به خلکو ته د نیوکو دروازه خلاصه کړي، داسې مفهوم ځنې اخیستل چې ټولنه ورسره وچه ودرېږي، میرمنو ته ګټې ستونزې را ولاړې کړي، د خلکو د نیوکو سبب شي، دین ته د ګټې پر ځای تاوان ډېر کوي، د دین مسله د یو چا د شخصي ملکیت خبره نه ده چې هر ډول یې اړوي را اړوي د هغه خپل ملکیت دی، دین د ټول بشریت لپاره دی، که هر څوک یې داسې تعبیر کړي چې بشر ته پکې د ګټې پر ځای زیان رسېږي، ناسم او شخصي تعبیر یې دی، چې پر خلکو یې جبري کول، نه انساني اخلاق ایجابوي، نه په قانون کي جواز لري او نه شرعي مجوِز ورته موندلای شي چې په هغه سره خپل عمل توجیه کړي.

که له دې ایت څخه د اختلاط پر ناسموالي دلیل سهي هم وبلل شي، نو په یوه صنف کې دې د ښځو او هلکانو ترمنځ پرده وځړول شي، په قران کریم کې همدې شي ته اشاره شوې ده، نه دا چې حتمي دې ښځې ماپښین درس وایي نران دې سهار، یا دې یوه ډله په یوه صنف کې درس ته حاضر شي او بله ډله په بل صنف کې، په وطن کې د خلکو اقتصاد ضعیف دی، دغه ډول کارونه یې له وسه نه پوره کېږي، نو خلکو او ټولنې ته په کتو باید په اجتهادي احکامو کې نرمي ورسره وشي.

د حجاب په اړه هغه ټکي چې د قران او سنت له مخې اتفاقي دي، خلک یې پر مفهوم سره یوه خوله دي، یعنې پر یوه مفهوم باندې اجماع وي، هغه به مسلمانه ښځه حتمي کوي، هغه لازمي بڼه لري، که یوه مسلمانه ښځه هر ځای وي تر خپله وسه یې په مرعات مکلفه ده، اما هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټکي چې د علماؤ پر اختلاف دی، پر مفهوم یې اجماع نه ده شوې، قاطع او پرېکنده نه وي، هغه که یوڅوک په خپله مرعات کړي، د هغه د اجتهاد او علم له مخې به ضروري وي، خو پر نورو مسلمانانو یې جبري کول ناسم عمل دی، خپل فکر پر نورو تپل بې دینی ته لار جوړوي، هغه یې د ښکارولو او بیان حق لري، حتا خلکو ته توصیه په کولای شي، مگر وجوبي کول یې خپله انتشار، اختلاف، شخړو او بدبینیو ته زمینه برابروي، د دوی دا عمل په ټولنه کې د بې دینی سبب کېږي او له شرعي متن څخه اخیستی برداشت پر نورو تحمیل کول خپله غیر شرعي عمل دی.

راځم دې ته چې په دې اړه احادیثو کې څه راغلي دي؟ دا بې انصافي وي چې یو څوک یوازې هغه احادیث راوړي چې د ښځې د لڅ مخ په اړه وي، یا هم یوازې هغه راوړي چې د میرمنې د مخ پټېدل ځنې ثابتېږي، زه دا منم چې په دې اړه دواړه ډوله احادیث شته، خو د دې دواړه ډوله احادیثو وجود هم د دې دلیل دی چې د ښځې مخ پټول د هغې واک دی، د رسول الله ص په وخت کې د ښځو مخ پټول یا لڅول خپله د ټولنې اختیار ښیي. زه به یې دلته د مخ لڅولو نمونې د امام الباني له کتاب څخه راوړم:

عن عائشة -رضي الله عنها- قالت: "كن نساء المؤمنات يشهدن مع النبي -صلى الله عليه وسلم- صلاة الفجر متلفعات بمروطهن ثم ينقلبن إلى بيوتهن حين يقضين الصلاة لا يعرفن من الغلس".

(c) ketabton.com: The Digital Library

ووجه الاستدلال بها هو قولها: "لا يعرفن من الغلس" فإن مفهومه أنه لولا الغلس لعرفن وإنما يعرفن عادة من وجوههن وهي مكشوفة فثبت المطلـوب. ثم وجدت رواية صريحة في ذلك بلفظ: "وما يعرف بعضنا وجوه بعض" .(٤)

ژباړه: له عائشې صديقې رض روايت دی، دې ويل: د رسول الله ص د سهار لمانځه ته مسلمانې ميرمنې په خپل پـړوني کـې پټـې راتلـې، تـر لمانځه وروسته به خپلو کورو ته تلې چې د تيارې له امله بـه نـه پېژنـدل کېدې. د استدلال طريقه ځنې داده چې وايـي: د تيـارې لـه امله بـه نـه پېژندل کېدې، مفهوم يې دادی چې که تياره نه وای، بيا پېژندل کېدې او پېژندګولي پر مخ کېږي چې کله لڅ يې، نو لڅوالی يې ثابت شو. بيا مـې په دې اړه صريح روايت پيدا کړ، الفاظ يې داسې دي: زموږ ځينو بـه د نورو مخونه نه پېژندل.

له دې حديث څخه د مخ پر لڅوالي استدلال شوی دی، امام البـاني په دې بحث کې نور احاديث او اثار هم راوړي دي، چې زه يې د مشت نمونه خروار په توګه پر همدې يوه بسنه کوم، دی د همدې بحث په اخير کې داسې ليکي:

فثبت أن الوجه ليس بعورة يجب ستره، وهو مذهب أكثر العلماء كما قال ابن رشد في "البداية" "١/ ٨٩" ومنهم أبو حنيفة ومالك والشافعي ورواية عـن أحمد كما في "المجموع" "٣/ ١٦٩" وحكاه الطحاوي في "شرح المعاني" "٢/ ٩" عن صاحِبَي أبي حنيفة أيضًا...لكن ينبغي تقييد هـذا بمـا إذا لم يكـن عـلى

(c) ketabton.com: The Digital Library

الوجه وكذا الكفين شيء من الزينة لعموم قوله تعـالى: {وَلَا يُبْـدِينَ زِينَـتَهُنَّ} [النور: ۳۱] وإلا وجب ستر ذلك ولا سيما في هذا العصر.(۵)

ژباړه: نو ثابته شوه چې مخ نه عورت دی او نه یې پټول واجب دي، همدا د زیاتره علماؤ تګلاره هم ده، لکه چې ابن رشد په البدایه کې همدا خبره کړې، له دې پوهانو څخه امام ابو حنیفه رح، امام مالك رح، امـام شافعي رح او یو روایت له امام احمد رح څخه نقل شـوی لکـه چې پـه المجموع کې هم دي، همدا شان امام طحاوي رح په شرح المعاني کې د امام صاحب له ملګرو(امام ابو یوسف او امام محمد) څخه هم دغه قـول نقل کړی... خو دا مناسبه ده چې ووایو پر مخ او لاسونو به یـې د زینـت شی نه وي، ځکه ایت عمومي دی چې زینت به نه ښکاروي، که پر وي، بیا یې پټول واجب دي په خاص ډول نن.

اوس یې د پټولو په اړه روایت راوړم:

عَنْ عَبْدِ اللهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: الْمَرْأَةُ عَوْرَةٌ.(۶)

ژباړه: عبد الله رض له رسول الله ص نه روایت کـړی چـې ښـځه ټولـه عورت ده.

له دغه حدیث او دې ته ورته نورو استدلال شوی دی چـې د ښـځې مخ هم عورت دی او پټول یې لازمي دي، که څه هم دغه حدیث ځینـو محدثینو تر نیوکو لاندې کړی، خو بیا هم د بل لوري علماء یـې صـحیح

(c) ketabton.com: The Digital Library

بولي، که يې کره هم وبولو نو په مقابل کې يې نور کره روايات هم شته چې مخ يې نه دی پټ کړی، يوه ډله حق نه لري چې بله ډله له حديثو منکره وبولي، ځکه د رسول الله ص د وخت ټولنه په دې اړه خپلواکه وه، که چا مخ پټ کړی وي، هم يې خپل واک و، که چا لڅ کړی وي هم يې اختيار ور کول شوی دی، هر څوک چې په کوم حالت خوشاله وي هغه دې وکړي، څوک به په پټ مخ خوشاله وي او څوک په لڅ، دواړه ډلې حق لري چې له دې بشري، قانوني او شرعي حق څخه ګټه واخلي.

زما په نظر مسلمانې ښځې په کار ده چې د زينت پټولو لپاره غټ پړونی، يا د اوس وخت تور رنګه حجاب وکاروي، دا هم د ښځې لپاره ګټور دی او هم د ټولنې، په دې حجاب کې به يې غاړه، لېچونه، پنډۍ، ويښتان، غوږونه او سينه پټ وي، که په ځينو هيوادونو کې د سر له پټولو منعه کېږي، نو تر خپل وسه مکلفه ده، دا چې وس يې نه لري، بيا دې نه کوي، اما که څوک يې وس لري، دا پرې لازمي دي او د يوه شرعي مکلفيت په توګه به هره مسلمانه ښځه زينت پټوي، له دې پرته د پښو، مخ او لاسونو په پټولو نه ده مکلفه ده، که يې د خپل اختيار له مخې کوي، پروا نه لري او که يې نه کوي، خپل واک يې دی. هغه لومړي يې اتفاقي ټکي دي، حکومت پکې د مداخلې حق هم لري او دغه وروستي يې اختلافي ټکي دي، چارواکي پکې د مداخلې حق نه لري، که دوی ته د شريعت سهي تعبير ښکاري، نو خلکو ته يې يوازې توصيه کولای شي جبري کول يې غير شرعي عمل دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په همدې توګه د حکومت مسوولیت دی چې کوم کسان ښځو ته مزاحمت کوي، هغوی ته سزا ور کړي، حتا که لازمه یې وګڼله له یوه ښاره دې بل ته او یا کلیوالو سیمو ته وشړي، په دې توګه به هم نورو عبرت واخلي او هم به ښځې د خوندیتوب احساس وکړي، نه دا چې یوازې پر ښځو باید احکام عملي شي، ښځې په یوازې سر د اخلاقي فساد ترویج نه شي کولای، له ښځې سره حتمن کوم نر هم وي، نر ورته موټر برابروي، پیسې ور کوي، ټلیفون ورته کوي، ځای ورته سموي، زمینه ورته مساعدوي، زیاتره وخت لومړی نر دعوت ور کوي، نو باید چې نر هم سزا ووینې، څوک چې ناسمې کړنې کوي، هغوی باید سزا ووینې، په دې اړه باید واضح قوانین موجود وي چې خلک په خبر شي.

له دې هر څه سره باید ووایم چې د پردې یا حجاب په پلمه له ښځو خپل شرعي حقوق اخیستل غیر شرعي عمل دی، زموږ په ټولنه کې بدبختي داده چې نرواکه ده او هر تعبیر یې له دین څخه د نرواکۍ تر سیوري لاندې وي، د پردې په پلمه له جوماته منعه شوې ده، په تعلیمي غونډو کې نه کېني، له تعلیمه منعه شوې دي، له کاره بندې دي، په هغو مجلسو کې برخه نه شي اخیستلای چې نران پکې وي، د ټلویزیون پر پرده نه شي ښکاره کېدلای، دا ټول هغه موارد دي چې د پردې په پلمه له ښځو اخیستل شوي. په داسې حال کې چې ښځې جومات ته د تلو شرعي حق لري، نرانو ته دا حق چا ور کړی دی چې خپله دې لمنځونه په جماعت وکړي او میرمنې دې له دې خیر څخه محرومې کړي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې یوه ټولنه چې ښځې پکې یوازې د مسوولیت بوج پورته کوي او نران یې د حاکمانو په توګه یوازې د فرمان صادرولو امتیاز لري، د بې عدالتۍ نمونه او د بې انصافۍ پر وروستي حد ولاړه ده. زموږ د ټولنې خلك هم په ویاړ وایي چې اسلام ښځو ته داسې حقوق ور کړي دي چې په بل هیڅ قانون او دین کې نه دي ور کول شوي، دا خبره سمه ده چې اسلام ور کړي دي، خو کوم اسلام چې زموږ د ټولنې په عمل کې ښکاره شوی دی، هغه ورته هیڅ حقوق نه دي ور کړي، بلکې د شرمندګۍ وروستی حد دی زموږ لپاره.

په اسلام کې که میرمن په کور کې مسوولیتونه لري، نو حقوق هم لري، نران که پر ښځو حقوق لري، نو په وړاندې یې مسوولیتونه هم لري، داسې نه ده چې ښځې یوازې مسوولیت لري او نران بیا یوازې امتیازات لري. نر د کار حق لري، ښځه یې نه لري، چا ځنې منعه کړې ده؟ نر، ولې؟ ځکه بیا د هغه ټولواکي تر خطر لاندې کېږي، نر د تعلیم حق لري، میرمن یې محرومه کړې ده، چا؟ نر، ولې؟ ځکه بیا ښځه هوښیارېږي او له نر څخه د خپلو مسوولیتونو مساوي حقوق غواړي چې هغه یې د یوه باصلاحیته نر په توګه نه شي منلای، نر خپله بهر ته وزي، د بلې ټولنې یا نا مسلمانې ټولنې له ښځو سره ګډ مجلس کولای شي، خو زموږ مسلمانې ښځې دا کار نه شي کولای، چا منعه کړې؟ نرانو، ولې؟ ځکه له نرانو سره اختلاط یې د بدکارۍ امکان ډېروي او د هغه غیرت یې نه شي زغملای، نو دا دی چې له پردو نامسلمانو یا نامحرمو ښځو سره ناسته پاسته کوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هغه کې د ده د بد کارۍ چانس نه ډېرېږي؟ پروا نه لري، هغه خو نر دی، که ووایم چې ښځه هم پروا نه لري، هغه خو ښځه ده، دوی وايي، نه، هغه د نر عزت ده، باید نر خپل عزت وساتي، نو که ووایم چې نر هم د ښځې عزت دی، باید ښځه یې ساتنه وکړي، بیا؟ زموږ د ټولنې نرپسنده استدلال ته مو پام دی؟ ښځه د نر عزت ده، په همدې خاطر یې بندیزونه پر لګولي دي، څو د خپل عزت ساتنه وکړي، که داسې وي، نو سړی د خپلو ښځو او کورنۍ لپاره عزت نه دی؟ د یوه نر په بد کار د هغې کورنۍ عزت ته صدمه رسېږي که نه؟ که رسېږي نو بیا ولې یوازې پر ښځه محدودیتونه وضع شوي دي او نران څنې بېل دي؟

دا سمه ده چې په ټولنه کې د اخلاقي فساد د له منځه وړلو لپاره اسلام ښځو ته لارښوونې کړې دي، اما تر څنګ یې نرانو ته هم کړې دي، که ښځه په دې مکلفه کېږي، نر هم باید په ورکړل شویو هدایاتو عمل وکړي، دواړه د دې اخلاقي فساد په وړاندې مسوولیتونه لري، هممهال یې باید دواړه عملي کړي، نه یوازې ښځه د دې په وړاندې مسووله وبلله شي.

۲۰۲۲/جون/۱۰

سرچینې:

۱)معجم اللغه العربية المعاصرة: ۱۳۳۰ ماده ح ج ب: ۴۴۴/۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲)معجم اللغه العربيه المعاصره، ماده: س ت ر: ۱۰۳۲/۲

۳) تفسير القاسمي = محاسن التأويل (۷/ ۴۰۷)

۴) جلباب المرأة المسلمة في الكتاب والسنة (ص: ۶۵)

۵) جلباب المرأة المسلمة في الكتاب والسنة (ص: ۸۹)

۶)جامع الترمذي، ابواب الرضاعة ۱۸ باب ح: ۱۱۷۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بتانو ماتول ، د جهالت پر ناسمه مفکوره وروستی گوزار

انسانانو چې کله په کایناتو کې شته قوانین نه وو کشف کړي، نو زیاتره وخت به چې له یوه شي اغېزمن شو، د هغه عبادت به یې کاوه، د اور، لمر، ستورو، بتانو چې په اصل کې د هوښیارو او بانفوذه کسانو په نوم جوړ شوي وو، پرستش د دې مثالونه دي.

مگر دین هر وخت هڅه کوله چې انسان خپل اصل مقام ته متوجې کړي، د خدای استازو انسان ته د هغه مقام په گوته کاوه، دا یې ورته ښوده چې په کایناتو کې هر شی د خدای د قوانینو پابند دی، هیڅ شی هم له هغه سرغړونه نه شي کولای، نو انسان دې هم په خپل اختیار د هغه قانون عملي کړي چې پر ځمکه د فساد مخه ونیول شي، انسان له خپله لاسه وتلی مقام بېرته تر لاسه کړي او له کایناتو سره د انسان هماهنگي به د هغوی په گټه وي چې نتایج به یې ډېر هیله بښونکي وي.
خو په دې لار کې ځینو انسانانو خنډونه جوړول، ځینې مفکورې همداسې وې چې دغه مقام ته د انسان په راوستلو کې یې خنډ جوړاوه، الهي استازي له دې پیغام سره نړۍ ته راغلي دي چې له بد وضعیت او تیاره جهان/تیاره مفکورې څخه انسان د رڼا نړۍ ته بوزي، له دې امله یې هغه انسانان چې د کایناتو د خالق لور ته د تلو لار یې پر مخلوق بنده کړې وه، هغه مفکورې چې انسان یې د انسانیت له مقام څخه را

(c) ketabton.com: The Digital Library

غورځاوه، رسولانو د دې انسانانو د پوهاوي او هغو مفکورو د اصطلاح هڅې کړې دي، کله چې په دې لار کې د مخالفینو له لوري زورزیاتی ورسره شوی، نو رسولانو هم یا له سیمې هجرت کړی، یا یې د هغوی سرکښان وژلي او هغه ناسمه مفکوره یې له بیخه ایستلې ده. دا چې انسان مړ شي او د هغه په نوم جوړ بت دې ولاړ وي، خلک دې ترې تاوېږي، دا خرافاتي عقیده د انسانیت پر لمن تور داغ وه، لکه د نن زمانې زیارتونه، ملنګان، منجروان او باباګان چې خلک ورته عبادت کوي، دروړونه ورولي، پیسې ور کوي، اولادونه ځنې غواړي، حتا منجروانو ته یې خلک خپلې لوڼې هدیه کوي، نو د روښانتیا د لارویو کار دادی چې د جهالت په کندو کې پراته انسانان ترې راوباسي، علم ور زده کړي، له خپله مقامه یې خبر کړي او له دې هر ځای څخه چې د خپلو مشکلاتو حل غواړي دوی ورته د دې ستونزو د حل منطقي او معقوله لار ور وښیي، دا کار که د هغو سرکښانو په وژلو یا د زیارت په نړولو هم وشي چې پر خلکو زورزیاتی کوي، یا هم د شرک له دغې اډې د انسانانو د ګمراه کولو هڅې کوي، بد کار نه دی، رسولانو په خپل وخت کې د شرکي او خرافاتي عقیدې په وړاندې همدغه مبارزه کړې ده لکه نن چې یې ټول احساس لرونکي، روښان فکره او د رڼا د لارې لارویان کوي.

۲۰۲۲/جولای/۲۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تقدير په اړه لنډ وضاحت

عمومن د تقدير په اړه داسې فکر کېږي چې د انسان تر پيداينښت وړاندې الله تعالی د هغه لپاره هر څه ليکلي وي، پر تقدير ايمان راوړل لازمي دي، او د مومن به شپانو په ليست کې ور زيات کړی دی. خلک اقرار کوي چې د خير او شر دواړو تقدير د الله له لوري دی، نو چې هره پرېکړه وي، دوی منلې ده او په راضي دي.

له تقدير سره يوه موضوع د شر او خير هم غوټه شوه، پر خير او شر به بل وخت ليکل وکړم، اوس يوازې د تقدير لنډ وضاحت غواړم.

قران کريم تقدير د مومن به شپانو په ليست کې نه دی راوړی، ايت کې وايي: {وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا} [النساء: ۱۳٦]

ترجمه: او که څوک له الله، فرشتو يې، کتابونو يې، رسولانو يې او د اخرت له ورځې منکر شي، نو هغه د لويې ګمراهۍ ښکار شو.

قران کريم دلته پر پنځو شيانو ايمان راوړل اړين ګڼلي دي، له دې هر يوه انکار يې کفر بللی دی، خو په هغه بڼه تقدير پکې نه شته چې زموږ عمومي مفکوره ده.

تقدير اصلن قران کريم د بل شي لپاره استعمالوي، دا چې موږ په دې اړه ناسم مفهوم اخيستی، دا زموږ د فهم غلطي ده، قران کريم يوځای د مشرکانو په اړه وايي:

{سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ شَيْءٍ كَذَلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتَّى ذَاقُوا بَأْسَنَا} [الأنعام: ۱٤۸[

(c) ketabton.com: The Digital Library

(په دنیا کې هر څه د الله په اراده کېږي)، نو مشرکان به ووايي چې که د الله مشیت نه وای، نه به موږ او نه زموږ اسلافو شرک کړی وای او نه به مو هیڅ شی حرام کړی وای، عیني همدغه خبره تر دوی وړاندې نورو د حقیقت درواغ ګڼونکو هم کړې وه چې بیا یې زموږ د عذاب خوند وڅکی.

که د انسان هر شی د هغه تر پیدایښت مخکې ولیکل شي، نو بیا د مشرکانو دا خبره سمه ده چې زموږ هر عمل د الله له مشیت سره سم دی، هغه راته لیکلی دی او د هغه اراده ده، نو نه باید بد وبلل شي او نه سزا ور کړله شي.

قران کریم څکه دا خبره رد کړې ده چې هغه انسان د خپلو اعمالو مسوول بولي، ښه او بد د هغه په عمل پوري تړي، نیکي و بدي د هغه د عمل نتیجه ده، پر ده د بدې او ښځې ورځې راتګ د دوی د اعمالو پایلې ګڼي، له دې امله نو ورته وايي:{ وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى () وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَى () ثُمَّ يُجْزَاهُ الْجَزَاءَ الْأَوْفَى} [النجم: ۳۹ – ۴۱]

ترجمه: او د انسان لپاره یوازې د خپلو هڅو پایلې دي، او انسان به د خپلو کړنو نتیجه ژر ویني او هغه ته به بشپړه بدله ور کول شي.

{يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ مَا سَعَى} [النازعات: ۳۵]

هغه وخت چې انسان ته خپلې هڅې ور یادې شي.

{ وَنُودُوا أَنْ تِلْكُمُ الْجَنَّةُ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ} [الأعراف: ۴۳]

او ږغ به وشي چې دا ستاسو هغه جنت دی چې د خپلو اعمالو له کبله مو تر لاسه کړی دی.

له دې ایاتونو په ډاګه معلومېږي چې انسان ته د هغه د عمل موافقه سزا ور کول کېږي، که ښه عمل وي، ښه بدله یې ده او که بدل عمل

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، سزا به يې ګالي. زما د معلوماتو له مخې د انسان پر عمل همدې مرتبې نتيجې ته چې په کايناتو کې د مقررو قوانينو له مخې رامنځته کېږي، قران کريم/سنت د تقديراو اجل الفاظ کارولي دي:

{وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرِهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرًا}

[فاطر: ٤٥]

او که الله انسانانو ته د هغوی د اعمالو له امله دستي سزا ور کولای، نو د ځمکې پر مخ به هيڅ ژوی نه وای پاته؛ خو الله دوی ته تر هغو وخت ور کوي چې پر عمل يې نتيجه مرتبه شي، کله چې يې د پايلې وخت راشي، په رښتيا هم چې الله د خپلو بندګانو ښه څارونکی دی(نو هره قوم/فرد ته د هغه د عمل موافقه بدله ور کول کېږي)

{وَمَا تَفَرَّقُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ} [الشورى: ١٤]

او د علم تر راتلو وروسته دوی د خپل منځي کينې له وجې اختلافاتو ته مخه کړه، که ستا د رب له خوا تر ټاکلي وخته مقرر اصول نه وای، نو د هغوی ترمنځ به يې پرېکړه کړې وای.

دلته قران کريم يادونه وکړه چې په کايناتو کې مقرر اصول شته، پر کارونو نتيجه د هغو اصولو له مخې کېږي، او دغه قوانين ستاسو رب ټاکلي دي.

سنت کې چې د تقدير کومه يادونه شوې ده، هغه هم ښايي همدې اصولو ته اشاره وي او ځينې احاديث ممکن د صحت درجه هم ونه لري.

مثلن: پر ژوندي ژوي اوکسيجن بندول د هغه په مرګ تمامېږي، له غره ځمکې ته را ټوپ وهل د هر ژوی په مرګ او د هر مجسم شي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

متلاشي کېدو پای مومي، اور سوځول کوي، که هر څوک په خپله خوښه ور ولېږي، نتيجه يې د هغه سوځول دي چې دی يې په خپل اختيار د ټاکلو واک نه لري، دا مقرر قوانين دي چې نه بدلېدونکي دي، نو انسان د خپل عمل د کولو واک هم په فردي کچه لري او هم په اجتماعي، پر دې اعمالو مرتبه نتيجه د الهي مقررو اصولو له مخې کېږي چې همدې ته تقدير ويل کېږي. يو مثال: زموږ پښتانه له ځمکې اوبه راکاږي، ډېمونه نه جوړوي، ځنګلونه نه لري، نتيجه به يې وچکالي وي، د ځمکې اوبه به کمېږي، دوړې به بادېږي او د خلکو کښتونه به وچېږي، د دې پايلې مخه يوازې هغه وخت نيوله کېږي چې د الهي مقرره اصولو سره هماهنګه عمل ته را ودانګو، اوبه را وګرځوي، د ځمکې اوبه دومره را وکاږي چې څومره ذخيره کېږي، ځنګلونه کښېږدي، بندونه او ډېمونه جوړ کړي، خپله به بارانونه وشي، د ځمکې اوبه به را پورته شي، کښتونه به وي او دوړې به په يخ شمال بدلې شي.

د نړۍ په کچه: که دتيلو د وسايلو ځای برقي وسايل ونيسي، جنګونه ورک شي، کارخانې خپل ايله کېدونکې ګازونه کنټرول کړي، ځنګلونو ته پاملرنه وشي، د نړۍ مخ پر ګرمېدو وضعيت کې به مثبت بدلون راشي، اما که انسان دې کار ته دوام ور کړي، نو پايله به يې د درست انسانيت لپاره خطرناکه وي، دا نه بدلېدونکي الهي سنت دي چې انسان بايد ورسره هماهنګي وکړي نه مخالفت.

۷/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خرافات ختمونې له وسیلې یې ببرته د پنځونې هڅې

د قران کریم او عربي تاریخ له مطالعې معلومېږي چې عربي ټولنه تر اسلام وړاندې په خرافاتو کې غرقه وه، اصلن دا خبره ډېره پر ځای خبره ده چې «هر ځای علم نه وي، هلته به خرافات او اوهام پرستي ځای نیسي»، عربي ټولنه د ساینس په برخه کې بیخي د عهد طفولیت له دورې تېرېده او د دین تفسیر یې مکمل پر خرافاتي ذهنیت ولاړ و، له علمه او عقلانیته خالي ټولنې په یوه وخت کې جالبت متناقض باورونه سره لري، د هغوی یو لور ته دا باور و چې که خدای هر څه کول هغه کېږي(الانعام: ۱۴۸، النحل: ۳۵) او بل لور ته یې پر فال هم باور در لود، کله چې به یې سفر کاوه، نو یوځل به یې په غشو خپل فال کتی، یا که به یې له مرغانو یا حیوانو د یوه جنس حیوان یا مرغه په مخه ورغی، بس پر ښه فال یا بد فال به یې نیوی، بیا یې یا هغه کار کاوه یا یې پر بدشگون نیوی، ځان یې ځنې ساته.

هره ټولنه چې پر خپلو اوهامو پرستیو د بیا نظر کولو لپاره تیاره نه وي، د علم په تله کې خپل باورونه ونه تلي، هغه به په یوه وخت کې دغسې په خرافاتي متناقضو باورونو کې ډوبه وي.

قران کریم د هر شي د تقدیر او په وړاندې یې د انسان د بې اختیاره کېدو ادعا مشرکینو ته منسوبه کړه، د انسان دا وینا چې زما گټلې دنیا زما د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړتيا نتيجه وه او کله چې مسکين شي، بيا وايي خداى زه په مسکينولو ذليل او سپک کړم، قران کريم يې داسې ځواب کړى دى:

{كَلاَّ بَل لاَّ تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ () وَلاَ تَحَاضُّونَ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ () وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلاً لَّمًّا () وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا} [الفجر: ١٧ - ٢٠].

دغسې هيڅکله نه ده، تاسو د بې سرپرستانو درناوى نه کاوه، نه مو د بې وزلانو خوراکي موادو ور کړې ته خلك هڅول، او په ميراث درته پاته هر څه مو د ځان حق بلل او د مال (له ډېرولو يوځاى کولو سره) مو لېونى مينه در لوده.

وگورئ قران کريم د هغه تاوان د هغه اعمالو ته منسوب کړ، دا د تقدير مسلې نه دي چې تاته در کړې دنيا دې هم ستا د اهليت له امله خداى در کړې وي او که در څخه واخيستل شي، بيا هم خداى در څخه اخيستې ده او ستا پکې توهين شوى دى، دا شرکي ذهنيت دى، قران کريم ورته وايي ستاسو د غير منصفانه ټولنيزو اعمالو نتيجه وه چې په دې برخليك يې اخته کړې. هر عمل د خداى له خوا مقدر نه وي، بلکې د اعمالو نتيجه مقدره وي، نو ستاسو عمل پر دې منتج شو چې له دغسې پښېمانه کوونکي وضعيت سره مخ شوې.

تر دې وروسته قران کريم په ګڼو ځايونو کې له اسلاف پرستۍ منعه کړې ده، په مقابل کې يې انسان له خپله فکر او عقله کار اخيستلو ته هڅولى دى، مګر انسان تر دې هر څه وروسته بيا هماغه پخواني خرافاتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذهنیت ته وګرځېده او د تعقل لارې ته یې د الوداع په ویلو، پخوانۍ ناسمه تګلاره د ځان لپاره غوره کړه، قران کریم وایي:

{أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لاَ يَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلاَ يَهْتَدُونَ} [البقرة: ١٧٠].

که څه هم د هغوی اسلاف نه په یوه شي پوه شوي وي او نه پر سمه لار وي.

{وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلَى عَذَابِ السَّعِيرِ} [لقمان: ٢١].

او کله چې دوی ته وویل شي: د الهي نازل کړي قانون پیروي وکړئ، دوی وایي: بلکې موږ د هغه څه پیروي کوو چې خپل اسلاف مو پرې موندلي دي، نو که څه هم شیطان یې سوځونکي عذاب ته ور غواړي(بیا هم د دوی تګلاره همدغه ده، بدلولو ته یې تیار نه دي)

د قران کریم پر دې الفاظو فکر وکړئ، د رسول د زمانې خلك په اسلاف پرستۍ کې تر کومه ځایه غرق ول؟ زموږ حالت هم له هغو څخه ډېر بدل نه دی، یوازې دا توپیر دی چې هغوی ته د الهي قوانینو د تابعدارۍ خبره د رسول په خوله کېده، اوس رسول نه شته یو امتي ورته هماغه د رسول خبره تکراروي، د دوی ځواب بیا هم دغه دی چې تر موږ پخواني ښه پوهېدل، ځکه یې پر موږ تابعداري لازمه ده او په دیني تعبیر کې همدا پخوانۍ راته کافي دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر پوهاوي وروسته که د رسول په زمانه کې دا تګلاره ګنا ده، نو رسول له زمانې پرته هم تر پوهاوي وروسته دا تګلاره خپلول او نه ځنې اوښتل ستره ګنا ده، د خدای د کتاب قانون د رسول په زمانه کې هم قاطع و او له هغې زمانې پرته هم پر خپل قاطعيت پاته دی.

د عربو جاهلي خرافات يو په يو قران کريم رد کړل، احبار او رهبانو ته د دين واک ور کول، حلال و حرام د هغوی په خوله کول، مرض او روغتيا د هغوی په اختيار کې ور کول، خدای ته څوک نږدې کول يا دهغه په دربار کې يې شفاعت غوښتل يا هم ردول، دوی ته سپارل، د زيارتونو، بزرګانو او نورو خرافاتي عقايدو له مخې حيوانات ورته نذرانه کول، ذبح کول او بې ګټې خوشي کول، پر قبرونو منجوران کېنول، کاهن، فالبين، ساحر، عراف او داسې نور اوهام پرستان د الله کتاب ورټل، دا کړنې يې شيطاني معرفي کړې، خو تر دې وروسته خلک بېرته هماغه خرافاتو ته وګرځېدل، نه يوازې تر پخوا په ډېر شدت ور تاو شول، بلکې دا ځل يې د دې ټولو خرافاتو لپاره د قران کريم يا رسول الله ص ته د منسوبو احاديثو په مټ ديني توجيهات هم ورته وموندل او په دې توګه يې د خدای مخلوق يوځل بيا د کعبې پر ځای ترکستان ته روان کړل.

د قران کريم له الفاظو او اصطلاحاتو يې داسې ناسمې معناوې را وايستې چې نه په عربي ژبه کې پخوا پېژندلې شوې وې او نه د قران کريم په تفسير کې چا کړې وې، د شريعت او طريقت په نوم دوې لارې ورته ايستل، د شريعت پيروان د هغه په تابعدارۍ مکلف بلل او د طريقت

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیروان له دې مبرا کول، یا دا طریقتوالو دا ادعا چې دوی هم علم له هغه ځایه اخلي له کومه چې رسول اخیستی و، د یوه طریقتوال دغه لاندې کرښې ولولئ:

ابن عربي په فصوص الحکم کې لیکي:

"له کوم ځای څخه چې نبي علم تر لاسه کاوه، هغه ځای د کامل انسان، صاحب الزمان، غوث او قطب سرچینه هم ده... شریعتپوهان هغه دي چې له قران او حدیث څخه احکام ورکوي، که هلته صریح نه وي، قیاس پر کوي، اجتهاد کوي، خو د اجتهاد اصل هم منقول قران او حدیث وي، ددې برخلاف موږ داسې خلک لرو چې همدغه احکام د کشف او الهام په ذریعه ډاریک له الله څخه تر لاسه کوي. لهذا په دې شرعي حکم کې خلیفة الله دي. نو پر یوه طور د کشف و الهام او د وحې و رسول ماده یو شی دي. صاحب کشف له الله څخه د حکم د طریقې د زده کولو له امله د رسول سره موافق دی، له الله تعالی څخه د علم په اخیستلو کې عیني د رسول په شان دي".

موږ ځکه له دې حالت سره مخ یو، چې پر هغه شریعت مو بسنه ونه کړه چې الله تعالی نازل کړی دی، انسان ته یې په دې د عمل کولو امر کړی دی، له دې پرته یې په دیني چارو کې د نورو شیانو له پیروي منعه کړی دی حتا که له ځانه جوړه طریقه هم وي، یا له بل غیر الهي سرچینې تر لاسه شوې طریقه وي، قران کریم وایي: {اتَّبِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ} [الأعراف: ٣] ستاسو د رب له لوري د نازل شوي قانون پیروي وکړئ، له دې پرته د بل هیچا د قانون پیروي (په دیني چارو کې) مه کوئ، تاسو ډېر کم په دې خبره پوهېږئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د كرامتونو په نوم دين كې نـوې اضـافې همـدا نتيجـه لـري، اوس نـو ځوك د رسول په شان له خداى د ډاريكځ احكامو دعوه كوي، ځوك د بل نبوت دعوه كوي، ځوك په كرامت زنا او فحاشـيو تـه لاره جـوړوي، ځوك د خداى په نوم ډېر حرامو ته د حلت مقدس(اصلن غير مقدس او شيطاني) جواز ليكونه جوړوي، نور يې بيا حلالـو د حرمـت فتـواوې ور كوي او انسانيت ته د خداى پيدا كړي زينتونه د حرمت په ټاپه د خلكو له استعماله باسي، دا چې خلكو د خداى پر ور كړي نعمت بسنه ونـه كـړه، اوس به يې ناسمې پايلې په خپله زغمي او دا لړۍ به تـر هغـو روانـه وي چې خلك په دې راز پوه شوي نه وي.

هغه ځوك چې د قران كريم رد كړي خرافات يـې ېهرتـه د روايـت او لدني علم په مټ ژوندي كړل، هغه دې اوس د نبوت درواغجن مدعيانو سره د حق و باطل معركه وكړي، ځوك چې د مهدي منتظر لارې څاري، ځوك چې په دې پلمه لاس تر زنې ناست وي چې يو غيبـي مـدد يـې د خلاصون لپاره را روان دى، هغه به د ذلت په دغسې كنده كې د تل لپاره غوټې وهي او د ايستلو هيڅ لار به نه مومي.

قران كريم د عزت او ذلت لارې په خورا روښانه كرښو بيان كړې دي، دومره واضحې دي چې د انساني ژبې په قاموس كې تر دې نور وضاحت يې امكان نـه لـري، خـو لـه دې وضـاحت سره بـې همتـه، مفـت خـور، خرافاتي او د هر څه تر شا د يوه پټ لطيف راز ليدونكي ذهنيت خاوند، دغه روښانه لار پرېښوده، يوه بله لار يې ځان تـه جـوړه كـړه، د خـدايي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لارې نوم يې پر کېښود، له ځانه يې بې بنسټه تعبيرونه ورته وتراشل او د خرافاتي رواياتو په نوم يې د خدای په رسول پسې روايات غوټه کړل، په دې سره يې د خدای په روښانه دين کې داسې لاس وايسته چې د خدايي دين اصل او څېره يې ورسره مسخه کړه، په دې سره نه يوازې دوی د دين اصل له انسانانو ورک کړ، خلک يې د خدای په پيدا کولو کې سرگردانه کړل، بلکې خپل ځانونه يې هم د هغو بني اسرائيلو په شان ورسره مخسه کړل چې قران کريم د خنزير او بېزوگيانو په نوم ياد کړي دي(البقره: ٦٥، المائده: ٦٠)، څوک چې د خدايي دين روښانه او پراخه لار پرېږدي، په مقابل کې يې له ځانه جوړه لار واخلي، نو حتمن يې ذهنيت مسخ شوی او د بشريت وړتياوې يې په خپل ځان کې کوټلې دي، ځکه قران کريم پخواني سرلاري يې په خنازيرو، بېزوگيانو او عبد الطاغوت ياد کړي دي.

د پيرانو، ملنگانو، منجورانو، زيارتونو، کاهنانو، ساحرانو او دې ته ورته نور ټولو خرافاتيانو اصليت قران کريم د خپلو هداياتو په ځلا او پرق کې ټولنې ته ښودلی و، خو کله چې هم خلکو د قران کريم هداياتو ته شا کړه، د خدای خبرې يې د هغه د کتاب پر ځای د خلکو له خولې اخيستل شروع کړل، نو د خرافاتو په يوه گرداب کې ډوب شول، ذهنيت يې د سمې خبرې پر ځای کږې او وهمي خبرې ته جوړ شو، د خدای پر ځای د يوه انسان لور ته تگ يې خوښ کړ، د الهي عظمت پر ځای به خلک هر ځای ولاړ وي، انساني عظمتونه به بيانوي او د دې لپاره به د خپلو سلفو له خبرې او کتاب پرته بل هيڅ دليل نه لري، دوی به په خپلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې ښکرورو درواغو نه شرمېږي، خو که څوك د الهي كتاب هدايات ټولنې ته وړاندې کړي، هغه به په همدې جرم دومره بدنام کړي چې حتا خلك به يې له نوم اخيستلو ډډه کوي.

جالبه ده د دې خرافاتو په تاثر کې يوه اسلامي ټولنه دومره له سمې لارې لرې ولاړه چې د الهي كتاب پر ځای اوس ټولو خلكو د انسانانو كتابونه په لاس کې نيولي وي، هغه ورته مقدس ښکاري، ان دومره مقدس چې سم يې د خدای د كتاب مقام ته رسولي دي، قران د منحرفو په اړه ويلي دي:

{وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْدَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ}.

[البقرة: ١٦٥]

او ځينې داسې خلك هم شته چې له الله ماسيوا يې هغه ته سيالان جوړ کړي وي، نو عيني د خدای په شان مينه ورسره کوي.

مينه يې څه ده؟ او سيالان څه معنا لري؟ مينه يې همدا ده چې خبره يې له هر ډول حجت پرته مني او حتا د حجت ځای ور کوي، دا خو پرېږده چې د هغه د خبرې لپاره حجت و برهان ولټوي، بلکې د هغه خبره برهان بولي، سيالي يې داده چې څنگه د خدای په كلام د يوه شي حرمت او حلت ورته مهم دی او دواړه په ثابتوي، په همدغه کچه د يوه سيال په خبره حرمت او حلت ثابتوي او په عينې سطحه عمل هم په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي، سیال دې ته نه وایي، نو څه سیال ډول وهي او که خپله نارې وهي چې زه د خدای سیال یم؟!

الحمدلله د علم له پرمختګ سره هیڅ خرافات د هغه په وړاندې د ودرېدا توان نه لري، دنګې خیالي مانۍ یې هره ورځ را نړېږي، د خدای کتاب د یوه عادل فاتح په موډ کې تکي تنها هسکه غاړه پر میدان ولاړ دی او د علم له کاروان سره خوله په خوله یې هدایات د انسانیت د لارې مشال دي، هغه ورځ لرې نه ده چې خلک ټول هغه خرافات رد کړي چې د علم په لار کې یې خنډونه ایجاد کړي حتا که د مقدسو کتابونو نومونه پر پراته وي. له دې امله خرافاتیان په ټول زور هڅه کوي چې د علم د راتلو لارې بندې کړي، په یوه او بل نوم یې مرکزونه بدنام کړي، خلک ترې متنفر کړي، د بې دینۍ او الحاد په نوم یې څنې را وګرځي او دې ته ورته نورې ډېرې حربې کاروي چې د علم د کاروان دلته له راتلو منعه کړي، ځوک چې له دې کاروان سره ملتیا غواړي هغه تر ګنهو نومو لاندې بدنام کړي او له خپلې سیمه و وطنه یې ایستلو ته مجبور کړي، څو دلته د علم رڼا خپره نه کړي او هغه د علمي کاروان مل کس وشړي، دلته یې علمي جلوې خپرې نه شي او دوی ته ټولنه هم داسې بې نوره او بې علمه په لاس ور شي، څو یې بشري توان په غلطو لارو کې مصرف کړي، د علم په مخ کې خنډونه په جوړ کړي، خرافات یې په ذهنیت کې ور پیچکاري کړي، د خدای په نوم داسې مسلک پر وتپي چې نه یې دنیا په ودانه شي او نه اخرت، هم یې له ځان سره په جنګ کړي هم یې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړۍ سره، نه ځان په وپېژني او نه نور، نه دين ورته معرفي کړي نه يې د دنيا عشقونو ته ايله کړي، نه دلته ښه ورځ ځنې ووينې او نه هلته د ښې ورځې توښه ور ايله کړي، نه خدای ځنې راضي شي ځکه تر اخيره يې سم ونه پېژني او نه انسانان ترې راضي شي ځکه هيڅ وخت يې د هغوی له کاروان سره د ملتيا تکل ونه کړ او هر وخت د بشريت په لار کې خنډ ول.

که په دومره تېزي د علم پلوشې خپرېدلې، ډېره لرې نه ده چې د دوی تيارې به ټولې شي، ځکه د رڼا را تګ په هغه دم د تيارې د مرګ پيغام راوړي، لامل يې دادی چې تياره وجود نه لري، بلکې د رڼا له عدم وجود څخه را پيدا شوې وه او د رڼا بېرته راتګ سمدستي د تيارې ځای نيسي، زما په نظر د علم په وړاندې دغه غورځې پرځې د تيارې د له منځه تلو وروستۍ شېبې ښيي او دا هم لرې نه ده چې د علم په ګېڼه سمبال بشري کاروان به د خدای له کتاب څخه د خرافاتو او وهمياتو ګردونه ايسته کړي او د علم و الهي کتاب په سره مختلطه جلوه و پړقا کې به انساني کاروان مخ په وړاندې د خپل رب لور ته ګړندی سفر وکړي. وما ذلک علی الله بعزيز!!!

۵/۹/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رؤیت هلال (میاشتې لیدلو) ستونزه

د ۲۰۲۲ میلادي کال چې له ۱۴۴۳ هجري قمري سره سمون لري، د واړه اختر مسله ډېره جنجالي وه. په اسلامي نړۍ کې ناجیریا، مالي، افغانستان او د وزیرستان خلکو د مې پر یوه تاریخ اختر کړ، په دوه تاریخه یې د سعودي په شمول ۲۵ هیوادونو اختر کړی و او پر درېیم تاریخ یې د پاکستان و ایران په شمول پاته هیوادونو اختر کړی جوړ کړ.

بل خوا یوازې په پاکستان کې هم درې اختره وو، وزیرستان پر اول تاریخ اختر کړ، پېښور، چمن، کلا سیف الله، د بلوڅو ځینې سیمې او زیاتره پښتني علاقو کې په دویم تاریخ اختر وشو او په درېیم تاریخ یې رسمي دولتي اختر کړ.

دا اختلافات هر وخت وي، په اسلامي دنیا کې اصلن د رؤیت هلال په اړه نظریاتي اختلاف موجود دی چې په نتیجه کې یې د اختلافي اختر عملي بڼه هم په را ویني.

د مسلمانان یوه ډله په دې باور دي چې د هر هیواد لپاره خپل مطلع معتبر دی، که په هغه هیواد کې میاشت ولیدل شوه، خبر یې رسمي دولتي کمیټې تایید کړ، نو اختر باید وشي، که روژه وه، باید روژه ونیول شي او که چا د میاشتې لیدو خبر ور کړ، خو شاهدي یې کمیټې ونه منله، بیا اختر او روژه نه شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه بله ډله مسلمانان په دې نظر دي چې که د هر ځای څخه بـاوري شاهدي د مياشتې ليدلو را ورسېږي، هغوی يې ورسره مني، کـه روژه وه، روژه نيسي او که اختر و، اختر جوړوي.

که د دې دواړو ډلو په اړه پلټنه وکړو، چې د کومو دلايلو له مخې هغه او دغه تګلاره لري، نو د شريعت په نصوصو کې دواړه خپل دريـځ تـه ملاتړي دلايل موندلای شي. لومړی به پر همدې نصوصو سرسرکـي نظـر وکړو:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «صُومُوا لِرُؤْيَتِهِ وَأَفْطِرُوا لِرُؤْيَتِهِ، فَإِنْ غُمِّيَ عَلَيْكُمْ فَأَكْمِلُوا الْعَدَدَ».(١)

ژبـاړه: لـه ابـو هريـره رض روايـت دی چـې رسـول الله ص وويـل: د مياشتې په ليدو روژه نيسئ او د مياشتې په ليدو يې خورئ، که مو مياشت ونه ليده، نو شمېر يې پوره کړئ.

له دغه حديث څخه د دويم مذهب خاوندان استدلال کوي چې ليدل د هر مسلمان معتبر دي، نو که هر چا وليده، شاهدي يـې ور کـړه، نـورو مسلمانانو ته يې شاهدي په باوري ډول نقل شي، بس همدا معتـبره ده او د روژې يا اختر فيصله پر کيږي. يو بل حديث کې دي:

عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ، حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ الْحَارِثِ الْجَدَلِيُّ، أَنَّ أَمِيرَ مَكَّةَ خَطَبَ، ثُمَّ قَالَ: «عَهِدَ إِلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نَنْسُكَ لِلرُّؤْيَـةِ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

فَإِنْ لَمْ نَرَهُ، وَشَهِدَ شَاهِدَا عَـدْلٍ نَسَـكْنَا بِشَـهَادَتِهِمَا»، فَسَـأَلْتُ الْحُسَـيْنَ بْـنَ الْحَارِثِ مَنْ أَمِيرُ مَكَّةَ، قَالَ: لَا أَدْرِي، ثُمَّ لَقِيَنِي بَعْدُ، فَقَالَ: هُوَ الْحَـارِثُ بْـنُ حَاطِبٍ أَخُو مُحَمَّدِ بْنِ حَاطِبٍ، ثُمَّ قَالَ الْأَمِيرُ: إِنَّ فِيكُمْ مَـنْ هُـوَ أَعْلَـمُ بِـاللَّهِ وَرَسُولِهِ مِنِّي، وَشَهِدَ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَوْمَـأَ بِيَـدِهِ إِلَى رَجُلٍ، قَالَ الْحُسَيْنُ: فَقُلْتُ لِشَيْخٍ إِلَى جَنْبِي مَنْ هَذَا الَّذِي أَوْمَأَ إِلَيْـهِ الْأَمِـيرُ؟ قَالَ: هَذَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، وَصَدَقَ كَانَ أَعْلَمَ بِاللَّهِ مِنْهُ، فَقَالَ: «بِـذَلِكَ أَمَرَنَـا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ».(٢)

ژباړه: له ابو مالك الاشجعي روايت دی، ده ويل موږ تـه حسـين بـن الحارث الجدلي حديث بيان کړ، چې د مکې امير بيـان وکـړ، زياتـه يـې کړه: موږ ته رسول الله ص امر کړی چې د ليدلو له مخې عمل وکړو، کـه موږ مياشت ونه ليده او دوو عادلو کسانو يې د ليـدو شـاهدي ور کـړه، د هغوی په شاهدي عمل وکړو. ما له حسين بن الحارث څخه پوښتنه وکـړه چې د مکې امير څوك و؟ ده ويل: زه نه پوهېږم، بيـا وروسـته راسره مـخ شو، وې ويل: هغه حارث بن حاطب د محمد بن حاطـب ورور و، اميـر پسې زياته کړه: په تاسو کې داسې څـوك شـته چـې تـر مـا هـم د الله او رسول الله ص پـه اړه ښـه خـبر دی، دغـه کـس لـه رسـول الله ص څخـه شاهدي ور کوي، نو په لاس يې يو کس ته اشاره وکړه، حسين ويل: ما د څنګ يوه بوډا ته وويل: هغه کس څـوك دی چـې اميـر پـه لاس اشـاره ورته وکړه؟ هغه ويل: عبد الله بن عمر رض، او امير رښتيا ويـل چـې ابـن

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمر تر هغه د رسول الله ص په حال ښه خبر و، هغه ویل: موږ ته رسول الله ص دغه امر کړی دی.

له لیدو څخه هدف د هر سړي لیدل نه دي، بلکې موخه یې باوري کول دي، نو که دومره کسان یې ووینې چې د نوور مسلمانانو باور پر وشي، همدا لیدل دي، چې د اختر او وروژې دواړو لپاره کفایت کوي، لکه د اوس وخت لپاره چې کمېټه ټاکل کېږي، د هغوی کار همدا لیدل دي، نو که هغوی اعلان وکړي، خلک یې ورسره اختر کړي، که یې اعلان ونه کړ، خلک یې نه اختر کوي او نه روژه، یعنې د هغوی په شاهدي خلک عمل کوي.

د لومړي دریځ د خلکو دلیل دغه حدیث دی:

عَنْ كُرَيْبٍ، أَنَّ أُمَّ الْفَضْلِ بِنْتَ الْحَارِثِ، بَعَثَتْهُ إِلَى مُعَاوِيَةَ بِالشَّامِ، قَالَ: فَقَدِمْتُ الشَّامَ، فَقَضَيْتُ حَاجَتَهَا، وَاسْتُهِلَّ عَلَيَّ رَمَضَانُ وَأَنَا بِالشَّامِ، فَرَأَيْتُ الْهِلَالَ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ، ثُمَّ قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ فِي آخِرِ الشَّهْرِ، فَسَأَلَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا، ثُمَّ ذَكَرَ الْهِلَالَ فَقَالَ: مَتَى رَأَيْتُمُ الْهِلَالَ؟ فَقُلْتُ: رَأَيْنَاهُ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ، فَقَالَ: أَنْتَ رَأَيْتَهُ؟ فَقُلْتُ: نَعَمْ، وَرَآهُ النَّاسُ، وَصَامُوا وَصَامَ مُعَاوِيَةُ، فَقَالَ: " لَكِنَّا رَأَيْنَاهُ لَيْلَةَ السَّبْتِ، فَلَا نَزَالُ نَصُومُ حَتَّى نُكْمِلَ ثَلَاثِينَ، أَوْ نَرَاهُ، فَقُلْتُ: أَوَ لَا تَكْتَفِي بِرُؤْيَةِ مُعَاوِيَةَ وَصِيَامِهِ؟ فَقَالَ: لَا، هَكَذَا أَمَرَنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " (٣)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: کریب روایت کړی چې زه ام الفضل بنت الحارث په شام کې معاویه رض ته ولېږلم، ده ویل: زه شام ته ولاړم، د هغې غوښتنه مې پوره کړه او پر ما په شام کې روژه شوه، د جمعې په شپه میاشت ولیدل شوه، بیا د میاشتې په اخیره کې مدینې ته راغلم، له ما عبد الله بن عباس رض پوښتنه وکړه، په خبرو کې د میاشتې یادونه راغله، ده ویل: تاسو میاشت څه وخت ولیده؟ ما ویل: موږ د جمعې په شپه ولیده. ده ویل: تا په خپله ولیده؟ ما ویل: هو، خلکو هم ولیده، خلکو روژه کړه او معاویه رض هم روژه ونیوه، ده ویل: خو موږ د شنبې په شپه ولیده، نو تر هغو به روژه نیسو چې دېرش پوره کړو یا میاشت ووینو. ما ویل: ته د معاویه رض لید او روژه بس نه بولې؟ هغه ویل: نه، موږ ته په دغه ډول رسول الله ص امر کړی دی.

پر دغه حدیث امام نووي رحمه الله هم باب ایښی دی چې د هر ښار لپاره خپل لید دی، ده هم دغه فهم ځنې اخیستی دی چې د هر ښار د خلکو لیدل د هغه ښار د خلکو لپاره معتبر دي. د لومړي دریځ خلک هم دغه فکر ځنې اخلي، ابن عباس رض چې کومه خبره کړې ده، هغه واضحه نه ده، دغسې حدیث چې د هر ښار لپاره خپل رؤیت دی، په دې الفاظو حدیث نه شته، ابن عباس رض چې وایي، موږ ته دغه ډول امر رسول الله ص کړی دی، هدف یې هماغه عمومي حدیث دی چې رسول الله ص ویلي له لیدو یې نیسئ او له لیدو یې خورئ، ابن عباس رض له دې حدیث څخه همدا فهم اخیستی دی، چې د هر ښار او

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیمې لپاره خپل لید معتبر دی، نو ځکه یې ویلي چې رسول الله ص موږ ته دا امر کړی دی، په داسې حال کې چې هغه نور حدیث نه دی بیان کړی چې رسول الله ص څنګه امر ورته کړی دی؟ چېرې یې ورته کړی؟ بل چا ولید په دغه ډول حدیث نه دی نقل کړی؟

دا مسله اجتهادي ده، زما په نظر ترجیح دا ده چې د هر مسلمان شاهدي که په باوري ډول نقل شي، هغه معتبره ده، د هر ښار لپاره نه ده، بلکې د ټولې نړۍ لپاره. هغه وخت چې ابن عباس رض دغه اجتهاد کړی دی، د خپل وخت له شرایطو سره سم یې کړی دی، په هغه وخت کې د دې امکان نه وو چې یو کس دې له افغانستان څخه د مدینې خلکو ته شاهدي ور کړې وای، نو دوی چې د رؤیت اعتبار ته کتلي دي، نو د خپل وخت حالاتو او شرایطو ته کتلي دي چې تر هغه ځایه یې معتبر وبولي چې په یوه ورځ یا یوه شپه کې یې د رسولو امکان وي، له دې امله یې د شام لیدلو ته اعتبار نه دی ور کړی، ځکه له شامه مدینې ته شاهدي په یوه ورځ نه شي رسول کېدای او نه له مدینې و مکې ته، له دې امله یې د هر ښار لپاره خپله مطلع معتبره بللې ده. البته نن شرایط له هغو شرایطو سره توپیر لري؛ موږ کولای شو چې په یو څو دقیقو کې ټوله نړۍ خبره کړو، شاهدي هم تر پخوا په ډېر باوري ډول نقل کېږي. دویمه خبره د ابن عباس پر اجتهاد دا هم کېدلای شي چې هغه د یوه ښار لپاره معتبره بللې ده، د بسته هیواد لپاره یې نه ده بللې، که د ټول هیواد په کچه وای، بیا خو مدینه او شام د یوه هیواد دوې بېلې بېلې سیمې وې، نو ابن عباس

(c) ketabton.com: The Digital Library

رض ولې د خپل خليفه په ليدو نه روژه کوله او نه يې اختر کاوه؟که خبره د يوه ښار شي، نو اوس خلك تر يـوه ښـاره محـدود نـه دي، بلكـې لـه همدې حديث څخه د درست هيواد لپاره استدلال کوي، په داسې حـال کې چې دا استدلال يې له دغه حديث څخه زما په اند سم نه دی. دربيمه خبره دا هم ده چې پاس د ابن عمر رض په حديث کې راغلي دي چې يا ليد معتبر دی يا هم د عادلو شاهدانو شاهدي، لـه عـادلو څخـه هـدف د شاهدي کره او باوري کول دي، چې دروغ پکې نه وي او خـبره پاکـه و صافه شي؛ هلته هم ابن عمر رض ويلي دي چې مـوږ تـه رسـول الله ص دغه ډول امر کړی دی. که د ابن عباس رض له حـديث څخـه هغـه ډول استدلال کېږي، نـو د ابـن عمـر رض لـه حـديث څخـه پـر دې بـل ډول استدلال کېدلای شي. ابن عمر رض هم ويلي دي چې موږ ته رسـول الله ص دغه امر کړی دی. نه يې د شاهدئ لپاره حدود ټـاکلي دي چـې لـه کومه ځايه شاهدي تر کومه ځايه معتبره ده او نه يې د ليـد لپـاره ځايونـه تعين کړي دي چې له دې ځايه تر هغه ځايه ليد معتبر دی او له هغه ځايه ور هاخوا به خلك خپله مياشت ويني، بيا تر پـلاني ځايـه د هغـوی ليـد اعتبار لري. څلورمه خبره داد چې د هيوادونو جغرافيې غځېږي او کمېږي، يو وخت د افغانستان جغرافيه ډېره لويه وه، نن بيا ډېره وړه ده، پاکستان يو مهال بيخي وجود نه در لود، نن شته، په دې توگه هر هيـواد د وړېـدو او لويدو امکان لري، نو که نن يو ښار د يوه هيواد برخه وي، د هغـه هيـواد ليد او شاهدي به پکې معتبره وي، که سبا هغه ځان ته بېل هيواد شي يا له بل هيواد سره پيوست شي، بيا به ځان ته ليد او شاهدي لري يا به د بـل د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليد او شاهدي تقليد کوي، په دې توګه شرعي احکام د پسخند او استهزاء درجې ته را کښته کېږي، د مسلمانانو اتحاد او يووالى ماتوي، هيوادونه د خلکو په شخصي عبادت کې خپل سياستونه ور ننباسي، دا او دې تـه ورته زيانونه له همدې پېښېږي چې د هر ښار خپل مطلع د هغـه ښـار يـا هيواد لپاره معتبر وګڼل شي.

دا اختلاف خو د ډېر وخت دى، فکر نه کوم چې د يوه سړي، يـوې ډلې، يو عالم، يوه مفتي او يـوه ليکـوال پـه فتـوا، سپارښـتنه يـا راجـح و مرجوح دې خبره حل شي، اوس يې د حل وخت تېر شوى دى، پر دې اختلاف کتابونه ليکل شوي دي، د هر دريځ په ملاتړ او رد کې ويناوې و مناظرې شوې دي، په اسانه د خلکو پوه کول اوس د عامو خلکـو د وس خبره نه ده، که پر دې مسله د امت اتحاد غوښتل کېږي، بايـد پـه دولتـي کچه څو کارونه وشي چې اتحاد ته لار جوړه شي:

اول: د اسلامي نړۍ په کچه دې يوه کمېټه جوړه شي، دې کمټې تـه که له هره ځايه د مياشتې د ليدو خبر ورسېد، تر خپلو څېړنو وروسته دې روژه يا اختر اعلان کړي چې پـه اعـلان يـې بايـد ټـول مسـلمانان عمـل وکړي، هيڅ هيواد دې له دې څخه ځان نه باسي او دغـه يـوه کمېټـه لـه سياستونو او هر هغه څه څخه لرې وساتل شي چې د هغوى پر کار اغېـز کوي، دا که د کمېټې د غړو پر کار وي يا هم د هغوى د اعلان پر تاثيراتو وي. دا وړانديز ښايي په اوسنيو حالاتو کې د عملي کېدا شونتيا ونه لري، ځکه مسلمانانو تر خپل منځ يـوه د بـل ګرېـوان تـه لاسـونه اچـولي دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

سياستونه يې سر ټکر دي، د اختلاف او جنگ لپاره گټې نورې پلمې هم پيدا شوې دي چې د اسلامي نړۍ اتحاد ته يې کلکه ضربه ور کړې ده، له دې امله به څوك په دې خبره د پوهاوي کولو زحمت هم ونه کاږي. هغه وخت يې د منلو امکان زيات دی که اينده په اسلامي نړۍ کې د اسلامي اتحاديې څرکونه وليدل شول، يا هم پر شرعي عباداتو يې د يووالي هوکړه وکړه، دغه وړانديز به منل کېږي او عملي جامه به ور اغوندي.

دوه: د اسلامي نړۍ علماء دې د اوس وخت شرايطو ته په کتو پر دې مسله بيا فکر وکړي، يوځل دې بيا وارزوي، په دې اړه راغلي شرعي نصوص دې ټول يو د بل ترڅنگ کښېږدي، وخت، مکان، ټولنه، غوښتنې، زموږ حالات او د شرعي نصوصو صحت و سقامت، د اجتهاد سموالی و ناسموالی دې ټول وارزول شي، د علماؤ په څنگ کې دې د فلکياتو ماهرين هم وي، د هغوی پرېکړه دې دوی هم وارزوي، هغوی دې ځانو، دولتونو، ملتونو او د هر ځای مسلمانانو ته قانع کوونکې دلايل وړاندې کړي چې دغه لوری د مسلمانانو د اتحاد لپاره گټور دی، له نصوصو سره برابر دی، له حالاتو، ځای، مکان، غوښتنو او ټولنو سره سمون لري، پر عبادت د سياست او نورو اغېز ته اجازه نه ده ور کول شوې او فردي عبادت د حاکمې طبقې د سياستونو قرباني شوی نه دی، بلکې يوازې د مسلمانانو اتحاد، د نصوصو واضح مفهوم، د خلکو فردي عبادت او له خپل خالق سره يې د مخلوق اړيکې ته پکې پام شوی دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه فتوا دې د اسلامي امت د اتحاد لپاره یو ښه قوي مصدر وګرځـي او خلك دې عمل په وکړي.

درې: پـه مسـلمانان کـې د اخـتلاف د مخنیـوي لپـاره یـوه بلـه لار د فلکیـاتو د مـاهرینو او سـاینس پوهـانو ده. د کـال لـه سر څخـه دې جنتري/کلېنډر جوړه شي، د متخصصو کسانو په مټ دې د ټولو عبـاداتو ورځې ورټاکل شي او هیڅ اختلاف ته دې زمینه نه برابـروي. البتـه دا تـر هغه وروسته چې د جنتري په اړه خلك یوه خوله شي، جنتري د رؤیـت ځای ناستې وګڼله شي، که څه هم د ساینس پوهـانو دغـه کـار د رؤیـت هلال کمېټې تر اعلاناتو ډېر باوري دی، یو شی چـې ممکـن د اخـتلاف سبب شي هغه له دې کار سره ظاهرن د نصوصو نه همږغي ده چې ممکن د ځینو کسانو د اختلاف سبب شي. زما په اند که د دین او شریعت کـلي پیغام ته متوجې شو، پوهېږي چې پر جنتري اختر او روژه ستونزه نه لري، په حدیث کې د روژې او اختر لپاره د میاشتې لیدلو امر هم د اتحاد لپاره و، دا چې خلکو ګڼ مفاهیم ترې واخیستل او د یووالی امر یې د اختلاف سبب کړ، دا یوه بدمرغي وه چې اسلامي امت ورسره مخ شـو، خـو مـوږ کولای شو چې نویو حالاتو ته په کتو یې د نوي اجتهاد په مټ مخنیـوی وکړو او یوځل بیا د دیـن اوشریعـت کـلي پیغـام او اصـل روح تـه امـت رهبري کړو. له دې هر څه سره په احادیثو کې دوه داسې شیان ذکر شوي دي چې موږ یې ددې لپاره لاسوند ګرځولای شو، لومړی بـه دغـه دواړه حدیثونه راوړم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ ذَكَرَ رَمَضَانَ فَقَالَ: «لَا تَصُومُوا حَتَّى تَرَوُا الْهِلَالَ، وَلَا تُفْطِرُوا حَتَّى تَرَوْهُ، فَإِنْ أُغْمِيَ عَلَيْكُمْ فَاقْدِرُوا لَهُ». (۴)

ژباړه: ابن عمر رض له رسول الله ص څخه روایت کړی چې ده رمضان ذکر کړه، وې ویل: روژه د میاشتې په لیدو ونیسئ او د میاشتې په لیدو یې وخورئ، که میاشت درڅخه پټه شوه، نو اندازه ور ته وکړئ.

«إِنَّا أُمَّةٌ أُمِّيَّةٌ، لَا نَكْتُبُ وَلَا نَحْسُبُ، الشَّهْرُ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا» وَعَقَدَ الْإِبْهَامَ فِي الثَّالِثَةِ «وَالشَّهْرُ هَكَذَا، وَهَكَذَا، وَهَكَذَا» يَعْنِي تَمَامَ ثَلَاثِينَ. (۵)

ژباړه: موږ نالوستی امت یو، چې نه لیکل کولای شو او نه حساب(علم نجوم) میاشت دومره، دومره او دومره ورځې ده، په درېیم وار یې بټه ګوته کت کړ او میاشت دومره، دومره او دومره ده، یعنې پوره دېرش ورځې.

په لومړي روایت کې د اندازې یادونه او په دویم کې دا ذکر چې موږ نالوستي یو، په علم نجوم نه پوهېږو، له دې امله نو د لید او شاهدۍ خبره شوې ده، که امت اوس له هغه حالت څخه را ووزي، هم نالوستی نه شي په لیک لوست پوه شي او هم د فلکیاتو ماهرین پکې داسې دقیقه وړاندوینه وکړي چې یوه ذره غلطي پکې نه وي، بیا هم موږ په دې مکلف یو چې میاشت به وینو؟ زما په اند دغه حدیث علت ذکر کړی دی، د میاشتې لید ځکه ضروري و، چې موږ له بلې لارې نه شوای

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولای چې د میاشتې راختل باوري کړو، يوازې په هغه صورت کې اجازه ور کړل شوې ده چې وربځ وي، افق نه ليدل کېږي، نو له اندازه کوونکو څخه د مرستې طلب شوی دی، چې هغوی د خپل علم نجوم له مخې دا معضله حل کړي. که په حديث کې هغه وخت د دې جواز ور کول شوی دی، چې اټکل يې باوري هم نه و، نو اوس چې يوه ذره خطا نه لري، دا کار به څنګه جواز نه لري؟ ايا ليد به ډېر باوري وي که د همدې علم لـه مخې د مياشتې راختل؟ د ليدو خبره باوري نه ده، که وای دومره اختلاف به نه وای، په يوه ښار کې د چا اختر وي او د چا روژه. نو که د ليد اعتبار دومره ضعيف شوی وي، بيا نو د فلکياتو د ماهرينو دريـځ پـرې پيـاوړی دی، هغوی کولای شي چې د ټولې اسلامی نړۍ لپاره يـوه ورځ پـه ډېـر دقت وټاکي، څو د مسلمانانو اختلاف ختم کړي، ټول مسلمانان پـه يـوه ورځ اختر او ورژه وکړي او په دې سره د مسلمانانو اتحاد او يووالی بېرته خپل لومړني حالت ته را وګرځي. دا د دين له کلي پيغام او عمومي روح سره ښه لګيږي.

که دا هيڅ نه وي، بيا نو زما په اند شاهدي معتبره ده، که د هـر ځـای شاهدي په باوري ډول هر مسلمان ته ورسېږي، نـو روژه يـا اخـتر ورسره کولای شي، په دې کې د حکومتونو د ټاکلې تګلارې اطاعت ته اړتيا نـه شته، خلك په شريعت کې په ليـد او شـاهدي مکلـف شـوي دي، نـه د فردي عبادت په چارو کـې د حکومـت پـه تصـميم، حکومتونـه د خپـل سياست له مخې نه يوازې ټولنيزې چارې کله ناکله ناسم لور ته وړې، حتا

(c) ketabton.com: The Digital Library

فـردي شرعـي چـارې هـم پـه خلکـو کـې د اخـتلاف وسـیله گرځـوي. مسلمانانو ته لازمه ده چې خپل فـردي عبـاداتو د وخـت د حکومتونـو د ناسم سیاست قرباني نه کړي، دولتونه دې هم د فردي عبـادت بـې قیـده ازادي ور کړي چې خلك روژه نیول او اختر کول یوازې د خپـل خـالق لپاره وکړي، نه د ټولنې لپاره او نه د حکومت له امله.

٥/٥/٢٠٢٢

سرچينې:

١)صحيح مسلم، كتاب الصيام، بـاب وجـوب صـوم رمضـان لرؤيـت الهلال...، ح: ١٠٨١.

٢)سنن ابي داؤد، كتاب الصوم، باب شاهدة الرجلين على رؤية هلال الشوال، ح: ٢٣٣٨.

٣)صحيح مسلم، كتاب الصيام، باب بيـان ان لكـل بلـد رؤيـتهم...ح: ١٠٨٧.

٤)صحيح مسلم، كتـاب الصـيام، بـاب وجـوب صـوم رمضـان لرؤيـة الهلال... ح: ١٠٨٠.

٥)تېره حواله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هدایت تر لاسه کولو وړ او ناوړ افراد/قومونه

د خپلو اعمالو په نتیجه کې کله انسانان دې ځای ته رسېږي چې له هغه ځایه بېرته شاتګ ورته ګران شي(البقره: ۱۵)، زړه یې سخت شي(البقره: ۷۴)، واضح حقایق په سترګو نه ویني او د حق خبرې له اورېدو یې غوږونه داسې کاڼه شي لکه بند چې وي.(البقره: ۱۸، الانعام: ۲۵)، دوی د انسانیت د فلاح او بهبود لپاره دومره څه نه شي کولای چې حتا یاد یې کړي، له خیر او ښېګنې بیخي خلاص وي، نه د انسانیت چغارې اوري او نه د هغوی په اړه د تبصرې څه لري، له خیره یې داسې یو مخیز لاسونه کښلي وي لکه هیڅ چې نه پوهېږي، الله دغه ډول بې خیره کسان بدترین حیوانات، بلکې تر حیوان هم بدتر ګڼلي دي(الانفال: ۲۲، الاعراف: ۱۷۹، الفرقان: ۴۴)

هغه کسان چې خپله ملامتیا نه مني، پر خپل ناسم دریځ ټینګار کوي، د بل خبرې ته غوږ نه ږدي، پر بدی دلایل وایي او بدي یې د خپل ژوند هدف ګرځولې وي، دغه د شیطان پیروان دي، څوک چې هر وخت له خپل ځان سره محاسبه کوي، د خپل عمل لپاره معیار مني، که له هغه معیار څخه مخالف عمل یې وکړ، توبه پر کاږي او د کړې خطا له امله نه یوازې بخښنه غواړي، بلکې د عمل اصلاح هم کوي، دغه کسان د ادم پر لار روان هغه مصلحین دي چې په خپلو اعمالو یې خپلې انساني وړتیاوې نه دي ځپلې، دوی دا وړتیا لري چې له خپله ځانه تر جهانه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه انقلاب رهبري وکړي، د نورو انسانانو لپاره الگو شي، هر وخت له حالاتو سره د ټکر پر ځای توافق کوي، خپل سري نه کوي، بلکې هر گام تر ښه فکر وروسته اخلي، د خپلو اعمالو مسوولیت پر خپله غاړه اخلي، له دې امله هم هر وخت بخښنې او اصلاح ته چمتو وي او هم له پیله یې خپل اعمال د احساساتو او جذباتو زېږنده نه وي، بلکې پوره محاسبه یې ورته کړې وي، د انسانیت مقام یې ساتلی او هر وخت له حق سره د ملگری او له باطل څخه د ځان خوندي کولو وړتیا لري.

قران کریم وایي: په دې کتاب سره الله تعالی هغه کسان ژوندي کوي چې د ژوند وړتیا یکې وي او هغه کسان چې د ژوند وړتیا یې بایللې وي، هغوی همداسې مړه پاتېږي، دلته حقیقي مرگ او ژوند هدف نه دي، بلکې بې حسه کېدل او د احساس خاوند کېدل یې مراد دي.(الانفال: ۴۲)

یو قوم چې د خپلو اجتماعي خطاگانو له تکراره لاس نه اخلي، د دې پر ځای چې خپلې خطاوې د عبرت سبب کړي، دوی افتخار په کوي او بیا هم دغه خطاوې تکراروي، نو دا قوم په اجتماعي لحاظ مړ دی، دوی نه په ځان کې د تغییر وړتیا لري او نه په جهان کې، دغه قوم که د بني اسرائیلو په شان د الهي کتاب او پیغام رسوونکي هم وي، الله تعالی دغه اعزاز ځنې اخلي او بل قوم د دې لپاره را ټوکوي، چې هغه به د دوی په شان نه وي(محمد: ۳۸، الواقعه: ٦١).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله نبي صلي الله علیه وسلم ویلي دي چې د مومن په توګه دې یو ځوک دوه ځله له یوه غاره نه چیچل کېږي(۱)، که څوک له دې سره چې مومن هم وي، پر قران کریم ایمان هم لري، هلته پکې د قومونو د عروج او زوال اصول هم ویني، د الله د قوانینو په وړاندې نه یوازې د انسان بلکې د ټولو کایناتو بې بسي هم ګوري، د تاریخ واقعې هم د شواهدو په توګه ورته بیان شوې دي چې که څوک عبرت نه اخلي، نو څنګه د خپلو اعمالو په نتیجه کې اخیر الهي قهر وهلي او بیا یې پر پښو د دربدو توان بایللی دی، خو بیا هم مسلسل خطا کېږي، تکرارن هغه څه کوي چې هر وار یې پایله ناسمه راوتلې ده، نو دغه اصلن مړه دي، دوی د پند قبلولو، عقل کارولو، له سترګو د سم کار اخیستلو او پر ځای د غوږو له استعماله محروم دي، الله نه دي محروم کړي، خپله یې ځانونه همداسې کړي دي، له عقله کار نه اخلي، نتیجه به یې خرابه وي، په سترګو ژوندیو بېلګو ته نه ګوري، نو حالت به یې وخیم کېږي، په غوږو د ناکامو داستانونه نه اوري، نو خود به له عذاب او کړاو سره مخېږي، دغه ډول قوم او ملت نور د دې وړ نه دی چې د بل راهنما دې شي، دوی په خپلو ځانو کې د تغییر وړتیا حتا نه لري او د نړۍ د تغییر لومړنی شرط د خپل ځان تغییر دی، که له خپله ځانه تغییر ور پیل نه شي، هغه تغییر، تغییر نه پاتېږي او نه داسې ثمره ور کوي چې محسوسه وي او خلك یې په لیدو هماغه تګلاره خپله کړي.

۲۰۲۲/جولای/۶

سرچینه:

۱)بخاري، کتاب الادب، باب لا یلدغ المومن من حجر مرتین، ح: ۶۱۳۳، مسلم: ۲۹۹۸).

(c) ketabton.com: The Digital Library

دين د نفرت په دام کې

موږ چې په کومه ټولنه کې سترګې غړولې دي، هلته نفرت پـه مجسـم ډول موندل کېدی. يوه تربور له بل څخه ګانګې کولې، يوې بنې له بلـې سره دښمني کوله، د يوې بنې اولاد د بلې کور جارو کېدل غوښـتل، يـوه سړي په خپلو ميرمنو کې له يوې سره مينه کوله او نورې يې هسې په نـوم هغه ته منسوبې وې، نو هغوی ورته د نفرت په اور کې سوځېدلې، په دې وړه کې دنيا کې تر دې نفرتونو وروسته بلې مرحلې ته ځو، چې پلرونه مو د ديني اعمالو د زدکړې لپاره د کلي جومات ته بيايي، دلته ملا هڅه کوي يوه بله دنيا مو په ذهن کې ترسيم کړي، ملا د يوه داسې چا نفـرت زمـوږ ذهن ته را پيچکاري کـوي، چـې نـه مـوږ ليـدلی و او نـه پـه دې خـبرو پوهېدو، ځکه زموږ تر درک لوړې وې، خو يوه نامعلوم چا ته له غوسـې او کينې ډک و.

ملا صاحب به د نصيحت په ورځ، اخترونـو، د جنـازې پـه وعـظ، د استسقاء په بيان او هره بله موکه کې د يوه داسـې چـا د نفـرت خـبرې پـه ديني پوښ کې راته کولې چې موږ ليدلای نه شوای، د هغوی پـه اړه مـو فکر يوازې د ملا صاحب د معلوماتو او خبرو تر بريده وو، په دې توګـه زموږ په لاشعور کې د يوه نامعلوم چا لپاره نفرت ځای ونيوی، دغه نفرت په نااګاهانه توګه زموږ پـر ژونـد، کـارونو، فکـر، تعبيـر، ليکنـو، اعمالـو، اړيکو او هر شي سيور غوړولی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ پر تاوتریخجنو اعمالو، خشن فکر او له دینه جګړه ییز تعبیر د همدې لا شعور ډېر اغېز دی، ماشوم په همدې کې پیدا شي، په همدې محیط کې لوی شي او بیا دغه د نفرتونو ډکه دنیا ورته مقدسه هم شي، هغوی به خود د خدای رضا، د دې او بل جهان بریا، له جهنمه خلاصون او جنت ته د تګ په نفرت او خشونت کې لټوي. ښايي ډېری لوستونکي له ځان سره فکر وکړي چې زه دغسې نه یم، زما کورنی هم دغه ډول نه ده، زموږ د کلي ملاصاحب هم دغسې نه و، پلانی و پلانی هم نه دي، نو بناءن زه دروغ وایم، مګر دا خبره دروغ نه ده. زموږ په ټولنه کې یوه جدي ستونزه دا ده چې هر څوك مو ځان سپینه ملایکه جوړوي، که د پلار ورځ شي د هر یوه پلار ښه سړی وي، که د استاد ورځ شي استاد یې ښه سړی وي، که د مشرانو ورځ شي مشران مو ښه خلك وي، که د کشرانو ورځ شي کشران فرشتې وي، که د مور ورځ وي د هر یوه مور سر پر ځمکه جنتي ده، نو بیا په کور کې خشونت څوك کوي؟ له تربور سره چا پر پنډل و پټي مړه کړي وي؟ د ښځو حقونه څوك نه ور کوي؟ په نجونو باندې تعلیم ولې نه کوي؟ د خپل ځان بریا د بل په ناکامي کې ولې غواړو؟ او...

زموږ ستونزه داده لکه چوپرك د حقیقت له لیدو سترګې پټوو، زما پلار به ویل: «خدای ته یو ځاځکی وینه تویول تر هر شي ډېر ارزښت لري»، فکر وکړئ چې په دغه فکر به هغه څنګه یوه ښه کورنی وروزي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

تقریبن د هر یوه په مشرانو کې دغه ستونزه وه چې مور نن له نه ختمېدونکو ستونزو سره مخ یو.

زمور په دیني تعبیر کې خدای د کربورې په وژلو هم خوشاله کېږي!!! اوس خو به درته معلومه شوې وي چې د لا شعور په سنگر کې ناست نفرت، کینې او د خشونت نا مرئي عواملو مور کوم ځای ته رسولي یو؟

زمور په دیني تعبیر کې دا شته چې یو ذمي باید په اسلامي هیواد کې د خپل ځان د سپکوالي احساس وکړي، دا هم د قران کریم تفسیرونو د (التوبې) د ۲۹ ایت په تفسیر کې ښه په مد او شد وړاندې کړی دی، هم یې د روایت په زور زمور مغزو ته راوستلی دی او هم زمور بډایه! فقهي کتابونه په دې تعبیر ډک دي.

زمور د جمعې هره خطبه زمور مخالفو انسانانو ته په ښراوو ډکه وي، که تاسو یې په مفهوم نه پوهېږئ، د کلي له ملا څخه پوښتنه وکړئ چې غیر مسلم ته ښراوې کول په دیني لحاظ څومره د ثواب کار دی؟ هغه به دا مسله ښه په زور و زیر درته تشریح کړي، بیا انکار ونه کړئ چې زمور نفرت دیني و مقدسه جنبه نه لري؟

که مور خدای په وینو نه خوشاله کولای، یا د جنت ټیکټ مو غوښې نه وای، یا له دوزخه د خلاصون ډال مو وینه نه وای، نو د یوه سنت

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوندي کولو ته به مو په يوه ورځ میلیونونه څاروي نه قرباني کولای، چې په هر ځای کولو یا یوازې په مکه کې کولو باندې يې اختلاف هم شته.

هدف دادی چې زموږ د وینې تویولو، نفرت ته د مقدسې جنبې ور کولو موارد بیخي ډېر دي، موږ يې په خپل ژوند کې نمونې ډېرې لرو، البته زموږ د ټولنې دوه مخي دې ته رسېدلې ده چې کله يې ناسم عمل ور په ګوته شي، دوی سمدستي د انکار مخ درته را واړوي، بیا که بل ځای همدا عمل ښه وستایل شي، دوی ورته د انقیاد څېره را مخته کړي. که پر چا بده لګېږي یا نه، زه دا اقرار کوم چې زموږ ټولنه د منافقت او دوه مخۍ په تر ډولو ناوړه او کرغېړن ترین ډول اخته ده، چې په نتیجه کې يې موږ په ډېره اساني له يوه عمل يو ځای انکار کوو او بل ځای يې دین بولو، یو ځای دروغ وایو او بل ځای هغه دروغ راته ربښتیا ښکاري، یو ځای د یوه عمل په کولو ویاړ کوو او بل ځای د خجالت تظاهر. همدې متضاد کشمکش له موږ د انسان په جامه کې هغه درندګان جوړ کړي دي چې د یوه عاجزه انسان داړلو ته هر وخت پلمې لټوو، له دې امله نو چې په عام بازار کې د زرګونو کسانو مخته د فرخندې لپاره دغه پلمې په لاس ورغلې، نو په داسې ډول يې خپلې عقدې سړې کړې، داسې خشونت يې وکړ، د وحشت داسې مثال يې وړاندې کړی چې که د بشریت په تاریخ کې داسې بل مثال وي، نو حتمي به د دې مشابه وي، په هیڅ وجه به ترې بدترین نه وي او ښایي که بل وخت همداسې وحشت وشي، بیا به هم څنې ډېر وحشي نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نفرت او وحشت دغه قوه/ملکه موږ چېرې پېته کړې ده؟ موږ د دغې قوې له امله خورا ډېر سنګین جرایم کړي دي، د دې تراژیدی تاریخ ډېر اوږد او مثالونه یې بیخي ډېر دي، هغو ته به نه ګرځم، یو بل لوری به یې را واخلم چې د نفرت او کینې د دغې شیطاني قوې سرچینه چېرې ده؟ زما په نظر ګڼ شیان د دې سبب کېږي چې دغسې یو شیطاني صفت په موږ کې وپنځوي، یو عامل یې ناسم خشن دیني تعبیر دی.

د خشونت او نفرت لپاره چې یو ښه مقدسه چپنه وګنډله شي، هر څومره بده څېره یې په همدې قباء کې پټه شي، بیا نو انسان د هر ډول غیر سالم عمل او فکر کولو ته زړه ښه کوي. انسانان نه ټول یو ډول فکر لري، نه وړتیاوې، نه فزیکي جوړښت او نه له یو شي برداشت، عینن یې کارونه هم سره بېل وي، صفات یې هم سره جلا وي، له دې وجې د هغوی د اعمالو نتیجه خیر او شر یا ګټه او زیان وي.

زما په نظر تر مقدس پوښ لاندې نفرتونه د نورو په نسبت خطرناک دي، دا لکه د بریښنا مزي لاس ور وړل له مرګ سره لوبې دي، ځکه پر دې سپېڅلی پوښ غوړېدلی او هر څه چې کېږي، د خدای د رضا لپاره، د هغه د دین په روا کوونکي سند، د جنت د ټیکداري په نیامت او له دوزخه د لرې والي په نیت ترسره کېږي، نو ښتانه وایي: یو به د برق په تارو ګوتې نه وهې او بل د خدای په کارو. دغه کار چې د خدای لور ته منسوب شو، د خلکو له ګوتو وهلو یې خبره وایسته او زموږ د واک لپاره یې ورروستی ټکی کېښود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دین باید له دې انساني دام څخه خلاص شي، بشر د نفرت پر ځای مینې ته اړتیا لري، خدای ته د نفرتونو د لارې پر ځای د مینې لارې ډېرې لنډې دي، خدای هغه څوک چې د هغه پیغام ومني ورونه بللي او هغه څوک چې دغه سند په لاس کې ونه لري لومړنیو کسانو ته خندونه جوړوي، د مینې وړ بللي دي(فصلت: ۳۴) او که څوک چې په ځمکه کې فساد کوي، خلک له خپلې ازادۍ محروموي، ژوند پر تنگوي او شیطاني قواوې یې بدو ته هڅوي، د ټول بشریت د سمون په پار یې د هغوی لپاره تر چانسونو وروسته د له منځه تگ پرېکړه کړې ده.

د خدای په کتاب کې درې کټگورۍ انسانان دي: یوه د مومنانو ډله ده، یوه یې د نامسلمانو او بله د بغاوت کوونکو کافرانو ټولۍ ده. قران کریم خپل پیروانو ته عمومي لارښوونه کوي:

{وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ} [فصلت: ٣٤]

ژباړه: د (ذات او پایلې له مخې) ښېگڼه او بدگڼه سره برابر نه دي، د بدۍ ځواب دې باید په ډېره ښه طریقه وي، په دې سره به ستا دښمن هم ستا نژدې دوست شي.

{وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَى أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى}.

[المائدة: ٨]

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: او له خلکو سره شخړه دې تاسو اړ نه کړي چې عدالت ونه کړئ، عدالت کوئ، تقوا ته عدالت ډېر نژدې دي.

{وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا} [البقرة: ۸۳].

ژباړه: او انسانانو ته ښې خبرې کوئ.

دا د قران کريم هغه هدايات دي چې بشريت شموله دي، د قران کريم پيرو بايد د يوه مومن په توګه دغه اصول مخې ته کښېږدي او بيا خپل تعبير پر همدې اصولو استواره کړي. د دربيمې کټګورۍ په اړه وايي:

{وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ} [البقرة: ۱۹۰].

ژباړه: او د الله په لار کې (د ټولنې د ګټو لپاره) له هغو سره وجنګېږئ چې له تاسو سره جنګېږي، تاسو تېری مه کوئ، په حقيقت کې د الله تېريګر نه خوښېږي.

دغه باغي ډله ده، مفسده ده، جګړه ماره ده، ترهګره او د بشريت ضد ده، دا چې ټول بشريت ترې زيان ويني، له دې امله مومن ته امر شوی چې که يې په فساد لاس پورې کړ، تاسو يې د ټولنې د خلاصون، د بشريت د ژغورنې او د يوې سالمې ټولنې د رغېدا له امله ووژنئ چې اينده ته دا خطر پراخ نه شي، د ټولنې د نامتوازن کېدو اسباب بايد په

(c) ketabton.com: The Digital Library

نطفه کې خنثی شي او که بالفرض د ژوند او جګړې دا موکه يې ومونده نو چې هر ځای مو د ټکولو او کوټلو موکه پر تر لاسه کړه، تر هغو يې وټکوئ چې زور يې اوبه شي او نور پکې د جنګ او فساد توان پاته نه شي. قران کريم په ډېر بليغ ډول د دې ټولې په اړه احکام ور کړي دي:

{ فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَثْخَنْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا} [محمد: ٤]

ژباړه: که تاسو له کافرانو سره مخ شوئ، تر هغو يې سرونه غوڅ کړئ(حتمي يې ووژنئ) چې د فساد وړتيا پکې ختمه کړئ، بيا يې ټينګ وتړی، نو د احسان يا بدلې په عوض کې يې خوشي کړئ، څو په هغوی کې د جنګ او فساد وړتيا پاته نه شي.

قران کريم ويلي دي چې کافران ووژنئ، هغه څوك چې د خدای حکم نه مني، په ځمکه کې فساد کوي او د بدمعاشيو يوه نه ختمېدونکې سلسله يې د بشريت لپاره د خطر زنګ وي، د يوه او دوه کسانو وژل نه دي، يا؛ ريښې يې وباسئ چې اينده يې خطر ورك شي، د هغوی له پاتې کسانو که په چا کې مو د هدايت وړتيا او څرکندونه وليدل، په ټولنه کې د اوسېدو داسې واك ور کړئ لکه نور مصلح کسان او که بيا مو هم خطر ځنې احساساوه، نو مشروطه اجازه ور کړئ، خو دا چې تر اوسه يې د فساد وړتيا نه لري، ډله يې نه شته، نو د نفرت پر ځای که ښه ورسره وشي، د بدو له لوري به يې ښو ته پام شي، هم به خپله اينده ورغوي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم د نورو خلکو لپاره ممکن ښه کارنامې وکړي ځکه بالقوه د دې هر څه وړتيا لري.

د قران کريم له مفاهيمو سره دا ظلم کېږي چې خلـک د خپلـو گټـو لپاره کار ځنې اخلي، زموږ پر تعبير زموږ د ټولو صفاتو، لاشعور، ټـولنې او فزيکـي وجـود تـاثيرات لـوېږي. د دې لپـاره چـې د ناسـم تعبيـر پـر ناسموالي خلك پوه شي، قران کريم ځينې عمومي لارښـوونې کـړې دي او ځينې يې خصوصي، ځينې يې موقتې دي او نـورې يـې بيـا ابـدي، د قران کريم د تفسير لپاره بايد دا هم په نظر کې ونيول شي چې د هغـه لـه يوې موضوع سره تړلي اياتونه يا احکام ټول يو ځای نه دي، قران کـريم کله په لنډو الفاظو بيان کوي او کله تر يوه حده تفصيل ور کـوي، کلـه د مسلې يو اړخ روښانه کوي او کله يې بل اړخ، په يوه حالت کـې يـې يـو نوم ور کړی وي او که له هغه واوړي بيا بل نوم، نو د هر يوه حالت لپاره يې عمومي و خصوصي او موقت و ابـدي احکـام شـته، چـې د همـدې گډوډلو ته ظلم وايي، که څوك د قران کريم لـه ژبـې سره نابلـده وي، د بيان طرز يې ور معلوم نه وي، د قران کريم احکام د هغه په رڼـا کـې نـه تفسيروي، بلکې د يوه خاص فکر له مخې چې له وړاندې يې ورته جوړ کړی، تفسيروي، موقـت او ابـدي احکـام يـې نـه سره پېـژني، محکـم و متشابه يې سره گډوډ کړي، مقيد و مطلـق تـه يـې نظـر نـه کـوي، عـام و خاص يې نه رعايتوي، هغوی به په خپل تفسير سره هـم ځـان تـه زيـان واړوي، هم ټولنې ته، هم دين ته او هم ټول بشر ته، هغه دين چې دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې د استازيتوب دعوه لري، خلک به ورته د راتګ پر ځای نفرت څنې وکړي، دوی به د دين استازي نه د نفرت استازي او مجسم سيمبولونه وبولي، دوی به د خپلو نفرتونو په زولنو کې بند وي، له خپلو عقدو سره به په جنګ وي، په خپل ځان به خپله خولې لګوي، دنيا به د پراخۍ پر ځای ورته تنګه ښکاري، اينده به تاريکه وي، له جهنمه د لرېوالي پر ځای به ورته د نژدېکت اعمال کوي، جنت ته د تلو اعمالو به يې هډو نه وي، خدای ته د تللې لارې پر ځای به د شيطان لور ته په منډه وي، کعبې ته د ورغلې لارې پر ځای به يې د ابرهه کليسا ته مخه کړې وي، بشريت او ټولنې ته د قدرداني پر ځای به يې په سپک نظر کتلي وي، چې نتيجه به يې په دنيا او اخرت کې د هغوی خپله سپکوالی وي.

۲۰۲۲/جون/۱۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديني تعبير د ارتجاع او تجدد ترمنځ

اه! محکومی و تقليد و زوال تحقيق

په دينپاله ټولنو کې د ديني تعبير مسله خورا ډېر اهميت لري، ناسم تعبير د يوه امت د زوال له مهمو عواملو څخه يو حتمي دی او سم تعبير يې د پرمختګ يوه پړاو ته ضرور نژدې کوي.

د فرانسې تر انقلاب مخکې که په اروپا کې د عيسوي شريعت تعبير ته نظر وکړو، نو د ټولنې په وروسته پاتې والي کې ناسم شرعي تعبير غوښن رول در لود، يوه تر ټوله عمده ستونزه چې ديني تعبيروال يې لري، هغه پر خپل تعبير د تقدس مهر وهل دي چې بيا يې خلک د ننګولو جرأت نه شي کولای او که څوک دا جرأت وکړي، نو ظاهرن د مقدس او اصلن د نامقدس بشري سوټي داسې ګواز وخوري چې دغه جرأت يې د ژوند په بيه ورته تمام شي؛ په دينپالو ټولنو کې له ديني ريفورميسټانو (ديني چپ اړخو) سره دغه ډوله ناځوانمردانه برخورد د دې سبب شوی دی چې خلک خاموشي غوره کړي، ان تر هغو چې خلکو ته تحول راوستل تر ژوند هم مهم شي، بيا د يوه حتمي تحول لپاره پاڅېږي او تر هغو نه ارامېږي چې بدلون يې نه وي راوستی، دا نو په اروپا کې د فرانسې انقلاب او ترې وروسته د رنسانس دوره وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنه له عیني حالت څخه تېرېږي، دیني تعبیروال مو پر دوو برخو وېشل شوي دي، یوه یې ښي اړخي اسلامپالي دي او یوه یې چپي اسلامپالي دي، لومړۍ ډله یې تل هڅه کوي چې دیني تعبیر پخوا زمانې ته یوسي، هغوی ته مهمه نه ده چې تعبیر یې له مکان او زمان سره سر خوري که نه، د ټولنې غوښتنې یې په نظر کې نیولې دي که نه، خلکو ته یې په عملي میدان کې ګټه رسېږي که زیان، د هغوی په اند دین او دنیا سره جلا ده، دین اصل او هدف دی او دنیا وسیله ده، نو د وسیلې حالات پر دین تاثیر نه کوي، که دا تاثیر پکې ومنل شي، بیا به هدف د وسیلې تابع شي او اصل موخه به ضایع شي.

بالمقابل چپ اړخي اسلامپالي په دې اند دي چې دین د انساني ټولنې د سوکالۍ لپاره دی، زموږ په ژبه راغلی دی او د نزول په زمانه کې یې هم د بشر توان، وخت، مکان او ټولنه په نظر کې نیولې وه او نن هم لازمه ده چې دیني تعبیر دا هر څه په نظر کې ونیسي-، د دین احیاء په تجدد کې ده نه په ارتجاع کې، پر ټولنه هغه وخت دیني تعبیر ښه اغېز کوي چې شته ستونزې یې په حل شي، پوښتنو ته یې مناسب او معقول ځواب وموندل شي، واقعیت له پامه ونه غورځوي، ژوند ورسره ونه درېږي، بلکې حرکت او خوځښت پکې رامنځته کړي، نه د جمود او وچ ځای پر ځای درېدا سبب شي.

یوه عالم څومره ښه ویلي دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

"د انسان په وړاندې دوې لارې دي: یا به مخته ځي یا هم شا ته. پـر یوه ځای درېدل، په کایناتو کې شته اصولو ته د ټکر بلنه ده(څوک چـې مخته نه شي تلای، هغوی په تاخته شا ته ځي)، د ژوند د لرغونـو کلیشـه کارونو پېښې تنزل دی، په دې توگه هم ژوند دوام لري، مگر له هـر ډول لاس ته راوړنې پرته، د یو ډول تهذیب ننداره به پکې وي، خـو حقیقـت یې بقا نه لري، کوم تهذیب چې په خپل همت د وړانـدې تلـو تومنـه نـه لري، هغه پـه خپلـه تبـا کېږي، د مـاضي عظمـت هـم هغـه څـوک ښـه پېژنـدلای شي، د چـا چـې اینـده روښـانه وي، لـه هـر ډول حرکـت و خوځښت پرته د ماضي علم، خپله د ماضي پیغام بې ارزښته کوي، د یوه ژوندي تهذیب لپاره د علم سخته اړتیا ده، چې پـه همـدې علـم ځـان د وړاندې تگ جوگه کړي".

یو بل وایي:

"ایا موږ په دې فکر یو چې په اخلاقي چارو کې غور کول سـتره گنـا ده؟ نو موږ به دا منو چې په پټو سترگو هغه اصول او قواعـد بایـد عمـلي کړو چې په خپل شاوخوا کې یې وینو؟ که موږ یوه ثانیه هم فکر وکـړو، په دې پوهېږو چـې د دې پوښـتنو ځـواب حـتمن منفـي دی، د اخلاقـي تعلیم بنسټیز اصل دادی چې انسان به خپله فکر کوي، کـوم انسـان چـې خپله فکر نه کوي، د ژوند په ټولو جزئیاتو کې د نورو تقلید کـوي، هغـه داسې وگڼه چې هیڅ کریکټر/شخصیت نه لري؛ براډ څومره ښـه ویـلي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک چې هیله لري شخصیت یې د خپل چاپېریال په نسبت ډېر ښه شي، په دې پوه شه چې هغه د تلپاتې ژوند په دهلیز کې ولاړ دی"[۱].

د ارتجاع او تجدد دا شخړه خورا ډېره مخینه لري، د ارتجاع پلویانو هر وخت ریفورم غوښتونکي په الحاد، بې دینۍ، د عقیدې په خرابوالي، لـه دینه په انحراف او دې ته ورته ډول- ډول نومونو تورن کړي دي، بل پلـو ریفورمیستانو د هغوی تعبیر د دې سبب بللی چې ټولنـه وروسـته پاتـه کړي، په دین کې خرافات ځای ونیسي، تعبیر یـې زوړ او کلېشـه شي، د وخت، مکان، ټولنې، واقعیت او ستونزو له درکه او ورته ځـواب مونـدلو عاجزه شي، په دې توګه بې دینان پر دین نیوکې شروع کـړي او دینپـالي سوکه سوکه له دینه مخ اړوي؛ په دې توګه دین د نفرت، تفرقې، کرکـې، خپګان، شخړو، جنجالونو او حتا وژنو وسیله شي.

لومړۍ ډله د صدر اسلام تعبیر ته د اصل او هدف په سترګه ګوري، د هغوی فکر دادی چې د مسلمانانو په تېر عظمت کې د همـدې پخـواني تعبیر لاس و، دوی هڅه کوي چې مسلمانان ګام پر ګام هماغـه پخـوانی تعبیر تعقیب کړي، څو ببرته پخوانی بـرم تـر لاسـه کـړي، لـه دې املـه د هغوی په لیکنو او وعظونو کې د مسلمانانو د یوې شانداره ماضي یادونـه ډېر دي، د خپلې ماضي تر یادولو وروسته حتمن دا خبره د تفریع په توګه کوي چې نن مسلمانان لـه دینـه لـرې شـوي دي، کـه دوی هـم د خپلـو اسلافو په شان پر دین ودرېږي، عمل په وکړي او د خپلو اسلافو پر نقش

---

[۱] پاس دواړه اقتباسونه له انسان نې کیا سوچا اردو کتاب څخه اخیستل شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

و قدم ولاړ شي، هماغه برم به يې حتمن په برخه شي. له دې ډول کسانو که پوښتنه وشي چې دا اوسنۍ ستونزې ولې را منځته کېږي او حل يې څه دی؟ د دوی يو ځواب دی او هغه دا چې مسلمانان لـه دينـه لـرې شـوي دي او په خپل دين عمل کول يې حل دی، په دين له عمل څخه د دوی هدف د پخوانو پر لار تګ او د هغوی تعبير د هـر وخـت لپـاره کـافي و شافي بلل دي.

زه نه دا خبره يوه مخيزه ردوم او نه يې بالکليه تاييد کوم، دا پـه خپـل ذات کې سمه خبره ده چې مسلمانانو ته په ځينو برخـو کـې ناسـم دينـي تعبير ستونزې جوړې کړې دي، ژوندي مثالونه يې زموږ په ټولنه او وخت کې بيخي زيات دي(د خلکو د حساسيت له امله بـه يـې تـر يـادولو تېـر شم)، اما داسې هم نه ده چې ټولنې ستونزې په دين له نـه عمـل کولـو را پيدا دي، عمل هم په هغه تعبير چې پخوانو کړی دی، دغه نکته يې خپله د ستونزو سبب کېږي نه د حل، نه په واقعيت کې ټولې ستونزې له دينه را پيدا کېږي او نه له بې دينۍ، ځينـې مشـکلات د انسـاني ټـولنې او ژونـد برخه وي، هغه په هر حال را پيدا کېږي، حتا که يوه ټولنه بيخي هيڅ دين هم ونه لري. مثلن: د فقر او بېکارۍ ستونزه له دين او بـې دينـۍ نـه ده را ولاړه شوې، د منابعو بې عدالت وېش دې ته لار جوړه کړه چې يوه ډلـه خلك هر څـه پـه لاس کـې واخـلي او غـوځ اکثريـت انسـانان د فقـر او بېکارۍ په داسې جهان کې لالهانده پرېـږدي چـې نـه مـري نـه رغېـږي، هغوی د خپل نيم ژوانده حالت د ساتلو لپـاره د همـدې ثروتمنـې طبقـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډول ډول غلامۍ ته غاړه ږده او دا طبقاتي وېش او د منابعو ناسم تقسیم، مدریت او مصرف په ټولنه کې د خورا ډېرو او جدي ستونزو د را پیدا کېدا سبب کېږي. که اوس له مرتجعینو یا شاتگپالو پوښتنه وشي چې ستاسو د اسلافو په دیني تعبیر کې د دې ستونزې د حل لپاره تاسو څه حل لار لرئ؟ نو د ډېریو ځواب یې دا وي چې دا خدای همداسې طبقې طبقې پیدا کړې ده، څو انسانان امتحان کړي، ښه او بد یې سره بېل کړي او هر یوه ته د خپل عمل سره مناسبه بدله ورکړي. د ځواب او حل لارې لنډیز او خلص یې همدغه دی.

اوس بله پوښتنه باید ترې وشي چې تاسو نارې سورې وهئ چې ستونزې له بې دینۍ را پیدا دي، که دین ته مخ کړئ خپله به هوارې شي او سوکاله اسلامي ټولنه به ولرو، نو اوس د منابعو د غیر منصفانه وېش او ټولنې د طبقاتي سیستم په اړه ستا رایه همدا ده چې خدای همدا غواړي، نو دا یې ستا په دیني تعبیر عمل، ستونزې خو دې بیا هم پر ځای پرېښودې، بلکې لا دې دیني توجیه ورته وکړه او ډېرې ستونزې پر طبقو د ټولنې له وېش او د منابعو له نا عدلانه تقسیم څخه سرچینه اخلي. د دې ستونزې د حل لپاره د شاتگپالو په دیني تعبیر کې هیڅ ډول حل نه شته.

دوی هر څه ته په یوه سترگه گوري، د هر شي لپاره یو ډول عینکې لري، تر هغو ورگوري، هغه لیدلورې د هغوی د اسلافو دیني تعبیر دی چې باید ټکي په ټکي یې پیروي وشي، بس خلاص!

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی ته تر ماهیت شکل مهم دی، تر واقعیت ورته خپله اسلاف پرستي ارزښتناکه ده، تر حال ورته ماضي د قدر وړ وده، د واقعیت تر درك ورته په خپل زوړ تعبیر کې ورکېدل خوند ور کوي، د ستونزو تر واقعي حل ورته د حل تشې ادعاوې او لاپې خوندورې برېښي، د دې پر ځای چې له عینیت څخه مسوولانه درك ولري، نن ته د پرون په هنداره کې داسې وګوري چې د ستونزو درك یې ورته ممکن کړي، دوی نن د پرون په میزان کې تلي، که بې وزنه شوه، د پرون پر تله یې برابروي، چې هغه وار په وار خپل وزن نور هم بایلي. دې ته فکر نه کوي چې د مسلمانانو نن بده ورځ سبا بدتره کېږي او په دې کې زموږ د اسلاف پرستۍ او کلیشه دیني تعبیر مهم رول دی، بس لکه ونه مستقیم پر خپل مکان دي، نه د ستونزو په دې لوی سیلاب کې خپلو خطاو ته متوجې کېږي او نه د خپل مقابل لوري فشار و پرلپسې نیوکې یې یو ګام مخته تلو اړ کولای شي.

زموږ د اسلافو هڅې پر خپل ځای د قدر وړ دي، هغوی د خپل وخت او ټولنې غوښتنو ته په کتو له دینه دغه تعبیر کړی دی، له یوه کس څخه هم دا نقل قول نه دی شوی چې زموږ په تعبیر دې راتلونکي نسلونه خپلې ستونزې اوارې کړي، دا تعبیر د هر وخت لپاره کفایت کوي او راتلونکي نسلونه د دې حق نه لري چې بل تعبیر ته لیڅې را ونغاړي.

د هغوی دیني تعبیر تر هغه ځای د منلو او پیروي حقدار دی چې زموږ د وخت ستونزو ته ځواب وایي، موږ ته د پرون په اینه کې د نن

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځې تصمیم نیول را وښیي، خپلو حالاتو ته په کتو زموږ په دیني تعبیر کې د لا ښه فهم وسیله شي، علمي ذخیره مو په بډایه شي، د خپل تاریخ د هرې کړۍ کړۍ ښه زرین انځور راته وړاندې کړي، زموږ د حال و د ماضي د تنسیق ذریعه شي، د اسلامي ټولنې په هره ارتقایي دوره کې زموږ د تکاملي سیر چټکوالی په وشي، که د هر وخت تعبیر په همدې تول پوره وي، هغه د قدر وړ دی، البته که د یادو ټکو د هر یوه پر ځای یې برعکس رول ادا کړی وي، بیا یې نو پیروي، ورته دعوت، په دغه توګه دینپالنه، ساتنه، احیاء، د بې دینو له نیوکو خلاصون او د خپلو خلکو پر دین پاته کېدل د بادرکه خلکو چاره نه ده، هغوی به دا کار کوي چې نه له دینه سم فهم ولري، نه د ټولنې، وخت او ځای غوښتنې په نظر کې نیسي، نه د ماهیت او شکل په مسله پوه وي، نه د انساني ژبې په دې راز پوهېدلي وي چې د ژبې په قاموس کې دا اصل ثبت دی چې د ژوند او ټولنې تغییر د الفاظو او اصطلاحاتو په تغییر کې لاس لري، که یو لفظ/اصطلاح پرون یو مفهوم ور کاوه، نن لازمي نه ده چې هغه لفظ دې پر خپل زاړه مفهوم پاته وي، بلکې د مفهوم له مخې د الفاظو دایره پراخېږي، حتا دا لا مشلکه کېږي چې په دیني متن او پخواني تعبیر کې دغه لفظ یا اصطلاح زموږ د نوي مفهوم لپاره کارېدلې ده که یوازې زاړه مفاهیم پکې نغښتي دي؟ دواړه را نغاړي او که اساس یې د همدې نوي مفهوم لپاره شوی دی چې د هغه وخت لپاره به د متشابهاتو له جملې بلل کېدی او زموږ علمي پرمختګونو به یې له مخې پرده پورته کړې وي، هغه علمي حقیقت به یې زموږ د سترګو او عقل په وړاندې مجسم کړی وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د هغه وخت سترګې او عقل يې له ليدو عاجز ول او د متشابه ګومان يې پر کړی و؟ يوه يادونه بايد وکړم چې د الفاظو او اصطلاحاتو د مفاهيمو دايره پراخېدل داسې نه ده چې متعين تاريخ لري، خو پر ژبو ډېر ګرځېدل يې دا ثابتوي چې دغه پخوانی لفظ/اصطلاح له زړو مفاهيمو سره د دې نويو لپاره هم کارېږي، له دې امله نو دا معلومول چې د دې فقيه عالم په وخت کې به دغه مفهوم ته کارېدلی وي که نه؟ دقيق نه شي معلومېدلای.

د ارتجاع پلويان د دين تجدد هم دا بولي چې بېرته يې پخوانی تعبير را تازه شي، خلك پر پخواني تعبير تلو ته وهڅېږي، هماغه زوړ مفهوم بېرته تکرار شي، نه دا چې نوې جامه ور واغوستل شي، له حالاتو سره تطابق يې حتمي شي، له دې ښکاري چې دوی د تجدد لفظ په مفهوم کې هم ستره تېروتنه کړې ده، نه يوازې د لفظ سمه معنا يې نه ده فهمولې، بلکې د واقعيتونو له درك څخه هم عاجزه دي.

لنډه دا چې ديني تعبير د ارتجاع او تجدد ترمنځ په راګېرېدا کې د ستونزو په وړاندې له ځواب ويلو څخه پاته دی، دوی په واقعي ډول د عينيت له مسلې څخه بيخي غافله دي، دواړه ډلې يو له بل سره ښکر په ښکر دي، خپله ټولنه، ستونزې، دين او دنيا ټول ځنې پاته دي، دغه اختلاف ښايي پر دين د ټولنې باور راکم کړي، جدې ننګونې يې په وړاندې وټوکوي، شته ستونزو ته د حل پر ځای نورې ګڼې نوې ستونزې را ولاړې کړې، زما په نظر فعلن دوی نه د دين ژبه او موخه سمه فهمولې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده، نه يې د خپلو اسلافو تګلاره په رښتني معنا تعقیب کړې ده، ځکه هغه د ابتکار وه نه د زاړه فکر د تکرار، نه خپله ټولنه پېژني، نـه یـې غوښـتنې معلوموي، نه ژبني تغیراتو باندې علم لري او نه ور څخه په را پېښېدونکو مسایلو باندې يې سر خلاصېږي، نه د ستونزو د حل کیلي ورسره ده او نه يې هغه عوامل ور معلوم دي چې ستونزې ور څخه پېښې دي، تر دې بې ځایه شخړو به ښه دا وي چې د ټولنې له مخې دغه خنډونه ایسته کـړي، څو دغه جمود مات شي او د زماني غوښتنې خپلـه د انسـاني وړتیـاؤ پـه غوړولو اینده هغه خلك را پیدا کوي چې هم په دین پوه شي هم په دنیا، د هر یوه د استعمال او استفادې مواقع به په ګوته کړي، نه بـه دیـن د نیـا وسیله کړي او نه به دنیا په دین خرابه کړي، تر هغو چې مـوږ بـې ځایـه دیني مسایل له دنیوي هغو سره خلطـو یـا هـم دینـوي سـتونزو تـه دینـي ناسمې نسخې وړاندې کوو، تر هغو به زموږ بده ورځ سمه نه شي بلکـې لا به خرابه شي.

۲۰۲۲/سپټمبر/۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په ديني تعبير کې د عقلانيت خلا

عقل پـه انسـان کـې هغـه امتيـازي ځانګړتيـا ده چـې انسـان لـه نـورو حيواناتو بېلوي، د بشر هر څه لاس ته راوړنې د همدې عقل په مټ دي، انسانان په خپله ټولنه کې هغه چا ته لېونی، ماتو يا دې ته ورته نور الفـاظ کاروي چې عقل نه لري يا که د چا عقل وده نه وي کړې، هغه ته کمعقل يا بې عقل وايي، له دې ښکاري چې عقل په بشري ټولنه کې څومره مهم دی.

د خپل چاپېريال په شاوخوا کې فکر وکړئ، د بشر په لاس جـوړ هـر څه چې تاسو وينئ هغه د عقل په مټ جوړ شوي دي، که نـه يـو لېـونی هيڅکله هم توليد نه شي کولای او حيوان يـوازې د ځـان د مړولـو او لـه ځانه د دفاع شعور لري، د تغيير او ابداع وړتيا يوازې انسان ته د عقـل پـه ور کولو ور کړل شوې ده.

هغه کسان چې له ور کړل شوي عقل څخه کار نه اخلي، قـران کـريم سخت غندل دي:

{ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ} [الأعراف: ۱۷۹]

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: هغوی زړونه لري، د پوهاوي په برخه کې ګټه نه ور څخه اخلي، سترګې لري، لیدل نه په کوي، غوږونه لري، اورېدل نه په کوي، دوی لکه حیوانات بلکې تر حیواناتو هم ډېر غافله دی.

حیوان ته چې کوم شعور ور کول شوی دی، هغه په کامله توګه له خپل شعور څخه کار اخلي، د خپلې دفاع حس، ځان مړول اوبه کول، له یخه ګرمي له ګرمي یخ ته کېدل، د ډار له ځایه ځان کښل او خپل نسل اضافه کول، دا د هغو کار دی او په سم ډول یې مخته وړي. د اوزې سېرلي ته چا خوراک نه دی ښودلی، چې پیدا شي، بس د خپلې مور شیدې روي، پر پښو د ولاړې هڅه کوي او واښه خوري، د زمري زوی بیا غوښې خوري، واښه نه خوري، دا شعور هغوی ته په فطرت کې ور کول شوی دی، نو نه د اوزې بچی غوښه خوري او نه د زمري بچی واښه، هر یو په خپل کار ښه پوهېږي، بل خوا انسان ته له شعور سره عقل ور کول شوی دی، د عقل برسېره وحې او رسول ورته راغلي دي، هغه ته یې د ژوند لار ښودلې ده، مګر بیا هم خپل کار په هغه توګه نه کوي لکه حیوان چې یې کوي، له دې امله دغه ډول انسانان تر حیواناتو هم غافل بلل شوي دي.

د دین او مشاهدې له مخې د عقل له دومره ډېر اهمیت سره زموږ په دیني تعبیر کې عقل منزوي شوی دی، دا ډېر جالب تناقض دی چې دوی په کومو دلایلو د عقل منزویتوب ته دلایل تراشي، هغه ټول د

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې عقل په مټ باندې کوي، چې دوی یې منزوي کولو ته مټې رانغښتې دي!!!

اصلن د خدای د وجود اقرار، په دین پوهاوی، د رسول په دعوت پوهېدل، د قران کریم پیغام درک کول او په ټولو دیني او دنیوي پدیدو پوهېدل د همدې عقل په مټ ممکن شوي دي، که عقل نه وای، نو دا هیڅ به هم نه وای. که د اسلام تر ټولو معتبر متن قران کریم وکتل شي، له ګڼو ایاتونو یې بیخي په وضاحت ښکاري چې عقل ته مخاطِب دی، قران کریم وایي چې دا د عقل د خاوندانو لپاره دی، د عالمانو لپاره دی، د تفکر، تعقل، تدبر ذکر خو یې ځای پر ځای کړی دی، د خپلې ادعا د اثبات لپاره یې خورا زیات د عقل د تجربې په تول پوره دلایل ویلي دي، د کایناتو لور ته یې زموږ پام اړولی دی، دا هر څه په عقل ممکن دي، که عقل نفې شي، هر څه ورسره نفې کېږي.

البته دا خبره سمه ده چې ځینې موضوعات داسې دي چې د هغو حکمت ظاهرن په عقل نه ښکاري، د هغه لپاره عقلي توجیه یا هغه وخت ګرانه وه یا ښایي نن هم ځینې مسایل په عقل حل نه شي، قران کریم یې حل وړاندې کړی دی او موږ یې له دې پرته چې په اصل حقیقت یې سل سلنه پوه شو، منو او ایمان پرې لرو، خو دا خبره بیا هم په عقل درک کوو چې دلته زموږ د عقل ځواب ممکن نه دی، موږ نه پوهېږو زموږ علم او تجربه ځواب راکوي، دا حقیقت هم بېرته په عقل درک کوو، تر دې وروسته چې دلته وحې څه راته وایي بیا یې هم په عقل حقیقت

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلوموو او تر پوهاوي وروسته ایمان پر را وړو، نو دلته هم عقل خپل رول ادا کړی دی، که عقل نه وای، دغه اوس چې موږ څومره په همدې پیغام پوه شوي یو، دغه پوهاوی او دغه ایمان و باور به هم نه وای.

له بده مرغه زموږ د زمانې دیني تعبیر کې عقل ته خپل ځای نه دی ور کول شوی، دوی که مازې عربي توري ولیدل، په هغو پسې مښلي، نور دې ته نه ګوري چې یا له علم سره ټکر دي، یا تر خپل منځ سره ټکر دي، یا له واقعیت سره اړخ نه لګوي، یا ټولنې ته زیان رسوي، یا هم عقل یې نه مني، دوی ته عقل نه دی مهم، دلیل یې دا وړاندې کوي چې په دین کې نقل مهم دی عقل نه چلېږي، د عقل له مخې جنت او دوزخ څنګه ثابتوې؟ دا خبره پر خپل ځای سمه ده چې نه په عقل جنت ثابتېږي او نه دوزخ، دې ته ورته نور مسایل هم شته چې تش عقل په هغه میدان کې کفایت نه کوي، بلکې وحې باید ورسره ملګرې شي او د هغه سوال ځواب ته ووایي، مګر زموږ مشکل له دې سره نه دی چې جنت دې په عقل ثابت شي که ثابت نه شو، موږ یې نه منو، یا دې په دې کې له نقل سره عقلي دلایل هم ملګري شي، خبره داسې ده چې په کوم ځای کې مسله منصوصې نه وي، اجتهاد او قیاس وي، یا د خبر واحد مسله وي، دلته باید هر څه د عقل په تول پوره وخېژي، که دلته هم عقل ته ټېله ور کول کېږي، بیا نو دغه اجتهاد هم د عقل پر مټ شوی دی، دغه خبر واحد هم عاقلانو را نقل کړی او عاقل سړي له دې څخه مفهوم اخیستی دی، په دغه برخه کې یې ولې عقل معتبر ګڼې؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا امکان نه لري چې عقل دې د خپلې تجربې له مخې ثابته کړي چې شمسي نظام کې لمر محوري حیثیت لري، ځمکه پر هغه راگرځي، اما دلته زموږ په دیني تعبیر کې له قیاسونو او اجتهادونو یا روایاتو څخه دا ثابتوو چې نه بالعکس خبره ده، یا هم د ځمکې دوه گونی حرکت عقل په خپله تجربه ثابت کړي او زموږ تعبیروال د خپل اجتهاد او قیاس په مټ له دې چورلټ انکار وکړي، ساینس د هوا د حالاتو وړاندوینه وکړي، زموږ ملا صاحب وایي په دې څوک نه پوهېږي، هر څوک چې دا خبره مني کافر دی، ډاکټر د ښځې په نس کې د ماشوم په اړه معلومات ور کړي، ملا صاحب په خپله ناخبري کې د دیني تعبیر له زاویې بیا ټاپه را کش کړي او دا یوازې د خدای په صفاتو کې شمار کړي، که څوک یې د خبرېدو ادعا وکړي، هغه کافر وبولي، د ملا په تعبیر کې باران له اسمانه اوري، د علم له مخې باران له وریځې اوري، اوس به د علم خبره منو که د دیني تعبیر؟

دغه ته ورته په سلهاؤ نور موارد شته چې علم یو څه وایي، زموږ د تعبیروالو خبره بل څه وي، دوی دلته عقل ته په دې پلمه گونډه ور کوي چې د نقل په مقابل کې عقل نه چلېږي، په داسې حال کې چې د دوی کړی اجتهاد هم د عقل په مټ وي، نو څنگه ستا شوی قیاس د عقل په مټ دومره قوي او باوري دی چې تر تجربو وروسته ثابته شوې خبره به ستا د دیني تعبیر له مخې پاتېږي او ستا د فارمول پر بنیاد په نقل کې عقل نه چلېږي، سره له دې چې نه دلته نقل دغه خبره کړې ده او نه هغه نقل

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د انساني عقل د لاربنوونې لپاره نازل شوی، داسې کېږي چې له عقل سره په ټکر کې واقع شي، هغه نقل هادي دی، لار ښود دی، انساني عقل ته هدايت کوي، ښه څنګه امکان لري چې عقل دې تر مخکې شي او له هغه سره دې په ټکر کې راشي؟

زموږ د ديني تعبير يوه لويه خامي دا ده چې له مسايلو سره برخورد يې عاقلانه نه دی، منطقي چلند نه کوي، بلکې تر ډېره پرې د اسلافي پرستی اغېز دی، دغه يې د ضعف هغه نکته ده چې هم يې له دينه ناسم تعبير ته لار جوړه کړې ده، هم يې ټولنې ته ستونزې په جوړې کړې دي، د علم مخه يې هم په نيولې ده، بلکې که ووايم دنيا ته يې هم ډم په اچولی او اخرت يې هم په زيانمن کړی دی.

دا خبره ډېره بې ځايه ده چې عقلانيت له دين سره ټکر دی، بلکې د الحاد او بې دينۍ بنسټ پر عقلانيت دی، عقل د هر شي بنسټ دی، دين او بې ديني دواړه په عقل کېږي، نه لېونی تر ننه چا ليدلی دی چې ډېر ښه ديني عالم و او نه چا وليد چې ډېر لوی فيلسوف يا ساينسپوه و.

حقيقت دادی چې عقل د هر شي لپاره معيار دی، ديني تعبير چې پرې تلل کېږي هم عقل دی، که غير ديني ايډيالوژي په تلل کېږي، هم عقل دی. موږ وينو چې کومو ټولنو له خپل ور کړي عقل څخه پر ځای کار اخيستی دی، نو ښه ژوند لري، ښه يې ټولنې دي، د دې برخلاف چې چا پر عقل پرده غوړولې، د نقل په کارتوس يې د عقل جنازه اخيستې ده، د نقل په تقدس يې د عقل سپېڅلتيا او ارزښت کم کړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، نو هغه ټولنې په ډېرو بدو شرایطو کې ژوند کوي او په ډېری میدانو کې عقل پرستو ټولنو محتاجې دي.

له دې خبرې څوك انکار نـه شي کـولای چـې عقـل ټولـو مسـلو تـه ځواب نه شي ویلای، تر ننه د انسان او کایناتو د پیدایښت په اړه د عقـل په مټ فلسفي بحثونه کېږي، خو معقـولې نتیجـې تـه نـه دي رسـېدلي، د ټولنیز ژوند په اړه د هر هیواد او سیمې قوانین سره بېل دي، چې بیا هم د عقل لور ته ګوته پکې نیول کېږي، نه یوازې غیر دیني ټولنې سره وېشـلې دي، بلکې دیني ټولنې هم په خپل تعبیر کې سره یـوه خولـه نـه دي او د عقل په مټ کېدونکی تعبیر یې سره جلا جلا دی، دا هر څه مـوږ تـه پـه زبات رسوي چې عقل د ټولو ستونزو حل نه وړاندې کوي یا یې پـه یـوه وخت کې نه شي وړاندې کولای، د وحې مشال ورته اړین دی، مګر لـه دې هر څه سره د عقل پر اهمیت یوه ذره اغېز هم نه کـوي، ځکـه بېرتـه خبره هماغه ځای ته ځي چې که دین دی که دنیا ده، الحاد دی که دین پرستي، د ټولو بنیاد پر عقل دی، هر یوه ته خپله تګلاره د همدې عقل په مټ ښایسته ده، له عقل پرته دا نړۍ ویرانه بویه، له عقله پرته د دیـن تعبیـر هـم د نـړۍ په برخلیك اخته وګڼه او د تعمیر پر ځای به تخریب ته لار جوړوي، انساني ټولنې تـه د ګټې او سوکالۍ پر ځای به تاوانانونه او مشقتونه را پیدا کوي، که موږ غواړو چـې لـه دین او دنیا دواړو سره منطقي او مناسب برخورد وکړو، عقل ته بـه پنـا وړو، نـو راځـئ بېرته په خپل تعبیر کې عقل ته هغه مقـام ور کـړو چـې د دیـن او دنیـا دواړو لـه مخـې ورته مناسب دی.

۴/۹/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ماضي او حال؛ د عزت له مناره د ذلت تر کندې

هغه ټولنه چې بالفعله په بدو شرایطو کې واقع وي، خو ماضي یې ښه یادونه لري، نو دوی د خپل اوسني حالت د بدلون پر ځای، د ماضي په ویاړونو بسنه کوي، د برتر قوم/ملت په وړاندې د خپل تېر بـرم خـبرې او کیسې یې نه خلاصېږي، حتا هغو ته پېغورونه ور کوي چې ستاسو اوسنۍ ترقي زموږ د اسلافو د کړیو خدمتونه نتیجـه ده؟! دا ډېـره جالبـه ده چـې دوی د خپلو میراثخورو په توګه د خپلو اسلافو له کړو خدمتونو هغه ډول استفاده نه ده کړې لکه دښمن چې یې ځنې وکړه!!!

دا یو ډېر لوی تناقض دی چې زه د پستۍ په اخیري کنده کې پـروت یم، خو هغه څوک چې د ترقۍ پر معراج ولاړ وي، زما له پېغوره ځان نه شي خلاصولای چې دغه ترقـي دې زمـا د پـلار او نیکـه لـه کـړو علمـي خدمتونو تر لاسه کړې ده، نو که دښمن دومره ترقي په کـړې ده، تاسـو د هغوی د وارثانو په توګه ولې د ترقـي پـر ځـای شـاتګ وکـړ؟ دلتـه دوې خبرې دي: یا دا چې موږ د دې وړتیا نه در لوده او یا دا چې زموږ ادعـا بې بنسټه ده.

دلته زموږ ټولنه له یوه بل تناقض سره مخېږي، نه موږ په دې اعـتراف کوو چې هو د خپلو اسلافو نا اهله خلف یو او نه عملن دا ثـابتولای شـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې زموږ اسلافو دا هر څه کړي دي یا یې بنیاد ایښی موږ یې دا دی عملن ثابتوو چې دومره ترقي مو په دې بنیادونو سره کړې ده.

د مسلمانانو په تاریخ کې خورا زیاتې پېښې داسې ثبت دي چې د خپلې ټولنې هوښیار عالمان او مفکرین یې شړلي دي، تکفیر کړي یې دي، منفور شوي دي، بدنام کړي یې دي او حتا د مرګ فتواوې یې ور کړې دي، که اوس پوښتنه وشي چې په هغه شانداره ماضي کې هم زموږ د عالمانو او مفکرینو دغه حالت و او اوس چې بالفعله د پستۍ او ذلت په کنده کې پراته یو هم مو د زغم او صبر چنداني فرق له ماضي سره نه شته، خپل ټول مفکرین او عالمان مو یا ووژل یا مو بهر ته وشړل.

زموږ لیکوال او ویناوال چې د کومې شانداري ماضي یادونه د ژړا په لهجه کوي او پر اوسني حالت افسوس کوي، دوی اصلن د خپلې تېرې ټولنې سم انځور نه وړاندې کوي، دوی دا نه وایي چې د عباسیانو په خلافت کې ولې امام احمد بن حنبل رحمه الله پر یوه نظریاتي اختلاف ووهل شو؟ دا نه وایي چې امام ابو حنیفه رحمه الله ولې د اسلامي خلافت د خلیفه له لوري لومړی بندي او بیا په بند کې د وهلو له وجې مړ شو؟ امام بخاري دې ولې له خپلې سیمې وشړل شول؟ ابن المسیب دې ولې د خپلو چارواکو له لوري په دورو وهل کېدی؟ داسې نو بیخې ډېرې پېښې دي چې د هرې یوې یادونه دلته نه شي کېدلای. تر دې ښه ده چې د یوه بل حقیقت پانه را خلاصه کړو، امویانو د خپل خلافت بنیاد د ابن زبیر رض پر هډونو کېښود، عباسیانو د خپل خلافت ماڼۍ د امویانو پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

جسدونو وداني کړې، فاطمیان د همدې دواړو د اختلافاتو په نتیجه کې را پیدا او د همدې عباسي خلافت ریښې یې د وینو په شان ووهلې او مصر کې یې ځان ځای کړ، د خلافت په همدې نس کې چې زنګیان، ایوبیان، سلجوقیان، ملوکیان، برمکیان او شل نورې ورې و غټې واکمنۍ را پیدا کېدې، ان د خلیفه د عزل او نصب واک یې له ځان سره در لود، د خلافت پر مرکز به یې لښکرې ور ځغلولې، تاج و تخت یې هر وخت د شخړو او اختلافاتو سبب شوی دی، د زر او زور لپاره یې هر د وخت د زرګونو او لکونو انسانانو ککرۍ الوزولې دي، د قدرت او ثروت په نشه کې د مستو چارواکو او خلیفه ګانو د حرم سرایونو پوښتنه دې څوک نه کوي چې هلته څه تېرېدل؟ د هغه دین په نوم یې د انسانیت غاړې ته د غلامۍ او ملوکیت طوق ور اچولی و چې د همدې غلامۍ د ختم او ملوکیت د زوال لپاره راغلی و، هغه دین چې ډلې ټپلې یې ممنوع اعلان کړې، رنګ، نژاد، وطن، ژبه او قومیت یې د شیطان لارې وګڼلې، د ټول انسانیت بشري کرامت ته تر قایلېدو وروسته یې مسلمانان یو امت وبلل او خدای ته یې هغه کسان ډېر نژدې وګڼل چې د هغه له قانون سره سم د دنیا او دین چارې په ښه توګه مخته وړي څو د تخریبي پایلو پر ځای تعمیري نتایج ور کړي، خو بل پلو مو د همدې شانداري ماضي په هنداره کې وینو چې هغوی امت پر ډلو ووېشه، نژاد، رنګ، ژبه، قوم، ګوند، مسلک او د طبقاتو لپاره هر بنیاد یې معتبر وباله او د امت بېړه یې په همدې اختلافاتو ور غرقه کړه، د نن هر رنګه اختلاف د دوی د اختلاف نتیجه وه، نن که مسلمان د مسلمان په لاس تذلیل کېږي، پرون

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم دغسې کېدل، کوم تېمور د عثماني خليفه ميرمن د هغه په مخکې هغه وخت بې عزته کوله چې خليفه يې په کېس کې لاس او پښې ولچک کړی او په سپينو سترګو يې د خپلې ښځې بې عزتي ته کتل، دواړه زموږ د ماضي شانداره ځلي دي، د مسلمانانو په تاريخ کې ځلانده ستوري دي، پر شخصيتونو يې لوی لوی کتابونه ليکل شوي دي.

د ماضي شانداره تصوير په ځينو برخو کې سم دی، مګر تر علمي خدمتونو مو بيا هم جنګي تاړاکونه زيات دي، نه يوازې له نورو سره بلکې په خپل منځ کې مو يو پر بل رحم نه دی کړی. دا خبره سمه ده چې په مسلمانانو کې علم ته کار شوی دی، تاريخ پوهان، ټولنپوهان، ساينسپوهان، سياستوال او سياست پوهان، د نظامي برخې ماهرين، بيخي کم يې عادل پاچاهان او خليفه ګان د امويانو له دورې بيا د خلافت تر سقوطه تېر شوي دي، مګر ټوله ماضي شانداره بلل، له عدالته ډکه يې ګڼل، د علم او پوهې زمانه ورته ويل، پر ځای کار نه دی، اروپايانو به له موږ په ځينو برخو کې حتمن زده کړه کړې وي، موږ به هغه وخت علمي لاسته راوړنې در لودې، خو هغه هم په انفرادي توګه وې يا يوازې د پوره امپراتورۍ په يوه برخه کې کېدلې، که دغه وړې هڅې د دې وړ وي چې موږ نن پر نړۍ وياړ په وکړو او هغوی ته د اوسنۍ ټولې ترقۍ پېغور ور کړو چې زموږ ميراث يې وړی دی، نو دا خو اوس هم شته، اسلامي دنيا کې خورا ډېر علماء او پوهان لرو، د هرې برخې کادرونه لرو، اسلامي هيوادونه د علم نوموتي مرکزونه لري، په انفرادي توګه د هند عبد الکلام

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یادونې وړ دی چې د خپل علم په مټ یې هند غوندې یوه هیواد کې ولسمشرۍ ته ځان ورساوه، د علم په نورو څانگو کې دومره خدمتونه شوي دي چې غټې نړۍ والې جایزې یې تر لاسه کړې دي، نو بیا ولې یوازې د ماضي یادونه کېږي؟ دا خو اوس هم شته، اسلامي دنیا خپل حکومتونه لري، د علم مرکزونه لري، علماء لري، خدمتونه کوي، ډېرى اسلامي هیوادونو د خپل ملت او وطن جوړولو ته توجو کړې ده او پخواني تاړاکونه یې ایله کړي دي، که دغه نکته د هغوی د ضعف وي، نو اوسني شرایطو کې دا د ضعف نکته نه بلکې د قوت نکته ده، خپل ځان ته کار کول، خپل قووت زیاتول، ځان بسیا کول، علم او اقتصاد ته کار کول، نن اصل کار او همدغه خدمت دی، نه دا چې نور هیوادونه لاندې کړه او د بشریت پر لمن تور داغونه تاریخ کې په خپل نوم ثبت کړه.

موږ ته ولې یوازې د ماضي هغه یادونه مهم دي چې زما خوښ دي هغه یې بیا نه کوم چې زه په شرمېږم؟ ما که له چینه تر اروپا امپراتوري در لوده، د پخوانۍ نړۍ زړه مې قبضه کړی و، بشري قوه مې در لوده، ثروت را سره و، یوه داسې امپراتوري وه چې نوره نړۍ مې ډارولې وه، دا خبرې ټولې پر ځای دي، خو په عیني حال کې دا پوښتنې هم کېږي چې له دومره امکاناتو او وسایلو سره مو څو فیصده خدمت وکړ؟ بشرـ ته تعمیري هڅې مو د خپلو همدې امکاناتو او وسایلو په نسبت څومره دي؟ له دې سره چې دومره لویه امپراتوري مو در لوده، بیا مو هم په خپله دومره لویه غېږه کې ځینې نابغه مسلمان علماء نه دي منلي، هغوی که

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شا له يوه ځايه بله ته کوچېدل او په همدې سره يې قيمتي وخت ضايع شو او زموږ اسلامي ټولنې په خپله غېږه کې را لـوي شـوي نابغـه گـان لـه لاسه ورکول. په دومره لويه امپراتورۍ کې زموږ زور يـو د بـل پـر وهلـو وختی، له منگوليانو سره په جنگ کې لومړی خوارزم شاه يوازې مقاومت ته ولاړ و، د هغه تر ماتېدو وروسته يې د اسلامي نړۍ يوه يوه واکمني را ټينگوله او تباکوله يې څو په همدې توگه تر مصره ورسېدل، که موږ پـه دومره پراخه امپراتورۍ نازېږو، نـو دا هـم بايـد يـاد کـړو چـې دغسـې د اسلامي امت خښتې يو د بل له وجوده بېلې وې، دا احساس يې نه در لود چې د يوه مسلمان واکمن په تلو دويم نوبت د هغه دی، حتا په مصر کې د منگوليانو تر ماتې وروسته د يوه مسلمان فاتح واکمن سلطان قطز ژونـد ته څنگه د هغه د يوه قومندان بيبرس له لوري خاتمه ورکول کېږي او تر هغه وروسته څنگه د هغه پر تخت خپله کېني؟

حقيقت بايد په رڼو سترگو وليدل شي او د انکار پر ځای يې منل ډېر ښه دي، له واقعيته په سترگو پټېدو هغه نه تغييرېږي او نه لـه منځـه ځـي، بلکې زموږ له هر ډومره انکار او چشم پوشي سره واقعيت پر خپل ځـای پاتېږي او موږ له خپل چاپېرپال سره په نه هرغي کېدو، خپل ځانونه خپله له منځه وړو.زما په نظر زموږ ماضي هم ښه لري او هم بد، ښـه يـې بايـد وستايل شي او له بدو يې عبرت تر لاسه شي، په تاريخ، وينا او ليکنو کې د ټولو يادونه حتمي ده، ځکه ډېر وختونه له تعميري کارونو عبرت دومره ښه نه اخيستل کېږي، لکه له تخريبي چې تر لاسه کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ که په ماضي کې ښه او بد دواړه درلودل، اوس يې هم لـرو، کـه مو څمکه درلوده، اوس هم شته، که حکومتونه مـو قـايم ول، اوس يـې هم لرو، که علماء ول، اوس هم شته، که علمي مرکزونه موجود وو، اوس يې هم لرو، که بشري قوه مو درلوده اوس يـې پـه څـو چنـده لـرو، کـه ثروت او د ثروت منابع مو په لاس کې وې، نن يې په څـو چنـده زيـاتې لرو، نو بيا څه بلا را شوې ده چې د اوس پر ځای ماضي يادوو؟ د خپـل ظرفيت د لوړولو پر ځای د يوه تېر باظرفيته کس په يـادونو نـه مړېـږو؟ د خپل تېر برم يادونه کوو دا فکر نه کوو چې اوس هم وخت دی چې هغه برم بېرته را ژوندی کړو؟ د دې پر ځای چې د مـاضي پـر يـادونو يـوازې وژاړو، ولې عبرت نه څنې اخلو؟ ولې د مـاضي پـه هنـداره کـې د خپلـو څينو ستونزو عوامل نه تشخيصوو او حل لارې نه ورته وړاندې کـوو؟ او بالاخره د کمترۍ له اوسني حالت څخه د خلاصون لپاره ولې مـاضي تـه پنا وړو، ولې اوس پر خپلو وړتياو او منابعو په خپله ګټه کار نه کوو چې د ابد لپاره له دې کمترۍ خلاص او ښه انساني ژوند مو په برخه شي؟

ماضي که مو شانداره وه، نو د وحشت او بربريت هغه کيسې يې هـم په غېږ کې تازه ساتلې دي چې د هر بااحساسه انسان د بدن وېښـته ورتـه شخص درېږي، موږ که د تېر برم او تېرو ځلانده ستورو يادونه کوو، نو دا هم بايد هېره نه کړو چې د هماغو څينو ستورو د ناسمو اعمالو پـه نتيجـه کې موږ دا يو نن دلته د کمترۍ او خوارۍ په پسته ترينه کنده کـې پراتـه يو، زموږ د برم په نشه کې څينې داسې کارونه مو کړي دي چې تر ننه يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور نسلونه نتایج زغمي، نه ټول تېر ښه دي، نـه بـد، نـه اوس مکمـل شر دی نه تېر مکمل خیر، نه یو مخیز موږ اوس ملامت یـو نـه تېـر لـه یـوې مخې سلامت، زموږ د نن ورځې د بدبختۍ ځینې عوامل له پخـوا راپاتـه دي او ځینې یې موږ اوس ایجاد کړي، یـو څـه یـې زمـوږ د خپـل لاس کړلي دي او یو څه یې دښمن را باندې تپلي، یوه برخه یې زموږ له دینـه ناسم فهم ته ور ګرځي لویه برخه یې له ناسمو دنیاوي پرېکړو را پېښه ده، نه باید داسې شي چې یو مخیز اوس ته په توجو کې تېر بیخي هېر کړو او نه داسې وکړو چې د تېرو په تذکرو اخته شو، حال را څخه هېر شي، نه د خپلو ټولو ستونزو پړه پر تېرو ور واچوو او ځان سلامت ترې وباسو او نـه داسې وکړو چې هغوی سپینې ملایکې خپل ځانونه راته شیطانان ښـکاره شي، د بشري ټولنو د تقاضا له مخې هم تېر اړین دی او هم اوس، بشر د دې جهان د تکاملي لړۍ یوه کړۍ ده، موږ ته له خپلو اسلافو ډېر څه پـه میراث پاته دي، چې واقعن هم زموږ د ویاړ سـبب دي او وو، ډېـر ناسـم کارونه هم شوي دي چې زموږ د خجالت سبب دي او وو، کـه د تېـر او اوس په لوبه کې داسې راګېر نه شو چې خپل ښـه او بـد را څخـه ورک کړي، نو تېر ټول باید د عقل او واقعیت په ترازو کې وتلو، وزنداره به یې منو او بې وزنه به یې ملامتوو، د ښو به یې پیروي کوو او له ناسمو به یـې عبرت اخلو، د عقل تقاضا همدا ده چې خپل تېر او اوس ټول د همدغه معیار له مخې وتلو، هم له تېر سره عاقلانه برخورد وکـړو او هـم لـه اوس سره، حال مو له ماضي سره وتړئ، د ښو یې تسلسل په کار دی او له بدو یې اجتناب، د خپل حال لپاره حتمن د ماضي بنیاد لټول ناسم کار دی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنه انجماد ته بيايي، بشري ټولنه د تغيير له باثباته اصل سره مخ ده، هر وخت تېر بنيادونه زموږ د حال مانۍ ثابته نه شي ساتلای، بلکې نوی بنياد غواړي او د اتباع و تکرار پر ځای ابتکار او ابداع غواړي، را ځئ د تېر او بېر تر کشالې تېر شو، له هر څه سره عاقلانه برخورد را واخلو، ټول پر همدې معيار وتلو، کم ته يې کم ووايو او زيات ته يې زيات، سالم يې سلامت وبولو او ناقص يې ملامت، له خپلو اسلافو په را پاته ميراث کې هغه څه را واخلو چې نن هم زموږ په کار راځي، زموږ له واقعيت سره سمون خوري، زموږ ستونزې په اوارېږي او ټولنه مو ورته اړتيا لري، هغه څه چې دوی يوازې د خپلې ټولنې او وخت د تقاضا له مخې کړي دي، هغه د ماضي په يادونو کې يوازې د هغوی د کارنامو په توګه يادګار وساتو او بس، له نويو ستونزو، مسلو او حادثو سره د ابتکار تګلاره لار واخلو، وېره ځنې ونه کړو، هره ستونزه حل لري، د هر څه تر شا علت شته، هر څه د يوه قانون له مخې کېږي، د هغه قانون کشف د انسان په وس کې شته، که څه هم نن نه وي کشف شوی، خو سبا حتمن کېږي، نو همت را کش کړو، له نويو حالاتو سره په نوي فکر مخ شو، د تېر د اتباع پر ځای له خپل بشري وس څخه په استفادې ابداع ته را وړاندې شو او په خپله ټولنه کې زموږ له لاسه را پېښو مسلو ته په خپل لاس او توان حل پيدا کړو، بيا به نه د ماضي په شانداره خوبونو کې ورک يو او نه به په حال کې د کمترۍ احساس را څخه د ژوند خوندونه تروړلي وي.

۴/۹/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

طالبانو ته اخطار

په هیواد کې د جمهوري نظام تر سقوط وروسته په جنگي او له کړکېچه ډکو حالاتو کې په زور د طالبانو واک ته رسېدلو هغوی ته په کور دننه د دوو ډلو وسله وال مخالفت را وټوکاوه، یوه یې اسلامي دولت او بله یې د مقاومت جبه ده او په نړۍ واله کچه یې مکمل منزوي کړل. که طالبانو د جذبې پر ځای له هوښه کار اخیستی وای، دغه گواښ به نه وای رامنځته شوی او نړۍ به نه گوښه کول. زموږ یو بد عادت دا دی چې د ننني بریا په نشه کې مو د پرون شکست هېر وي، د نن خوږې شېبې د پرون ترخې لحظې را نه هېرې کړي. طالبانو ته هم د نن بریا د دې سبب شوه چې پرونی وضعیت یې هېر شي.

د طالبانو د تېر واک په اخیر کې، دوی د امریکا په مشرۍ نړۍ والو ته زارۍ کولې چې د هر ډول ستونزو د حل لپاره دې خبرې وشي، جنگ دې د حللارې په توگه نه غوره کېږي، له امریکا سره د مخالفت یو عمده ټکی د اسامه او ډلې شتون یې وو چې په کابل کې د امارت په بلنه راغلو علماؤ له اسامه وغوښتل چې هیواد پرېږدي او زموږ له خاورې پټ ووزي ځو موږ له نړۍ سره په شخړه وانه ړوي، خو د دغه اقدام مخالفت یې د طالبانو امیر وکړ، لنډه دا چې جنگ پیل شو، په درې اونۍ کې طالبان له واکه گوښه شول، بیا یې د ژوندي پاته کېدا لپاره هره لار وړه، خو هره غلطي چې وه هغوی د پاکستان منگولو ته ولوېدل او د جمهوري نظام پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضد يې وکارول، تر دې چې بيا له طالبانو سره خبرو اترو ته جمهوريت پالو زارۍ کولې خو طالبانو هيڅ نه اورېدل، د ملت، نړۍ او حکومت هر ډول غوښتنې يې يوازې اورېدې، نور يې د عمل په ميدان کې هغه څه کول چې دوی غوښتل. لاندې ځينې هغه ټکي ليکم چې ممکن د طالبانو لپاره د نابودۍ په قيمت تمامې شي.

واک ته تر رسېدو وروسته هم طالبان هماغه څه کوي چې په تېرو شلو کلونو کې يې کول، دوی اوس هم د هر چا مخالفت د خپل ځان په نابودي حسابوي، نو ځکه هر مخالف کس د زندان ميلمه کوي، د ښځو په اړه يې نړۍ او ملت ته ژمنه ور کړې وه چې د کار له ساحې به يې نه منعه کوي، مگر واک ته تر راتلو وروسته يې له محرم پرته پر راوتلو لا بنديز ولگاوه، کار خو د هر چا هېر شو.

د نجونو پر زدکړو يې هم ډېر وعدې کړې وې، توافقات يې لاسليک کړي وو، اما قدرت ته تر رسېدو وروسته يې د نجونو له ابتدايي تعليم پرته متوسطې او عالي ليسې تعليق ته واچولې، په يوه او بله پلمه يې دروازې بندې کړې او نجونې د تعليم حق نه لري.

د اردو جوړ چوکاټ يې خراب کړ، د پوليسو تيار نظام يې له منځه يووړ، د ملي امنيت اداره يې له بېخه وکښه، د حکومت په ملکي برخه يې تر اوسه غوښنه برخه نيولې ده او لا هم لگيا دي نور هم په دې برخه کې خپل نااهله کسان ځايوي او مسلکي کسان رخصتوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خدماتو برخه يې ډېره کمزوې ده، دوی هر وخت ملت ته دا غوږې کوي چې موږ نوي يو، هر څه به سوکه سوکه سم شي، خو د يوه کال په پوره کېدو لا هم حتا خلک له بانکه خپلې پيسې نـه شي ايسـتلای، نـور خدمات يې پر ځای پاته.

د فساد په برخه کې دوی تل د جمهوري نظام پر لمن داغ لګاوه چې مفسد نظام و، دا خبره يې سمه ده، د هغـه نظـام پـه رګ رګ کـې فسـاد داسې ځای نیولی و، چې اصلاح يې یا يـو مخيـز لـه منځـه تـګ بانـدې ممکنه وه لکه طالبانو چې يو وړی يا هـم دا چـې طالبـان ورسره يوځـای شوي وای، د جنګ بوج پر کم شوی وای، نو که په مشرتابه کـې يـې د اصلاح اراده وای، نو سخته وه، خو له امکانـه نـه وه وتلـې، يعنـې يـوې پرېکنده ارادې چې تـر شـا يـې قـوي ځـواک هـم ولاړ وای، د دې کـار شونتيا رامنځته کوله، خو له بده مرغه چې طالبانو دا کار ونه کړ. دلته يـې هم د نړۍ او ملت خبرو ته غوږ ونه نيوی.

بل لور ته يې د فساد په پلمه د ايسته کړي مفسد نظام پر ځای بيا هم د يـوه بـل مفسـد نظـام بنيـاد کېښـود، دوی لـه هـر ډول تخصـص او مسلکيتوب پرته خپل کسان پر لوړو بستونو ګوماري، سـياسي، نظـامي او تخنيکي برخې يې ټولې په خپلو کسانو ډکې کړې دي چې د فساد بنسټ له دې ځايه پيلېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سيمبولونه يې ختم کړل، لکه بيرغ، ملي سرود او د جمهوريت نوم. ملي بنسټونه يې له بيخه وکښل، لکه اردو، پوليسې، استخبارات، ملکي دولتي چوکاټ، او د ادارو چور ته دوی کسان ايله کړل، د همدوی کسان د دې ادارو وسايط ګاونډيو ملکونو ته وړي، له ځانو سره يې پټوي او د دې هيڅ يوه عامل ته علني سزا نه ده ور کړل شوې. په داسې حال کې چې د ملت غوښتنه وه، چې دا هر څه دې پر ځای پاته شي، مګر طالب بيا هم د ملت غوښتنې ته غوږ ونه نيوی.

د ټول شموله حکومت جوړول، نه يوازې د افغانانو قانوني، بشري او اسلامي حق دی، بلکې له نړۍ سره يې توافق هم کړی و، د نړۍ والو غوښتنه هم وه چې ټول اقشار او قومونه به د طالبانو په نظام کې ځانونه ويني، خو دوی واک يوازې طالب شموله کړ، هر څوک چې د دوی د فکر او ليکو کس وي، هغه په دې نظام کې ځان وينې، که د دوی له ليکو بهر، د دوی له فکره مخالف، د دوی په جامه کې نه وی، هغه که مسلکي هم وي، متخصص وي، کاري تجربه ولري، له هيواد او ملت سره اخلاص ولري، هيڅ بده او مفسده سابقه ونه لري، بيا هم د دوی په اند يو اخوند يوازې له دې امله پرې ښه دی چې د دوی ملا فلانی اخوند دی، دغسې يو شرمناک، بې اصولو، غير متوازن او بې سابقې معيار رامنځته کول تر ټولو لوی فساد دی، له قانونه بغاوت دی، د الله په دين کې حرام دی او د بشري اخلاقو له مخې سنګين جرم دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وړو شیانو کې دومره مصروفیت چې مهم او اساسي کارونه ځنې هېر شول، د ښځو د مخ پټولو موضوع ته دومره هوا ور کول چې حتا نړۍ پر ورېغېده، خو په هیواد کې د فقر، بېکارۍ، له هیواده د خلکو د وتلو ستونزه، وچکالي، د نرخونو جګېدل، لوږه، ناروغۍ، غلاوې، فساد، د خدماتو څنډ، له نړۍ سره خرابې اړیکې او ګڼې نورې ستونزې ټولې پر ځای پاته دي، دوی د نجونو ښوونځي ته کمېسیون تعین کړ، د امر بالمعروف ادارې ته واک ور کړي چې ښځې په زور مخ پټولو ته اړې کړي او داسې نور نمایشي کارونه.

له هیواد سره د ګاونډیو ملکونو پر پولو زموږ له وطنوالو سره غیر انساني کړنې او بد اخلاقۍ بل هغه پواینټ دی چې که طالبانو یې د حل لپاره لاس په کار نه شي، نو خلکو ته به چانس ور کړي چې له داعش او مقاومت جبهې پرته د طالبانو پر بل بدیل فکر وکړي.

طالبانو په خپل شل کلن جنګ کې د خپلو افرادو ترمنځ یو نوښت وکړ چې د ځانمرګو فکټري یې فعاله کړه، نور یې ټول توان پر دې صرف کړ چې خپل کسان څنګه د جنګ لیکو ته سوق کړي، دوی چې کله د یوې جنګي ډلې پوست کېښې او د یوه باصلاحیته ملي دولتي خپلواک نظام؟! په شکل را څرګندېدل، نو دغه ظرفیت یې نه درلود، شعور یې دومره تکامل نه وو کړی چې د یوه دولت ځای ډک کړي، د دولت مقام وپېژني، د همدغه مقام صلاحیت ته په کتو له نورو نظامونو سره مناسب برخورد وکړي، دغه مقام ته راجع ملي او نړۍ والو مسوولیتونه وپېژني، له

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګاونډیو سره د یوه همسایه په توګه داسې تعامل وکړي چې هم یې خپل ګاونډی سم درک کړی وي او هم یې خپل زور او ځواک معلوم کړی وي، دوی نه د همسایه ځواک درک کړ، نه یې خپل، له تاجکستان، ایران او پاکستان سره اخته شول، د ګوانښ په ژبه یې خبرې ورته وکړې او د ځان په اړه په نړۍ کې رامنځته شوی مثبت انځور یې د ځینو په ذهنو کې تت او د نور په اذهانو کې ختم کړ او ځای یې منفي ونیوی.

د کانونو بې سابقې استخراج د طالبانو کمال نه دی، بلکې د ملي شتمنۍ چور دی چې یوازې یې ګاونډي ته ګټه رسېږي، دا ټکی باید په یاد ولري چې په دې کانونو کې نه یوازې د ملت د ټولو اقشارو او قومونو سهم شته، بلکې راتلونکي نسلونه هم په دې کې ونډه لري، چې د قانون او اسلام دواړو له مخې ورته ثابته ده. دغه ټکی پر طالبانو د ملت منفي فشار زیاتوي، په تعمیر کې یې نه په تخریب کې شمارل کېږي او له دوی څخه د ولس هغه ډول خپګان رامنځته کوي چې پایله به یې د دوی له منځه تګ وي.

د ملت له احساساتو سره لوبې کول، بله هغه نکته ده چې د طالبانو په زوال به تمامېږي، نه د انتخاباتو غوښتنه مني، نه د نورو اقشارو او قومونو روا بشري هیلې په نظر کې نیسي، د هر قوم خپه کول به د دوی واک ته ډېرې جدي ننګونې را پیدا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپل واک او ځواک باندې د تکبر تر حده مغروره کېدل، د دوی بل منفي ټکی دی، د همدې خمار په ټس کې نه له ملت سره سمه خبر کوي، نه له نړی سره، دوی فکر کوي چې نه په ملت کې نور داسې ځواک پاته دی چې د هغوی د ځواک په وړاندې ودرېږي او نه نړی کې څوک شته چې د هغوی په مقابل کې یو بل مخالف ځواک حمایه کړي، خو دا فکر يې ډېر بې ځایه ده، هم ملت د دې وړتیا لري چې دغه ډول ځواک تولید کړي او هم نړی د دې وس لري چې په کمه موده کې د طالبانو ښه یا بد بدیل پیدا او ځای ناستی کړي.

د طالبانو په وړاندې د یوه داسې ملي او افغان شموله محور نه شتون دې طالبانو ته دا احساس ور نه کړي چې ملت په هر حال راضي دی او نړی زموږ د هیڅ ډول عمل په وړاندې یوازې د خبرو له عکس العمل پرته د بل عکس العمل وړتیا نه لري. ملت نه دی راضي، ستونزه داده چې ملت د طالبانو پر یوه ښه بدیل غور کوي او دا ښه بدیل يې په سترګه نه دی ورغلی، داعش د دې ظرفیت نه لري چې د طالبانو خلا ډکه کړي دا خو پر لویه لار پرېږده چې د یوه دولت خلا دې ډکه کړي، نه بشري قوه لري او نه ظرفیت. په فکري لحاظ تر طالبانو هم ډېر سختدریځي دي، په ملت کې نفوذ نه لري، له فکر سره يې ملت جوړ نه دی، د مذهب له مخې دلته بستر ورته هوار نه دی، نو هغوی د طالب په وړاندې یو کمزوری، بې انډوله او بدتر بدیل لا هم نه شي کېدای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دويم بديل په توگه يې سمدستي د مقاومت جبه د افغانانو ذهن تـه ورځي، چې په هيڅ توگه تر طالبانو ښه نه دي، بلکې ډېـر بـد بـديل يـې گڼلای شو. هغوی اصلن د نورو د لاس اله ده، لـه نظـام سره د دې لپـاره لاس او گرېوان نه وي چې اصلاح غواړي، بلکـې دوی د خپـل واك او جيب غم اخيستی او په نتيجه کې يې ملي خپلواکي هم د نـورو پـه لمـن کې د سوغات په توگه ور کوي.

که وضعيت همدغسې دوام وکړي، نو ملت او نړۍ به د يوه بهتر بديل لپاره حتمي جدي هڅې پيل کړي چې په نتيجه کې به يې طالب نه يوازې له قدرته پرزول کېږي، بلکې ډېر مالي او فزيکي تاوانونه به هم ورسره مله وي، چې ملت او هيواد دواړه به هم لازمي زيان ويني. داسې يو تحول به وي چې د طالب د اينده سياسي او نظامي وجود لپاره به وروستی ټکـی کنښېږدي، د خپل بد تاريخ او ناوړه نوم له ايله کولو سره به اسـلامي ديـن ته هم ډېره سخته صدمه ورسـوي چـې جبيـره کـول بـه يـې لـه اسـلامپاله اصلاح غوښتونکو داعيانو څخـه لسـونه کلونـه جـدي هـر اړخيـزه هڅـې وغواړي.

طالبان بايد په دې پوه شي چې د هر چا مخالفې خبرې نه د هغوی د دښمنۍ معنا لري او نه د هغـوی واك تـه جـدي گـواښ متـوجې کـوي، ځينې وخت نيوکې او مخالفتونه د سمون لپاره وي، هـر مخـالف کـس د يوه وسله وال جنگيالي په تله بايد ونه تلل شي، له هر مخالف افغـان سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دښمن چلند غوره کول د طالبانو پر تنګنظري، بې زغمي او کمظرفیتي دلالت کوي.

دوی چې پر کوم مسند ناست دي، باید هغه سم درک کړي، که د دې مسند څخه سو استفاده وکړي، نو د هر ډول ناوړه پېښو مسوولیت به د طالب پر اوږو پروت وي، طالبان دې ملت او نړۍ دې ته نه مجبوروي چې لازمي د طالب پر غوره او همه شموله بدیل فکر وکړي، دا اوس هم که دوی سیاسي بصیرت ولري په دې به پوهېږي چې د هغوی هر ناسم ګام د یوه افغان شموله سیاسي محور جوړېدو ته لار جوړوي، د ځوانانو یوه کتله په همدې فکر ده، هغوی د دې لپاره هڅې هم کوي، حتا د وسله والې مبارزې ملاتړي هم دي، تاسو به یې حتمن پېژنئ، خو زما په شمول زرګونه نه لکونه کسان دغه حالت نه شي زغملای او جنګ هم نه غواړي، موږ دغه د جمود حالت نه غواړو، اقتصادي او علمي رکود زموږ اینده ګواښي، له ملت سره د مور او میرې چلند د هیواد تجزیې ته لار جوړوي، د خلکو پر افکارو بندیز ناسم اقدام دی، د مذهبي لښکیو سره غیر منصفانه چلند له اسلامي لارښوونو سره مخالف عمل دی، دا ټول کارونه باید اصلاح شي او ژر اصلاح غواړي، د مکتبونو دروازې به حتمي خلاصېږي، ښځو ته به د تعلیم، کار، تللو راتللو او ټولو بشري اسلامي حقوقو ور کول تضمینېږي، له نړۍ سره به د اړیکو پر رغولو جدي کار کېږي، زموږ د هیواد ګوښه پاتېدل زموږ د ملت او هیواد سره ستر ظلم دی، دغه ډول انزوا ته ټېله کول، ستاسو پر عدم بصیرت دلالت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي، چې په نتیجه کې به یې ملت او نړۍ دواړه په دې باوري شي چې تاسو د دې مسند اهل نه یئ، نو بناءن باید ایسته شئ.

زه بیا هم وایم چې له طالبي فکر سره په ډاګه مخالفت لرم، د نظام له سټرکچره، تر ملي مسایلو، د دین له تعریفه بیا د فرعي مسلو تر حله په هره برخه کې ورسره مخالف یم، دا زما انساني او اسلامي حق دی، زه چا ته حق نه ور کوم چې له ما مې خپل حق واخلي، د دې ټولو باوجود د دې پلوي نه یم چې په اوسنیو حالاتو کې د طالبانو پر ضد دې وسله واله مبارزه وشي، دغه فکر اوس د زیاتره ځوانانو دی، ډېر کم کسان د وسله وال مقاومت ملاتړي دي، خو که حالات د اوس په شان دوام وکړي، نو دغه شمېر زیاتېږي، د دې فکر ملاتړي ډېرېږي، مقاومت له یوې سیمې بلې ته پراخېږي، د ملت، سیمې او نړۍ په کچه یې حمایت حتمي کېږي، پایله به یې ستاسو له واکه د سیمو وتل وي، چې یا به ستاسو د مخالفو کسانو لپاره ستاسو په څنګ کې دویم ملک جوړېږي او یا به ټول افغانستان ستاسو له وجوده پاکوي، هر څه که کېږي، مسوولیت یې یو مخیز ستاسو دی، پر خپل ځان، ملت، هیواد او دین رحم وکړئ، مه ځان ته ګواښونه زیاتوئ، مه د درست ملت په سرنوشت لوبې کوئ، جالبه ده یوه وړه ډله د خپل ناسم فکر په پلي کولو هر وخت د دې سبب شوې ده چې هم ځان ته زیان ورسوي، هم ملت او وطن ته، ستاسو فکر د ټول ملت فکر نه دی، ستاسو پرېکړې د درست ملت فیصلې نه دی، څه وخت به تاسو دا حقیقت درک کوئ او منئ چې تاسو د دې ملت یوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخه یاست، ټول ملت نه یاست، نو بناءن خپلې پرېکړې او فکر پر ملت مه تپئ چې هر وخت یې نتیجه منفي راوتلې ده. له تاریخ څوک عبرت اخلي، خو موږ یې د عبرت پر ځای بیا تکرار وو، هیڅ یوه نظام دا کار ونه کړ چې خلکو ته غېږ خلاصه کړي، ټول په غېږ کې ونیسي او هیچا ته د پردیتوب احساس ور نه کړي، په مساوي توګه د دې ملت ټولو خلکو ته د خدمت، کار، تعلیم، ژوند او نورو چارو زمینه برابره کړي، زموږ هر نظام چې راغلی دی، بس یوازې یې انتقام ته کار ویلی، د خپل همفکره کسانو ګومارنې یې خپل حق بللې دي او د خپل ځان اینده ثبات یې یوزاې په وسله کې لیدلی دی، چې دغه فکر یې تل د خپل ځان په مرګ او ملت په زیان تمام شوی دی.

هیله ده طالبان له خپلې دې تګلارې تېر شي، ملت محکوم نه کړي، بلکې د خپل قدرت د مشروعیت مرجع او د خپل ځان د بقا ضمانت یې وګڼي، د پردیو په زور د واک ساتل همیشه نه وي، د بل کټ تر نیمو شپو وي، خپل ملت ته د پردیتوب احساس مه ور کوئ، که نه تاسو به له دې وطن او ملت څخه خپل ځانونه پردي کړئ، دا یوه حتمي پایله ده، چې هم تجربو ثابته کړې او هم الهي نه بدلېدونکي سنت دي.

۲۰۲۲/جون/۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګڼ ودونه(تعدد زوجات)

ما داسې کور نه دی لیدلی چې هلته دې د یوه سړي دوې میرمنې وي، هغوی دې په ارامه ګوله پورته کړې وي، نه مې تر اوسه په کتابونو کې لوستي دي، چې په یوه کور کې د یوه سړي څو میرمنې وې، هغوی ښه ارام ژوند سره کاوه، بلکې ګڼو ودونو هر ځای د خلکو شخصي ژوند د دوزخ ژوند ګرځولی دی، نه یوازې دا چې د ښځو ترمنځ ستونزې وي، له مېړه سره یې اختلاف او جنجالونه وي، بلکې د دوو بنو د کورنیو ترمنځ هم نفرت وي، د اولادونو کرکه یې هم د هېرولو نه وي او له هرې ښځې سره چې څوک تعلق لري، د هغې ملګرې او اړیکپاله ښځې لا د هغې له بنې څخه بد وړي.

ګڼ ودونه انسانانو ته د ستونزو سبب شوي دي، ما چې څومره کسان پوښتلي دي، لومړي سر کې دویم واده ته پلمې لټوي، خو چې خپله یې تجربه کړي، بیا توبې کاږي. له دې سره چې نتیجه یې خوندوره نه ده، بیا ولې په اسلام کې ګڼو ودونو ته اجازه ور کول شوې ده؟

دا ډېره مهمه مسلمه ده، ټولنې ته له دې اړخ ګڼې ستونزې ور پېښې دي، په خورا دقت یې څېړل او تر خپله وسه داسې هڅه کول چې د ټولنې له اغېزه په دې برخه کې خپل ذهنیت پاک شي او بیا په دې اړه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

قران کريم پر هداياتو فکر وشي، نو به خبره روښانه شي چې قران هغه څه نه دي ويلي چې زموږ خلکو ترې اخيستي دي.

په اسلام کې ګڼو ودونو ته مطلق اجازه په هيڅ صورت نه ده ورکول شوې، قران کريم د مېړه او مايني په اړه وايي:

{ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ} [الروم: ۲۱].

ژباړه: او د هغه د(قدرت او شتون) له نښو يوه داده چې تاسو ته يې له انساني نوعې ستاسو جوړې پيدا کړې دي چې تاسو د هغوی په خوا کې ډاډمن کېږئ، ستاسو ترمنځ يې مينه او رحمت پيدا کړی، د هغو خلکو لپاره چې پر دې د فکر وړتيا لري، د عبرت نښې شته.

په دې ايت کې که فکر وکړئ الله تعالی د مېړه او مايني ژوند يو بل ته د ډاډ وسيله وبالی، دغه زندګي يې د مينې او رحمت د پيدا کېدو ذريعه کړه او په دې توګه د ژوند تېرولو ښې نتيجې يې د مفکرينو په وړاندې ايښې دي چې تاسو د دې ټولنې او هغې ټولنې ترمنځ پر شته توپيرونو فکر وکړئ چې کومه يوه يې د پايلې له مخې د انسانيت په ګټه ده؟

تر دې وروسته که فکر وکړو چې د هيڅ ښځې بن نه خوښېږي، نو که د هغې له خوښې پرته بن کور ته راوستل کېږي، دا به د کور ډاډمنه، له مينې ډکه او د امن و خوشالۍ فضا حتمن تبا کوي، تاسو فکر وکړئ چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

قران کریم څنګه د یوه کور د تباهی اجازه ور کوي؟ قران کریم یو لورته د کور په اړه هغه پاسنی نقشه زموږ مخې ته ږدي او بل لور ته بیا د هغې د ضد اجازه ور کوي؟

د نرانو د بې مهاره جنسي خواهشاتو د سړولو لپاره هغوی د ښځو د استعمال ګڼې طریقې ایجاد کړې دي، په جنګونو کې د میرمنو نیول او بیا ورڅخه بې قیده و شرطه جنسي استفاده، د دې بې مهاره جنسي سرېدنې ښه بېلګه ده، پر انسان چې له یوې خوا سختي را شي، بلې لارې ته تښتي، که یوه موکه خطا کړي، بل چانس ته پټ شي، په نړۍ کې چې د غلامۍ ظالمه ښه ختمه او د بشریت پر لمن د دغه داغ د ختمولو لپاره خلك لاس په کار شول، ورسره سمدستي په عقلي او مذهبي لحاظ د نرواکې ټولنې همدا وکمنه طبقه په دې لټه کې شوه چې د همدې تسکین لپاره یو بل حل پیدا کړي.

حل یې ګڼو ودونو ته د اسلام بې قید وشرطه اجازه وبلله، پر دې موضوع په عقلي لحاظ هم خلکو دلایل وړاندې کړل او له شرعي متن څخه هم د دې لپاره ډېر کار واخیستل شو. په ځینو اسلامي هیوادونو کې پر ګڼو ودونو بندیز دی، خو نور بیا دا د اسلام یوه ښېګڼه بولي چې خلکو ته یې د ډېرو ودونو اجازه ور کړې ده، څو د بدیو مخه ونیول شي او اسلامي امت ډېر شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د همدې استدلال مهال موږ دې ته نه ګورو چې که د بدیو مخه نیسو، نو هغه بدې به څنګه کوو چې له ګڼو ودونو په یوه کور کې را پیدا کېږي؟ که اسلامي امت په دې توګه ډېروو، نو د خوراك، تعلیم، کار، کور، صحت او ګڼو نورو اړتیاوو په اړه به څوك تضمین راکړي چې له ډېروالي سره یې موږ د دې شیانو غم خورو؟ که خبره د الله لور ته حواله کېږي، نو الله تعالی هیڅا ته په خوله کې ګوله نه ور کوي، نه یو مریض په خپله جوړېږي، وړی به ډوډۍ په خپله همت تر لاسه کوي، بیا به ځان په مړوي او مریض په ډاکټر ته ځي، هغه به دوا ور کوي، بیا به رغېږي، تر دې وروځنۍ مشاهدې وروسته، دا خبره کول چې الله یې ور کوي، یوازې احمق وګړي کولای شي، چې له عقل او فکر څخه هیڅ کار هم نه اخلي، څوك چې یوه ذره عقل ولري، هغوی د دې ګڼو ستونزو ځواب دا نه ور کوي چې الله یې ور کوي، هوښیارې ټولنې له دې زاویې را پیښو ستونزو ته حل لارې لټوي، زموږ خلك یې یوازې اسباب او علتونه چمتو کوي. موږ په خپله ټولنه کې هره ورځ خلك وینو چې د یوې ګولۍ لپاره سوال کوي، ښځې او ماشومان وینو چې بازارونو کې په دوکانو ګرځي او فقر کوي، ډېر کسان وینو چې په خوار ځواکۍ اخته دي او د کال په لکونو کسان مړه کېږي، که دا پوښتنه وشي چې خدای ولې دې کسانو ته خوراك او څښاك ور نه کړ، نو ځواب به مو چشی وي؟!

په دې برخه کې د رسول الله ص له ډېرو ودونو څخه هم په ناسم ډول استدلال کېږي، خلك یوازې دا ګوري چې رسول الله ص ډېر ودونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي وو، دا نه ګوري چې رسول الله ص څه وخت ډېر ودونه کـړي وو؟ پر دې چا فکر نه دی کړی چې رسول الله ص د خپل ژونـد اولـه مرحلـه کې له یوې کونډې سره واده وکړ، هغه هم تر ده په عمر مشره وه. تر هغو چې رسول الله ص له مکې هجرت کاوه، همدا یوه میرمن یې وه، د ژوند یو بل پړاو چې په مدینه کې تر هجرت وروسته پیل شو، رسول الله ص د ټولنې حالاتو دې ته اړ کړ چې خپل روش بدل کړي، قران کریم هـم پـه دې وخت اسلامي ټولنې ته د ګڼو ودونو اجازه وکړه، دا کومه مرحله وه؟ دا هغه مرحله وه چې مسلمانانو له ګڼو دښمنانو سره په جنګ اخته شول، په ټولنه کې ښځې د مېړه، پـلار، ورور او نـورو خپلوانـو لـه سـيوري بـې برخې کېدې، د یوې کورنۍ که به یو سپرسـت موجـود و، د هغـه پـه لـه منځه تلو، یوه دوې، درې یا هم ګڼې ښځې له سپرست پرته د مسـلمانانو ټولنې ته ور له غاړې کېدې، په دې وخت کې به یا نژدې خپلوانو هغوی ته لاس ور کاوه، یا به هغوی په فقر او بدکاریو خپل ځـان تـه یـوه ګولـه موندله یا به اسلامي ټولنې په ګډه د هغوی ستونزو ته د حل لار موندله، د رسول الله ص په وجود کې سوال نه پیـدا کېـده چې یـوازې دوه لـومړي اپشنه دې فعاله شي، بلکې ټولنې په ګډه دې ستونزو تـه اوښـه ور کولـه، رسول الله ص له ټولنې ځان بر نه ګاڼه، هغه په هره مرحلـه کـې لـه خپلـو کسانو سره اوږه په اوږه ولاړ و، نه یې په جنګ کې ځان شاته کړ، نه پـه راحت کې مخته، نه یې له واکه د خپلو شخصي ګټو لپاره استفاده وکړه او نه یې د مسلمانانو په مال ځان او کورنۍ ته ماڼۍ جوړې کړې، هغه خپل ټول وخت د مسلمانانو د یوې پیاوړې، ډاډمنې، سوکاله، خپـل واکـې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

الهي احکامو ته د پابندۍ ټولنې پر جوړولو صرف کړ، په دې لړ کې رسول الله ص هم ګڼ ودونه کړي دي او اصحابو رضي الله عنهم ته يې هم اجازه ور کړې ده. که د رسول الله ص د بيبيانو ژوند ليک وګورئ نو رسول الله ص له عائشې رض پرته ټولې کونډې ښځې کړې دي، هره يوه يې تر هغې وروسته کړې ده چې په ټولنه کې بې سرپرسته پاته شوې ده.

زه به يې دلته څو مثالونه ذکر کړم: د عمر فاروق رض لور تر هغه وروسته د رسول الله ص په نکاح شوه چې هغه کونډه شوه، يوه نژدې ملګري ته په دغه ډول دروند غم کې د مرستې لاس ور کول، د باهمته خلکو کار وي، رسول الله ص په دې غم کې خپل نژدې يار او ملګری يوازې پرېنښود، بلکې د هغه تر شکايت وروسته يې سمدستي ورته وويل چې ستا له لور سره زه نکاح کوم، په دې سره د هغه بې اطمينانې ختمه شوه او د رسول الله ص په دې وړانديز ډېر خوښ شو.

د ابو سفيان رض له لور ام حبيبې رض سره يې تر هغه وروسته نکاح وکړه چې هغه په حبشه کې يوازې پاته شوه، د تاريخي رواياتو د اختلاف له مخې يا يې مېړه له دينه واوښت يا هم مړ شو، خو په هر حال هغې ته ډېره لويه صدمه ورسېده، هغه له مېړه جلا شوه، کورنۍ يې په مکه کې وه او له رسول الله ص سره يې سخت اختلاف در لود، ابو سفيان د هغو جنګونو مشري کوله چې د مسلمانانو د له منځه وړلو لپاره يې کول، نو په دې حال کې به د يوې ښځې څه حال وي چې په پردي وطن کې له خپل ملګري جلا شي او له هر ډول مرسته کوونکي محرومه شي؟ رسول

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله ص هغې ته د مرستې لاس ور کړ، هغه یې تر خپلـه ژونـده د احسـان پوروړې وه.

که د ټولو حالات یې بیان کړم، نو خبره بـه اوږده شي، پـه دې برخـه کې زما په نظر دا خبره بس ده چې رسول الله ص یوازې پـه مـدني ژونـد کې ګڼ ودونه کړي او هغه یې هم ټول له کونډو سره کړي دي، دا خپلـه په زبات رسوي چې ګڼ ودونه په اسلام کې د جنسي خواهشاتو د سړولو لپاره نه دي شوي او نه ورتـه اجـازه ور کـول شـوې ده، بلکـې د اړتیـا او مجبوریت له مخې دې کار ته اجازه شوې او که هماغه ډول حالات پیدا شي چې رسول الله ص په مدني ژوند کې ورسره مخ شو، بیا هم خلک له دې اپشن څخه استفاده کولای شي، یا هم د یوه فرد لپاره سختې کـورنۍ اړتیاوې، لکه: د یو چا اولاد نه کېږي، یا هم مېرمن یې ناجوړه وي او یـا هم دې ته ورته اړتیاوې.

یوه نکته چې په دې برخه کې ډېره مهم ده او خلک ور څخـه غافـل دي، هغه وېره، شک او عدم اطمینان دی چې زموږ یـوه ښـځه بـه یـې د خپل مېړه په اړه هر وخت لري، زموږ ښځې به هـر وخـت دا فکـر کـوي چې نن به د یوې بنـې اواز را بانـدې وشي او سبا بـه رابانـدې وشي. نـه یوازې دا چې ښځې به له دې حالت څخه ډار لري، بلکې نران یې په دې سره ګواښي هم. تاسو فکر وکړئ چـې پـه دغـه صـورت کـې بـه د یـوې ښځې په کور کې څه حالت وي؟ د دغه ډول یوه کور میرمن بـه څـومره ډاډمنه، له شکونو خلاصه، په ارامه فضا کې ژوند کـوي؟ دا د دې نتیجـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده چې موږ خلکو ته بې قیده و شرطه له اسلامه د ګڼو ودونو جوازلیکونه د خدای او رسول په نوم ور کړي دي او زموږ ټولنه یې نن دې ځای ته را رسولې ده!!!

اوس به یو څه د هغه ایت تفسیر ته هم تم شو چې په دې برخه کې ور څخه د ګڼو ودونو استدلال کېږي:

{ وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَى أَلَّا تَعُولُوا} [النساء: ۳].

ژباړه: او که تاسو ډار در لود چې د بې سرپرسته میرمنو په حق کې به بې انصافي وکړئ، نو چې ستاسو خوښې وي، له هغوی څخه دوې، درې او څلور په نکاح کړئ، که له تاسو سره د نه عدالت ډار وي، بیا یوه په نکاح کړئ او یا هم په ټولنه کې له شته مینځې سره نکاح وکړئ، دغه صورت ډېر دې ته نژدې دی چې تاسو ظلم ونه کړئ.

تاسو وګورئ چې قران کریم په دې ایت کې په څه ډول ګڼو ودونو ته اجازه ور کړې ده؟ په ټولنه کې بې سپرسته میرمنې پاته دي، که ټولنه کې باصلاحیته خلک یا هم واکمن کسان پر دې ډارېدل چې له هغوی سره په همدې حالت کې انصاف نه کېږي، یا د انصاف معنا دا چې خلک کم دي، ښځې په ټولنه کې زیاتې دي، اوس که یو سړی یوه ښځه وکړي، نو ښځې په ټولنه کې اضافه دي، هرې ښځې ته داسې مېړه نه پیدا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي چې بله ښځه دې ونه لري، که دا بې سپرسته ښځې په ټولنه کې همداسې پاتېږي، دا هم انصاف نه دی او که مېړه ورته موندل کېږي، نو داسې کسان نه موندل کېږي چې بله ښځه نه لري، اوس به له دې ښځو سره څه کېږي؟ دا په ټولنه کې يو استثنايي حالت وي، دا عمومي قاعده نه ده چې هر څوك دوه درې يا څلور ودونه کولای شي، زموږ خلکو دا يو عمومي حالت بللی دی، د ايت پای او سر ته يې پام نه دی کړی، يوازې يې هغه برخه عملي کړې ده، چې دوی يې د ځان په ګټه ګڼي.

تر دې وروسته په ايت کې راغلي دي چې ستاسو خوښې ښځې، له دې ښکاري چې د نکاح وخت تر بلوغ وروسته دی، ځکه ماشوم په دې برخه کې په هيڅ نه پوهېږي، خوښي او ناخوښي يې نه چلېږي، واړه ماشوم ته کوژده کول غير اسلامي طريقه ده او وړه نجلۍ ور کول بيا هم له اسلام او عقلانيت څخه وتلې چاره ده. اسلام ښځو ته هم د خپل مېړه د انتخاب حق ور کړی دی(البقره: ۲۳۴) او نرانو ته هم په هغه لوړ ايت کې اجازه ده، زموږ ټولنې وړو ماشومانو ته د نکاح کولو جواز له کوم ځای څخه تر لاسه کړی دی؟!

په همدې ايت کې ور پسې وايي چې که عدالت مو نه شوای کولای، د ګڼو ښځو حقونه مو نه شوای ور کولای، له خواږه کوره جهنم جوړېدی، نو بيا يوه ښځه درته کافي ده، همدا د کورني ژوند په اړه د اسلام اصل هم دی، که له ازادې ښځې سره د نکاح وس نه وي، يا هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل هر عامل يې د مخنيوي سبب شي، كولاى شئ چې لـه مينځې سره نكاح وكړئ.

لكه په لومړي سر كې چې د بې انصافۍ له املـه د جـواز يـو صـورت وړانديز شوى دى، همدغه ډول يې پـه اخيـر كـې لـه بـې عـدالتۍ بېرتـه عمومي حالت ته پنا وړې ده، په عامو حالاتو كې يوه ښځه ده، د اسـلام عمومي اجازه ده، كه د نرانو د سر لو ګډ شو، ښـځې پـه ټولنـه كـې پاتـه شوې، د ټولنې باصلاحيته وګړو يې بله لار ونه ليده، نو كولاى شي چې د خپلې خوښې له ښځو سره نرانو ودونه وكړي، هغه ښـځې چـې د خلكـو خوښې وي، ځكه نو به د كور چاپېريال نه خرابېږي، داسې هم نه كېـږي چې د سړي خوښه وي، خو د ښځې بيـا نـه وي خوښـه، قـران كـريم پـه ميراث او زور د ښځو له وړلو منعه كړې ده(النساء: ۱۹)، كور يوه كوچنۍ ټولنه ده، يا هم كه ووايم كور د ټـولنې بنيادونـه دي، كـه د هـرې ټـولنې بنيادونه محكم او پياوړي وي، هغه ټولنه به هـم مضـبوطه وي، كـه دغـه بنياد يې خراب او فاسد شو، ټولنه خپله ورسره شړېږي، له دې امله د مېړه او ښځې په انتخاب كې د اسلام له مخې څوك د مداخلې حق نـه لـري، يوازې مشوره ور كولاى شي.

اوس نو د خپلې ټولنې له خلكو پوښتنه وكـړئ چـې د كـوم ايـت پـر بنسټ تاسو د ګڼو ودونو جواز تر لاسه كړى و، د هغه ايت په سر كې كوم شرايط بيان شوي دي او په اخير كې يې څه راغلي دي، تاسـو چـې ګـڼ ودونه كوئ، يو مو هم په دې شرايطو پوره ختلى دى؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

بله خبره داده چې دا یوازې له دې حالت سره د مقابلې یو صورت دی، که د ټولنې وګړي یو بل صورت وړاندیز کړي، نو حتمي نه ده چې خلک دې له ښځو سره ودونه وکړي، په دې شرط چې نه به د ښځو حقونه ضایع کېږي او نه به په ټولنه کې د اخلاقي فساد سبب کېږي، ځکه په اسلام کې د عفت ساتل یو مستقل ارزښت دی، چې په دې سره د انسان نفس پاکېږي، ترقي کوي او انسان د بدۍ پر ځای نیکۍ ته هڅوي، نو د عفت ساتنه په اسلام کې خورا لوی ارزښت لري، که د ټولنې د اخلاقي فساد سبب نه کېږي، لازمي نه ده چې بې سرپرسته ښځې دې حتمي ودونه وکړي، دا د هغوی خوښې ته پاته معامله ده، البته د ټولنې د ګټې په خاطر ممکن داسې صورت پیښ شي چې له ښځو سره په دې معامله کې د ټولنې باصلاحیته وګړي مشوره وکړي، ممکن هغوی ورته یو وړاندیز وکړي چې د هغوی په اند د ټولنې په ګټه دی، حتمي نه ده چې هغه دې د ګټو ودونو وي، مګر هغه چوکاټ به په نظر کې نیول کېږي چې نه به له ښځو سره ظلم کېږي او نه به د ټولنې د اخلاقي فساد سبب کېږي، که هر صورت د هغوی په ګټه وي، ورته وړاندیز دې کړي، د اسلام له اړخه ستونزه نه لري.

۲۰۲۲/جولای/۳۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقدس متن نامقدس تفسیرونه

د انسان په ژبه نازل شوي اسماني کتابونه او هر راغلی پیغام د انساني کچې کتاب او پیغام وي، د خدای په کلام کې د دې ټولنې اړتیاوې په نظر کې نیول شوې دي، خندونو ته پام شوی دی، انساني کمزوري یې له نظره نه ده اچولې، بېړنیو او عامو حالاتو ته یې ځانګړي احکام را لېږلي دي، نو که ووایم چې خدای خپل پیغام د انساني الفاظو په چوکاټ کې د انساني ټولنې د اړتیاؤ په نظر کې نیولو سره رالېږلی دی چې پیغام یې دوې برخې لري، یوه یې د احکامو برخه ده چې نه د زمانې قید پکې شته نه د مکان و ټولنې، یوه برخه یې هغه دي چې دې هر څه ته یې پام کړی دی، لومړۍ برخه یې د دین احکام دي او دویمه برخه یې د شریعت. دا پیغام هر شی د نوم په اخیستلو نه بیانوي، بلکې د عمومي فارمولو په بڼه یې زموږ مخې ته ږدي چې په دې توګه انسانانو تـه د خپـل برداشـت او اجتهاد دروازه پرانیزي، څو دوی له دې عمومي قواعدو څخه د خپلې ټولنې، زمانې او اړتیاؤ سره سم قوانین جوړ کړي، دا قوانین یې هم دوه ډله دي: یو؛ هغه قوانین چې د پوهانو ترمنځ پرې د نظر اختلاف وي، دویم؛ هغه قوانین چې پرې اتفاق نظر وي. لومړی ډول یې مختلف فیه دي، په دې کې د یو چا اختلاف ګڼ لاملونه لري، دا هم امکان لري چې وچ تعصب نیولی وي، البته دا د زړه معامله ده، څوک پرې ټاپه نه شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لګولای، دویمه کټګورۍ یې اتفاقي احکام دي چې تـر انکـار او تـرک عمل وروسته یې په اړه حکم ور کول کېږي.

هغه احکام او مساویل چې د پوهانو ترمنځ اختلافي دي، په هغو کـې یوه رایه ورکول او بیا په پوره شدت سره پرې درېدل، کـه څـوک یـې نـه عملي کوي، هغه ګمراه بلل، خپل فهم او برداشت ته مقدسه بڼه ور کول ناسم عمل دی، انساني فهم په هره کچه چې هم وي، بیـا هـم د خطـا او صواب امکان لري، هر شی چې دغه دواړه احتماله ولري، هغه د تقـدس درجې ته لوړول ناسم عمل دی، پـه دې توګـه دوی خپـل برداشـت او د دین و شریعت متن په یوه درجه کې سره ږدي، چې دا ډېره لویه تېروتنـه ده او له دې ځای څخه د ډېرې لویې ګمراهۍ بنسټ ښودل کېږي.

دا په خپله ذات کې سمه خبره ده چې د دین او شریعت متون مقدس دي، معصوم دي، محفوظ دي او تر کومه ځایه چې د یوه انسان فهم پـه ورسېږي، واجب الاتباع دي، مګر له انسـاني برداشـت سره عینـي معاملـه کول د دې دواړو مقامونه سره ګډول دي، د خدای د کلام او انساني فهم ترمنځ شته پوله په دې توګه له منځه ځـي، د کـومې ګمراهـۍ د لـه منځـه وړلو لپاره چې دا کتاب راغلی، بېرته د همدې کتـاب پـه تفسـیر هماغـې ګمراهۍ ته بنیادسازي کېږي، چې دا هم له الهي دین سره ظلم دی او هم د انساني ټولنې و افرادو په حق کې بې انصافي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولې د یوه انسان فهم او برداشت ته د خدای د کلام درجه ور کول شي؟ په هماغه درجه مقدس، معصوم او واجب الاتباع وبلل شي؟ دویم په ټولنه کې ولې د یوې زمانې، یوې ټولنې او یوه شخصیت پـه اړه نـورو انسانو ته دا تصور ور کول شي چې د هغه فهم مقدس دی؟ برداشت یې حق دی؟ اتباع یې واجبه ده او ستاسو د وخت و ټولنې ټول مسایل یې په خپل فهم حل کړي دي؟ د بشر قووتو، فهم، ټولنې او محدودیتونو ته په کتو، دا امکان لري که هسې د خپلو ګټو په خاطر خلکو ته دوکه ور کوو او په دې نومونو یې یوازې غلوو؟

هر انسان خپلې ورتیاوې لري، هره زمانه خپلې اړتیاوې لري، هره ټولنه د خپلو ضرورتونو پر بنیاد تقاضاوې لري چې د پوره کولو لپاره یې هر وخت افراد او ټولنه دواړه انفرادي او اجتماعي هڅې کوي، همدا هڅې رنګ راوړي او نوي ابتکارات کېږي، ټولنه مخته ځي، د دین او دنیا دواړو په اړه نوي انکشافات کېږي او دا هر څه د انسان روح و جسم ته د سکون و ډاډ سبب کېږي، دنیا او اخرت یې ورسره جوړېږي، بشري ټولنې ته یې خیر رسېږي، د شر لمن ورسره ټولېږي، علم و شعور وده ورسره کوي او انسان د خپل ژوند له پیله همدا تکاملي سیر وهلی دی چې نن پر همدې معراج یې ولاړ دی. نو له دې هر څه سره او دې هر څه ته په کتو ولې پر نامقدس فهم و برداشت د مقدس نوم کښېږدو او بیا یې د ټولنې د هر پرمختګ په وړاندې خنډ جوړ کړو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما دا خبره په خپلو نورو ليکنو کې هم کړې ده چې انساني ايډيالوژي که د تقدس پوښ يې پر غوړولی وي يا نه، دا په خپل ذات کې د ښه او بد، خطا او صواب، حق و ناحق، ګټې او زيان، خير او شر دواړو احتمال په هر وخت کې لري، پاته شوه د خدای د کلام موضوع، هغه په خپل ذات، الفاظو او هماغه خپل متن کې مقدس دی، له خطا معصوم دی او هر څوک چې يې په هر څومره برخه پوه شي، په هماغه کچه واجب الاتباع دی، کله چې انسان له دې مقدس متن څخه خپله برداشت اخلي، ګڼ عناصر پر همدې تفسير يې تاثير کوي، د انسان علم، زمانه، مکان، ټولنه، اړتياوې، اقتصاد، رواني حالت، د هغه پخوانی فکر، له يوه فکري متکب سره يې تړاو، جسمي امراض، ډار او... نو دې لوی فهرست ته په کتو ويل کېدای شي چې انساني برداشتونه مقدس نه دي، له خطا معصوم نه دي، حتمي د هر چا لپاره واجب الاتباع نه دي، نه پيروي يې د يوه چا د ګمراهۍ سبب نه کېږي، څوک چې خپل برداشت کوي هر وخت بايد دې ته اماده وي چې د هغه برداشت به خطا لري او ممکن يو څوک يې ورته په ګوته کړي، که اصل پنځونکی يې نه وي، متبع يا پيرو يې وي، هغه هم بايد په دې فکر وي، چې زما مسلک د خطا امکان لري، مقدس نه دی، څوک که عمل نه په کوي، د هغه د بې لارې کېدو وسيله نه ده، دا له ديني متن څخه د يوه انسان يا يوې ډلې خپل برداشت دی چې د ګڼو عواملو تر تاثير لاندې حتمي راغلی دی، نو تر کومه ځايه چې موږ ته صواب ښکاري عمل په کوم او هر ځای چې يې خطا را برسېره شوه، پرېښودلو ته يې اماده يم، په دې توګه به د مقدس او نامقدس توپير

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوت شي ، خلك به پوه شي چې اصل حقيقت چشى دى، هغه څه بـه معلوم شي چې واجب الاتباع دي او دا به هم په ډاګـه شي چـې انسـاني ټولنه د تكامل پړاونه وهي، نو په دې لړ كې هر وخت د يوه فكر پـيروي ټولنه جمود ته بيايي چـې لـه دې سره جوخـت زمـوږ تكـاملي سـير ورو كيږي او دا پـر ټولنـه نـاوړه اغېـزې كـوي، انسـاني ټولنـه يـوه ژونـدۍ او خوځنده ټولنه ده، ژوندى شى هر وخت په نوي وضعيت كې وي او نوي شيان غواړي، فرد هم او ټولنه هـم، خوځښـت او حركـت بايلـل د ژونـد بايلل دي، قران كريم ځينو همداسې ټولنو ته د مرګ الفاظ كارولي دي، د خوب حالت يې مرګ بللى دى، ځكه مرګ سكون دى، حركت پكې نه وي، هره ټولنه چې په اجتماعي لحاظ له حركته ولويږي، هغه مـړه ده، كه د دې مرګ لامل يې له دينه شوي برداشتونه وي، نـو دا نـه يـوازې دا چې په دې نړۍ كې د ذلت او رسوايي سبب شوي دي، په اخرت كې به تر دې هم د بـد ذلـت او خـوارۍ سـبب كېـږي. ديـن بشر ـ اجتماعـي او انفرادي هڅو ته را بولي، هر څوك چې له دې انقلابي متن څخـه د بـې انقلابۍ پيغام را باسي، پر خپل فهم دې نظر ثاني وكړي، هر څوك چـې له دې متن څخه پر كاره ټولنه بېكارۍ ته را بـاسي، هغـه فهـم خطـا دى، هغه متن چې جنت او دوزخ دواړه ستا د عمل نتيجه بولي، لـه هغـه مـتن څخه ټولنې ته دا پيغام وركول چې هر څه په ازل كې ليكـل شـوي دي، ستا هڅې په عيني شرايطو كې هيڅ بدلون نـه راولي، بـس لاس تـر زنـې كېنه او يوازې ننداره كوه چې څه پېښېږي، د دې فهم خاوند اصلن د هغه پيغام د راتګ په اساس نه دى پوه شوى، دغه خطاوې موږ په خپل ژوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې مشاهده کړې دي او اوس يې هم شاهدان يو، نو دا د هغه نامقدس فهم تېروتنې دي چې د خلکو د مخالفت له ډاره يې پرې مقدس پوښ غوړولی دی او په دې توګه يې د ساتنې لپاره شپه او ورځ ولاړ وي. دوی فکر کوي چې څومره نه فتح کېدونکې کلا يې ودانه کړې ده، څومره محکم او مضبوط فکري مکتب يې رغولی دی، دې ته بيا نه ګوري چې محکم او نه فتح کېدونکی بيا د يوې خښتې له تلو سره نه لوېږي، نه دومره څوک پر ډارېږي چې په څنګ کې يې څوک د ناستې او ارام لپاره هم نه ايله کوي.

اوس هم وخت دی چې له خپل دې ډول فکر څخه تېر شي، په دې توګه به هم له دين سره انصاف وشي او هم له مخلوق سره، خلکو ته به د فکر او عمل لار خلاصه شي، ټولنه به له جمود څخه ورسره ووزي او د دين کلېشه شوی تفسير به نوی رنګ واخلي، را ژوندی به شي او نوې سا به واخلي، خلک به په حرکت شي او يوه نوي سالم انقلاب ته به لار جوړه شي چې د خدای پر ځمکه د خدای له قانون سره سم د بشر په ګټه يو داسې انسان محوره نظام جوړ شي چې د ګرده انسانيت خير و فلاح يې د همدې قانون په چوکاټ کې د عمل د ابتدا او انتها سرخط وي.

۲۰۲۲/اګست/۲۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یهودو غندل شوي اعمال او زموږ ټولنه

یهودو ځینې داسې اعمال کول چې د هغو پـه نتیجـه کـې یـې جـوړه امپراتوري له منځه تللې ده، د خپل وخت ښه ژوند یې بایللی دی، د بې همتۍ هغه ځای ته رسېدلي دي چې حتا د خپلې قـومي خپلـواکي لپـاره هم مبارزې ته چمتو نه وو. د محکومیت او غلامۍ بدترین ژونـد یـې در لود، دومره د بادار ذهنیت تاثیر پر کړی و چې د خپلې خپلواکۍ ازاد فکر یې لا نه شوای کولای، موسی علیه السلام چـې ورتـه د خپلـواکۍ پیغـام راوړی، په وارونو وارونو یې ورته پېغور ور کړل چې تر دې خپلواکه ژوند چې دومره ستونزې ورته ګالو هماغه د محکومیت ژوند لا ښه و.

دلته به یې لنډه یادونه او ورسره مل تبصرې راوړم چې په هنداره کـې یې موږ خپل حالات هم ولیدلای شو:

۱ـ {وَإِنْ يَأْتُوكُمْ أُسَارَى تُفَادُوهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ إِخْرَاجُهُمْ} [البقرة: ۸۵]
او که به مو خپل خلك بندیان شول، تاسو یې فدیـه ور کولـه پـه داسـې حال کې چې له خپلو سیمو پسې اخیستل یې درباندې حرام و.

غداره او ریاکاره ټولنه یو څو کارونه د دې لپاره کوي چې د خلکو تر نظر ځانونه ښه ور ولي، خو اصلن د ټولو ستونزو ریښې دوی وي، یهودو د بدې ټولنې بنیادونه ایښي ول، جنګ جګړې به یې کولې، خلك یې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو محتاج کول، بیا به یې د هغوی د لاسنیوي لپاره له خلکو کومونـه را غونډول، قران یې دغه ریاکارانه کار غندلی دی.

۲ـ {أَوَكُلَّمَا عَاهَدُوا عَهْدًا نَبَذَهُ فَرِيقٌ مِنْهُمْ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لاَ يُؤْمِنُونَ}

[البقرة: ۱۰۰]

او هر وخت چې دوی ژمنه کړې ده، نو د دوی یوې ډلـې بېرتـه هغـه ماته کړې، بلکې زیاتره یې اصلن پر الهي قانون ایمان نه راوړي.

له اصـولو مخالفـت او پـر خپلـو کـړو وعـدو نـه درېـدل، دا هغـه بـد خاصیت دی چې قران ګڼ ځایونه غندلی دی، له دې امله هغـوی خپـل اعتبار بایللی و، له بده مرغه زموږ په خلکو کې دغه وبا بیخي زیاته شوې ده، نه یوازې افراد، بلکې مذهبي و نامذهبي ډلې مو ټولې په دغه مـرض اخته دي.

۳ـ { وَأَخْذِهِمُ الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ}.

[النساء: ۱٦۱]

او دوی سود اخیستی، په داسې حال کې چې ځنې منعه شـوي ول او د خلکو مالونه یې تر خپل منځ په باطله طریقه خوړل.

سود او ناروا طریقې زموږ په خلکو کې هم کمې نه دي، بلکې د یتیم مال خوړل، له کونډې حق اخیستل، خوندو ته حق نه ور کول، د ظلم او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناروا هغه طریقې په معاملاتو کې رواج کول چې په هغو سره شتمن نور شتمن شي او غریبان نور هم غربت وځپي.

۴ـ { أَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ} [المائدة: ٤٢].

دوی هغه حرام مالونه خوړل چې په حرمت کې يې هيڅ شک نه و. سحت له بیخه د یوه شي کښلو یا سوکه سوکه بېلولو ته وايي، قران کريم وايي: {فَيُسْحِتَكُمْ بِعَذَابٍ} [طه: ٦١] هغه به داسې سزا در کړي چې یو مخ به مو تبا یا هم سوکه سوکه به مو له منځه یوسي. د محيط ليکوال د کلیات په حواله کښلي چې سحت هغه حرام ته وايي چې ښکاره حرام وي او هيڅ شک پکې نه وي. نو یهودو مطلق حرام خوړل، زموږ ټولنه هم تر کمه نه ده، فساد، رشوت، قاچاق، غلاوې، په زور غصبونه او د ضعیفانو مالونه ځنې وهل یو عام رواج دی.

۵ـ {كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ}.

[المائدة: ٧٩]

د دوی په ټولنه کې چې بد کارونه کېدل له هغو یې منعه نه کول، دوی ډېر بدکرداره ول.

منکر یو ډېر جامع لفظ دی، په دې کې له شرعي قانونه واخله تر هغو رواجونو پورې چې د شریعت له چوکاټه بهر نه وي، ټول راځي، نو له دې هر څه مخالفت منکر دی، په هغوی کې دا وبا دومره عامه شوې وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هیڅوک یې شریعت او قانون ته پابند نه ول. لکه عین نن زموږ ټولنه، خلک نه د اخلاقیاتو خیال ساتي، نه د قانون، نه د شریعت، نه د کلتوري رواجونو، بس د خپل مفاد لپاره تر هر څه پښه اړوي، دا ډېره لویه ټولنیزه بدي ده چې د ټولنې د زوال لوی عامل دی.

۶ـ {اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ} [التوبة: ۳۱] یهودو خپل ملایان او پیران له الله ماسیوا خدایان کړي ول او د مریم زوی عیسی یې هم خدای بالی، په داسې حال کې چې دوی ته د یوه خدای د بندګۍ امر شوی و چې له هغه پرته بل معبود نه شته، هغه د دوی له شرکه پاکه دی.

ملا او پیر څنګه خدای کېږي؟ حدیث کې راځي: عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ، قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفِي عُنُقِي صَلِيبٌ مِنْ ذَهَبٍ. فَقَالَ: «يَا عَدِيُّ اطْرَحْ عَنْكَ هَذَا الوَثَنَ»، وَسَمِعْتُهُ يَقْرَأُ فِي سُورَةِ بَرَاءَةٌ: {اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ} [التوبة: ۳۱]، قَالَ: «أَمَا إِنَّهُمْ لَمْ يَكُونُوا يَعْبُدُونَهُمْ، وَلَكِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا أَحَلُّوا لَهُمْ شَيْئًا اسْتَحَلُّوهُ، وَإِذَا حَرَّمُوا عَلَيْهِمْ شَيْئًا حَرَّمُوهُ»(۱)

له عدي رض روایت دی، ده ویل: زه رسول الله ص ته راغلم په غاړه کې مې د سرو زرو صلیب و، هغه ویل: عدي! دغه بت ایسته کړه. او له ده مې واورېدل، چې سوره توبه کې یې دا ایت تلاوت کاوه: هغوی خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملایان او پیران له الله پرته خدایان کړي ول، ده ویل: حقیقت داسې دی چې هغوی یې عبادت نه کاوه، خو دوی چې به یو شی ورته حلال کړ، خلکو هغه حلال بالی او چې هغوی به ورته حرام کړ، نو خلکو هم حراماوه.

دین خپل اصل رنګ بایللی و، یوازې یو څو رسمي اعمال پاته ول، نور ټول د هغوی د ملایانو په خوله حرام او حلال ټاکل کېدل، پیران یې د خپلو ناسمو کړنو له امله هغوی مقدس ګڼلي ول، تر مذهبي جامه لاندې یې هم د هغوی مالونه په ناروا طریقه خوړل او هم یې خلک د خدای له اصل دین څخه را منعه کول، د التوبې په ۳۴ ایت کې الله تعالی همدا خبره کوي چې دوی مالونه په ناورا خوړل او خلک یې له الهي لارې منعه کول.

۷ـ {فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ عَرَضَ هَذَا الْأَدْنَى وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا وَإِنْ يَأْتِهِمْ عَرَضٌ مِثْلُهُ يَأْخُذُوهُ} [الأعراف: ١٦٩]

(نو تر دې اولنو وروسته یې) داسې کسان ځای ناستي شول چې کتاب په میراث ورته پاتې شو، د هغوی چې هر ډول مفاد ته لاس رسېدی هغه یې(له هر ډول اصولو او قانوني پابندیو پرته) اخیستی او ویل به یې چې د دې به موږ ته معافي وشي او که به بیا هم داسې څه ورته مهیا شول، بیا یې هم اخیستل(او لاس اړول نه ول، تر هره ځایه یې چې وس کار کاوه، هغه هر څه یې اخیستل).

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ډېره غټه اخلاقي نیمگړتیا ده، دوی قانون ته نه کتل، اصول او ضوابط نه ول، بس لاس رسی ورته مهم و، که هر ډول مال ته به یې لاس ورسېدی، هغه یې اخیستی، یوازې دنیاوي گټې یې په نظر کې نیولې وې، په دې اړه یې نه شرعي قانو ته کتل، نه ټولنیز عدالت ته، نه یې د اخلاقیاتو پاس ساتی نه د قومي او ملي قوانینو، هر څه ته یې یوازې د خپلو گټو په رڼا کې کتل چې زموږ ملت هم په دې مرض اخته دی. خلك فکر کوي چې یوازې لمونځ کول، یو څو واره تسبیح ویل، ایت الکرسي ویل، روژه نیول او څو رکعته نفلي لمونځ دین دی او تر دې وروسته نو چې وس یې کار کوي هغه به کوي، نه به د چا د مال خیال ساتي نه د خپلوي، نه اخلاقیات، نه قانون، هر څه ته د چانس په سترگه گوري، دا له دینه د ناوړې استفادې تر ټولو بد ډول دی.

۸ـ { لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوْا وَيُحِبُّونَ أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ} [آل عمران: ۱۸۸]

ته فکر مه کوه چې کوم کسان په ور کړل شویو نعمتونو خوښي کوي او زړه یې غواړي چې پر ناکرده کارونو یې ستاینه وشي، بیا هم ته فکر مه کوه چې هغوی له عذابه وژغورل شي، د هغوی لپاره دردناکه عذاب دی.

شتمن او واکمنه طبقه زیاتره خپل شته د ځاني وړتیا محصول بولي، له دې امله غرور او فخر په کوي، له خلکو غواړي چې په ناحقه یې ستاینې او صفتونه وکړي، قران کریم دا ډېره بده گڼي چې بې هیڅه دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو څوک وسايل شي، د قران کريم لـه مخـې جنـت او جهـنم تـه د تلـو معيار عمل دی، په دنيا کې د بريا او ناکامۍ معيار عمل دی، که عمل نـه وي، يوه دنيا هم نه رغېږي، ځکه نو هغو ته د عذاب اخطار دی چې لـه عمل پرته د ځان صفتونه غواړي.

۹ـ {وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ مُبَوَّأَ صِدْقٍ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ فَمَا اخْتَلَفُوا حَتَّى جَاءَهُمُ الْعِلْمُ} [يونس: ۹۳]

او رښتيا موږ بني اسرائيل داسې ځای مېشت کړل چـې هلتـه د ژونـد وسايل زيات وو، پاکه د عزت روزي مو ور کړه، نو دوی تر هغه وروسته اختلافات وکړل چې وحې/دين ورته راغی.

دين د اختلاف او شخړو وسيله جوړول ډېر بد عمل دی، اهل کتـاب له دې امله غندل شوي دي چې هغوی د خپل ځان ښودلو، فريبکـاري، شتمنۍ تر لاسه کولو، واک ته رسېدو او نورو دنياوي کـارونو لپـاره ديـن وسيله کاوه، له همدې دين څخـه يـې د انسـانانو د اخـتلاف او جنگونـو ذريعه جوړه کړې وه، په داسې حال کـې چـې ديـن د اتحـاد، هـدايت، سمې لارې ته د رسېدو، خپل منځي مينې، ښو کارونو ته د تشويق او که لنډ ووايم د دې ژوند او بل ژوند د ښه کولو لپاره راغلی و، مگـر دوی د خپلو اهدافو وسيله کړ، بل ځای قران کريم وايـي: {وَآتَيْنَـاهُمْ بَيِّنَـاتٍ مِـنَ الْأَمْرِ فَمَا اخْتَلَفُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْـنَهُمْ} [الجاثيـة: ۱۷] او موږ دوی ته د دين په اړه واضح او روښانه احکام ور کړل، دوی تر هغـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته د خپل منځي کيني له امله اختلاف سره وکړ چې دغه روښانه احکام ورته ورسېدل. قران کريم دا هم وايي چې دوی امت ټوټې ټوټې کړی و، پر ډلو ټپلو تر وېشل کېدا وروسته هره ډله په خپل مسلك خوشاله وه: { فَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ} [المؤمنون: ٥٣] نو دوی د خپل دين له وجې اختلاف سره وکړ، هره ډله په هغه څه خوشاله وه چې ورسره وه. { وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ (٣١) مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ } [الروم: ٣١، ٣٢] او تاسو د هغو مشركانو په شان مه کېږئ چې خپل دين يې ټوټې ټوټې کړ، دوی پر ډلو تر وېشل کېدا وروسته يې هره ډله په هغه څه خوشاله وه چې دوی عملي کول. دې اختلاف کې هرې مذهبي ډلې د خپل ځان د غالب ښودلو په پار د مقابل جانب مقابله کوله، که به هر څومره هم يوه خبره ورته حقه معلومه شوه له دې وجې يې نه منله چې بيا يې خپله ډله ناکامه کېده، همدا معامله زموږ د امت هم ده.

۱۰ـ {فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلاً } [البقرة: ٧٩]

نو پر هغو کسانو ته افسوس دی چې په خپلو لاسونو کتابونو وليکي، بيا وايي: دا د الهي شريعت کتابونه دي، څو دوی په دې توګه يو څه پيسې تر لاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ډېر لوی افت دی، تېر امتونو هم ور څخه کړېدل او موږ هم، په دین کې دا لوی خیانت دی چې خپلو اجتهاداتو او لیکنو ته د الهي شریعت نوم ور کوي او پر خلکو یې داسې عملي کوي لکه د خدای شرعي احکام، دا خلک د افسوس وړ دي.

۱۱ـ {وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارَى تَهْتَدُوا} [البقرة: ۱۳۵]

او دوی ویل: یهودیان یا نصارا شئ، سمه لار به ومومئ. { وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا أَوْ نَصَارَى} [البقرة: ۱۱۱] او دوی ویل: له یهودیانو او نصرانیانو پرته به بل هیڅوک هم جنت ته ولاړ نه شي. {وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ} [المائدة: ۱۸] او یهودیانو و نصرانیانو ویل: موږ د الله زامن او د هغه دوستان یو.

دا چې ځانونه یې د خدای ولیان بلل او عمل یې هیڅ نه و، جنت یې د یهودیت او نصرانیت په ټیکه بالی او بل څوک د خپلې ایمانداری په ګرځ کې نه ور معلومېدل او دا چې یوازې یې خپل ځانونه پر حق بلل ټول یې باطل ګڼل، دا هغه بنیادي تېروتنې وې چې هغوی یې په محرف دین غره کړي ول او دنیا و اخرت یې په خراب کړ. د خدای په دین کې نومونه، قومونه، نژادونه، سیمې، رنګونه او دې ته ورته هیڅ شی اعتبار نه لري، یوازې د قانون له مخې بریا او ناکامي ده، معیار معلوم دی، له هغه سره موافق یې بریالي او له هغه سره ناموافق یې نامراده، دا چې څوک ځانو ته یو نوم ږدي او دا حق بولي، بل بیا بل نوم ور کوي هغه حق، دا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقانیت معیار نه دی، د دغه فکر بنیادي غلطي په دې کې ده چې د الهي دین سم معرفت یې نه دی تر لاسه کړی، له دې امله یې پر وسیله د هدف گومان کړی او په همدې کاذب ډاډ لاس تر زنې ناست دي، په خپل دې ژوند کې هم د ناسم فکر له امله بدې ورځې تجربه کوي او اخرت کې به هم.

۱۲ـ{ وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلاً مَا يُؤْمِنُونَ}.

[البقرة: ۸۸]

او دوی ویل: زموږ زړونه قلف دي،(الله وايي) بلکې د هغوی د انکار له وجې الله لعنت پر کړی دی، نو ډېر کم به یې ایمان راوړي.

ړوند تقلید د انسانیت د تباهي سبب کېږي، دا چې خپل ځان درته سل سلنه حق ښکاري او حتا د بل خبرې اورېدو ته چمتو نه یې، دا ډېره ستره غلطي ده چې اهل کتابو وکړه، قران کریم وايي: { فَبَشِّرْ عِبَادِ () الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ} [الزمر: ۱۷، ۱۸] زما هغو بندگانو ته زېری ور کړه چې خبرې ته غوږ ږدي، بیا یې سمه خبره مني، همدغه کسان الله هدایت کړي او دوی د عقل خاوندان دي. د خبرې د منلو معیار دا نه دی چې که زموږ خپل همفکره کس وکړه، منو یې او که مخالف کس وکړه، باید رد یې کړو، قران کریم مسلمانانو ته دا ور ښيي چې ویونکی مهم نه دی، خبره په خپل ذات کې مهمه ده چې ښه ده که بده؟ سمه یې منئ او بده یې ایله

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوئ، اهل کتابو همدا تېروتنه کړې وه چې یوازې د خپلو کسانو خبرې ورته د منلو وړ وې، بل څوك یې د دې اهل نه بلل چې دوی دې د هغو خبرې واوري او ودې مني.

۱۳ـ {قُلْ إِنْ كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ الْآخِرَةُ عِنْدَ اللَّهِ خَالِصَةً مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ () وَلَنْ يَتَمَنَّوْهُ أَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ () وَلَتَجِدَنَّهُمْ أَحْرَصَ النَّاسِ عَلَى حَيَاةٍ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا}.

[البقرة: ۹۴ - ۹٦]

ووایه: که د اخرت کور د الهي ژمنې له مخې رښتیا هم یوازې ستاسو وي، له نورو خلکو پرته، نو که په دې اعتقاد کې رښتني یئ (د خدای په لار کې جدوجهد وکړئ) چې پر همدې مړه شئ، مګر دوی به د خپلو ناسمو اعمالو له امله هیڅکله د عمل میدان ته ور مخکې نه کړې، الله په ظالمانو پوهېږي، او ته به د دوی په دې خاصیت پوه شې چې تر ټولو خلکو له ژوند سره ډېره مینه لري حتا تر مشرکانو هم.

دا هغه طبقه وه چې له عمل پرته یې د دنیا او اخرت د بریا ادعاوې کولې، قران کریم ورته چیلنج ورکړ چې که اخرت او بریا ستاسو وي، نو ونیسئ د خدای په لار کې جدوجهد ته را وړاندې شئ، که مړه شوئ، هم به مو بریا وي او که دنیاوي عزت مو تر لاسه کړ هم به بریالي یئ، مګر دوی د بل په ډوډۍ پالل شوي کله دا کار کولای شي، هغوی چې د بل مالونه یې په ناروا توګه خوړل، هیڅ وخت د اجتماعي حرکت ملاتړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې نه کاوه، د خپل ژوند جوړولو له هڅو يې ځانونه کښل، نو هغه په في سبيل الله کې ځان ور کوي؟ دوی له مرگه ډارېدل، ځکه بد کرداره ول او د خير يې هيڅ کار نـه وو کـړی، لـه دې املـه يـې ژونـد خـوښ و او تـر مشرکانو لا هم ډېر پر ژوند او زندگي مين ول، پښتانه وايي چې مجـرم نـه يې له پاچا مه ډارېږه، نو چې د خدای پـه لار کـې خـدمت کـوې، بيـا د خدای حضور ته لـه تلـو ولـې څـوک وډار شي؟ دا چـې دوی د خـدای حضور ته د وړاندې کولو څه نه در لودل، له دې امله يې هغه مبـارزه نـه شوای کولای چې په هغه کې يې د سر خطر ليدی او ژوند ته يې ترجيح پر ور کوله.

۱۴ـ {أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ}.

[البقرة: ٢٤٣]

تا د هغو کسانو پر تاريخ فکر نه دی کړی چې له خپلو سيمو په داسې حال کې وتښتېدل چې شمېر يې زرگونو تـه رسـېدی يـوازې د مـرگ لـه ډاره(يې سيمه خوشي کړه او خپل عزت، شته او واک ټول يې پر دښمن ليلام کړل).

اهل کتابو دا ډېره لويه تېروتنه کوله چـې اجتماعـي هڅـو کـې بيخـي کمزوري ول، هغوی د ملت او امت په کچه کارونو کې برخه نه اخيسته، يوازې يې د خپل جيب مفاد ته کتل، که به هغه نه پکې ډکېدی، بيـا يـې کار نه کاوه، له دې امله په سخت ذلالت اخته ول، دوی به د زرگونو پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېر کې ول، له دښمنه به فراري کېدل چې مړه مو نه کړي، خو خپل وطن به يې ايله کړ، مالونه به يې ايله کړل، عزت به يې ختم شو، يوازې د دې لپاره چې ژوندي پاته شي، هيڅ انقلابي حرکت کې يې برخه نه اخيسته، خو ژوند اصلن د مبارزې نوم دی، که هر څوک د مبارزې هيلې وبايلي هغه ژوند هم بايلي، يوازې دا ژوند نه دی چې په انسان کې سا چلېږي، ژوند هغه دی چې د ژونديتوب پر معيار پوره وي، له هغه معيار سره ژوند يو نعمت دی او بې هغه ژوند يو عذاب دی، له دې امله هغه قومونه مړه دي چې په خپل ژوند کې يې دغه معيار نه دی پاللی. اهل کتابو خپل نبي ته ويل: {قَالُوا يَا مُوسَى إِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا أَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلاَ إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ} [المائدة: ٢٤] دوی ويل: اې موسی! موږ هيڅکله نه ور داخلېږو څو هغوی پکې وي، ته او مشر ورور دې ولاړ شئ وجنګېږئ، موږ به دلته ننداري ته ناست يو. د ازادۍ مبارزه زور غواړي، په دې لار کې حتمن سختۍ راځي، هر څوک چې دې ته ځان نه شي تيګولای هغوی به ازادي هم ونه ګوري.

١٥ـ {وَاسْأَلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ}.

[الأعراف: ١٦٣]

او له دوی د هغه کلي پوښتنه وکړه چې د سمندر پر ساحل ودان و، هغه چې خلکو يې د شنبې په ورځ کې تېری کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه ډول ایاتونه د یهودو هغه خصایل بیانوي چې دوی د ډېرو وړو قانوني پابندیو خیال نه ساتی او د ټولنې نظم ته یې زیان رساوه، تېری، ناروا او له قانونه مخالفت یې عادت جوړ شوی وی، وړاندې مو هغه ایاتونه راوړل چې قوانین یې ټوټه ټوټه کول، د خپلې خوښې هغه یې منل او نور یې ردول. لکه زموږ خلك چې حتا د ترافیکي قوانینو عملي کول هم ورته سخت وي.

۱٦ـ {فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ}.

[الأعراف: ۱٦٦]

دوی چې له کوموکارونو منعه شوي ول، له هغو یې تېری وکړ،(عملي یې نه کړل) نو موږ د خپل قانون مکافات له مخې هغوی د ذلت او خوارۍ مجسم سیمبول کړل.

قران کریم ګڼ ځایونه پر اهل کتابونو د لعنت او غضب خبره کړې ده، لعنت او غضب د هغوی د بدو اعمالو بدلې ته ویل کېږي، یعنې دوی مو د خپلو اعمالو په نتیجه کې د ژوند له خوشالیو او ښېرازیو څخه محروم کړل. د دغه ایت یو مطلب دا هم دی چې څوك خپل افکار نه شي تولید کولای، هغوی د نورو په افکارو کې د خپل ژوند لپاره د نجات لارې لټوي، له دې امله د خپلو قوانینو پابندي نه شي کولای، ځکه بل ځای تولید شوي افکار د هغوی له قانون سره موافق نه راځي، خپل رواجونه، د ټولنې عنعنات او کلتور د بل تر نظریاتو قرباني کړي، دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصلن د ابتکار وړتیا بایللې وي، له دې امله تل د بل تقلید کوي، د هغوی په پیښو کې دومره مخته ولاړ شي چې د ټولنې خپل ټول ارزښتونه ورته مات کړي او په دې توکه له منعه شویو شیانو څخه سرغړونه رامنځته کیږي.

١٧ـ {وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ} [المائدة: ٦٤]

او تر ډېره وخته مو (د خپلو اعمالو له وجې) د دوی ترمنځ دښمنۍ او کینه را پیدا کړه.

هغوی خپل زور په همدې خپل منځي کشمکش کې اوبه کاوه، یوې ډلې به بله وهله، اختلاف و، فرعون هم د هغوی د اختلاف څخه ګټه واخیسته، دوی یې محکوم کړل، یوه ډله چې د ازادۍ او خپلواکۍ حس یې در لود وټکول، کمزوري یې کړل، وې وژل او بله ډله چې د فرعون خدمت ته یې تن ور کړی وو، ونازول، قارون هم د یهودو له ډلې و، مګر فرعون په خپل دربار کې ځای ور کړ، موسی او هارون علیمها السلام هم د بین اسرائیلو له جنسه وو، خو له هغوی سره یې دښمني کوله، دا عمل د هرې زمانې فرعون کوي، خلک سره ووېشه بیا حکومت پر کوه، یهود چې د خپلې خپلواکۍ لپاره سره په یوه خوله نه ول، څوک یې مبارزین وو او ځینې یې بیا د فرعون درباریان، چاګوښه والی غوره کړی و په هیڅ یې کار نه در لود، څوک یې بیا تر فرعون وړاندې د خپلو خلکو په ټکولو اخته ول، دغه ډول بې اتفاقه قوم به څنګه خپله خپلواکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وساتلای شي او د هغوی په خپلمنځي چارو کې به څوک څنګه مداخله نه کوي؟ بني اسرائيلو د خپل ضعف له امله په کور دننه ازادي هم نـه در لوده، د هغوی افکار، دین، شريعت او د عبادت طريقې لا فرعـون ورتـه ټاکلې، هر قوم چې سره بېل شي، هغـه بـل تـه محکـوم شي، د ازادۍ او خپلواکۍ لومړنی شرط دادی چې يو موټی کېږي به، د خپلو حقوقو لپاره مبارزه کېږي، حاکمه طبقه په خپله خوښه هیڅ کله ټولو خلکو ته د قانون په رڼا کې حقوق نه ور کوي، بلکې هغوی قانون د خپلو ګټو په رڼا کـې تفسيروي، د قانون وجود د دې لپاره وي چې د خلکو خولې پـه وتـړي، نور يې مساوي عملي کول، د انسانانو په ټولنه کې ډېـره سـخته خـبره ده، ځکه نو انسان حق لري چې د خپل حق لپاره مبارزه وکړي، خو فرعـوني قوتونه به يې هر وخت کوټې او په خپله کورنۍ کې به يې د اخـتلاف لـه امله دې ته نه ايله کوي چې سره يو موټی شي خپل بشري قانوني حقوق تر لاسه کړي.

۱۸ـ {وَمِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ إِنْ تَأْمَنْهُ بِقِنْطَارٍ يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ إِنْ تَأْمَنْهُ بِدِينَارٍ لَا يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَائِمًا} [آل عمران: ۷۵]

او ځينې اهل کتاب داسې ول چې که دې پر يوه درسته خزانه امانتداره وټاکل، نو سالمه به يې در وسپاري او نور يې بيا داسې ول چې که دې يو دينار ور کړ، تر هغو يې نه در کوي چې ورته شله نه شې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په امانت کې لاسوهنه خيانت دی، يهودو دا بد صفت در لود، په معاملاتو کې يې خورا لويه نيمګړتيا وه، موږ وړاندې ذکر کړل چې دوی د خلکو مالونه په باطله طريقه خوړل، سود پکې رواج و، حرام کاروبار يې کاوه، شتمنو يې مسکينان زبېښل، پر ټولنه يې (په اصطلاخ) سرمايه داري نظام حاکم کړی و، د هغه په نيتجه کې يوه ډله پړسېده او بله يې خوارې ده، چې عملي نتيجه يې د بشريت تذليل، فقر، بېکاري، دوکه، خيانت، شخړې، لوږې او له دې راولاړې شوې ډېرې ټولنيزې ناخوالې وې.

۱۹ــ {إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلاً أُولَئِكَ لاَ خَلاَقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ وَلاَ يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ وَلاَ يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلاَ يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ} [آل عمران: ۷۷]

هغه کسان چې د الله په وعدو او خپلو قسمونو يو څه پيسې تر لاسه کوي، دوی په اينده کې (د خپل اعتبار په بايللو) هيڅ ډول برخه نه لري، نه به د الهي خبرو جوګه پاته شي (ځکه دا پاک نفس غواړي)، نه به د اعمالو د بدلې پر وخت الله ورته نظر وکړي او نه به يې هم پاک کړي، د دوی لپاره دردناکه عذاب دی.

څوک چې په دروغو او چل ول له خلکو په کاروبار کې پيسې خوري، هغه کسان که هر څومره مالداره هم شي، اعتبار يې په ټولنه کې له منځه ځي، د دغسې ټولنې د وګړو بد ژوند په برخه وي، دوی هر يو بل ته په کمين کې وي، په دې ټولنه کې شتمن کېدل هم تر ډېره ناڅاپي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي او بېرته مسکينېدل هم ناشاپي وي، ځکه ټول خلک ستا شتمنۍ ته غله وي، نه تا په قانوني توگه گټلې وي او نه يې بل په قانوني ډول در ښخه وړي، ته يې هم په دوگه، فريب او چلول وړې، گټې او ډېروې او دوی هم عيني معامله درسره کوي، ځکه نو دا خلک خپل راتلونکی له خطر سره مخوي، د دې وړ نه پاتېږي چې د الله قانون ته غاړه کښېږدي، ځانونه له بدو پاک کړي، خدای رحمت پر وکړي او په ځان کې د خدايي صفاتو د را پيدا کېدو وړ شي، دوی سنگ دله شي، رحم او بخښنه يې هېره شي، خلکو ته روزي ور کول، خپلوي پالل، تر دنياوي مفاد بشر مهم بلل ورته غير مهم شي، هر سړی د خپل ځان لپاره لگياوي، دغه جهنمي ټولنه ده او دغه ژوند يې هم د دوزخ ژوند وي، دوی په گڼو عذابونو اخته وي چې له ژونده يې زړه ور تور کړی وي، که څه هم دوی به دا نه محسوسوي چې دا الهي عذابونه دي، خدايي عذابونه د انساني اعمالو نتيجه وي، خدای وايي چې موږ دفعتن د دې لپاره سزا ور کوو چې خلک متوجې شي او له خپلو بدو کړنو منعه شي، خو که دوام ور کړي، نو عمومي تباهي به يې په برخه وي(الاعراف: ۱۶۸) {ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ} [الروم: ٤١] په وچه او سمندر کې د انساني کړنو له امله فساد خپور شوی دی، څو انسانانو د دوی د ځينو اعمالو سزا ور کول شي ښايي له خپلو ناسمو اعمالو لاس واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰ـ {يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ} [آل عمران: ۷۱]

اې اهل کتابو! ولې حق و باطل سره ګډوئ او له پوهاوي سره حق پټوئ؟

له واقعيت سره د زړه او خولې خبرې موافقت ته حق وايي، حق ربښتولۍ ته هم وايي، حق د خدای کتاب او دين هم دي، نو دوی نه يوازې دا چې په دين کې يې دوکه له خلکو سره کوله، بلکې د حق لفظ دا ښيي چې حق که د دين په برخه کې و يا د اموالو و صداقت په برخه کې، دوی پټاوه، دا کار يې په ناپوهۍ هم نه کاوه، بلکې ښه په خبر ول، بيا يې هم دا کار کاوه. زموږ ټولنه اوس پر دې معيار وتلئ، څومره خلك به د خپل قريب په مقابل کې ربښتيا ووايي؟ څومره کسان به سمه له واقعيت سره برابره شاهدي ور کړي؟ دا هم لوی مرض دی چې په اهل کتابو کې خپور شوی او اوس زموږ ټولنه هم په اخته ده. دانسته دين پټول، پر خلکو حق و باطل داسې خلطول چې خلك پر باطل هم د حق ګومان وکړي، خورا اوږده مخينه لري.

۲۱ـ {وَلَا تُؤْمِنُوا إِلَّا لِمَنْ تَبِعَ دِينَكُمْ} [آل عمران: ۷۳]

او يوازې پر هغه چا باور وکړئ چې ستاسو په دين وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهل کتابو ځانونه دومره سپيني ملايکې جوړې کړې وې چې د بل چا خبره يې د دين په اړه بيخي نه اورېده، په ايت کې راغلي چې دوی يوازې او يوازې د خپلو خلکو پر خبرو او د دوی په اند علمي څېړنو باور کاوه، همدا خبره يې ترخپل منځ تبليغوله هم چې پر بل چا باور مه کوئ. له بده مرغه چې په مسلمانانو کې د ګڼو ډلو تر پيدا کېدا وروسته عيني معامله روانه ده، يو کس له دې وجې حتمن بد دی چې شيعه دی، که هغه په خپل ذات او ديانت کې هر څومره ښه سړی هم دی، خو يوه اهل سنت ته له دې وجې بد دی، اهل تشيع ته بيا يو اهل سنت يوازې د همدې نوم له وجې بد دی، که په خپل ذات کې هغه هر څومره ښه کس هم وي.

۲۲ـ {هَا أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ حَاجَجْتُمْ فِيمَا لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ فَلِمَ تُحَاجُّونَ فِيمَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ} [آل عمران: ٦٦]

ستاسو دغه يهودو د هغه شي په اړه دليل وايی چې پرې پوهېدئ، د هغه شي په اړه ولې(ناحقه) دلايل وايئ چې تاسو يې په اړه هيڅ علم نه لرئ؟

له پوهي پرته د يوه شي په اړه حکم ور کول، حق و باطل بلل، د ټولنې لپاره خير او شر ګڼل، دا کار ډېرې بدې پايلې لري، ستا د استدلال ميدان بايد هغه وي چې ته پکې پوهېږې، کله چې د يوه شي په اړه پوهاوی نه لرې، بيا ولې په هغه کې ناحقه خبرې کوې؟ دلايل وايې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلك ګمراهان کوي؟ کوم ضعف ته چې قران کريم ګوته نيولې ده، راشئ يوځل يې پر خپله ټولنه عملي کړئ، بيا به درك در کړي چې لـه سېره څو ډوډۍ پخېږي؟!

۲۳ـ{وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارَى عَلَى شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصَارَى لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلَى شَيْءٍ وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ} [البقرة: ۱۱۳]

او يهودو ويل: نصارا پر هيڅ دين نه دي او نصرانيانو ويل: د يهـودو هيڅ دين نه دی، په داسې حال کې چې دوی دواړو د کتاب علم هم در لود.

تر دې وروسته نو زموږ ټولنې ته نظر وکړئ چې څه حـال دی؟ هلتـه خو يوې کتابوالې ډلې بله کتابواله ردوله، دلته د يوه کتـاب خاونـدان دې يو بل سره تکفيروي او يو بل سره لمونځ نه کوي، هر يې بل دوزخـي او ځان جنتي بولي.

دا پر قران کريم د يوه سرسري نظر په ترڅ کې مې د هغو اعمالو لنـډه تذکره وکړه چې له امله يـې يهـود تبـا شـوي او غنـدل شـوي وو. دا هغـه ټولنيزې او فردي، اخلاقي او له قانونه د مخالفت کړنې وې چـې لـه املـه يې هغوی د حاکم قوم په حيث پاته نه شول، بلکې وځپل شول، فقيـر او ذليل شول، خوار او محکوم شول، عزت و سلطنت يـې ولاړ، د ځمکـې په ډېره برخه کې وپاشل شول، دومره کمزوري شول چې پر خپل هر شي يې واك له لاسه ووتی، سيمه يې ولکه شوه، د هغوی منابع بل وکارولې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی ته حتا دیني ازادي هم نه منل کېده، هغوی نور د ژوندي قوم په توګه مطرح نه ول، حتا حاکمې طبقې د هغوی د ذات په اړه لا د کمترۍ داسې احساس در لود چې کله موسی علیه السلام فرعون ته د دوی د ازادۍ او د یوه خدای د منلو له پیغام سره ورغی، نو درباریانو یې د پېغور په لهجه ورته وویل چې قوم یې زموږ محکوم او تر لاس لاندې دي، دی راغلی دی موږ ته دعوت راکوي{ فَقَالُوا أَنُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَابِدُونَ} [المؤمنون: ٤٧] د فرعون ډلې وویل: ایا زموږ په شان پر هغو دوو کسانو ایمان راوړو چې د دوی قوم زموږ غلامان دي؟ حاکمه طبقه په محکومه طبقه کې داسې کسان نه ایله کوي چې هغوی د اتبکار وړتیا لري، د محکوم قوم ټولې وړتیاوې ځپل کېږي، بیا که هغوی یو نظر وړاندې کوي، نو حاکمه ډله ور پورې خاندي، اخیر هغوی د کمترۍ احساس واخلي، نور خپل نظریات نه شي وړاندې کولای، په هر شي کې د بل پیښې کوي، دوی فکر کوي چې په دې سړی ډېر ښه ښکارېږي چې د هغو کسانو او ټولنو پېرې وکړي چې د دوی په نظر لوړ او اوچت مقام لري، هغه حاکم او دوی یې محکوم دي، موږ فعلن په اسلامي نړۍ کې همدغه وضعیت وینو، خلک د غرب پېرې کوي، دوی فکر کوي چې له ښځې پرتوګ وکاږه دا پرمختګ دی، له ښځې پړونی ایسته کړه، دا تمدن دی، ښځه دې نیکر واغوندي، دا ازادي شوه او له دې سره هر څه جوړېږي، هره ټولنه ځان ته ارزښتونه لري، که پردیپاله خلک پر خپلې ټولنې د بل د کلتور تپلو هڅه وکړي، نو هم به ټولنه پراګنده کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هم به خپله له نـامرادۍ سره بـدنام هـم شي، بایـد د یـوه ژونـدي قـوم حیثیت ته لومړی راشو، هغه معیارونه معلوم کړو چې په نړۍ کې یـو قـوم او ملت عزت په تر لاسه کوي، موږ چې تر څو د یوې مړې لپاره لاس بل ته اوږد کړی وي، هره دعوه مو دروغ بلل کېږي او هیڅوک مـو پـر یـوه خبره باور نه کوي، خلك په موږ پوري خاندي چې مـوږ ورتـه دعـوت کوو، موږ ازادي او خپلواکي لمانځو، په دې خپگـان ښـکاره کـوو چـې ځوك ولې زموږ په چارو کې مداخله کوي، او دې ته ورته تشې ادعاوې نورې هم، زما په نظر ټوله اسلامي دنیا او پـه خـاص ډول زمـوږ ملـت او پښتون قوم په ژوندیو امتونو، ملتونو او قومونو کـې اوس بیخـي شـمار نـه دي، دوی د بل د ګټو لپاره سره جنګېږي، یو بل وژني، د خپل کور شته بل تـه وړي، خپل ورور د بل لپاره وژني، د بل جنګ خپل کور ته راوړي، خپـل منـابع بـل تـه پـه واك کې ور کوي، د بل په اشارو چلېږي او د خپلو ګټو په رڼا کې له نـړۍ سره تعامـل ته نه دي راوړاندې شوي، تر هغو چې موږ د بل له اړتیا خلاص نـه شـو، دا کـه مـادي اړتیاوې یا غیر مادي، موږ خپل تولید ونه لرو، افکار وي که وسـایل، ابتکـار د بـل پـه لاس کې وي، موږ یوازې د هغوی پېښې کوو، هر څه ته د هغوی له عینکو ور ګـورو، علم د هغوی په غېږ کې زده کوو، د حکومت موډل مې د هغوی وي، حتـا فیشـن مـو هم خپل نه وي، د هغوی په فیشن ویاړ کوو، مـوږ نـه ژونـدی امـت یـو، نـه مـو نـړۍ ژوندی بولي.

۲۰۲۲/اګست/۲۲

سرچینه:

۱)(سنن الترمذي، ابواب التفسیر، باب: ومن سورة التوبه، ح: **۳۰۹۵**)

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعقل، تفکر او تدبر په قران کې

قران کریم عقل ته ډېر ارزښت ور کوي، اصلن د دین بنیاد پر همدې عقل دی، که عقل نه وي، نو دین حقانیت نه ثابتېږي، د خدای وجود، د دین حقانیت، د رسول رسالت او د کتاب الله صداقت ټول له همدې عقل سره اړه لري. لېونی د دې یوه په حقیقت نه پوهېږي، ځکه عقل یې ګډوډ وي، سالم عقل انسان تر خپله منزله رسوي، له دې امله نو قران کریم د عاقلانو کتاب دی او هر ځای یې همدغه خبره په پرېګنده انداز کړې ده.

په دې مقاله کې به هڅه وکړو چې د قران کریم له مخې د عقل، تفکر او تدبر پر اهمیت او ور څخه کار اخیستنې رڼا واچو، تر هر څه لومړی د قران کریم دغه ایت ته مو پام غواړم:

{ وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا} [الإسراء: ۳٦].

او د هغه څه پیروي مه کوه چې علم نه پر لرې، یقینن غوږونه، سترګې او زړه ټول پوښتل کېږي.

د دې ایت پیل په دې شوی دی چې په ناخبري کې د یوه شي تابعداري نه ده په کار، ور پسې درې شیان ذکر شوي دي چې د علم لپاره وسیلې دي، غوږونه او سترګې معلومات تر زړه نقلوي او زړه تر فکر

(c) ketabton.com: The Digital Library

او تدبر وروسته يې په اړه پرېکړه کوي، چې دا سم دي، نو علـم شـو، او که يې له واقعيت سره اړه نه در لوده، نو ردوي يې او دا د وسايلو پر خطا حواله کوي، پـه اخيـر کـې وايـي چـې درې واړه د خپلـو اعمالـو پـه اړه مسوول دي، انسان د يوه با اختياره او اراده لرونکي ژوي په توګه بايد لـه ټولو وسايلو څخه پر ځـای او سـمه ګټـه واخـلي، غـوږ پـر خپـل ځـای وکاروي، سترګې همداسې او زړه يا ذهن پر خپل ځای، که له دې هر يوه پر ځای کار وانه خيستل شي، نو د ټولو مسووليت يې هـم خاونـد تـه ور ګرځي. قران کريم بل ځای وايي:

{ فَبَشِّرْ عِبَادِ () الَّذِينَ يَسْـتَمِعُونَ الْقَـوْلَ فَيَتَّبِعُـونَ أَحْسَـنَهُ أُولَئِـكَ الَّـذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ} [الزمر: ۱۷، ۱۸]

نو زما هغو بندګانو ته زېری ور کړه چې خبرې ته غوږ نيسي-، بيـا يـې ښه خبره مني، دوی ته الله تعالی هدايت کړی او همدوی د عقل خاوندان دي.

ګورئ د غوږ مناسب کار دادی چې د خبرو له اورېدو ځـان ګـوڼ نـه کړي، بلکې خبرې په واورېدل، شي پر خـبرو تـر غـور وروسـته دا ثابتـه کړي چې دغه يې سمې دي او هغه يې ناسمې، نو سمې يې ومنل شي او ناسمې يې رد شي، دا د يوه سالم عقل تقاضا هم ده، له دې وجـې قـران کريم په اخير کې وويل چې دوی ته الله تعالی هدايت کړی او همـدو د عقل خاوندان دي، ځکه د خپل عقل پر مقتضا يا غوښتنه ولاړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه کسان چې د عقل، سترګو او غوږو له کارولو ډډه کوي، الله تعالی یې په اړه داسې وايي:

{لَهُمْ قُلُوبٌ لاَ يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لاَ يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لاَ يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ} [الأعراف: ۱۷۹].

دوی زړونه لري، علم نه په تر لاسه کوي، او سترګې لري، لیدل نه په کوي او غوږنه لري، اورېدل نه په کوي، همدغه کسان د چارپایانو په شان دي، بلکې تر چارپایانو هم بې لارې او همدوی ناخبره دي.

په دې ایت کې وینو چې کوم څوک له عقل، فکر تدبر څخه کار نه اخلي، د معلوماتو په وړاندې له شته وسیلو (سترګو او غوږونو) کار نه واخلي، الله تعالی چارپایان هم ترې ښه بللي دي او دوی یې تر هغو هم ډېر غافله او بې خبره یاد کړي دي، بل ځای هم وايي:

{أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلاً} [الفرقان: ٤٤].

او که ته ګومان کوې چې د دوی زیاتره حقایق اوري او په اړه یې فکر کوي، هغوی لکه حیوانات بلکې تر دې هم ډېر بې لارې دي.

دغه ایت موږ ته د غوږ نیولو او فکر کولو ډېر اهمیت په لاس راکوي، هغه څوک چې د یو چا خبره نه اوري، یوازې خپله یې تر سر نیولې وي، نه پر خپل کار فکر کوي نه د بل پر کار، هغوی داسې دي لکه حیوان،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه چې حيوان عقل نه لري، هغه يوازې شعور لري، له دې امله د يـوه شي په اړه تعقل او تدبر نه شي کولای، د خبرې مفهوم نه شي اخيستای، له دې امله هره خبره هغه ته فقط داسې معلومېږي لکه د پسې اخيستلو يا را گرځولو لپاره چې اواز ورته وشي، دوی نور نـه پـوهېږي، مگـر انسـان چې له خپل عقل سره دا کار کوي، نو ځکه تـر حيـوان هـم بـدتر او بـې لارې بلل شوی دی.

زموږ په دنيا کې چې هر شی جوړ شوي دي، دا ټول د عقل په مرسته جوړ شوي دي، که عقل نه وي هيڅ هم نه کېږي، عقل د علـم وړتيـا پـه انسان کې پيدا کوي، که نه تر ننه چا لېونی عالم لېدلی دی؟ د عقل وجود انسان دې ته هڅـوي چـې هـم خپلـې گټـې خونـدي کـړي هـم د نـورو انسانانو، هم ځان ته فايده ورسوي او هم نورو ته، هم ملت ته گټور ثابت شي او هم وطن ته، هم خدای په وپېژني او هم دين.

د انسان بدن داسې جوړ دی که هر غړی يې ونه کاروي، هغه خپل ور کړی استعداد بايلي، که د پښو مزل ونه شي، بيا پر پښو تگ انسان نه شي کولای، که د مکتب يو استاد روزانې ته بوزې، يوه ورځ کـار وکـړي، نـو ټول بدن به يې درد کـوي، ځکـه هغـه ورسره نااشـنا دی، يـو کـس چـې زياتې خبرې يې نه وي کړې، کـه يـې ډېـر ورږغـوې، د هغـه پـر سر درد کېږي، عقل هم دا ډول دی، که له عقل څخه کار وانه خيستل شي، هغه هم کمېږي، دغه اياتونه چې مخکې تېر شول، دا ثابتوي چې دغو قومونو له عقله کار نه اخيستی، ځکه يې له عقل در لودلو سره فکر نه کـاوه، پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سترګو يې بد کارونه ليدل، خو ايله کول يې نه، په غوږو يې د نورو قومون کيسې اورېدې، خو عبرت يې نه ځنې اخيستی، له دې وجې الله تعالی وويل داسې دي لکه هيڅ چې نه لري او حيوانات لا تر ښه دي.

عقل د عمر له زياتوب سره مخ پر زوال کېږي، له دې وجې بايد د خپل عمر په اوله مرحله کې انسان له عقل څخه کار اخيستل پيل کړي، قران کريم وايي:

{وَمَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ أَفَلَا يَعْقِلُونَ} [يس: ٦٨].

او که موږ چا ته زيات عمر ور کړو، نو هغه بېرته خپل اولني حالته بيايو، دوی پر دې فکر نه کوي؟

نکس پر بل مخ اړولو يا ړندولو ته وايي، عرب وايي: إِنْـتَكَسَ فُـلانٌ، پلانی سر پر چړی ولوېدی. نو د ايت د دې برخې معنا دا ده چې خپل اولني حالت ته يې بيايو، هغه وخت چې ماشوم وي، په هيڅ نه پوهېږي، نو که لوی شي او ډېر زوړ شي بېرته د ماشوم په شان کېږي، بل ځای وايي:

{وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفَّاكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَى أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا} [النحل: ٧٠].

او الله تعالی تاسو پيدا کړي ياست، بيا مو مړه کوي او ځينې مو هغه اخير عمر ته بيايي چې تر پوهاوي وروسته په هيڅ شي نه پوهېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قران کریم په اړه غور:

{أَفَلاَ يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلاَفًا كَثِيرًا}. [النساء: ۸۲].

ایا دوی د قران کریم په اړه فکر نه کوي چې که له الله ماسیوا د بل چا له خوا وای، نو دوی به ډېر اختلاف پکې موندلی وای.

دلته وینو چې د قران کریم په اړه الله تعالی مشرکانو ته بلنه ور کوي چې فکر وکړي، تر فکر وروسته به درته ثابته شي چې دا کتاب د الله له لوري دی، ځکه په **۲۳** کاله نزول کې یې هیڅ داسې مثال نه شته چې یو حکم دې له بل سره ټکر وي، یوه مسله دې له بلې سره تعارض ولري، یوه خبره دې له علمي ساینسي حقیقتونو سره په ټکر کې واقع شي، نو دا خبره د دې ثبوت ده چې دغه کتاب د الله دی، نه د بشر.

{أَفَلاَ يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا } [محمد: ۲٤].

ایا دوی د قران کریم په اړه فکر نه کوي او که یې زړونو ته نه کښته کېږي(زړونه یې بند دي)؟

مشرکان چې له عقله یې د دین په برخه کې کار نه اخیستی، قران کریم دلته ورته یادونه کړې ده چې زړونه مو ولې بند کړي دي؟ ولې پر قران کریم غور و فکر نه کوئ؟ تاسو خپل دین او د الله دین سره پرتله کړئ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا سوچ پر وکړئ نو خپله د انصاف پرېکړه وکړئ چې کوم دین حق دی او کوم یې ناحق؟

{ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ} [البقرة: ۲٤۲].

په دغه ډول الله تعالی تاسو ته خپل ایاتونه(قوانین) بیانوي چې تاسو فکر پر وکړئ.

{ قُلْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَا أَدْرَاكُمْ بِهِ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِنْ قَبْلِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ} [یونس: ۱٦].

ووایه: که د الله خوښه وای(چې دا کتاب نازل نه کړي) نو ما به نه پرتاسو تلاوت کړی وای او نه به مې په خبر کړي واست، یقنن ما تر دې پخوا ستاسو په منځ کې ډېر ژوند کړی دی، تاسو غور نه پرې کوئ؟

که زه په خپله دعوه کې درواغجن یم، نو خورا ډېر عمر مې ستاسو ترمنځ تېر کړی دی، هلته مې ولې داسې دعوه نه کوله؟ دا چې تر ډېر وخت وروسته دا دعوه کوم، معلومه ده چې وحې راته شوې ده؟ او زه خپل ژوند ځکه په مثال کې راوړم چې ما په تېر ژوند کې نه دروغ ویل، نه مې بل بد کار، دا چې له خلکو سره په معامله کې مې دروغ نه ویل، نو له خدای سره په معامله کې به څنگه دروغ وایم؟

{الر تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ (۱) إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ}.

(c) ketabton.com: The Digital Library

[یوسف: ۱، ۲].

الف، لام، راء، دغه د روښانه کتاب ایاتونه دي، موږ په عربي ژبه نازل کړی دی، چې تاسو پکې فکر وکړئ.

{لَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ} [الأنبياء: ۱۰]

یقینن موږ تاسو ته داسې کتاب نازل کړی چې ستاسو لپاره پند پکې دی، نو تاسو فکر نه پر کوئ؟

په دې قران کریم کې تاسو غور وکړئ چې د دې کتاب په احکامو عمل کول تاسو ته د دنیا او اخرت د ښېګڼو دروازه خلاصوي، تاسو ولې عمل نه په کوئ او له منلو څخه یې انکار کوئ؟

{قَالَ أَفَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْئًا وَلَا يَضُرُّكُمْ (٦٦) أُفٍّ لَكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ} [الأنبياء: ٦٦، ٦٧]

(ابراهیم ع) وویل: نو ایا تاسو له الله ماسیوا د هغه شي عبادت کوئ چې نه ګټه در رسوي او نه زیان، پر تاسو او له الله ماسیوا ستاسو پر معبدانو دې افسوس وي، ایا دومره سوچ هم نه شته درسره؟

{ وَهُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ}.

[المؤمنون: ۸۰].

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دی هغه (ذات) دی چې ژوند ور کوي او دی یې مړه کوي، د شپې او ورځې یو په بل پسې راتګ د هغه په امر کېږي، ایا د دې نظام په اړه فکر نه کوئ؟

تاسو پر دې فکر ولې نه کوئ چې څنګه الله تعالی یوه انسان ته د مور په رحم کې ژوند ور کوي، هلته یې د ژوند لپاره اوکسیجن ور رسوي، د خوراک او څښاک انتظام یې ورته کړی دی، یو چیچی په هګۍ کې ژوندی کېږي او همالته ورته د خوراک ترتیب نیول شوی، یو دانه په ځمکه کې لوېږي، تر ځمکه لاندې شنه کېږي، وده کوي او اخیر مېوه، بیا د دې هر ژوندي شي اخیري برخلیک مرګ دی، دغه د ژوند او مرګ سلسله چا روانه کړې ده؟ شپې او ورځې ته نه ګورئ، چا دغه نظم ساتلی دی چې لمر راځي ورځ جوړوي، بیا لمر ځي، تیاره کېږي؟ که دغه لمر تر خپل وخت ډېره موده په ګرمي کې ودرېږي، نو د ګرمۍ درجه به څومره لوړه شي، ژوندي موجودات به ټول مړه شي، او که په یخ کې لمر وځنډېږي، د شپې موده اوږده شي، نو څومره به یخ شي او د ژوندیو موجوداتو به څه حالت وي، دغه نظم چا برقراره کړی دی او تاسو و ټولو ژویو ته یې د ژوند چانس په لاس ور کړی؟ پر دې ټولو اړخونو یې فکر نه کوئ؟

{اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ}. [الحدید: ۱۷].

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې پوه شئ چې الله تعالی تر مرګ وروسته ځمکه ژوندۍ کوي، یقینن موږ تاسو ته واضح ایاتونه بیان کړل چې ښایي تاسو فکر پر وکړئ.

ځمکه دلته د حاکمو قوانیو له مخې داسې کېږي چې یو وخت شیان پکې شنه کېږي، دا یې د ژوند حالت دی او بیا پکې یخ شي، ځمکه ورسره کنګل شي، هیڅ نه شنه کوي، دا یې د مرګ حالت دی، دغه قانون چا داسې جوړ کړی دی؟ فکر نه ور باندې کوئ!

{كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ} [یونس: ۲٤].

دغه ډول موږ خپل ایاتونه د هغو خلکو لپاره تفصیلي بیانوو چې سوچ و فکر کوي.

{وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْهَارًا وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ () وَفِي الْأَرْضِ قِطَعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِنْ أَعْنَابٍ وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقَى بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ فِي الْأُكُلِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ} [الرعد: ۳، ٤].

دی هغه (ذات) دی چې ځمکه یې غوړولې ده، په دې کې یې غرونه پیدا کړي، ویالې یې پکې جوړې کړې، هر ډول مېوې یې پکې پیدا کړې په ځمکه کې د مېوو دوې دوې جوړې پیدا کړې دي، پر ورځ شپه راولي، په دې ټولو نښو کې د غور کوونکو خلکو لپاره د عبرت نښې دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په ځمکه کې ځینې برخې یو له بل سره مښتې وي ورسره په خوا کې د انګورو باغونه وي، کښتونه وي او د خورما داسې ونې وي چې ځینې پر یوه تنه را شنه شي بیا سره بېل شي او نور یې جلا جلا را وټوکېږي، دا هر څه په یوه ډول اوبو اوبېږي او په خوراك کې مو ځینې مېوې له نورو جلا کړې دي، په دې هر څه کې د عقل لرونکو کسانو لپاره د درس سترې نښې دي.

په دغو ایاتونو کې د عقل لرونکو، فکر کوونکو او هوښیارو خلکو لپاره د الهي نظام خورا په زړه پوري او دلچسپ اړخ ذکر شوی دی، دا ځمکه څنګه پیدا شوې ده؟ غرونه او دریابونه پکې شته، د ځمکې د هوا په بدلون کې خورا لوی لاس لري، غرونه د ځمکې ذخیرې هم دي، د اوبو لویې زیرمې همدلته خوندي کېږي اوبه یا د کاریز و چینو په شکل را بهېږي، واورې نیسي او د ګرمي په موسم کې سوکه سوکه ویلېږي په ویالو او دریابونو کې را وبهېږي، دغه ډول دقیق نظام چا جوړ کړی دی؟ هر ډول مېوې په همدې اوبو پیدا کوي، دغه ځمکه یې د را زرغونېدو محل ده، جالب اړخ دادی چې مېوې هم جوړې لري، نر و ښځه لري، ځکه یې په دې ایت کې الله تعالی یادونه کړې ده. تر دې وروسته د شپې او ورځې یادونه له حکمت څخه خالي نه ده، د مېوو په پخولو او خوږولو کې شپه او ورځ دواړه اغېز لري، ټول وخت که لمر وي هم به ګرمي زیاته شي چې مېوو ته ښایي له ګڼو اړخونو ستونزې جوړې کړي، او که شپه یوازې وي، بیا یخ ورسره زیاتېږي هم مېوو ته مشکلات

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایجادوي، دا چې دواړه شته، او په دې سره یې د نظام توازن ساتلی دی، نو دا کار چا کړی دی؟

څنګ پر څنګ ځمکې وي، په یو ډول اوبو اوبېږي، مګر یو لور ته د انګورو باغ وي، بل خوا کښتونه وي، له دې سره جوخت بیا خورماوې ولاړې وي، ګڼ شیانو نور هم په همدې یوه ځمکه کې زرغونه وي، دا سیستم چا پنځولی دی چې پر یوه ځمکه ولاړ باغونه په ډول ډول اوبو اوبېږي، خو بیا یې هم میوې له نورو سره توپیر لري، جلا جلا خوندونه لري، ځینې یې تر نورو په خوراک کې د انسانانو لپاره بهترې وي، چا ته یوه مېوه خوند ور کوي چا ته بله، دغه ډول دقیق او محاسبه شوی نظام کوم ځواک را منځته کړی دی، پر دې تاسو فکر نه کوئ؟

{ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ () وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِلْعَالِمِينَ () وَمِنْ آيَاتِهِ مَنَامُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَاؤُكُمْ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ () وَمِنْ آيَاتِهِ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُحْيِي بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ} [الروم: ۲۱ - ۲٤].

او د ده د قدرت له نښو داده چې تاسو ته یې له خپلو ځانو جوړې پیدا کړې چې تاسو ور سره ډاډ پیدا کوئ او ستاسو ترمنځ یې دوستي و رحمت پیدا کړی دی، یقینن په دې کې د فکر کوونکو خلکو لپاره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبرت نښې دي، او د قدرت له نښو يې د اسمانو و ځمکې پيدايښت، ستاسو د ژبو او رنګو اختلاف هم دی، په دې کې د جهانيانو لپاره د عبرت نښې دي، او دا يې هم د قدرت نښه ده چې په شپه کې خوب کوئ او ورځ کې يې د فضل لټه کوئ، په دې کار کې بيا هم د هغو خلکو لپاره درس دی چې خبره اوري، د هغه يوه بله نښه دا هم ده چې تاسو ته بريښنا د ډار او تمې دواړو لپاره در ښکاروي، له لوړې خوا اوبه را نازولي او په دې سره ځمکه تر مرګ وروسته ژوندۍ کوي، د فکر کوونکو کسانو لپاره دې کې هم د عبرت نښې دي.

{وَسَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ} [الجاثية: ۱۳].

او تاسو ته ده د اسمانو او ځمکې هر څه په خپله مسخر کړي دي، په دې کې فکر کوونکو خلکو لپاره غټې نښې دي.

اسمان او ځمکه کې هر شی د قانون تابع دي، که تاسو وغواړئ د هغو قوانينو تر کشف وروسته يې د خپلې ګټې لپاره استعمالولای شئ، دلته ټول کاينات د فطرت له مخې همداسې پيدا شوي دي، انسان ته دا وړتيا ور کول شوې ده چې دغه قوانين کشف او په خپله ګټه يې وکاروي، لکه نن چې د ساينس په مټ انسان همدغه کار کوي.

{ لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ} [الحشر: ۲۱].

(c) ketabton.com: The Digital Library

(د مثال په ډول) که موږ دغه قران پر غره نازل کړی وای (او هغه ته مو د دې احساس ور کړی وای)، نو تا به غر لیدلی وای چې د الهي ډار لـه کبله به لړزره پر راتله او چاودلی بـه وای، دغـه مثالونـه مـوږ د دې لپـاره خلکو ته بیانوو چې هغوی فکر پر وکړي.

دغه ایت فرضي مثال بیانوي، چې که موږ غره ته د قران کـریم پـه اړه احساس ور کړی وای، نو هغه به د مخالفت په صورت کې د الهي ډار له کبله لړزېدلی او چاودل شوی به وای، مگر انسان د خپل ډېر واړه صورت په در لودلو سره بیا هم د قـران کـریم پـه وړانـدې نـه ټیټېـږي او د الهـي احکام تعمیل ته غاړه نه ږدي، سره له دې چې انسان ته شعور او عقل ور کول شوي، وړتیا یې لري او له دې سره الهي پیغام هم ورته راغلی، مگـر بیا هم د خدای د کـلام پـه وړانـدې یـې نرمـي غـوره نـه کـړه او پرلپسـې مخالفت کوي.

دغه مثالونه د تعقل، تفکر او تدبر یوازې یوه نمونه دي، په قران کریم خورا ډېر ځایونه الله تبارک وتعالی زموږ پام دې شیانو ته را اړولی دی، د اسمان، ځمکې، ونو، اوبو، مرگ و ژوند او دې تـه شـیانو یـادول دا پـه گوته کوي چې قران کریم انسانانو ته پر دې ټولو شیانو د غور او فکر بلنه ور کوي، انسان د دې هر څه وړتیا لـري، پـر دې هـر څـه فکـر تـر علـم وروسته کېدای شي، انسان چې پر همدې شیانو تجربـې کـوي او خپلـې تجربې راتلونکي نسل ته ایله کوي، په دې توگه اخیر انسان هغه ځای ته رسېږي چې الله تعالی یې ځنې غواړي، قـران کـریم یادونـه وکـړه چـې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسمان او ځمکې هر څه په قانون کې دي او مخالفت يې نه شي کولای، په دې توګه ستاسو لپاره اېل شوي دي، نو علم وکولای شول چې د دې کايناتو ترمنځ شته قوانين کشف کړي او د لمر د تورېدو وړاندوينه وکړي، د سپوږمۍ د تورېدو وړاندوينه وکړي، د باران اټکل وکړي، د مور په نس کې د ماشوم حالت بيان کړي، د انسان د مرضونو تشخيص وکړي، د مرض لپاره مختلف ډولونه دواوې د تداوي لپاره جوړې کړي.

د کايناتو په اړه د قران کريم دې يوه ايت ته پام وکړئ:

{ وَكَأَيِّنْ مِنْ آيَةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ}.

[يوسف: ۱۰۵]

او په اسمانو و ځمکه کې د الهي قدرت داسې ډېرې نښې شته چې دوی پر تېرېږي او له دې نښو څخه غافله دي.

دغه ايت څومره ډېر وخت مخکې دې ته اشاره کړې ده چې په اسمان او ځمکه کې د قدرت نښې دي، انسان به پر تېرېږي، ور لوړ به شي، پر وبه درېږي، له دې هر څه سره به د دې نښو له خالقه غافل وي، د هغه قانون به نه مني، دې ته به فکر نه کوي چې په دغو کايناتو کې د چا قوانين جاري دي؟ که دغه ځواک دومره لوی نظام د خپلو قوانينو په مټ درولای شي، نو انسان ته يې هم بايد ژوند تېرولو لپاره قانون لېږلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

وای، هغه قانون قران کریم دی، خو د نړۍ څومره ډېر انسانان له دې حقیقت څخه غافل دي؟

وګورئ دغه ایت ډېر په خوا د کایناتو لوړو ته د پورته کېدو خبره کړې ده، دا کار څه وخت ممکن دی؟ کله چې موږ علم وکړو، کله چې ساینس زده کړو، هغه وخت چې په کایناتو کې طبیعي قوانین کشف کړو، تر دې وروسته موږ کولای شو چې د قران کریم دغه وړاندوینې نړۍ ته ثابتې کړو او د الله کتاب د یوه ربښتني کتاب په توګه را مطرح کړو، که موږ په هره برخه کې د نړۍ نامسلمانو ته سترګې نیولې وي، نو دقران کریم دغه حقایق به هیڅ وخت را برسېره نه شي او خلکو ته به یې حق دعوت هم ونه رسېږي.

{وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا وَهُمْ عَنْ آيَاتِهَا مُعْرِضُونَ} [الأنبياء: ۳۲]

او موږ اسمان (شاوخوا کاینات) د یوه خوندي چت په توګه جوړ کړي دي او دوی د اسمان له دې حقیقت څخه په ناخبري مخ اړوي.

دا څومره لوی ساینسي انکشاف دی؟ نن د ساینسي برخې علماء موږ ته وايي چې ځمکه په خورا ښه ډول له اسماني اجرامو او لمرینو زیان رسونکو وړانګو څخه خوندي شوې ده، که دغه لوړ چت ورته نه وای، ښايي له ځمکې سره ډېرې لویې اسماني ډبرې ټکر شوې وای چې دلته به یې قیامت جوړ کړی وای، یا هم د لمر تېزې سوځونکې تاوانې وړاندې تر ځمکې راغلې وای، انسانیت به یې تبا کړی وای، ژوندي

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیان به یې یو مخیز هلاک کړي وای، دلته به یې د زراعت او کښتونه مخه نیولې وای، دا چې د دې هر څه لپاره چا زمینه برابره کړه؟ قران کریم ددې ځواب وایي او انساني علم ورته زمور په بشري نړۍ کې شواهد پیدا کوي چې دا خبره نوره هم باوري او یقیني کړي.

یو بل ځای وایي:

{ يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ إِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنْفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانْفُذُوا لَا تَنْفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ} [الرحمن: ۳۳].

اې جنیاتو او انسانانو! که ستاسو په وس پوره وي چې د اسمانو او ځمکې اطرافو ته ووزئ، نو دا کار وکړئ، مگر تاسو یې له قوت او زور پرته نه شئ کولای.

په دې ایت کې دا خبره شوې ده چې که تاسو د کایناتو په منځ کې پرواز کوئ، نو د دې لپاره قوت ته اړتیا ده، باید هغه قوت تر لاسه کړئ چې همدا کار په وکړئ، ځکه هلته به له داسې څه سره مخ شئ:

{ يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِنْ نَارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنْتَصِرَانِ} [الرحمن: ۳۵].

(که لوړ ولاړ شئ) نو بې دوده اور سره به مخ شئ او (که په ځمکه ننوزئ) نو هلته به د مسو (گرم ویلې) کانونه ستاسو مخه ونیسي، نو تاسو به بریالي نه شئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دواړه ایاتونه په خورا لوړه کچه د نن زمانې ساینسي انکشافاتو ته ګوته نیسي ـ، اول یې دا خبره وکړه چې که تاسو تګ غواړئ نو په سلطان(ټیکنالوجي) سره کولای شئ چې ولاړ شئ، مګر د دې لپاره ستاسو په وړاندې دوې ستونزې دي: یوه یې په اسمان کې ده چې تاسو به له سخت اور او ګرمۍ سره مخ شئ دویمه یې په ځمکه کې ده چې کانونه او مس همداسې ویلې پراته دي، که په ځمکه کې ځئ یا هم اسامان ته باید د ځان حفاظت په داسې توګه وکړئ چې هلته مو ژوند بچ کړي، که نه دواړه ځایونه به ویلې شئ او د بېرته راتلو یا راختو وس به در پکې نه وي.

سلطان په قران کریم کې بل ځای هم د غلبې یا قوت لپاره کارېدلی دی:

{ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي}.

[إبراهيم: ٢٢].

ما پر تاسو هیڅ غلبه و زور نه در لود، مګر دا چې ما تاسو ته دعوت در کړ، تاسو را سره ومانی.

{إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ} [الحجر: ٤٢]

زما پر بندګانو ته هیڅ ډول غلبه او زور نه لرې.

دا چې انسان قوت او زور پیدا کړي، بیا کله ناکله د شر کارونو ته مخه کوي، له دې امله په قران کریم کې ګڼې لارښونې ورته شوې دي چې که

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسو د خدای له قانون سره سم عمل وکړئ، علم ته ترقي ور کړئ، خپل استعدادونه وغوړوئ، په کايناتو کې شته قوانين چې تاسو ته مسخر دي، کشف کړئ او ګټه څنې واخلئ، نو تاسو سره به دلته ټول الهي قوانين هماهنګه شي، موفقيت او بريا بـه ستاسـو وي، الله بـه مـو غيبـي مرسـته وکړي، خو تاسو مخالفت ته مخه کـړئ، نـو نـه يـوازې دا چـې د الله پـه عذابونو به اخته شئ، بلکه دلته له شته قوانينو سره نه همږغي به تاسـو تبـا او برباد کړي، له دې امله انسان ته په کار ده چې تـر خپلـو حـدودو ونـه وزي، د خپل علم په مټ د الهي قوانينو مخالفت ونه کړي، انسان د علـم او وسايلو په برخه کې يې له خورا ډېرو محدوديتونو سره مـخ دی، نـو د انساني علم لپاره د الهي وحې د ډېرې خورا ډېـره اړتيـا ده چـې هغـه پـه تيارو کې ورته رڼا وکړي او خپل منزل ته ځان په ورسوي.

خير ښېګڼه ده او شر بدګڼه ده، په مجموع کې خير له الهي قانون سره سم تګ دی او شر يې مخالفت دی، که هر څوک د خدای له قـانو سره سم تګ وکړي، نتيجه به يې هم ښه وي: مثلن: انسان ته د اوکسيجن اړتيا ده، که څوک پر ځان اوکسيجن بند کړي، حتمي به مري او دا د هغه لپاره شر دی، که څوک له لوړ ځای څخـه ځـان را ايلـه کـړي، نـو د ځمکـې جاذبه قوه يې کښته کشوي او هغه به ځان ووژني يا به سخت خوږ شي، دا يې د ځان په خير کار ونه کړ بلکې شر دی، همـدا شـان اور سـوځول کوي، که څوک په اور کې ځان واچوي، نو دا شر شو، خو کـه بـل کـار وکړي، له اوبو د تندې ماتولو کار واخلي، دا خير دی، له لوړ ځای څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د را ټوپ وهلو پر ځای پر ځینه(زینه) کښته شي یا هم د رسۍ په مټ کښته شي، نو روغ به ولاړ شي او له دې قوانینو سره دا هماهنګي به یې په خیر تمامه شي، اور زموږ د ژوند له بیخي نه جلا کېدونکو اجزاؤ څخه دی، مګر د انسان د مرګ او سوځولو سبب هم کېږي، که ناسم یې استعمال کړو شر پیدا کوي، مثلن: کور په وسوځو، بازار ته اور ور کړو یا بل همداسې کار، نو دا له الهي قانون څخه سرغړونه ده او نتیجه یې شر ده، خو همدغه اور د انرژۍ د پیدا کېدو سبب ده چې انسان ته سوکالي ور کوي، په دې توګه دلته ټول هغه قوانین چې الله تعالی د دې نظام په منځ کې وضع کړي دي، که موږ ورسر هماهنګي وکړو، په خیر مو دي که ور سره ټکر وکړ، شر راته پیدا کوي، په همدې توګه د انسانانو خپل منځي روابط دي، معاملات دي، سیاست دی او داسې نورې برخې د دې هرې برخې لپاره الله تعالی ځینې کلي فارمولې بیان کړې دي، چې د هغو په رعایت کولو زموږ ژوند ښه کېږي او د هغو په نه رعایت له نړۍ څخه ځنګل جوړېږي چې هر زورور به کمزوری پکې خوري او دغه کُره به د انسانیت لپاره جهنم جوړه کړي، لکه نن چې موږ د دې هر څه شاهدان یو.

{إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ (۱۹۰) الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ}.

[آل عمران: ۱۹۰، ۱۹۱]

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسمانو او ځمکې په پيدايښت او د شپې و ورځې يـو پـه بـل پسـې راتلو کې د عقل خاوندان ته د عبرت غټې نښې دي، دوی هغه کسان دي چې د الله دين پاس په ولاړه، ناسته او پر اړخ په پروتـه سـاتي(يعنې ټـول وخت يې پرې نظر وي عمل په کوي) د کايناتو د لوړو او کښتو برخو په اړه تر فکر وروسته وايي: اې زما ربه! دغه ټول نظام دې بـې ګټـه نـه دی پيدا کړی، له بې ګټې کارو څخه ته ډېر لرې او منزه يې.

{أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ (۲۷) وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَابِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَلِكَ إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ}.

[فاطر: ۲۷، ۲۸]

دې ته دي فکر نه دی کړی چې الله له اسمانه اوبـه نـازلوي، مـوږ پـه همدې يو رنګه اوبو ګڼ رنګه مېوې را پيدا کوو، غرونو ته دې پام نه دی کړی چې ځينې تکسپين، نـور يـې سره او يـو بـل ډول يـې تکتـور دي، څنګـه يـې رنګونـه سره مختلـف دي، همـدا شـان خلـک، خزنـدې او چارپايان هم بېلابېل رنګونه لـري، بېشـکه چـې يـوازې د الهـي حقيقـت پېژندونکي بندګان د هغه په وړاندې خپل ځانونه کم بولي.

دغه دواړه اياتونه د هغو شيانو د علم يادونـه کـوي چـې ټـول يـې لـه ساينس سره تړلي دي، د ايت په پای کې يې يو ځای د عقل خاوندان او بل ځای هغه علماء بللي دي چې د خدای عظمت په خپلو سترګوويني،

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دې وروسته خپل ځان د هغه په وړاندې کم ګڼي او د علـم، معرفـت، سمې پېژندنې او مينې له مخې د هغه قوانين عملي کوي او ځان ته دا حق نه ور کوي چې د داسې يوه ستر او عظيم رب له قوانينو مخالفت وکړي. د يخشی اصل معنا هم دغه ده چې د يو چا د عظمت تر پېژندلو وروسته خپل ځان دهغه په وړاندې کم وبلل شي؛ که څه هم په عربي کې ځينـې الفاظ د نورو پر ځای کارېږي، مګر يو د لفظ خپله اصلي معنا وي او بله يې مجازي، د يخشی اصل معنا همدغه ده او که بل ځای د خوف لپـاره وکارېږي، نو هغه به يې مجازي معنا وي.

۱۴/۹/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا په اسلام کې مذهبونه یوه اړتیا ده؟

د اسلام له پیل را وروسته یوازې د رسول الله ص زمانـه هغـه مـوده وه چې په اسلام کې دننه د اسلام په نوم ګنې ډلـې او مـذاهبو وجـود نـه در لود، د هغه تر مړینې وروسته د اصـحابو لـه زمـانې فکـري اخـتلاف پیـل شوی دی چې په را وروسته پېړیو کې دې اختلافاتو دومره شدت وموند چې مسلمانانو یو له بل څخه لارې جلا کړې، یوې ډلې خپلـه لار سـمه وګڼله او بله یې رد کړه، حتا سره تکفیر یې کړل او جنګونه وشول.

فکري اختلاف خو د بشري ژوند یوه برخـه ده، اخـتلاف تنـوع ده او بې تنوع ژوند خوند نه کوي، بلکې ژوند ورسره دربېږي، اختلاف که تنوع ته لار جوړوي، ابتکار را منځته کوي، کلېشه شوی فکر ځای نوي ته پـه دې توګه ایله کړي، نو بد نه دی، بلکې هدف دی.

مګر که اختلاف شدت ومومي، فزیکي شخړو ته ورسېږي، جمود ته لار جوړه کړي او د تنوع پر ځای د جمود داسې یو وضعیت را پیدا کړي چې هر څه ورسره ودرېږي، د انساني ذهن د فکر برخه ورسره فلج شي او وچ کلک ړوند تقلید کې خلک په ځنځیرونـو تـړلي خوشـاله وي، دغـه ډول اختلاف یې مردود دی او پایلې یې هم بدې راوزي.

موږ دواړه ډوله اختلاف وینو، خو لومړی ډول یې په کمه کچه دی او دویم ډول یې په لویه پیمانه شته. پـه ژونـد کـې اصـلن لـومړی اخـتلاف

(c) ketabton.com: The Digital Library

هدف وي او دویم یې مردود، مور مردود اختلاف ته لار جوړه کړې او هغه ښه مو ایله کړی دی. له اختلافه تېښته نه شته، ځکه انساني افکار، استعدادونه، پوهه، د ژوند شرایط، رواني حالت، له خپل چاپېریال او نړۍ ځخه معلومات او پر بنا یې لیدلوری، په دیني متن پوهه او تر څنګ یې د هغې ژبې علم، مذهبي تعصب او ګڼ نور عوامل ټول توپیر سره لري، له دې امله اختلاف حتمي دی او د تېښتې هیڅ لار ځنې نه شته.

تر دې پاسنیو عواملو ور هاخوا انساني ژبه هم هر وخت د تغییر په حال کې وي، الفاظ یې د وخت، ځای او ټولنې په بدلېدو خپل مفهوم بدلوي، له دې حقیقته هم سترګې نه پټېږي چې له یوه متن ځخه ګڼ خلک ګڼ مفاهیم را باسي، دا د انساني ژبې یو داسې خصوصیت دی چې هم ښې پایلې لري او هم بد عواقب. بیا د دیني متن نزول په یوه خاصه زمانه کې کېږي چې د هغه زمانې، مکان او ټولنې ځانګړی تاثیر پر حتمي دی، ځکه د هغوی په ژبه وي، اصطلاحات، محاوره، متلونه، مجاز و حقیقت، تفصیل و اجمال او ګڼ ورته ژبني مسایل یې ټول په پام کې نیول کېږي، که داسې ونه شي، نو د یوې نوې ژبې اختراع به کوي چې په هغه ژبه بیا د انسانانو پوهاوی ممکن نه دی، سره له دې چې دغه دیني متون اساسن د انساني پوهاوي لپاره راغلي دي، نو که د انسانانو د ژبې ټول مسایل په پام کې ونه نیسي، بیا زمور پوهاوی ور باندې ممکن نه دی او اساسي هدف یې له منځه ځي، نو دا خبره یو روښانه حقیقت دی چې د ټولنې کلتور د دین پر ژبه، احکامو، عملي طریقې ټولو باندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاثیر لري، دا چې دین په څنګه شرایطو کې نازلېږي، دا یو اړخ، او بل یې دا دی چې وروسته انسانان د دغه وخت په شرایطو پوهېږي که نه؟ له دیني متن څخه خپلې ټولنې ته په کتو فهم اخلي، هغه د نزول د وخت شرایط یې یو مخیزه له پامه اچوي او که دواړه په نظر کې نیسي، وروسته فهم ور څخه اخلي، یا هم یوازې د نزول وخت ته پام کوي، د دوی ټوله هڅه دا وي چې دیني متن پخوانی زمانې ته کش کړي، د هغه وخت خلکو چې څنګه فهمولی وي، دوی یې هماغه ډول فهم کافي بولي، تر دې وروسته بله ډېره جدي ننګونه را منځته کېږي، هغو کسانو چې له دې متن څخه فهم اخیستی دی، ایا هغوی خپلو حالاتو او غوښتنو ته په کتو برداشت ځنې کړی او که د نزول د وخت شرایط یې ورسره رعایت کړي یا هم یوازې د پخوانی زمانې شرایط یې مدنظر نیولي، ورسره جوخت دا مسله پیدا کېږي چې دوی د هغه وخت په حالاتو څومره سم خبر شوي دي، دغه انتقال د هغوی تر زمانې څومره دقیق شوی دی او دوی څومره په ښه توګه ور باندې پوه شوي دي؟ د هغوی له برداشتونو څخه بیا زموږ برداشت اخیستل هم دوه حاله لري، یو یې زموږ د وخت شرایطو ته په کتو ور څخه فهم اخیستل دي او بل د هغوی حالت ته په کتو فهم دی، دا خبره چې په دې توګه څومره سره اوږدوي، همدومره ستونزې ایجادوي او قرن پر قرن خبره سختېږي، پېچلېږي کېږي، له خلکو څخه دیني ماهیت ورکېږي او حتا د تېرو خلکو برداشتونه هم د ګڼو تعبیرونو له امله ګڼ جوړېږي او د یوه مسلك د بنسټګر اصل خبره هم په ګڼو تعبیرونو کې ورکېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې ټولو ستونزو سره نو د مذهب څومره اړتیا پاتېږي؟ هو دا خبره هم حقیقت ده چې اختلاف اړین دی بې اختلافه هم نه کېږي، اوس پوښتنه داده چې بیا خو مذهب سهي شو، له دې سره چې مخکې یې په وړاندې د غرونو غوندې غنډونه موږ بیان کړل، مګر دا چې اختلاف حتمي دی، نو تر اختلاف او ځان ځانی ښه خبره داده چې مذهب جوړ شي او خلک په یوه تار وپېیل شي، څو ناوړه وضعیت رامنځته نه شي.

مګر زه په دې نظر نه یم، د اختلاف د ختمولو لپاره مذهب او بیا په پوره شدت پرې درېدل یې حل لار نه ده، دا سمه ده چې اختلاف به حتمي وي او ډېر زور ور کول، فزیکي شخړې را منځته کول یا زموږ د وخت ډلو ډلبازیو ته یې رسول، هم یو ډېر بد عمل دی، ښه نو کومه لار به غوره کوو، دا خو سمه د پاڼ او پړانګ ترمنځ شوه؟! هر سړی چې خپل لیدلوری ولري، د هغه یو څه پیروان پیدا کېږي او دغه د مذهب بنیاد دی، دا تسلسل پسې اوږدېږي او د نني مذهبپالنې بڼه اخلي، په دې کې څه خرابي ده، لوړو تشریحاتو ته په کتو خو دا یوه حتمي پایله نه ده؟

زه وایم: ده؛ مګر په دغه توګه نه لکه اوس چې رواج ده. مذهب اړین دی، له دې عوام خلک هیڅ چاره نه لري، خو یوه خبره ښېرته شته، له دیني متن څخه چې د مذهب امامان برداشت کوي، د هغوی په متن څوک پوهېږي؟ که هر سړی د هغوی له متن څخه تشریح او ترجمه کوي، هغه ښېرته همدې پاسنیو مشکلاتو سره مخېږي، نو که دا تسلسل پسې اوږد شي، بیا یې هغه غرونه خنډونه په وړاندې درېږي لکه وړاندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مې لنډه اشاره ورته وکړه، تر دې دا ښه ده چې پوهان خلك دې په هره زمانه کې د نویو مسلو د ځواب لپاره د شریعت متن ته رجوع وکړي، له خپل فهم او بشري توان سره سم چې یې څه برداشت څنې واخیستی، دا به تر هغه ښه وي چې د پخوانو پر فهم تکیه کېږي، دا کار دې یوازې پوهان کسان کوي نه عوام الناس، هغه کسان چې د اجتهاد په شرایطو پوره وي، په دې کې به هم نویو مسلو ته نوی حل وموندل شي، نه به مذهب په دومره سخته ښه عملي کېږي لکه نن چې یې موږ وینو، قران او سنت پاته وي، خلك په مذهبي اختلافاتو اخته وي او د دیني متن پر ځای خلك د نورو په لاس لیکل شوي متون په شد او مد زده کوي. دا خبره هم باید یاده شي چې له اجتهاد څخه هم اوخ باید جوړ نه شي او نه دې عنقا مرغه جوړوي چې پخوا یې وجود و اوس ختم شوی دی، تر هغو چې ژوند وي، اجتهاد به وي، خو نه د سفلیانو په شان چې نالوستی یې هم مجتهد وي او نه د مذهبیانو په شان چې لوی نومور علماء یې هم د واضح نص په مقابل کې د یوه فقیه د کتاب تر متن نه شي تېرېدای، نه باید د سلفیانو په شان وي نه د مذهبیانو، بلکې بین بین لار به ورته غوره وي.

زما په نظر ښه حل لار ورته دا ده چې هر کس و ناکس دې له مسلو بند شي، بلکې یو کس ته دې د مسلو ور کولو اجازه نه ور کول کېږي، د مسلمانانو په هیوادونو کې دې ځانګړې اداري جوړې شي چې د دولت تر چتر لاندې به فعالیت کوي، عوام خلك دې له رسمي ادرسونو پوښتنه کوي، که مسله په واضحو نصوصو ثابته وي، بیا دې له همدې ځواب

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي، که اجتهادي وي، بيا دوې لارې دي: نوی اجتهاد دې ورته وشي يا دې هم د پخوانو په اجتهاد حل کړي، په دې شرط چې نه اوس ستونزې وټوکوي او نه په مجموع کې له ديني پيغام او ماهيت سره تصادم ولري، په دې توګه به خالصه اسلاف پرستي ختمه شي، خلک به د دين تابعداري شروع کړي، د هر چا خبرې به د دين په توګه نه منل کېږي، د فتوا مرجع به معلومه وي، له رسمي ادرسونو يې نشر و اشاعت به خلک مطمئن کړي، اختلافات به کم کړي، د دين په نوم سوداګرۍ، دوکاندارۍ، مناظرې، د تکفير ټاپې، شخړې او حتا وژنې به ورسره ختمې شي، د خلکو له لارې بايد ټول خنډونه ايسته شي، په خلاصه فضا کې دغه اداره پر ټولو مسلو بحث وکړي او هر څه چې ديني جنبه لري، راسن دې يا په ديني نص ثابت کړي يا دې هم داسې اجتهادي لار غوره کړي چې نه پکې ديني پيغام تر پښو لاندې شي، نه کليات د جزئياتو په ټول خرڅ شي، نه ځانګړي احکام عمومي شي او نه عمومي ځانګړي، نه مقيد مطلق شي او نه مطلق مقيد، په دې توګه به خلک له ديني متن سره ډېره اړيکه پيدا کړي، مسايل به درست شي، ديني و غير ديني امور به سره بېل شي، د خدای او دين په لار کې يې ولاړ پاڼونه به ونړېږي او د اسلاف پرستۍ پر ځای به د دينپالنه را منځته شي او د مسلکونو په نوم شخړې به ورسره پای ته ورسېږي.

۱۰/۹/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

اساسي او فرعي قوانين

د نظام لپاره اسلام ځيني اصولي لارښوونې کړې دي، يو نظام بايد د هماغه اصولي هداياتو په عملي کولو د فرعي مسلو، قضاياوو او موضوعاتو لپاره د وخت له غوښتنو سره سم قوانين جوړ کړي.

د فرعي قوانينو لپاره دې اساس هماغه د اسلام اصولي او کلي هدايات شي، د اسلام دغه اصولي لارښوونې دې د نورو قوانينو لپاره د اساسي قانون حيثيت ولري، بلکې د اساسي قانون په مادو کې دې ځای پر ځای شي، له دې ماسيوا قوانين به ټول پر هماغه معيار ليکل کيږي چې اساسي قانون يې ورته ږدي، په دې توګه به هم يو نظام اساسي اسلامي قانون ولري او هم به يې د وخت له غوښتنو سره سم د ټولنې ستونزو ته له قانوني پلوه رسېدګي کړې وي.

يو نظام په دې نه اسلامي کيږي چې يوازې د اسلامي نظام نوم پر ولاړ شي، اسلام د ټولنيز او فردي ژوند لپاره لارښوونې لري، که هغه لارښوونې يې عملي نه شي، هر څو چې يو فرد/ډله/ټولنه د اسلاميت نارې ووهي، څوک يې نه ورسره مني او نه د الله په دربار کې د قبوليت مقام خپلولای شي.

اسلام د يوه دين په توګه له سياسته، بيا تر سولې، اقتصاده، نړۍ والو اړيکو، فردي او ټولنيزه ژونده ځيني اصولي او کلي لارښوونې کړې دي، چې پېژندل او عمل په کول بيخي اسانه کار دی.

که داسې ووايم چې د قران کريم دغه لارښوونې د نورو موضوعاتو د حل لپاره د قوانينو ايجاد ډېر اسانه کړی دی، مثلن: قران کريم عدالت د ټولنې/فرد لپاره لازمي بولي، د پرېکړې په وخت کې يې خلکو ته د

(c) ketabton.com: The Digital Library

عدالت امر کړی دی، خو عدالت يې نه دی تعریف کړی، پـه دې توگـه يې موږ ته یوازې یو اصل راکړ، دا چې هره ټولنه ممکن د عـدالت لپـاره بېل تعریف ولري، نو په فرعي قوانینو کې به يې هم توپیر حتمي ترسترگو کېږي، دا پروا نه لري، خو چې هغه ټولنه د عدالت پـر همـدې معیـارونو سره متفقه وي، خلك پکې متضرر نه وي، قران د همدې امـر کـړی دی او ټول افراد يې په رعایتولو مکلـف دي. نـو هـر قـانون چـې جـوړېږي، عدالت به په نظر کې نیسي، دغه ډول نور هدایات هم.

په دې سره به هم اوس د بې قانونۍ خـلا ډکـه شي، هـم بـه د خلکـو ستونزو ته د قانون په چوکاټ کې د حل مرجع وموندل شي.

نور هغه وخت تېر دی چې ټولنه به په هر ډول مسایلو کې د یـوه مـلا او مفتي په فتوا چلېده، په نړۍ کې ددې لپاره نـن قـوانین موجـود دي، د هغو قوانینو لپاره دې د قران کریم اساسي کلي ټکي معیار شي او نور دې په ازادانه توگه قوانین ولیکل شي، اسلام يې ممانعت نه دی کړی، بلکې د ټولنې اړتیا ته په کتو باید دا کار حتمي شي .

د عباداتو په برخه کې دې یوازې یوه مرجع وي چې ټول علـماء يـې منل شوي دیني عالمان، تقوا داره، د زمـان، مکـان او ټـولنې لـه شرایطـو باخبره کسان وټاکل شي چې هم د خلکو پوښتنو ته ځواب وویل شي او هم د اختلاف مخه ډب کړي.

ټولنه قانون ته ډېره اړتیا لـري، لـه نـړۍ سره اړیکـې، سیاسـت، نظـام، اقتصاد، ملي مسایل، د مشر ټاکنه، د واك موده، د چـارواکو صـلاحیتونه او گڼ مسایل خو د ملا په فتوا نه حل کېږي، د دې لپـاره خـو د قوانینـو اړتیا ده چې هر څه په مکمل ډول تشریح کړي، داسې خو نه کېږي چې له نړۍ سره د اړیکو لپاره یو ملا فتوا در کړي، نو که یوه ملا یوه فتـوا در کړه او بل بیا بل ډول، بیا به څه کېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ډېره د شرم خبره ده چې په معاصره نړۍ کې د قانون پر ځای زموږ د هیواد چارواکي حکومتداري او سیاست د ملا په فتوا کوي، دا نه په اسلام کې اساس لري او نه د قانون له مخې جواز.

د عالم فتوا دې یوازې عبادت اړخ مسایلو پاته شي چې هغه هم د دولت له دار الافتاء څخه حل و فصل شي، د هیواد ټولو علماء دې په دې مکلف شي چې یوازې دې همدا فتوا بیان کړي، په دې سره به هم د خلکو پوښتنې ځواب شي او هم به د اختلافاتو مخه ونیول شي.

یو شمېر کسان فکر کوي چې موږ ته را پاته علمي فقهي میراث دومره بډایه دی چې د هر ډول مسایلو حل یې وړاندې کړی دی، د هر وخت او هر ځای لپاره بسنه کوي او هره ټولنه خپلو مسایلو ته په کتو له دې میراث څخه ګټه اخیستای شي او ستونزې یې په اوارېږي.

دا خبره تشه ادعا ده، نه یوازې دا چې حقیقت نه لري، بلکې غلطه هم ده، حتا که ووایم دغه ډول ادعا ناروا ده. ولې؟ ځکه یوه لور ته د انسان ګڼ محدودیتونه دي او بل لور ته په ژوند کې لا یتناهي مسایل دي، نو څنګه امکان لري چې مسایل دې پیدا شوي نه وي او یوه فقیه دې پخوا لا حل ورته موندلی وي؟ که داسې وي، نو د نویو مسلو لپاره دې د اجتهاد دروازه بنده کړي، قرضاوي، غزالي، وحید الدین، ذاکر نایک، غامدي، سروش، محق او دې ته ورته د نړۍ په سلګونو علماء دې د نویو مسایلو د حل لپاره سرګردانه کېږي نه، بلکې دا هر څه په همدې میراث کې حل و فصل پراته دي، زموږ د کلي ملا لا په خبر دی، نو ولې یې له قران او سنت څخه د بیا حل لپاره مجلسونه کېږي، غونډې دایرېږي، اجتهادونه کېږي او نوې فتواوې صادرېږي؟ هغه ادعا دغه عمل په خپله ردوي!!!

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناسمه ځکه ده چې ډېری مسايل اصلن ديني جنبه نه لري، نـو څنگـه به يوه فقيه له وړاندې چې مسايل لا پيدا شوي نه وي او نه هم له ديـن و شريعت سره سر و کار ولري، حل ورته پيدا کړی وي؟ که د اسلامي نړۍ په ډېرو پرمختللو هيوادونو کې موږ وگورو نو هغوی د دې وړ مسلو لپـاره نور وضعي قوانين جوړ کړي دي څو غير شرعي مسايل پر هماغو قوانينو حل و فصل کړي. د دې لپاره خپل زموږ په فقه کې هـم د استناد تـوکي شته، موږ چې کوم مسايل په قياس او اجتهاد حل کوو، د هغو يوه برخه د علت مشترکه له امله سمه ده چې شرعي مبنا پيدا کولای شي، مگر داسې هم شته چې هسې په زور يـې سره تـپلي دي، ځکـه هغـه د شريعـت پـر همدې مبنا نه جوړېږي، له دې امله يې ترمنځ خورا ژور اختلافـات وي، دوه کسان يې پر يوه لار نه سره ځي، وجه يې داده چې اساسن هغه ديني نه دي، دوی په زور له دين سره تړلي دي، ښه نو يو شی يا ستونزه چې له دينه را پيدا نه وي، او موږ يې په لوی لاس په دين پوري تړو بيا يې حل نه شو وړاندې کولای، د دې اړتيا څه ده؟ رسول الله ص واضح ويلي دي چې اوتيت جوامع الکلم، زه فارمولې بيانوم، موږ ته غـټ چوکاټونـه ديـن ايښي دي، د هغو په رڼا کې او د همدې چوکـاټ پـه رعـايتولو سره مـوږ حق لرو چې ځينې قوانين نويو مسايلو د حل لپاره جوړ کړو. د فقهې دغه تعزيري مسايل د کوم ايت يا حديث پر بنا ور کول کېږي؟ يوه کـس تـه نغدي جريمه ور کول کېږي، بل ته له جريمې سره بند هم، يو کس وهل کېږي او بل له وهلو سره بندي کېږي هم؟ دلته خو شريعت يوازې فارموله در کړې ده، د هغه لوی چوکاټ ته په کتو تاسـو د همـدې جزيـو پـه اړه خپله پرېکړه کوئ، حالات، ټولنه، وخت، ځای، مجرم، جـرم او دې تـه ورته نکتې ټولې په نظر کې نيسئ او پرېکړه کوئ، دې ته تاسـو حـتمن د شرعي مسلې نوم ور کوئ، خو که يو څوک د شريعت له همدې فـارمول

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه په استفادې د شرعي چوکاټ په رعایت سره د مدني قانون پـه نـوم یو قانون جوړ کړي او د هغه قانون په ساحه کې مسایل په حل کړي، نـو ستا ورسره څه مشکل دی؟ که یو فقیه د خپل اجتهاد پـه مـټ سـل، دوه سوه، درې سوه ان زر کاله مخکې د یوې مسلې په اړه نظر ور کولای شي چې لا هم هغه مسله ایجاد شوې نه ده، نه یـې ټولنـه پـه نظـر کـې نیـول شوې، نه یې نوعیت ته پام شوی، نه وخت ورته مطرح دی، نه ځای، نو ستا عقل څنگه دا اجازه هغه چا ته نه ور کوي چې هم ټولنه په نظـر کـې ساتي، هم وخت او مکان ورته مطرح دي، هم نوعیت تـه توجـو کـوي، هم د ټېرو علماؤ تعبیر د هغوی په وړاندې دی، هم د خپل وخت علمـي پانگه ورسره ده او له دې ټولو سره د یوه فقیه یا قانون پـوه پـر ځـای یـوه درسته کمېټې دغه کار ته اوږه ور کوي، که څه هم دا کار د فقهې په نوم نه کوي، د وضعي قانون په نوم یې کوي، نـو سـتا یـوازې پـر نـوم ورسره شخړه ده او که تاته یوازې اسـلاف پرسـتي خونـد در کـوي د نـن زمـانې علماء درته علماء نه ښکاري؟ ته مسایل او ستونزې حل کـول غـواړې او که په دې توگه نه یوازې ایجاد شوې ستونزې نـه حلـوې، بلکـې د نـورو ایجاد ته زمینه سازي کوې؟ له دې سره ته هم د یوه فقیه په کتاب یا فکـر عمل نه کوې، د امام صاحب د مذهب په نوم دې مسلک کې څـو سـلنه مسایل د هغه خپل دي؟ څومره فقهي اصول د هغه لیکل شوي دي؟ څـه دا شاگردان به هم د هغه په شان فرض کړو، څومره مسایل ته اوس د هغه وخت د علماؤ په تعبیر حلـوې؟ ایـا تاسـو اوس نـوي اجتهادونـه نـه دي کړي؟ تا له یوه مسلک څخه بل ته منډه نه ده کړې؟ د مفقود په مسله کې پر خپل مسلک ولاړ یې که د امام مالک په مذهب دې عمل پیـل کـړی دی؟ که تاسو دا حق لرئ، نو نورو ته ولې نه یاست په قایل؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دغه قانون مقدسه جنبه نه لري، نو ستا اجتهادي قوانين يې هم نه لري، ځکه دا خو له شرعي متن څخه د يوه انسان فهم دی، د هغه برداشت دی، انساني فهم او برداشت ته څنګه مقدسته صبغه ور کوې؟ تاسو په دې توګه دوه سنګين جرايم کوئ: يو د شريعت له مقدس متن سره خپل برداشت/فهم/کتاب په يوه درجه کې بږدئ او دويم دا چې په دې سره د خلکو خولې بندوئ او د واقعيت له درک پرته ستونزو ته ستاسو په اند رسېدګي کوئ چې د حل پر ځای يې نوره خرابي را منځته کوئ، دا تجربو ثابته کړې ده او هسې خوشي چتي ادعا نه ده!!!

دا خبره بايد ومنل شي چې فقه د اسلامي امت يو ډېر غوره علمي ميراث دی، پر خپل ځای له پوره اهميت څخه برخمن دی، مګر د يوه شي تاريخي اهميت دا معنا نه لري چې حتمي بايد اوس هم نافذ شي، هغه تاريخي ميراث موږ ته د خپلې ماضي په اړه معلومات راکوي، د هغوی د ټولنې، کلتور، علميت، مسايلو، ستونزو، حل او فصل، حکومتداري، اقتصاد او نورو په اړه له موږ سره د موادو يوه بډايه ذخيره ده، خو له دې ټول اهميت سره سره د اوس مسايلو ته له ځواب ور کولو عاجزه ده. دا اقعيت که درک نه شي، نو هم به د ځان تاوان وکړئ، هم د ملت و وطن او په خاص ډول دين ته به ځانګړې ضربه ور کړئ، تر کومه ځايه چې د پخوانو پوهانو تعبير د اوس وخت له مسلو سره ربط لري، ځواب يې وايي، نافذ يې کړئ ستونزه نه لري، ورسره دا واقعيت بايد ومنئ چې ډېر داسې مسايل شته چې نوي قوانين غواړي، دا قوانين دې وليکل شي، بيا د فقهې نوم پر بږدې که د قوانينو، هغه ستاسو کار دی، مګر هو چې مسايلو ته يې سمه معقوله رسېدګي کړې وي، نه وخت صرف نظر شوی وي، نه مکان، نه ټولنه، نه اړتياوې، مسايلو ته يې حل

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې کړی وي، داسې نه چې یوه حل کوي، لس نورې را ولاړې کړي، دا حل نه دی بلکې لا زیاته خرابي ده.

که په اخیر کې یو څه سپین وږغېږم نو فقه په خپل وخت کې د پوهانو له لوري د وخت مسایلو ته د حل یوه هڅه وه چې هغه وخت ورته فقه ویل کېده او اوس یې خلك د اساسي، مدني، حقوق تجارت او پلان و پلان د قوانینو په نوم پېژني، نور یې ماهیت یو شی دی، که څه هم نوم به یې سره جلا وي، د شکل له مخې ممکن یو او بل ډول اوډل شوي یا لیکل شوي وي، خو ماهیت، ماهیت دی په دې شیانو له منځه نه ځي. نو تر اشکالو را تېر شئ، ماهیت وپېژنئ، تېر ایله کړئ، په حال کې ژوند وکړئ، خیالونه پرېږدئ واقعیت درک کړئ، د خپل غرور له بامه را کښته شئ له ملت سره د ځمکې پر همدې متواضع مقام یوځای کېنئ، ستا د فهم تقدس او زما د فهم ناتقدس، تر دې کیسو تېر شئ ټول غیر مقدس دي، راځئ په ګډه د دې ملت د خادمانو او دې خاورې د ساتونکو په توګه یو بل ته لاسونه ور کړو، ستونزې حل کړو او د خپل دې ژوند او اینده ژوند لپاره یوه کارنده، معقوله نقشه تیاره کړو چې ستونزې راته ایجاد نه کړي، بلکې په عملي کېدای یې د ښه ژوند خاوندان شو.

۲۰۲۲/جولای/۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم کتاب د بې علمو په لاس کې

پښتانه وايي: د زرو قدر له زرگر سره وي؛ سم وايي، ځکه يو ماشوم د زرو په گوتمۍ څه پوهېږي، يو کس د هسې ژړو او زرو څه توپير کولای شي، گڼ کسان مې ليدلي دي چې په همدې توگه بازار کې چلبازو دوکه کړي وي او ژړ يې د زرو په نوم پرې تېر کړي وي.

د خدای د کتاب په حق کې له موږ سره همدا د زرگر او نازرگر معامله کېږي، تاسو فکر وکړئ چې له نن څخه شاوخوا ۱۴۰۰ کاله وړاندې د يوه کتاب د نزول پيل د لوست په الفاظو وشو او وسره په خوا کې يې د علم يادونه د يوه نعمت په توگه وکړه، بيا يې د خپل نزول په تدريجي مراحلو کې گڼ ځايونه پر انسان د خدای د دې نعمت يادونه وکړه چې د علم تر لاسه کولو وړتيا يې ور کړې ده، د علم په وسيله قلم يې قسم وکړ، قران کريم يې د پوهانو لپاره د خدای وروستی کلام او حجت وباله(البقره: ۲۳۰، الانعام: ۹۷، الانعام: ۱۰۵، الاعراف: ۳۲، التوبه: ۱۱، يونس: ۵، النمل: ۵۲، فصلت: ۳).

د عربو په خرافاتي ټولنه کې يې د علم ډېوې بلې کړې، ښځو ته د انسانيت له لاسه وتلی مقام يې بېرته ورکړ، د نرانو په څنگ يې د علم پر ميدان ودرولې، هغه عرب چې د لور پيدايښت ورته د شرم و عار سبب و، اوس يې د خپلو لوڼو په کارنامو وياړ کاوه، د عائشې صديقې رض نوم د علم په ډگر کې له هيجا پټ نه دی، د تقوا او زهد په ميدان کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

رابعه بصري نوم د تاریخ په پاڼو کې ثبت دی، په نبوي دور کې د کار له میدانه، بیا تر جنګ، سیاست، عبادت، علم، تجارت، ټولنیز او اجتماعي کارونو پورې نر او ښځه یو له بل سره اوږه په اوږه روان شول او پـه لسـو کلونو کې یې یوه داسې ټولنه رامنځته کړه چې د هغـه وخـت لپـاره یـوه نمونه وه. د تاریخ په پاڼو کې دا هم ثبت دي چې د عمـر فـاروق رضي الله عنه غوندې یوه هیبت لرونکي خلیفه چې د جمعې په خطبـه کـې لـه نبوي منبره خلکو ته وویل: زما په نظر که د ښځو په مهرونـو کـې دا ډول اصطلاحات راولو، نو یوې ښځې تر بل هر چا وړاندې د قراني کریم لـه یوه ایت په اجتهاد د هغه پر خبره نیوکه وکړه. دا هغه ټولنه وه چې تر دې لس و شل کاله وړاندې یې همدا ښځې په خاورو کې پټولې خو لس کاله وروسته له خلکو په ډک جومات کې د وخت خلیفه ته خبره ور ګرځوي او د خپل ورسره علم په مټ عمر رض بې ځوابه کوي.

د حدیثو په کتابونو کې داسې ډېر روایات شته چې د یـوې مسـلې د ځواب لپاره لویو اصحابو له نبوي میرمنو د پوښتنې لپاره خلک لېږلي دي او په دې سره یې د هغوی علمي ستر مقام ته درناوی کړی دی.

د خدای د کتاب غوښتنه وه چې لـه نبـوي کـاروان سره بـه هـر ځـای مسلمانې میرمنې همرکابه وې، د بـدر او احـد جنګـي میدانونـه وو کـه د حجة الوداع د سخت عبادت ډګر، په کور کې د علم د زده کړه وه که پـه اجتماعي کارونو کې فزیکي حضور یا هم د مالي مرستې اړتیا به یـې وه، ښځو ځان نه دی سپمولی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ستر انقلاب د هغه کتاب معجزه وه چې نن هم زموږ په کورنو کې را سره پروت دی، مگر د دې پر ځای چې خپلې ټولنې د سوکالۍ تعبیر ځنې وکړو، موږ داسې تعبیر ځنې کوو چې حتا نیم ملت ته د کار، تعلیم او اجتماعي عبادت اجازه نه ور کوو!

علم یوازې هغه نه دی چې زموږ تعبیروال یې معرفي کوي، د قران کریم له مخې د علم میدان ډېر پراخ دی، تاسو پر دې دوو ایتونو فکر وکړئ:

{إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ (١٩٠) الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ}.

[آل عمران: ۱۹۰، ۱۹۱]

د اسمانو او ځمکې په پیدایښت او د شپې و ورځې یو په بل پسې راتلو کې د عقل خاوندان ته د عبرت غټې نښې دي، دوی هغه کسان دي چې د الله دین پاس په ولاړه، ناسته او پر اړخ په پروته ساتي(یعنې ټول وخت یې پرې نظر وي عمل په کوي) د کایناتو د لوړو او کښتو برخو په اړه تر فکر وروسته وایي: اې زما ربه! دغه ټول نظام دې بې گټه نه دی پیدا کړی، له بې گټې کارو څخه ته ډېر لرې او منزه یې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

{أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ (۲۷) وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَابِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَلِكَ إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ}.

[فاطر: ۲۷، ۲۸]

دې ته دي فکر نه دی کړی چې الله له اسمانه اوبه نازلوي، موږ په همدې يو رنگه اوبو گڼ رنگه مېوې را پيدا کوو، غرونو ته دې پام نه دی کړی چې ځينې تکسپين، نور يې سره او يو بل ډول يې تکتور دي، څنگه يې رنگونه سره مختلف دي، همدا شان خلک، خزندې او چارپايان هم بېلابېل رنگونه لري، بېشکه چې يوازې د الهي حقيقت پېژندونکي بندگان د هغه په وړاندې خپل ځانونه کم بولي.

دغه دواړه اياتونه د هغو شيانو د علم يادونه کوي چې ټول يې له ساينس سره تړلي دي، د ايت په پای کې يې يو ځای د عقل خاوندان او بل ځای هغه علماء بللي دي چې د خدای عظمت په خپلو سترگوويني، تر دې وروسته خپل ځان د هغه په وړاندې کم گڼي او د علم، معرفت، سمې پېژندنې او مينې له مخې د هغه قوانين عملي کوي او ځان ته دا حق نه ور کوي چې د داسې يوه ستر او عظيم رب له قوانينو مخالفت وکړي. د يخشی اصل معنا هم دغه ده چې د يو چا د عظمت تر پېژندلو وروسته خپل ځان دهغه په وړاندې کم وبلل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې سره چې قران کريم د علم پر ټولو برخو ټينگار کړی دی، مگر زموږ تعبيروال يوازې د فقهې کتابي پوهي ته علم وايي، هغه ته يوازې ځان عالم ښکاري، څوک چې رياضي پوه وي، يا فزيک پوهي يا هم ټولنپوه، دوی ته عالم نه ښکاري، بلکې په خپلو مجلسونو کې يې امي (نالوستی) بولي، له ځانو ماورا ټول ورته اميان ښکاري، هغوی گرده خلک اميان بولي، که تاسو ورسره خبرې وکړئ، نو دوی په خپلو خبرو کې له ملايانو ماسيوا د هر چا لپاره د امي لفظ کاروي، له دې ښکاري چې د خدای له علمه ډک کتاب څنگه ناخبره عالمانو؟! ته په لاس ور غلی دی!

زموږ تعبيروال د علم له همدې جالب کتاب څخه تر اوسه پر دې مسلې سره يوه خوله نه شول چې ايا دغه کتاب ښځې ته د يوه بشر په توگه د علم زدکولو او کار اجازه ورکوي که نه؟ که ورکوي يې نو طريقه يې څه ده؟ دا چې د طريقې بيان يې نه دی راغلی، نو حتمي خبره ده چې ښځه يا د کور ده يا د گور، د علم او کار له ميدان به يې باسو، ځکه قران کريم ويلي دي!!!

اصلن د قران کريم له رويه د ښځې د کار او علم مسله د بحث وړ نه ده، قران کريم د گرده بشر لپاره دی، نران او ښځې ورته علی السويه دي، که د لمانځه امر کوي، نو هر وار ښځې ته نه وايي، که د روژې امر وي، حتمي نه ده چې هرې نوعې ته جلا امر وکړي، بلکې ټول د هغه د احکامو په وړاندې برابر دي، د قران کريم په رڼا کې علم ډېر گټور دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلک یې ورته هڅولي دي، دا توپیر یې نه دی کړی چې نران دې وکړي او ښځې دې په کور کې بندې کېني!

ښځه د یوه انسان په توګه د کار، تعلیم، تجارت او ګرځېدا راګرځېدا حق لري، قران کریم د عبرت تر لاسه کولو لپاره انسانانو ته امر کړی دی چې تاسو په ځمکه کې سفر وکړئ، د عبرت او درس تر لاسه کولو ډېرې نښې به ومومئ، نو ایا دې ښځه حق نه لري؟ قران کریم بایـد ښـځو تـه ځانګړی امر وکړي او بیا یې د سـفر طریقـه هـم بیـان کـړي، کـه نـه مـلا صاحب بندیز پر لګوي؟!

څوک چې په قران کریم رښتیا خبر وي، د هغه پـه تعلیماتـو او پیغـام پوه شوی وي او تر څنګ یـې پـه رښـتني ډول ۲۱ پېـړۍ کـې ژونـد هـم کوي، هغه ته باید دا موضوع بیخي د بحث وړ نه وای چې ښځه د وتلو، تعلیم، کار، تجارت، مشري او نورو کارونو اجازه لري که نه؟

دا چې تر اوسه هم دا مسله حل نه ده، او خدای مه کړه د ابد لپاره یې فتوا او عمـل همداسـې نـه شي، لـه دې ښـکاري چـې د علـم پـالونکی، ستایونکی او هڅونکی کتاب د څنګه خلکو تعبیر او تفسیر ته پاته دی!!!

۷/۹/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبادات او له ژوند سره يې تړاو

موږ عبادت د يوه عادت له مخې کوو، ځکه نو نه په عبادت کې شته پيغامونو ته متوجې کېږو او نه يې له عملي ژوند سره په تړاو پوهېږو.

قران کريم د عباداتو په اړه ويلي دي چې د دې کارونو په کولو له بدو را منعه کېږئ[العنکبوت: ۴۵)، ښه انسانان در څخه جوړېږي(البقره: ۱۸۳)، د خداى د قوانينو پابند مومنان در څخه جوړېږي، له دې معلومېږي چې عبادات د انسانيت لپاره ځانګړي پيغامونه لري او د کولو فلسفه يې هم په همدې پيغامونو کې ده، که نه الله د يو چا لمونځ ته څه اړتيا لري او روژه يې څه کوي؟ عبادات په خپل ذات کې هدف نه دي، خو مهم دي.

د زمانې په يوه مقطع کې عبادت کول د ټول ژوند لپاره تمرين دی، لکه پوځي چې د خپل ټول ژوند لپاره يوه ټاکلې موده تمرين کوي، مسلمان هم د خپل ژوند لپاره عبادات د تمرين په توګه کوي .

د لمانځه لپاره طهارت او نظافت څومره مهم دی؟ په ټول ژوند کې همدومره مهم دی، په دې حرکاتو پوهېدل څومره اړين دي؟ د خداى په دين پوهېدل هم اړين دي، ورته خاصه توجو او عملي کول يې څومره ارزښتمن کار دی؟ د خداى احکامو ته توجو او عمل په کول هم په دغه کچه ضروري دي. د عبادت ياد او کول يې بايد هر وخت موږ د الهي احکامو لور ته متوجې کړي، عابد بايد هر وخت د خپل بادار د احکامو پابندي وکړي، موسى عليه السلام ته وايي: **اقم الصلاة لذکري**، دغه مفهوم نه ور کوي چې زما د ياد لپاره لمونځ کوه، هدف يې دادی چې ستا لمونځ دې زما د نور دين او احکامو د پابندي سبب شي، نه دا چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوازې لمونځ وي، خو اخلاق نه، معاملاتو کې بد کرداري، زموږ یوه بدبختي داده چې د خپلو چټلو اعمالو د جبران لپاره روژه نیسو، لمونځ کوو، حج ته ځو، عمره کوو، په داسې حال کې چې دغه عبادات باید ددې سبب وای چې موږ ناسم معاملات نه کولای، اخلاق مو سم وای، له ټولنې سره مو ښه تعامل وای، خلکو ته مو ګټه رسېدلای، د درست انسانیت لپاره تعمیري کارونه کولای، د قران کریم پیغام پر همدې شیانو را څرخي. له بولو یا نجاسته د جامې پاکې د لمانځه لپاره شرط ده، نو ایا د غلا په جامه کې لمونځ کېږي؟ دا چې له خپلو بولو ځان ساته، نو دا معنا لري چې د بل مال او د بل حق به هیڅ وخت نه دراخلې، غلا به نه کوې، په ناسم ډول د بل حق وړل تر هغه لوی نجاست دی چې د لمانځه پر وخت یې له جامې د لرې کولو امر راته شوی دی. دغه تمرین دی، له خپل ژوند سره تړاو ور کړئ، که لمونځ په پاکه جامه کوئ، نو د غلا او ناسم کاروبار په پیسو اخیستې جامې کې یې هم مه کوئ، د لمانځه لپاره پاک ځای شرط دی، نو دا هم ورته شرط ده چې ځمکې به نه غصبوي، جومات به دې د غصب پر ځمکه نه وي جوړ، که وخت پېژندل ورته لازمي شرط دی، نو د په ټولنه کې د کارونو لپاره د وخت تنظیم هم درښیي، که د جومات پاکوالی د اسلام لارښوونه ده، نو د کور، کلي، ښار، لارې او بل هر ځای د نظافت تعلیم هم در کوي، که د خدای په وړاندې په لمانځه کې د باادبه درېدو درس در کوي، نو د خدای د مخلوق په وړاندې هم باید ادب او احترام ولرې، که عبادات د خدای امر دی، په وړاندې یې تسلیم یې، نو له دې پرته نور الهي وامر او نواهي هم شته چې د هغو په وړاندې هم باید د تسلیمۍ سر ټیټ کړې او په ټولنه کې د نظم په خاطر نور قوانین هم شته، د هغو پاسداري هم باید له دې وړوکي تمرین څخه زده کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبادات بیخي ډېر تړاو له عملي ژوند سره لري، دا د الهي دين شعاير دي، شعار نښې ته وايي، دغه عمل کول د دې نښه ده چې ته نو په ټول دين عمل کوې، ته مومن يې، د خداى د احکامو په وړاندې دې سر ټيټ کړى دى، ځکه لمونځ له دې وجې کوې چې الله ويلي دي، نو غلا، فساد، رشوت، تخريب، بد اعمال او ټولنې ته ضرر رسونکې کارونه هم له دې امله نه کوې چې الله يې د نه کولو امر کړى دى، ستا لمونځ ستا د دې ټولو کارونو لپاره شعار دى، ته لکه يو پوځي چې خپل مشر ته سلامي کوي، لومړى وار لمانځه ته په داخلېدو سلامي کوې، بيا په خپل لمانځه کې د خالق د دومره کارونو يادونه کوې چې اخير يې تر تاثير لاندې په راتلو ورته ټيټېږې او په دې دې هم زړه نه يخېږي، سجده ورته کوې، د هغه تسبيح وايې، سبحان ربي العظيم او سبحان ربي الاعلى، يعنې هغه ستر پالونکى، تربيه کوونکى، روزونکى ذات ستر او اوچت دى، په دې توګه لکه يو ځوک چې تر ډېرې ملامتيا وروسته د يو انسان پښو ته ور لوېږي، موږ د خپل خالق په وړاندې په سجده کې همدغسې حالت ته ځو، تر دې دومره تمرين وروسته که ځوک بيا هم غلا کوي، ناسم کارونه کوي، خلکو ته زيان رسوي، بد اخلاقه وي، د تعمير پر ځاى يې تخريب زيات وي، هغه نه د سجدې، رکوع، لاسونو پورته کولو، قران لوستلو او ټول لمانځه په پيغام او فلسفه پوهېږي، نه د درست دين فلسفه ورته معلومه ده او نه هم د انسان ارزښت باندې قايل دي.
دوى يوازې ميراثي مسلمانان دي، د خداى دين يې له دې امله نه دى منلى چې په هغه کې يې د حقانيت نښې ليدلې دي، پر تول پوره ختلى دى، دوى له دې امله مسلمان ځان نوموي چې دمسلمانانو په کور يا ټولنه کې پيدا شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ورځ ځکه بده ده چې موږ شعوري مسلمانان نه یو، زموږ د نوي فیصده خلکو د لمانځه ترجمه هم نه ده زده، دا خو پرېږده چې د دین او عبادت په پیغام ځان پوه کړي، موږ ته هغه ګټه مهمه وي چې زما لاس ورته رسېږي، که څه هم په دې کار کې د ټولنې زیان وي، هغه ګټه چې د ټولنې تر اصلاح وروسته په مجموع کې زه هم ور څخه برخمنېږم، هغې ته انتظار نه شم کولای، زموږ هر سړی په خپل فردي ژوند کې یوازې د ځان ګټې غواړي، که په دې توګه ټولنه بد وضعیت ته ځي، هم یې پروا نه کوو، له دې امله زموږ ټولنه تر ښې بدې ورځې ته نږدې کېږي، زموږ تخریبي اعمال تر تعمیري هغو ډېر دي، موږ د اخلاقیاتو په لحاظ په اسفل السافلین کې پراته یو، هیڅ ډول اخلاقي معیارونو ته ژمن نه یو او هر هغه کار کوو چې په وس مو پوره وي، زموږ تقوا، دین منل، عبادت او اخلاق یوازې تر رسمي چوکاټه محدود دي، که زه پر خپل ځان ونه ډارېږم، د زیان وېره را سره نه وي، نو هیڅکله به ښه انسان ونه اوسم، موږ ځکه د ښه انسانیت تظاهر کوو چې نورو ته ځان ښکاره کوو، له خپله ځان د اذیت مخه نیسو، پر لمن مې د تور داغ لګولو مخنیوی کوم، های که له ما سره د دې هیڅ وېره نه وای یا هم څوک په ما نه خبرېدلای، نو انسان به هغه کارونه کړې وای، چې حیوان به هم ورته ګوته په غاښ کړې وای.

موږ اهداف ورک کړي دي، وسیلې مو هدف جوړې کړې دي، ما وړاندې وویل چې عبادت هدف نه دی، دا لکه د یوه حکومت ځینې شعارونه، لکه بیرغ، ملي سرود، مشر ته سلامي، په اصل کې هدف دا وي چې په ټولنه کې نظم براقرار وي، خلکو ته خپل حقوق ورسېږي، هیڅوک پر بل ظلم ونه کړي، د مظلوم لاسنیوی وکړي او د ظالم مخه ډب کړي، خلکو ته خدمات وړاندې کړي، تعمیري ټولنه جوړه کړي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تخریب په هره ممکنه وسیله مخه ونیسي، کـه څـوک یـوازې بیـرغ تـه د خلکو په مخ کې احترام وکړي، خو د ټولنې براقرار نظم بیا اخلالوي، نـو دا بد سړی دی، دغه اصلن د هغه بیرغ احترام هم نه دی کړی، که احترام یې ور ته در لودای، نو د همدې بیرغ چتر لاندې جغرافیه کې به یې فساد نه کولای، ځکه دا د هغه بیرغ قدر او درناوی پـه خلکـو کـې کمـوي، د ملك او هیواد بې عزتي یې ده، د پاچا او مشرانو بې قدري یې ده.

نو زموږ عبادات هم شعارونه دي، اهداف لـه دې ور هـاخوا دي، تـر ټولو لوی هدف پر خدای ایمان دی، که یو څوك سل سلنه بـاور ولـري چې زما اعمال څارل کېږي، یو څوك شته چې ما ته سزا راکوي او که ښه کار وکړم ښه بدله یې راکوي، نـو بیـا تعمیـري کارونـه کـوي تخریـب نـه کوي، عینن کله د یوه پاك نظام، که څوك یې په ساحه کې غیر قـانوني کار وکړي، نو د هغه نظام پاسداران یې نیسي، له قانون سره سمه سـزا ور کوي، په دغسې ټولنو کې ولې جرایم کم وي؟ ځکه د دوی د باور کچـه پخه ده چې زما پر تخریبي عمل حتمن ما ته سزا راکـول کېـږي، لـه دې امله یې نه کوي، که عبادت په مسلمان کې پر خدای باور او ایمان راسخ نه کړ، هغه عبادت بې ګټې دی، که یې له عبادت سره تر تعمیر تخریـب ډېر وي، ټولنې ته د ګټې پر ځای یې زیان زیات وي، دا نـو دینپـالی نـه دینکاری دی، چې یوازې د خدای په نوم د خدای مخلوق تـه دوکـه او فریب ور کوي، له دوی څخه هر وخـت ځانونـه خونـدي کـوئ، ځکـه دوی یوازې چانس ته په تمه ناست دي، که یې د هر ډول تاوان او زیان چانس تر لاسه کړ، نو ځنډ به ونه کړي.

۲۰۲۲/جولای/۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

فقه که قانون

له دې سرلیک څخه زما هدف د فقهې او قانون ترمنځ تقابل او تعارض نه دی، بلکې موخه مې یوازې د همدې دوو لفظونو پر انتخاب ده چې له دیني متن څخه زموږ دغه علمي تفسیري میراث ته د فقهې نوم کارول ښه دي که د قانون؟

که د دغه تعبیر شالید په پام کې ونیول شي، نو جوتېږي چې په فقهي کتابونو کې راغلي ټول مسایل راسن واضحه دیني منبع نه لري، حتا ډېر داسې مسایل لا هم شته چې اصلن دیني ریښه نه لري، بلکې زموږ تېرو فقهاؤ په لوی لاس دین رنګ ور کړی دی او په خپلو کتابونو کې یې ځای ور کړی.

پر دې خبره ټول مسلمانان سره یوه خوله دي چې دین د رسول په وسیله خلکو ته ښودل کېږي، عملي بڼه یې رسول وړاندې کوي، دا هم اتفاقي خبره ده چې محمد رسول الله ص وروستی نبي دی(۱)، تر هغه وروسته بل نبي نه شته، دې ته د ختم نبوت اصطلاح کارېږي، یعنې اوس نه نوی شریعت نازلېږي او نه څوک دغه ادعا کولای شي، مګر له دې اتفاق سره، د مسلمانانو لویه برخه مفکرین په دې باور دي چې د شرعي مسلو د حل لپاره له قران او سنت سره په خوا کې د امت اجماع، قیاس یا اجتهاد، مصالح مرسله، قول صحابي، ادیان سابقه او ګڼ نور شیان د سرچینې په توګه کار ور کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته خورا ژور تناقض موجود دی، که ختم نبوت سهي وي، نو بیا د بل چا قول څنگه دیني سرچینه کېږي؟ زما په نظر دې یادو شیانو کې یوازې د تېرو ادیانو را پاته سنت زموږ لپاره د یوې دیني سرچینې ارزښت لري ځکه قران کریم یې هم یادونه کړې ده(الانعام: ۹۰)، البته چې له قران کریم سره ټکر ونه لري، نور اجماع، قیاس، مصالح مرسله، قول صحابي او هر بل شی چې په هر نوم یادېږي، دیني سرچینه نه شي بلل کېدای، اجماع به د هغوی لپاره چې کوي یې، پر هماغه مسلو د حجت کار ورکوي چې دوی یې په حل و فصل کړي، مگر د بل چا لپاره ځکه حجت نه ده چې هغه یې نه په استدلال پوهېږي، نه یې د اخذ اصل مصدر ور معلومېږي او نه په دې خبر دی چې اجماع رښتیا هم شوې ده که نه؟ د دې په مقابل کې قران کریم امر کوي چې په ناپوهي به د یوه شي تابعداري نه کوې(الاسراء: ۳۶)، دا چې د اجماع په اړه گڼې پوښتنې لا هم لا ینحل پرتې دي، نو دا یوازې د هغه چا لپاره کار ورکوي چې خپله یې وکړي، نه دا چې نور خلک یې هم د یوه مستقل مصدر په توگه د حرمت او حلت لپاره وکاروي.

دغه ډول اجتهاد یا قیاس، هغه څوک چې اجتهاد کوي، هغه تر خپل کوښښ وروسته همدې نتیجې ته رسېږي، دا چې په دین کې تر وس بالا مکلفیت نه شته، نو همدې اصل ته په کتو، د هغه لپاره یې خپل اجتهاد یا قیاس سهي دی، مگر دا چې د یوه چا په قیاس دې نور کسان وروسته د حلالو او حرامو پرېکړې کوي، دا نه شرعي بنسټ لري او نه یې عقل مني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا لامل دی چې ځینو فقهاؤ اجماع او قیاس یوازې کاشف بولي، یعنې په دیني متن کې د مسلې لپاره د دلیل مونـدونکي دي، نـه دا چـې خپله مستقل مصدر دي، دوی وایي:

أَمَّا الإِجْمَاعُ - إِذَا تَحَقَّقَ - فَهُوَ كَاشِفٌ عَنْ حُكْمِ اللَّهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَـالَى؛ لأِنَّ الأُمَّةَ لاَ تَجْتَمِعُ عَلَى ضَلاَلَةٍ.

وَأَمَّا الْقِيَاسُ - عِنْدَ مَنْ يَقُول بِهِ - فَهُوَ كَاشِفٌ عَنْ حُكْمِ اللَّهِ تَعَـالَى فِي ظَـنِّ الْمُجْتَهِدِ.(۲)

اجـماع-کـه وشي-د الهـي حکـم څرګنـدونکې ده، ځکـه امـت پـر ګمراهي نه را غونډېږي، او قیاس-د هغه چا په اند چې حجت یې بولي-هم د مجتهد په ګومان د الهي حکم ښکارونکی دی.

په دغه عبارت کې څو مهم ټکي دي: اجماع کـه وشي، دا جملـه پـه دې اختلاف ته اشاره کوي چې ځینې کسان یې اصلن نه مني، بل خوا د ټول امت له لوري د اجماع ناممکنوالي ته اشاره کوي، دویم ټکـی پکـې دا شو چې که وي هم یوازې د کاشـف درجـه ده، خپلـه مصـدر نـه شي کېدای، د قیاس په اړه هم وایي څوک چې یې حجت بولي، دا معنا لري چې ځینې یې نه مني، او بیا پسې وایي چې د مجتهـد پـه ګومـان هغـه د الهي حکم کاشف دی، نه ځانګړې سرچینه، دا چې مجتهد یې لا په اړه ګومان کوي، نو تر هغه وروسته به څنګـه د یـو چـا لپـاره بـاوري مصـدر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیږي؟ حرمت یوه باوري مسله ده چې سل سلنه باوري دلیل غواړي، په ظنیاتو او گومانو نه شي ثابتېدای.

مصالح مرسله څه دي؟ فقهاء وایي:

فِي اللُّغَةِ: صَلَحَ الشَّيْءُ صُلُوحًا وَصَلاَحًا، خِلاَفُ فَسَدَ، وَفِي الأَمْرِ مَصْلَحَةٌ، أَيْ: خَيْرٌ، وَالْجَمْعُ: الْمَصَالِحُ.

وَالْمَصَالِحُ الْمُرْسَلَةُ عِنْدَ الأُصُولِيِّينَ: مَا لاَ يَشْهَدُ لَهَا أَصْلٌ مِنَ الشَّارِعِ لاَ بِالاِعْتِبَارِ وَلاَ بِالإِلْغَاءِ. وَهِيَ أَعَمُّ مِنَ الضَّرُورِيَّاتِ، لأَِنَّهَا تَشْمَل الضَّرُورِيَّاتِ وَالْحَاجِيَّاتِ والتَّحْسِينِيَّاتِ..(۳)

په لغت کې د یوه شي اصلاح کول دي چې د فساد ضد دی، وفي الامر مصلحة، یعنې په دې کار کې خیر دی، جمع یې مصالح ده، د اصولو علماء د مصالح مرسله په اړه وایي: هغه دي چې نه یې شرعي اصل د اعتبار شاهدي ور کوي او نه د رد. مصالح تر ضروریاتو عام دي، دا ضرویات، حاجتونه او تحسینیات ټول را نغاړي.

دلته وینئ چې شریعت یې نه د اعتبار لپاره اصل وړاندې کړی وي او نه د رد لپاره، نو له دې څخه دیني منبع جوړول د یو چا خپل شخصي- نظر دی، بل څوک دغه ډول امورو ته دیني بعد نه ور کوي.

قیاس څه شی دی؟ دوی وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الْقيَاس حجَّة من حجج الشَّرْع يجب الْعَمَل بِهِ عِنْد انعدام مَـا فَوْقـه مـن الدَّلِيل فِي الْحَادِثَة... هُوَ ترَتّب الحكم فِي غير الْمَنْصُوص عَلَيْهِ على معنى هُـوَ عِلّة لذَلِك الحكم فِي الْمَنْصُوص عَلَيْه. (۴)

قياس د شريعت له حجتونو يو حجت دی، که د پيښې په اړه تر دې د لوړې رتبې دليل وجود ونه لري، په قياس عمل لازمي دی... قياس دادی چې د يوه مشترک علت له امله په نص د ثابتې مسلې حکم پر يوه داسې مسله منبطق شي چې په نص نه وي ثابت.

دلته وينو چې قياس په هغه مسله کې حجت دی چې په نص نـه وي ثابته، په دې کې خورا لوی اختلاف دی چې علت مشترکه په دې حکـم کې چشی دی او په هغه کې چيش؟ د سود په اړه د مـذاهبو تـرمنځ دغـه اختلاف دې ته رسولی دی چې د يوه مذهب له مخې يو شی سود دی او د بل له مخې نه دی سود، ځکه دوی د علت مشترکه په اړه يوه خوله نـه دي، هر څوک يې له خپل اند سره سم معرفي کوي، چـې طبيعـي خـبره اختلاف سره لري او دا اختلاف يې فرعي مسلو ته هم رسيږي.

دا ثابته شوه چې له قطعي الثبوته او قطعي الدلالته دلايلو پرته د نـورو مسلو په اړه جدي اختلاف شته، په دې کې نو داسـې اخـتلاف هـم شـته چې ځينې مسايل ديني بڼه لري که دنيوي؟ بس پر همـدې موضـوعاتو د وخت عالمانو خپل نظريات ور کړي دي چې هغه مهـال د قوانينـو د نـه رواج له امله هر ليکل کيدونکی کتاب او قانون به د فقهې په نوم يادېدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا څه بده خبره نه ده که نن د همدې فقهې پر ځای مدني، اساسي، تجاري، حربي او نور قوانين وليکل شي، فقه هم د موضوعاتو په اعتبار ګڼ تقسيمونه لري، فقه عبادات شته، فقه معاملات شته، فقه السياست شته او... دغه نومونه چې دوی په خپل وخت کې د فقهې لپاره کارولي دي، دا يو هم په شرعي نص ثابت نه دی، د هغوی د خپل وخت يو نوم و، دوی پرې پوهېدل او هيڅ بد کار نه و، دا چې نن دغه نوم بدلېږي، څه ستونزه لري؟ احکام الحدود، والجنايات والتعزيرات يې بولي، که د قانون الجزائي و الجنائي نوم ورکوي، ستونزه ولې جوړه شي؟

همدا شان پخوا د مسلمانانو په قضايي سيستم کې د څارنوالۍ په نوم شی نه و، عرب ورته نيابة وايي، لويه څارنوالي نيابة العامه بولي. زموږ په پخوانۍ فقه کې نيابت دې ته وايي چې يو څوک د بل پر ځای د هغه دعوه مخته يوسي، يا ورته وکالت هم ويل کېږي، دا په هغه وخت کې د خپل تاريخي اجتماعي کړنو محصول و، اوس چې وخت ډېر تېر شوی دی، نو د نيابت هماغه جزئي شکل اوس کلي شوی دی، پخوا به يوه کس د بل کس نيابت کاوه، اوس يوه اداره چې د يوه خاص مشر تر نظارت لاندې کار کوي، د يوه مجرم په وړاندې د ټول ملت نيابت کوي، په دې کې نو څه ستونزه ده؟ داسې هم نه ده چې په اوسنيو قوانينو کې نو متهم يا مظنون ته هيڅ ډول رعايت نه دی ورکول شوی، بلکې هغه هم له خپل ځانه د دفاع لپاره ډېرې وسيلې په لاس کې لري، که يو څوک نن را ولاړ شي پخوانی نيابت شرعي وبولي او د فقهې په نوم يې ياد کړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقدسه جنبه ور کړي، خو د نن نیابه(څارنوالي) په دې کوتک وهي چې دا غربي پدیده ده زموږ په فقهي تراث کې مخینه نه لري، ځکه یې بایـد منحل کړو؟! ایا هره غربي پدیده باید په همدې برخلیک اخته شي؟ کـه داسې وي، نو زموږ په فقهي تراث کې د بهرنیو چارو وزارت چېرې دی؟ دغه دولتي جوړښت چې نن یې لري، په کـوم فقهـي کتـاب کـې راغلـی دی؟ دا خبره ناسمه ده چې هر نوی شی یا غربي پدیـده بایـد رد شي، د یوه شي ګټور توب او ناګټورتوب ته کتل کېږي، که ښه وي، د ټولنې پـه خیر وي، باید ځای ور کړل شي، که نه رد دې شي.

دا فکر پر خلکو دومر غلبه کړې وه چې د قانون په بڼـه لیکـل شـوي کتابونه یې هم فقهي بللي دي، پاچا ته لیکل شوي د نظـام ځینـې اصـول هم په فقه کې شمارل شوي دي، هغه کتابونه چې مسایل یې له یوه کتابه د بل عالم کتاب ته په حواله خلاص کړي وي، هغه هم تر همدې مقدس پوښښ لاندې راغلي دي، زه دا نه وایم چې پخوانو ښه کار نه دی کړی، ممکن د هغوی به موخه دا نه وه چې تر دې نوم لاندې کتابونه ولیکي بیا یې په مقدس نوم پر خلکو داسې تېر کړي چې څوک یې د مخالفت فکر لا نه شي کولای، که څوک په دلایلو ور سره مخالفت وکـړي، نـو د بـې دینه په ټاپه یې ووهي او د ژوند له نعمته یـې محـروم کـړي، د هغـوی د وخت علمي کچه همدومره وه، هغوی تر ګڼو اعتبارونو لانـدې د فقهـې وېش کړی دی، د دلایلو په لحاظ، دموضوعاتو په اعتبار، د حکمـت لـه مخې، له یوه وخته بل ته یې ځینو نورو اصطلاحاتو هم تغییر کـړی دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې په فقه کې موږ کوم پخواني اصطلاحات وينو، دا هم نه يو په قران کريم ثابت دی نه په سنت، بيا هم موږ ورته بدعت نه وايو، بلکې د يوه ضرورت پر بنياد يې لازمي بولو، نن بيا دا ضروري ده چې له اوسنيو حالاتو سره موافق ولاړو شو، په ټوله نړۍ کې همدا فقهي اصطلاحات په نويو اصطلاحاتو اوښتي دي، احکام الاسرة ته نن مدني قوانين ويل کېږي، فقه المعاملات ته نن قانون تجارت ويل کېږي، په دې کې هم د پخوانو فقهاؤ له علمي نظرياتو ګټه اخيستل شوې ده او هم نوي پر اضافه شوي، دغه قوانين د يوه اسلامي هيواد لپاره ليکل کېږي او پر مسلمانه ټولنه نافذېږي، نو دا هيڅ امکان نه لري چې هغوی دې له شريعته مخالفت وکړي، شرعي مقاصد او د شرعي عمومي پيغاموه دې هېر کړي، هغه فقهي مسايل دې صرف نظر کړي فرضن اوس هم مسايل په حلېږي، دوی دې پر ځای نوي ايجاد کړي، بلکې له کاره لوېدلو ته نوی بديل لټوي، نوي مسايلو ته حل پيدا کوي، دا که پخوا د فقهې په نوم يادېدل، نن د مدني يا بل قانون په نوم ياد شي، نو څه اسمان خو نه را لوېږي؟ اصلن فقه هم د هغه وخت لپاره قانون و، دوی ورته يا په شرعي متن کې حل پيدا کاوه يا يې د اجتهاد، قياس، مصالح مرسله، قول صحابي او ګڼو نونو لاندې حل پيدا کاوه چې همدغه يو نوم ورته کارېدی، اوس هم عيني کيسه ده يوازې يې ځينې مسايل نوي کېږي، په سيستم کې يې رد وبدل کېږي، او هغه پخوانی نوم يې په نوي بدلېږي، نه پخوانی فقه له خطا خالي ده، نه نن قوانين، دواړه د انساني دماغ او علم محصول دي چې د خپل وخت د ټولنې او ګڼو نورو حالاتو وشرايطو اغېز پر جوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، نو فقه قانون ده او قانون فقه ده، په دې کې زما په نظر هیڅ شی بـد نه دی، بلکې لا به ښه شي چې موږ له حالاتو سره موافق د خپلې ژبې په قاموس کې نويو لفظونو ته ځای ور کړو.

۱۵/۹/۲۰۲۲

۱)(الموسوعة الفقهية الكويتية، مصادر الاجتهاد: ۴۳/۱)

۲) الموسوعة الفقهية الكويتية (۱/ ٤٣)

۳) الموسوعة الفقهية الكويتية (۲۸/ ۲۰۸)

۴) أصول الشاشي (ص: ۳۰۸- ۳۲۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دين او ساينس

د دين او ساينس په اړه زه تر ډېره وخته په دې نظر وم چې دواړه يو له بل څخه دومره ګوښه دي چې يو د بل په چارو کې مداخله نه، بلکې مطلق کار نه لري؛ مګر اوس دې پايلې ته رسېږم چې نه له يوه بله مطلق په هره برخه کې بېل دي او نه سره يو شی دي، خو ترمنځ يې مشترکې نکتې شته.

قران کريم د خپلې مدعا لپاره يا تاريخي شواهد وړاندې کړي دي(النور: ۳۴)، يا يې هم د علم په مټ د خپلې مدعا د تللو بلنه ور کړې ده(يونس: ۳۹) يا يې هم ورته ويلي چې تاسو خپل کار کوئ موږ خپل، د کار او عمل نتيجه به دا په ډاګه کړي چې څوک پر سمه لار او څوک پر ناسمه درومي.(الانعام: ۱۳۵، هود: ۹۳، الزمر: ۳۹)

قران کريم د انسان په اړه دا خبره په ګڼو مواردو کې کړې ده چې هغه تلواره کوي او د هر شي پايله ژر او ځای پر ځای غواړي، البته عيني شرايط داسې نه دي لکه انسان په ذهن کې جوړه کړې نقشه، عيني شرايط د ډېر وخت په تېرېدو د يوه حقيقت د منلو لپاره، د يوه کار د نتيجې لپاره، د انقلاب د راتلو او يوه اوښتون لپاره سازګاره کېږي، نو له دې امله الله تعالی انسان ته د علم په ميدان کې د خپلې مدعا د تللو بلنه ور کړې ده، خو تر څنګ يې دا هم ورته ويلي چې دوی تلواره کوي، د يوه شي نتيجه ژر غواړي، د هر شي په اړه داسې فکر کوي چې دلته هيڅ اصول نه شته او هر څه بس همداسې تصادفن را منځ ته کېږي، که يې غوښتنه پوره نه شي، د يوه قاطع حقيقت له منلو هم انکار وکړي، که څه هم د هغه د رد لپاره يوازې دومره توجيه کولای شي چې دوی يې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقیقت نه پوهېږي، الله تعالی وایي دوی د علم په میدان کې همدومره مخته تللي دي،(النجم: ۳۰) نور د هغې ادعا د رد لپاره هیڅ نه لري، یوازې خپله ناپوهي یې بانه کړې ده او د خپل شاوخوا له حقایقو ناخبره د زمري غوندې پر میدان ناست دی.

قرا ن کریم وي که بل هر کتاب چې د علم په میدان کې د درېدو توان ونه لري، هغه د دې وړ نه دی چې پیروي یې وشي، قران کریم که هغه پیغام د بشریت لپاره ونه لري چې د بشر-ښېګڼې پکې شته، په تاریخي شواهدو یې خپله مدعا ثابته نه کړه، د علم په میدان کې د هغه کړې وړاندوینې د منل شوي حقیقت په توګه زبات نه شوې او په لارښونو تر عمل وروسته یې که د ښې او غورې نتیجې په بڼه د انسانانو مخته د خپل حقانیت شواهد وړاندې نه کړل، نو بیا قران کریم نه د الله کتاب دی او نه د علم په دې نړۍ کې د دې وړ دی چې پوهان، عاقلان، تجربه کاره او مفکرین خلک یې ومني .

اوسپنسکي وایي:"کوم مذهب چې ساینس رد کړي او یا هم ساینس مذهب رد کړي، هغه دواړه باطل او ناسم دي".

ډاکټر OTTO لیکي: «تر هغو چې یو دین د عقل او بصیرت عناصر له ځان سره لري، هغه به د تعصب او تصوف په ګنده ډنډ کې له لوېدو خوندي وي، دغه مذهب په ځان کې د بشریت شموله دین د جوړېدا وړتیا لري.»(۱)

قران کریم کله هم په ړندو سترګو خلکو ته دعوت نه دی ور کړی چې د هغه ادعاوې دې په پټو سترګو ومني، قران کریم د رسول الله ص په ژبه وایي:

قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي} [یوسف: ۱۰۸]

ووایه: دغه زما او زما د پیروانو لار ده چې په بشپړ بصیرت ورته بلنه کوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو بل ځای قران کریم د احد تر ماتې وروسته مسلمانانو د الهي اصولو د بیان په لړ کې وایي:

إِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا} [آل عمران: ۱۴۰].

که تاسو ته زیان رسېدلی، نو دښمن مو هم عیني زیان لیدلی دی او د خلکو ترمنځ د (بریا و ناکامۍ) دغه وختونه د الهي اصولو له مخې بدلېږي او څو مسلمانان په همدې (حقیقت) پوه شي.

د بدر په میدان کې بریا او د احد په میدان کې ناکامي، تقریبن د یوه کال په اوږدو کې دوې یو د بل مخالفې حادثې وې، قران کریم پر دواړو تبصره کړې ده، د احد په اړه دغه تبصره کې راغلي دي چې دلته له نافذو قوانینو سره هماهنگي د انسانانو د بریا اسباب چمتو کوي، همدې نکتې ته باید د همدې دوو پېښو په رڼا کې وگورئ او دغه حقیقت په مجسم شکل ستاسو مخې ته پروت دی، ولې په ډېرو کمو کسانو مو د بدر میدان وگټی او له ډېرو کسانو سره مو د احد میدان وبایلی؟ پر دې عواملو په فکر کولو تاسو پوهېږئ چې موږ ته قران کریم د څه ډول ژوند د منلو بلنه راکوي او موږ څنگه په دې حقیقت تر پوهاوي وروسته د ژوند پر سختیو بریا موندلای شو؟!

زما په نظر که دا معیار له منځه یوسو چې پر ساینسي حقایقو د قران کریم یا دین مدعا نه شو عرض کولای، یا په بل عبارت د دیني ادعاؤ لپاره که داسې یو معیار ونه لرو چې پر هغه په تول کولو د دې دروندوالی او سپکوالی را معلوم شي، نو بیا یې حقوالی و ناحقوالی څنگه جوت شي او انسانان یې د کومو دلایلو و شواهدو پر بنیاد ومني؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې مسلمانان ادعا کوي زموږ دین تر نورو حق دی، نو ایا یـوازې په دې حق دی چې لمونځ کوي، که د حج یا روژې له امله حق دی؟ که په دین کې دا راغلي چې دروغ مه وایه، غـلا مـه کـوه، زنـا مـه کـوه، لـه خلکو سره همدردي کوه، دا یـې د حقانیـت معیـار شـو؟ زمـا پـه نظـر دا خبرې او د عبادت یو ډول هر دین لري، نو بیـا هـر دینپـالی ویـلای شي چې زما دین هم حق دی، د دې هرې ادعا د اثبات لپاره خو باید داسـې یو معیار وجود ولري، چې پر هغه په تول سره سپک او درونـد سره معلوم شي، که ساینس د دې لپاره معیار ونه ټاکو، نو بل هیڅ داسې تـول منلـی معیار تر اوسه وجود نه لري، چې پر هغه معیار سـپک شـوی دې خلـک سپک ومني او دروند یې خلك دروند وبولي.

قران کریم د خپلو خبرو د اثبات لپاره له تاریخي شـواهدو سره سره د کایناتو لور ته هم زموږ پاملرنه اړولې ده، د انسان خپل جسم او نفس تـه یې هم ګوته نیولې ده، د اسمان او ځمکې پـه لـوړو او ژورو کـې داسـې حقایقو ته یې هم زموږ توجو جلب کړې ده چې نن یـې مـوږ د علـم پـه مټ درک کولو ته نژدې شوي یو، قران کریم دې خبرې ته داسې اشـاره کړې وه:

سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَـمْ يَكْـفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ () أَلَا إِنَّهُمْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَاءِ رَبِّهِمْ أَلَا إِنَّهُ بِكُـلِّ شَيْءٍ مُحِيطٌ} [فصلت: ۵۳، ٥٤]

ژر به موږ دوی ته د خپل (قدرت او شتون) نښې په کایناتو او د دوی په نفسونو کې ور ښکاره کړو، څو دوی پوه شي چې قران کـریم حق (لـه واقعیتونو سره موافق) دی او ایا دا خبره بس نه ده چې ستا رب پر هر شي حاضر و څارونکی دی؟ حقیقت دادی چې دوی د خپل رب د ملاقـات

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اړه شک کوي، خبره داده چې هغه د (خپلو قوانینو) په مټ پر ټولو شیانو احاطه کړې ده.

په دې ایاتونو کې قران کریم د علم لور ته د خپلو مخاطبانو توجو جلب کړې ده، الله تعالی وایي تاسو لږ انتظار شئ، موږ به د خپل شتون او قدرت نښې په کایناتو او انساني نفسونو کې درته وښیو، د قدرت داسې نه بدلېدونکي او له یوې مرجع څخه کنټرولېدونکي قوانین به کشف کړئ چې ګوته په غاښ به ورته پاته شئ، هغه مهال به پوه شئ چې د کایناتو هیڅ شی هم د تصادف له مخې نه را منځته کېږي او نه د تصادف له مخې ختمیږي، بلکې دا هر څه د محکمو اصولو په رڼا کې ترسره کېږي، له دې اصولو نه کاینات مستثنا دي او نه انسانان، نه یو فرد ځان ترې خلاصولای شي او نه درسته ټولنه، د هر چا لپاره دلته اصول دي، هر څه د هغو اصولو په رڼا کې ترسره کېږي، هیڅوک دې بې وخته د یوه شي د تلو یا راتلو تمه نه کوي، پښتانه وایي؛ په تلواره اوګره نه سرېږي، نو په تلواره د کارونو نتیجه هم نه راوزي، د هر شي لپاره چې ذهني او عیني شرایط مساعد نه شي، هغه شی نه موجودېږي او نه په عالم خلق کې د الله تبارك وتعالی تګلاره داسې ده چې په یو دم هر څه ترسره کېږي، دلته که د کایناتو پیدایښت دی هم یې تر دې وخته پر وجود دومره زمانه تېره شوې ده چې انسان یې د ورځو او کلونو په شمار ستړی کېږي او که د انسان خپل پیدایښت دی هم داسې دی چې له یوې نکتې پیلېږي، په سوکه سوکه تدریجي ډول د خپلې ودې وروستۍ څوکې ته رسېږي، همدا ډول که زموږ په شاوخوا کې وګورو د هر شي لپاره همداسې د تدریج لار تعین شوې ده، حتا د انسان خپل افکار هم تاثیرات لري، قران کریم یې یادونه کړې ده:

﴿وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللَّهُ﴾ [البقرة: ۲۸٤].

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ستاسو په نفس کې شته افکار که ښکاره کړئ یا یې پټ وساتئ، الله یې درسره محاسبه کوي.

هدف ورځخه د الله قوانین دی، ستا خیالات او افکار خپلې پایلې لري، که عملي یې کړې هم به خپله نتیجه په خپلو سترګو وګورې او که ستا په ذهن کې پاته شي، هم به یې پایلې حتمي ووینې. تاسو نن د قران کریم دغه وینا د علم اصول النفس له یوه ماهر ځخه وپوښتئ چې هغه د انسان د لا شعور او تحت شعور له نړۍ څومره جالبې درته کوي، بیا به پوه شئ چې زموږ افکار څنګه زموږ په کړنو او وجود اغېز کوي او څنګه یې محسوسې پایلې زموږ په وړاندې راځي؟

هغه څوک چې د علم له میدانه قران کریم د خانقا تاریکیو ته له دې ډاره ځغلوي چې هسې نه د ساینس تحقیقات یې پر شویو ادعاګانو د بطلان چلیپا راکاږي، هغوی دې لومړی د قران کریم په مفاهیمو، ژبه، اصولو، بیان، دلایلو، د ادعا په حقیقت بیا یې د ثبوت لپاره په طریقه ځانونه پوه کړي، تر دې وروسته دې د علم له میدانه هغه ثابت شوي حقایق ورسره پرتله کړي چې د دې میدان اهل ذکر ور باندې د ثبات اخیري ټاپه وهلې ده، بیا دې ترمنځ د توافق یا تضاد موندلو په فکر کې شي چې قران کریم د علم په تله کې خپل ځان څنګه ثابتوي؟

د قران کریم د حقانیت لپاره ساینسي لاسته راوړنې، د بشریت علمي وده او د سیاست و اقتصاد په میدانو د انسانانو ورځ تر بلې علمي تیوریانې او ور پسې یې په علمي ډګر کې ارزونې یو په یو د قران کریم د حقانیت او صداقت چیغې وهي، دا چې څوک یې له تعصبه نه منې، هغوی ممکن د خپل ځان له وجوده هم منکر شي، بل لور ته که مسلمان یې له قران کریم ځخه په ثابتولو کې پاته راغلی، دا د هغه پر ناخبرۍ او ناتوانۍ دلالت کوي، په دې کې د قران کریم نقص نه شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملوکیت لپاره د تابوت جوړول د قران کریم وړاندیز و، قران کریم د واک لپاره د مسلمانانو خپل منځي مشوره پیشنهاد کړه(الشوری: ۳۸) قران کریم د فرعون او دې ته ورته پاچاهانو په یادولو د دې د بـدوالي بېلگـې ور کړې دي، تر ډېرو تجربو وروسته انسانان هم دې پـایلې تـه ورسـېدل چې د ملوکیت پایلې د بشر په گټه نه دي، د ملوکیت دور یې ختم کړ. د غلامانو په نیولو لومړی نیوکې قران کریم وکړې، د انسانانو پیدایښـت یـې له یوه نفس وباله او ټول بشریت یې د احترام او درناوي وړ وباله، په ټولنه کې د شته غلامانو د ازادولو امر یې وکړ او انسـانان ډېـر وروسـته همـدې نتیجې ته ورسېدل. د روحانیت او مادیت په کشمکش کې انسـانانو یـا د افراط لوری نیوی یا هم تفریط ته یې پنا وړه، ځوک به له مادیته په گوښه کېدو د رهبانیت لمنې ته په لوېدو د مادیت له لزتونو بـې برخـې شـول او ځوک به دومره مادیت پرسته شول، چې په دې ټس کې به یې روحانیت بیخي هېر کړ، هر څه به یې ماده بلل، د ماده پرسـتانو ټـول اعـمال هـم د خلکو په وړاندې دي، داسې کارنامه یـې نـه ده کـړې چـې ځـوک پـرې وویاړي، قران کریم د اعتدال لار ونیوه، نـه یـې یـو مخیـز خپـل پـیروان مادیت ته هڅولي او نه یې روحانیت ته، بلکې دواړه خواو ته یـې لازمـه پاملرنه کړې ده. نه یې له مادیته انکار کـړی دی، چـې ژونـد یـوازې تـر خانقا را محدود کړي او نه یې هر څه ماده بللي چې د روحانیت بیخ پـه وکاږي، بلکې اصول یې ور کړل چې همدې چوکاټونو ته په کتو دې لـه مادي نړۍ گټه واخلي او خپله روحاني دنیا دې په ودانه کړي، داسې نـه کېږي چې له مادیته په انکار روحانیت قوي کېږي او نه داسې حل راوزي چې روحانیت نفې شي یوازې مادیت دې هر څـه وبلـل شي. د مـذهبي ازادي په اړه لومړی قران کریم خپلو پیروانو تـه امـر وکـړ چـې اسـلام تـه راتگ او تگ هم د خلکو په خوښه دی او هر دین هم د دینپـالو کسـانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپله خوښه پوري اړه لري، د یو چا چې هر دین زړه غواړي، خوښ یې وي، هغه دې ومني، په دې لړ کې زور زیاتی باید ونه شي(البقره: ۲۵۶)، دا یادې یې یوازې یو څو بېلګې وې چې دلته مې یادې کړې، که نه په قران کریم کې دې ته ورته مثالونه بیخي ډېر دي.

قران کریم په قاطعانه توګه ځینو ساینسې حقایقو ته اشاره کړې ده چې له دې ډګره د قران کریم په ایستلو به کله هم هغه قراني حقایق را برسېره نه شي، د قران کریم د حقانیت معیار به د خرافاتو په ګرداب کې ورک شي او د الله له انقلابي کتاب څخه به یوازې یو څو خرافاتیان د خپلو خرافاتو د زبات لپاره کار اخلي، چې هم انسانان له علمه په لرې کړي، هم یې په دنیا کې د دې په وسیله وشکوي او د اخروي ژوند له نعمتونو یې هم د خپلو خرافاتو په ذریعه محروم کړي. قران کریم د علم کتاب دی او تل به د علم په میدان کې ځلیږي، هیڅوک نه شي کولای چې د خپلو خرافاتي باورونو د لزړېدو له امله پر قران کریم نیوکې وکړې او د قران کریم اهمیت په دې سره کم کړي، قران تر بل هر چا د خرافاتو ډېره مقابله کړې ده، د عربو په خرافاتي ټولنه کې همدې قران کریم انقلاب راوستی، د علم ډیوه یې هغه وخت روښانه کړه چې پر نړۍ باندې د ظلم، جهالت او وحشت تورتم پروت و، دا ډیوه به تر هغو له همدې ځایه بله ساتله کیږي چې دا نړۍ په علماؤ او د عقل په خاوندانو ودانه وي.

۲۰۲۲/جولای/۳۰

سرچینه:

۱)انسان نې کیا سوچا؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر ديني سرچينو زياتونې او ترې کمونې

ديني متن د الهي کلام او کتاب په بڼه نـازلېږي، بيـا د همـدې کتـاب هداياتو ته عملي او تشريحي جنبه د همدغه خدای رسول ور کـوي، لـه دې امله په قران کريم کې وايي:

{هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ} [التوبة: ۳۳].

دی هغه څـوک ذات چـې خپـل رسـول يـې لـه حـق ديـن او عمـلي تګلارې سره لېږلی دی.

دغه مطلب يې د الفتح په (۲۸) او د الصف په (۹) نمـبر ايـاتونو کـې هم بيان کړی دی.

هُدی چيش ته وايي؟ د عربي ژبې د لغت کتابوه وايي:

الطَّريق، الشَّريعة ".(۱)

لار، تګلاره.

ابن فارس په خپل کتاب کې وايي:

هدى: الهدى: خلاف الضلال...، وأصله التقدم.(۲)

هدی د ضلال(ګمراهي) خلاف دی... او اصلن وړاندېتوب ته وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښکاره او روښان معنا هم لري، ورځې ته هم هم وايي. د ړانده په لاس کې لکړې ته الهادية وايي، نو د دې مادې بنسټيزې معناوې ښکاره، روښانه، وړاندې او تګلاره دي. له دې امله حرم ته روانه کړې قرباني هم هَدي بولي، ځکه د کاروان مخته روانه وي، لکړې ته هم وايي، ځکه تر ړوند وړاندې وي، په اوبو کې راوتلې ډبره هم هادِيةٌ بولي، لامل يې دادی چې له ورايه ښکاري، د حيوان د مخ حصه هم هادٍ بولي، تر نور بدن يې مخکې وي او ژر ښکاري.

په ايت کې چې الله تعالی د کوم هدايت يادونه کړې ده، هلته يې هدف تګلاره او لارښوونه ده، دين خو د ژوند لپاره عملي احکام او هدايات دي، نو رسول په دې مکلف وي چې دغه عملي بڼه په خپل عمل او کړنو سره امت ته وښيي.

تر هغه وروسته چې پر رسول الله صلی الله عليه وسلم احکام نازلېدل، هغه يې تشريح کوله، څه وخت چې احکام تکميل شول، نو په قران کريم کې د دې اعلان هم وشو او د رسول الله ص د رسالت دنده ورسره بشپړه شوه او د هغه د کوچ وخت را ورسېد، قران کريم وايي:

{الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا} [المائدة: ۳].

نن ورځ مې تاسو ته ستاسو دين پوره کړ، او خپل نعمت مې در باندې بشپړ کړ او تاسو ته مې اسلام د دين په توګه خوښ کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دې اعلان وروسته باید دا خبره روښانه شوې وای، چې کوم شیان دیني دي او کوم غیر دیني؟ په دې باید خلک پوه وای چې دین د الله وي، هغه یې نازلوي، حکم یې هغه کوي، هر څه یې د هغه په خوښه کېږي، له دې پرته پر بل شي د دین نوم ایښول ناسم کار دی.

یوه خبره باید واضحه وکړم چې یو انساني برداشت دی او یو اسماني دین، د دواړو ترمنځ فرق دادی چې انسان د خطا امکان نه شي ختمولای او په دیني متن کې دغه احتمال له لویه سره نه شته، په دین کې بیا یو هغه مسایل دي چې امت یې پر مفهوم اجماع لري، لکه: د الله وجود، د لمونځ فرضیت، د زنا حرمت، رشوت، سود او دې ته ورته کلي مفاهیم دي چې پر کلي مفهوم یې اجماع ده او دغه ډول کلي مفاهیمو کې اختلاف نه وي، دا له بدهیاتو څخه بلل کېږي، نو دغه هم مقدس دي که څه هم د انساني فهم او برداشت مالګه ورګډه شوې وي، یو هغه جزي مسایل دي، لکه په قسطونو کار سود دی که د بیې یو ډول؟ پر دې اختلاف دی او هیڅ ټول منلې فتوا د دیني سرچینو په ملاتړ نه شته، اوس د دې دویمې کټګورۍ مسایلو ته حتمي دیني رنګ ورکول او د لومړۍ برخې په شان یې مقدس بلل ناسم کار دی او ډېر غلط او ناقص افکار ور څخه سرچینه اخلي. هغه بدهیات حتمي یو داسې کامل فرد لري چې پر هغه یې ټول امت سره یوه خوله وي، خو له هغه سره د نورو په ورګډولو کې اختلاف رامنځته کېږي، مثلن: سود څه دی؟ له قرضدار څخه تر خپل اصل مال اضافه مال اخیستل سود دی، دا یې هغه اتفاقي فرد دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ټول امت پر متفق دی، تر دې وروسته افراد یې مختلف فیه دي، زنا چیش ده؟ له نکاح پرته له ښځې سره د یوه نارینه د مخ په فرج کې جنسي اړیکې دي، دا چې متعه زنا ده که نه؟ په زور نکاح شوې زنا وبلل شي که نه؟ د بدل نکاح سهي ده که په زنا کې شمار شي؟ دا ټول اختلافي دي، هغه اتفاقي مفاهیم یې حتمي دي، مقدس هم دي او دین هم بلل کېږي، ځکه دغه اتفاقي مفهوم یې له صدر اسلام څخه منقول دی.

په اختلافي مسلو کې حتمي نه ده چې یو څوک دې له بل چا سره د نظر اتفاق ولري، له دې امله موږ په اسلامي دنیا کې ډېر اختلافات او مذاهب وینو، ټول لمونځ کوي، ډېر څه یې سره مشترک دي، خو په جزئیاتو کې اختلاف لري، حج هم ټول کوي، غټ اعمال یې سره متفق دي، وړې مسلې یې اختلافي شته، خدای هم ټول مني، په اړه یې ځینې واړه اختلافونه له ناسمو برداشتونو څخه را پیدا شوي دي، دا هر څه د دې بېلګې دي چې اختلاف نه ختمېږي او د انسانیت په همدې متغیر ژوند او د دغو خاصیتونو لرونکې ژبه کې یې ختمول هیڅ امکان هم نه لري.

نو چاره څه ده؟ چاره یې زغم دی، یو څوک که خپل برداشت باوري بولي، هغه دې په خپل فهم عمل وکړي، پر یو چا یې باور شو، له هغه تر پوښتنې وروسته دې حکم عملي کړي، زما فهم دا نه لازموي چې زما پلار دې هم زما له فهم او فکر سره سم عمل وکړي، ځکه زه په خپل فهم مکلف یم او هغه په خپل وس او فهم، نو زه حق نه لرم چې خپل فکر مې پر نورو تحمیل کړم، مګر په دې مکلف یم چې تر خپله وسه په دین

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځان پوه کړم، هر سړی په مکلف دی، څوک به خپله وس لـري، اصـل سرچينې به يې د پوهانو له هداياتو او وسيلوي علومو سره يوځای کـتلای شي، څوک به داسې وس نه لري، هغـه بـه لـه نـورو د پوښـتنې پـه کولـو پوهاوی تر لاسه کوي.

دين په اصل کې پر يوه سرچينه ولاړ دی، هغه سرچينه يې وحـې ده، تر هغو چې الله تعالی يو حکم نازل نه کړي، رسول الله ص يې په عمـلي نمونې وړاندې کولو هم مکلف نه دی، تر هغه وروسته چې حکـم نـازل شي، رسول مکلف دی چې عملي نمونه يې خلکو ته وښيي، دغـه ديـن شو او دغه يې عملي طريقه. دغه دواړه شيان که څوک په هر نوم يادوي پر وحې ولاړ دي او اصل دين له همدې ځايه سرچينه اخلي.

تر دې وروسته چې رسول الله صلی الله عليه وسلم وفات شو، د ديني احکامو د نزول زمانه ختمه شوه، دغه دروازه د ابد لپاره وتړل شـوه، نـور احکام نه نازلېږي، دين په خپل متن کې ځينې مسايل واضـح بيـان کـړي دي، نور يې د يوه فارمول په چوکاټ کې ايښي دي او حکم يې واضـح کړی دی، ځينې يې بيخي نه په چوکاټ کې شته او نه په واضحو لارښونو کې، دغه کټګوري مسايل يې په ديني رنګ نه دي رنګولي، زما پـه نظـر ښه به وي چې ثابت مسايل يې ديني وبولو او غير ثابت يې ټول دنيـوي، څو يې ترمنځ د بيلتون ښه واضحه کرښه وايستل شي چې خلکـو تـه يـې تميز اسانه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس که یو څوک راځي پر همدې ديني سرچينو اضافه کوي، مثلن وايي: په قران کريم کې دا مسله نه شته، په سنت کې هم نه شته، تر يوه فارمول لاندې هم نه راځي، مگر د دې شي په اړه د حرمت پرېکړه دوه زره علماؤ کړې ده، نو دا شی ځکه حرامېږي چې اجماع حرام وبالی او اجماع يوه ديني سرچينه ده، لکه قران چې يو شی حراموي يا سنت، همدغسې اجماع هم د دغه شي په اړه د حرمت پرېکړه وکړه او اسلامي امت پر گمراهي نه را يوځای کېږي، نو معلومه شوه چې د دوه زره علماؤ اتفاق پر حق دی او د هغه شي د حرمت پرېکړه بالکل سهي ده.

زما په نظر دلته بنسټيزه تېروتنه دا کېږي چې پر ديني سرچينو زياتوب کوي، دا که د اجماع په نوم وي چې مستقله سرچينه يې بولي، که د مصالح مرسله په نوم وي، يا د قول صاحبي په نوم وي يا بل هر نوم، دا له دين سره ظلم دی، دا پر هغه څه نه اکتفا ده چې الله او رسول ور باندې کړې وه. زما په اند بايد له دې سرچينو هيڅ شی نه کم شي او نه هم پر زيات شي، هماغه دين الحق او الهدی دوې سرچينې بيخي کافي و شافي دي، الله د شارع او رسول ص يې د شارح په توگه زموږ لپاره د دنيا او اخرت د بريا ضامن دي، تر دې اضافه والی که په داسې توگه وشي چې مسايلو ته حل وړاندې کړي، يا له ديني متن او شرحې څخه د اجتهاد په توگه يا هم غير له دينه د يوه قانون په توگه يې وړاندې کړي چې د هغه وخت خلک پرې اجماع وکړي، دا به تر هغه ډېره ښه وي چې په اجماع حل شوې مسلې ته کامل ديني رنگ ور کوي او اجماع يوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیني مرجع معرفي کوي، ځکه دلته دوی خلکو ته د استدلال دروازه خلاصه کړه، هره ډله د خپلې مخالفې ډلې په مقابل کې چې له قران او سنت څخه دلیل نه شي موندلای نو اجماع ته پنا وړي او دا نو بیا څوک ثابتوي چې په دې وخت کې ټولو خلکو اجماع کړې وه که نه؟ ایا شونتیا یې هم وه که نه؟ عقل یې مني که نه؟ بس ادعا وکړي چې پر دې مسله د امت اجماع ده، دا که وي که نه، یوه ډله یې د بلې په مقابل کې کاروي او مثالونه یې د ګڼو مذاهبو په فقهي کتابونو کې تر شمار وتلي موجود دي.

زه دې جرأت ته حیران یم چې د الله پر بشپړ شوي دین زیاتونې کوي، سرچینې یې ګڼې ور وړاندې کوي، یو شی د خلکو په خوله یوه ورځ حرام او بله ورځ حلالوي، له دیني احکامو یې د لوبو وسیلې جوړې کړې وي، توخدای دغه صیغه به یو څوک نن د خپلې خور، لور، وریرې، خورځې او بلې خپلوانې په حق کې خوښه کړي؟ که دا نه شي برداشت کولای، نو د بل لوڼو ته څنګه فتوا ور کوي او په تاریخ کې یې څنګه تر دې ډېرو پاکو ښځو او نرانو ته ثابتوي؟ بل مثال ته فکر وکړئ! یوه ښځه له مېړه درې واره طلاقه شوه، د قران کریم د حکم له مخې نور دغه مېړه اوماینه نکاح نه شي سره کولای، مګر په هغه صورت کې چې له یوه بل مېړه څخه کونډه یا طلاقه شي، بیا که اول مېړه ته ځي، نکاح یې جواز لري، د دې حکم هدف دا نه دی چې یوه طلاقه شوې ښځه دې د هغې پخوانی مېړه تر لاس ونیسي، یوه مینده ته دې ور نکاح کړي، هغه دې ورسره جماع وکړي، بیا دې طلاقه کړي او بېرته دې اول مېړه ته نکاح

(c) ketabton.com: The Digital Library

ور وکړي، زمونږ په وخت کې مذهبي قِشر دې ته حلاله وايي، دا نو حلاله نه ده سمه (ملعنه) ده، په دې کې ښځې له لومړي طلاقه عده نه وي پوره کړې، دويم دا چې اول مېړه د هغې نور مېړه نه شو پاته، هغه پردی سړی دی او دا پردی ښځه، هيڅ اړيکه نه سره لري، هغه څه واک لري چې تر لاس نيولې يې يوه مينده ته دروي او بيا يې په زور نکاح کوي؟ دواړې نکاوې بې مهره کېږي، د دويم مېړه نکاح فقط د يوه ګړي لپاره وي چې هغه له دې ښځې سره يوځای شي نور بس خلاص، هغه به يې حتمي طلاقوي، تر طلاقه وروسته ځای پر ځای اول کس ته په نکاح کېږي، عده او مهر سر خوړلی دی، ځکه د نر واکې ټولنې يوه فرد په غوسه کې خپلې ښځې ته طلاق ور کړی، اوس يې بېرته ځان ته حلالوي نو سزا يې ښځې ته ور کوي؟ دا يوه زړه برنونکې ډرامه نه ده، نو چيش ده؟ دغه کسان هم بيا پر منبر ناست وي، نارې وهي مخ يې سور وي او غرب ته پېغور ور کوي چې اسلام ښځو ته حقوق ور کړي دي، تاسو خو د جنسي تندې اله ترې جوړې کړې ده؟! هغوی به اله کړې وي، مګر تاسو خو هم اله کړې ده او هم مو په زور کړې ده او دې کار ته مو د خدای د دين نوم ور کړی دی، چې يوه مقدسه فحاشي ورته ويلای شو، د يوه انسان په زړه کې که يوه ذره انسانيت هم پاته وي، توخدای له يوه انسان سره به دغه ډول معامله وکړي؟ دا يې نو مشت نمونه خروار دي، دغه ډول کيل تماشه والا مسايل نور هم په پيخر دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د حلالې لپاره يو ناسم ديني استدلال نه وای شوی، خبره قانون ته تللې وای، تر دې په مراتبو ښه حل کېده او مېړه و ماینـه دواړه بـه راضي وای او دين به پکې نه بدنام کېدای. د خدای لپاره دا مو دين ته په نسبت څه مقدسه لوبه او فحاشي پيل کړې ده؟

پر اصلي ديني سرچينو د نه درېدا به همدغه نتيجـه وي، څـوک چـې اضافې پر کوي، هغوی به حتمن له دين څخه داسې مسـخره شـی جـوړه وي چې هم به د ظلم سبب وي، هم د فحاشۍ، هم د بل د حق خوړلو او ګټو نورو نارواؤ، ځکه اوله ناروا يې داده چې د خـدای پـر سرچينـو يـې بسنه ونه کړه او له دې ځای يې د ظلم بنياد کېښودل شو.

دوکتور يو سف قرضاوي پر خپل ټويټر پاڼه يوه ورځ ډېره ښه يادونـه کړې وه: «موږ د هغو پوښتنو حل له اسلامه غواړو چې هغه نه دي مطرح کړې او د هغو ستونزو حل لار پکې لټوو چې له هغـه مـوږ تـه نـه دې را پيدا، بلکې په خپلو لاسونو مو ايجاد کړې او نه مو له دې ستونزو د ځـان ساتنې هغه اسلوب غوره کړي چې اسلام يې سپارښتنه کړې».

له مسايلو سره که برخود داسې کړو چې پر ديني او دنيوي کټګوريـو يې ووېشو، ښه به وي؛ په ديني نص ثابتې مسلې يې په همدې کټګورۍ کې شمار کړو او له دې پرته پـه نـورو سرچينـو ثـابتې مسـلې کـه پخـوا د همدې برخې ګڼل شوې هـم وي، اوس لازمـي نـه ده چـې همدلتـه يـې شمار کړو، دغه برخه د اوس لپاره ښه ده چې ځنې بېله شي او د قانون په

(c) ketabton.com: The Digital Library

چوکاټ کې ورته حل وموندل شي، بیخي دې کټګورۍ بېله شي، په دې سره به هم مسایلو ته د هر وخت له حالاتو سره سم حـل مونـدل کېـږي، غیر مقدس مسایلو ته به په وچ زور مقدس پوښ نه ګنډل کېږي، د الهي دین پر سرچینو به ناحقه زیاتونې او کمونې نه کېـږي او پـه دې توګـه بـه دین له خرافاتو خلاص شي هم به د خلکو د کیل تماشه له میدانه ووزي، د هرې مسلې د حل لپاره دین را وړاندې کول او بیا تر همدې نوم لاندې یې له بلې مرجع حل کول او بیا دې عمل تـه دینـي رنـګ ور کـول هغـه مسله دیني او شرعي بلل، د خورا ډېرو بدو پایلو سـبب کېـږي چـې حتـا خلک یې له دینه زړه تـوري کـړي دي، دغـه ټـول مزخـرف مسـایل لـه همدې ځایه سرچینه اخلي، د ملنګانو خرافات، د زیـارتونو کرامـات، پـه کامل دین کې نورو ته اختیارات او پر هغه څه اضافات چې الله یې اجازه نه ده کړې، ټول همدې بنسټیزې تېروتنې ته ور ګرځي.

یوه ډېره جالبه اوس دا شوې ده چې که پر اصلینو سرچینـو خلکـو تـه سپارښتنه وشي، نو په بدو نومونو دې یـادوي، خـو دوی چـې پـر دینـي سرچینو اضافې کړې دي او له دې څخه په را پېښو ستونزو کې ګیـر پاتـه دي، دوی څوک نه یادوي، څومره ستر ظلم دی چې د خدای پـر بشـپړ شوي دین څوک اضافې کوي هغه د یوه ښه مسلمان په توګـه یـادېږي او څوک چې پر هماغه منزل دین بسنه کوي، هغه بیا بد بلل کېږي؟! زما پـه نظر له کتاب الله او سنت الرسول پرته هیڅ سرچینه باید نه زیاته شي او نه کمه، په دیني تعبیر کې د میزان مقام د الله د کتاب دی، ټول هغـه اقـوال،

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعبیرونه، تفسیرونه، روایات، اعمال، عقاید او ټول دین تـه منسـوب څـه باید پر همدې ترازو وتلل شي، وزنداره یې د منلو دي او بې وزنـه یـې د ردولو.

له دې پرته نورې سرچینې دې وي، مگر دیني دې نه گڼلې کیږي، له هغو څخه دې د مسلو پـه حـل و فهـم کـې کـار واخیسـتل شي، د یـوې وسیلې په توگه دې ځای ور کړل شي، مگر د حرمت او حلـت واک دې نه ور کوي، ثواب او عذاب دې نه په ټاکي، معیار دې نه گرځوي، که اجتهادي مسایل علماء حل کړي، دوه اړخه لـري: دا چـې دیـن تـه یـې نسبت کیږي، نو دیني جنبه یې ردېدای نه شي او دا چې د خلکو فهم ور گډ دی، نو خالص دیني نه دي، بلکې د خلکو برداشت پکې رول لري، له دې امله دې همدغه ډول مسایل د اوس وخت لپاره د هیواد په کچه یا سیمه ییزه کچه د پوهانو یوه کمېټه حل کړي، په دې توگه هـم ښـه حـل شي او هم به حساسیتونه نه پاروي یا به ټولنیز مشکلات نه ایجادوي، پـر خلکو دې په دیني بڼه نه اجباري کیږي، بلکې په قانوني توگه دې خلکو ته ور وپېژندل شي، ځکه منصوصي نه دي، بلکې اجتهادي بڼه لري او د کامل باور درجه نه لري، نو پر خلکو یـې د الهـي دیـن پـه توگـه جـبري کول، نه یوازې له دین سره بې انصافي ده، بلکې پر خلکو هم ظلـم دی، دوی به یې د ثواب په نیت کوي، په داسې حال کې چې سل سلنه به یې ثبوت قطعي نه وي، البته که داسې ورته وړاندې شي چې تاسو یې عملي کړئ، هیله ده چې بدله به یې درته ښه وي، ځکه که عیني دیـن نـه وي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د یوه قانون بڼه لري، د مسلمان لپاره د خپل اولي الامر قانون منل چې له ديني چوکاټ سره ټکر نه لري، هم ښه کار دی، هیله ده الله یـې بدلـه در کړي، په دې کې زما په نظر ډېر احتیاط دی، که دغه بعد یې پـه نظـر کې ونیول شي، زما په اند ډېر به ښه وي.

۲۲/۹/۲۰۲۲

۱) معجم اللغة العربية المعاصرة (۳/ ۲۳۳۸)

۲) مجمل اللغة لابن فارس (ص: ۹۰۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوو بنو د رضاعي اولاد نکاح

که یو سړی دوې ښځې ولري، یوه ښځه یې د بل چا هلك ته تی ور کړي او بله ښځه یې د بل کور نجلۍ ته تی ورکړي، ایا دغه هلك او دغه نجلۍ تر خپل منځ نکاح سره کولای شي؟

دا مسله اجتهادي بڼه لري، عیني هغه ډول نه ده لکه یو ماشوم ته چې ښځه تی ور کړي، د هغه ماشوم نکاح د دې ښځې له اولاد سره نه کېږي او نه یې له هغه کس سره کېږي چې عیني همدې ښځې هغه ته هم تی ور کړی وي، ځکه دواړه رضاعي وروڼه یا خوندې یا ورور او خور دي، په دې یاد صورت کې نوعیت یو څه تغییر کوي، دوې بېلې ښځې دي، مګر مېړه یې یو دی.

که دې ته وکتل شي چې د یوې ښځې له لوري ماشوم ته تی ور کولو باندې د هغې مېړه د ماشوم رضاعي پلار بلل کېږي، نو په دې صورت کې هم د دواړو ماشومانو پلار د هماغو دوو ښځو یو مېړه دی، نو دغه هر او هغه نجۍ د یوه پلار رضاعي اولادونه بلل کېږي، احتیاط په دې کې دی چې دغه هلك او هغه نجلۍ نکاح سره ونه کړي.

زما له معلوماتو سره سم په دې مسله کې ټول فقهاء پر دې خوا دي چې نکاح یې جواز نه لري، حتا فقهاء دا هم لیکي چې که یو کس دوې، درې یا څلور ښځې ولري، یوه ښځه یو ماشوم ته تی ور کړي، نو ټولې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې يې مندې دي، هغه سړی يې پلار دی او د هغه سړي هر څومره اولادونه چې له ټولو ښځو څخه دي هغه ټول يې ورونه او خوندې دي، څوك چې يې په مور او پلار دواړه ګډ دي هغه يې رضاعي سكيني ورونه يا خوندې دي او څوك چې يې يوازې په پلاره دي، هغه يې ناسكه رضاعي ورونه يا خوندې بلل كيږي. په الامام ابن باز سايټ كې د يوې پوښتنې ځواب ته هغه ليكي:

إذا كان للرجل زوجتان أو ثلاث أو أربع، فأرضعت احداهن طلفلة أو طفلاً في الحولين خمس رضعات أو أكثر، فان هذا الرضيع يكون ولدا للزوج، ويكون أخا لأولاده من النساء كلهن، يكون أخا لأولادهن جميعا، لكن أولاد المرضعة يكونون اخوانا أشقاء، وأولاد الزوجات الأخريات يكن إخوة لأب؛ لأن الفحل واحد.

فالتي أرضعت أولادها اخوة للرضيع من أمه وأبيه بالرضاع، وبقية الأولاد من الزوجة الثانية أو الثالثة أو الرابعة يكونون اخوة من الأب، كالنسب سواء، كمال قال النبي صلى الله عليه وسلم: يحرم من الرضاع ما يحرم من النسب.

كه يو كس دوې، درې يا ځلور ښځې ولري، يوه يې نجلۍ يا هلك ته په دوه كلنۍ كې پنځه واره/پنځه غوړپه يا زيات تې وركړي، دغه ماشوم د مېړه اولاد شو، د هغه له ټولو ښځو د اولاد ورور شو او د ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځو د اولاد هـم ورور دی، د تي ور کـوونکې ښـځې اولاد يـې سـکني ورونه او د نورو ښځو اولادونه يې له پلاره ورونه دي، ځکه پلار يې يو دی.

د هغې ښځې اولاد چې تـی يـې ور کـړی دی لـه مـور او پـلاره يـې رضاعي ورونه دي، له دويمې، دريیمې او ځلورمې ښـځې اولادونـه يـې يوازې پلرني ورونه دي، عيني د نسب په شان، لکـه چـې رسـول الله ص ويلي: رضاعت هغه څه حراموي چې نسب يې حراموي.

دغه ته ورته وضاحت په حنفي فقه کې هم ور کړل شوی دی، مـا پـه دې اړه تر اوسه هم د هيچا اختلاف نظر نه دی ليدلی.

۱/۱۰/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرون او نن د مرېيتوب بڼې

د بشري تاریخ یوه ډېره ناوړه پدېده د بشر په لاس د بشر مرېيتوب هم ده، غلامۍ د پخوا زمانې یو رواج و، له نن څخه تقـریبن (۱۱۰۰۰)کالـه پخوا تر زراعتي انقلاب وروسته د غلامانو د نیولـو او سـاتلو کرغېـړن دود رامنځته شوی دی، غلامۍ پر اقتصاد ښه اغېز در لود، د همـدې غلامـانو په مټ پاچاهانو له مزدورۍ پرته نهرونه کښل، ودانـۍ یـې پـه جـوړولې، پوځ کې یې ګډول، خرڅول یې، د در بار کارونه یې په کول او ګڼ نور، ور سره جوخت یې د جنسي تنـدې د تسکین ذریعـه هـم وه، هغـوی د ښځو په توګه زیاتې میرمنې نه شوای کولای، پاچاهان، امیرانـو او د زر و زور خاوندان به خپله خېښي هم له خپلو کفو کسـانو سره کـولې، پـه دې توګه یې خپل کور ته نه داسې میرمنې زیاتې موندلای شوای او نه یې پـه کور کې د دغه ډول کورنۍ میرمنې خپه کولای شوای، له دې امله به یـې مینځې راوستې، دا به یې هم د ښځې خادمان وې او هـم بـه دوی خپلـه جنسي تنده په ماتوله، د جنګ په میدان کې د جنګي کسانو نیولو لړۍ او بیا یې غلامول ښایي د نورو عواملو تر څنګ په دې هدف را منځته شوې وي چې هم خپل دښمن ذلیل کـړي او ور سره خپلـې اړتیـاوې پـه پـوره کړي، دا که د خدمت ضرورت وي، که په خرڅلاو یې د اقتصاد پیاوړتیا وي یا هم جنسي تنده ماتول، د غلامۍ رواج خـورا ډېـره مخینـه لـري، د مصر په لرغوني تمدن کې هم د غلامۍ څرک ښکاري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام د راتلو مهال په عربي جزيره کې غلامي ښه په خرپ رواج وه، د عربو په خوا کې دوې سترې امپراتورۍ وې چې هرې يوې کلونه کلونه له بلې سره جنګ کړی او په ضمن کې يې هرې يوې له بلې څخه جنګي بنديان نيول، هر ښار ته چې به فاتح ځواکونه ننوتل، نو د هغه ښار له خلکو سره يې د غلامانو سلوک کاوه، ځوک چې يې خوښېدل، هغه يې غلامان يا منيځې کول، دغه غلامان به په ښارونو کې خرڅېدل، په دې توګه به عربو ته هم راتلل، نه يوازې دا چې په عربو کې بهرني غلامان موجود ول، بلکې عربي قبايلو هم يو پر بل بريدونه کول، هرې قبيلې له بلې قبيلې څخه ښځې او نران بندي کول چې وروسته به يې يا د دښمن په قبيله کې غلامي/مينځيتوب کاوه يا هغوی نورو ځايونو ته نقلول او هلته يې وسلې، خوراکي توکي يا د هغه وخت په چلېدونکو مالونو خرڅول، نو غلامي که يو خوا ځينو انسانانو ته د هلاکت او له ژوندانه د لاس مينځو په معنا وه، بل خوا بيا اميرانو او د اشرافو کورنيو ته د زوی زېږی و.

د اسلام راتګ په عربي جزيره کې يو ښه اوښتون و، اسلام له پيله د غلامۍ او هغو موانعو غلام و چې د دين او خدای په نوم يوې طبقې پر بلې ور تپلي ول، قران کريم دغه موانع د اصر او اغلال(الاعراف: ۱۵۷) په نوم ياد کړل او رسول يې د دې اغلالو ماتونکی وباله، د محمد په سورت کې يې د جنګي بنديانو لپاره دوه اپشنه اعلان کړل، يو يې د احسان له مخې ايله کول او بل يې په فديه کې خوشي کول و(محمد: ۴)،

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې سره يې د غلامۍ سرچينه وچه کړه، بيا يې په ګڼو مواردو کې د شته غلامانو د خلاصولو فرمانونه ورکړل(النساء: ۹۲، المائده: ۸۹، المجادلة: ۳، البلد: ۱۳) فضايل يې بيان کړل او اخير يې د نور په سورت کې امر وکړ چې د ټولنې په خير ټول غلامان او مينځې ازاد کړئ او پر همدې کار له بيت الماله کومک ورسره وکړئ(النور: ۳۳)

۱۹ پېړۍ کې فردي غلامۍ ته د پای ټکی ورکول شو، عثماني خلافت، سعوديان، سوډان او ګڼ نور هيوادونه د غربي فشار په نتيجه کې دې ته اماده شول چې غلامي ختمه کړي، دا ډېر ښه کار وشو، له دې سره چې د اسلام په تر ټولو معتبر متن کې د غلامۍ پای له نن څخه ۱۴۰ کاله وړاندې اعلان شوی دی، خو مسلمانانو د ګڼو عواملو له وجې غلامۍ ته دوام ورکړ او دادی فقط څو لسيزې وړاندې يې ور څخه توبه وکړه، اما بدمرغي دا شوه چې له فردي غلامي سره جوخت د غلامۍ يوه بله بڼه را پيدا شوه چې دا تر هغې غلامۍ ډېره بده او نتايج يې ډېر خطرناک و ډارونکي دي. يو عرب روڼ اندی په دې اړه ليکي:

وليست لفظة «العبودية» في الاستخدام المعاصر من قبيل المجازات الميتة، فأشكال امتلاک الانسان للانسان وسيطرته عليه واستغلاله له لا تزال قائمة بأشكال متعددة في المجتمعات المعاصرة. ولعله ليس من قبيل المبالغة أن نعتبر «التفرقة العنصرية» بكل ألوانها وأشكالها، سواء مارسها البيض ضد السود في أفريقيا و أمريكا، أو مارسها الصهاينة المحتلون ضد العرب من أبناء الارض، شكلاً حديثا من أشكال الاستبعاد. و تتعدد العبودية وتختلف مستوياتها،

(c) ketabton.com: The Digital Library

لكنها لا تعني الامتلاک الكامل للروح والجسد كما كـان الحـال في النظـام الاجتماعي/الاقتصادي المسمى«العبودية».(۱)

او د غلامۍ لفظ په معاصر استعمال کې له کاره لوېدلی مجاز نـه دی، د بشر پـه لاس د بشر ـ غلامـي، پـر هغـه واک او د خپلـو ګټـو لپـاره يـې استعمال اوس هم په ګڼو بڼو همدې معاصرو ټولنو کې وجود لري، ښايي دا به زياتوب نه وي چې مـوږ د جنسي ـ تـوپير او تبعـيض ټـولې بڼـې د غلامۍ اوسنی شکل وبولو، دا توپير نه کوي چې سپين پوستی يې د تـور پوستي ضد توپيري چلنـد کـوي، لکـه پـه افريقـا او امريکـا کـې يـا هـم اشغالګر اسرائيليان يې د عربي خـاروې د عـربي بچيـانو پـر ضـد کـوي، غلامي خپلې بڼې بدلوي او کچه يې هم ورسره توپير کوي، خـو پـه دې توپير چې نن د پخوا پـه شـان د بـدن او روح مالـک يـې نـه وي لکـه د غلامۍ په نوم پخواني ټولنيز اقتصادي نظام کې چې به مالکان کېدل.

د پخوانۍ غلامۍ او اوسنۍ ترمنځ خورا ډېر مشترکات شته، هلته به هم يو ځوک بې واکه شو، اوس هم فرد بې واکه کـړي او هـم درسـت قـوم، هلته به يې د ملکيت ګټه مالک ته تله، اوس د قومونو شخصي ملکيتونـه نور ځنې وړي او دا خو پرېږده چې ګټه يې ور ورسېږي، بلکې د همدې پر سر يې نور هم پسې ټکوي چې اينده ته يې د پوښتنې ځـوک پاتـه نـه شي، هلته به د هغوی برخليک د بل چا له خوا ټاکل کېدی، اوس هـم د قومونو برخليکونه نور ټاکي، هغوی هم ازاد فکر نه در لود، اوس قومونـه په دې عذاب اخته دي چې د بيان ازادي نه لري، هغوی به زياتره په خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوښه تعلیم نه شوای کولای، بادار چې به یې د کوم هنر لپاره یو هنرمن ته اړتیا وه، هغه به یې په زده کړ، بیا به یې شخصي ـ استفاده ور څخه کوله، اوس هم د خلکو په خوښه تعلیمي سیستم نه دی جوړ، بلکې څه چې پر وتپل شول، هغه به وایي، د هغه وخت مالکان چې په کومه ژبه رږغېدل، غلامان به یې هم رږغېدل، اوس هم د غلامو قومونه په ژبه پسې نور قومونه خاندي، دوی حتا د خپلې ژبې په ویلو شرمېږي، د غلام به اوادونه هم غلامان ول، اوس هم عیني معامله ده، د قوم هغه ماشومان او ناخبره کسان یې هم د دوی په تور نیولي دي، نه په خپله ژبه د زده کړې حق لري، نه په خپله خوښه د تعلیمي سیستم د جوړولو واک لري، ټول کوښښ پر دې دی چې اینده نسلونه همداسې غلام فکره پاته شي، دا ټول هغه مشترکات دي چې د پخواني شکل او اوسني ترمنځ شته دي.

پخوا د غلامۍ تر ټوله لویه سرچینه جنګونه ول، د جنګونو یو لوی سبب بیا اقتصاد و، د یوه قوم واکدار به غوښتل چې خپله د واک سیمه پراخه کړي، ثروت به یې زیات شي او ښه په مستۍ په ژوند وکړي اینده نسل ته به هم د سوکاله او خرمستیو د ژوند وسایل پرېږدي، بس پر یوه سیمه به یې حمله وکړه، د نورو شیانو تر څنګ به یې انسانان هم غلامان کول، د غلامۍ دا لویه سرچینه وه، دلته په په ډله ییزه توګه له لسګونو کسانو نیولې تر سلګونو زرګونو کسان په یوه وخت کې له ازادۍ څخه لاسونه مینځل، د ازادۍ حس به یې وژل کېدی او د بې حسۍ په دې له کړاوه ډک ژوند کې به یې د ژوند پیټی تر منزله ورساوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مګر نن یوازې جنګ د غلامۍ وسیله نه ده، د لویو قدرتونو په دې لویو لاسته راوړنو کې یوه دا هم ده چې د غلامۍ یې ډېرې نوې بڼې او وسایل را پیدا کړل، که څوك د خپلو ګټو فکر کوي، نو دې ته یې مجبوروي چې د ماښام وچه ګوله پر ودروي، ښه مثال یې ایران او شمالي کوریا ده، د علم په مټ را پورته شوې نړۍ چې شعار یې په علمي ډېره د اذهانو تنویر او د علم په وسیله انسانیت ته خدمت دی، خو همدغه علم یې د بشر د غلام کولو تر ټوله غټه وسیله ګرځولې دی، د همدې علمي تفوق په وجه درست ملتونه تر سخت جبر لاندې دي یا به د ذلت په مرګ مري یا به د هغوی غلامۍ ته غاړه ږدي، د علم په مټ جوړو شویو وسایلو بشر ته له سوکالۍ سره ډېر کړاونه هم وزېږول، پخوا به یوه جنګ کې لسګونه کسان مړه کېدل، خو اوس په یوه ثانیه کې زرګونه وژل کېږي، پخوا به جنګونه دومره تخریب نه پېښاوه لکه نن، اوس نه یوازې انسان پکې مري، اقتصاد ضربه ویني، بلکې د چاپېریال له ککړتیا سره یې هوا هم ککړه کړه او د ګڼو مرضونو له خطر سره یې نه یوازې بشر مخ کړ بلکې حیوانات یې هم له ضرر څخه خوندي نه دي، اوس بیا دا نارې سورې هم وهي چې که حالت همداسې دوام وکړي، د بشر۔یوازینۍ ټیکانه به هم له جدي خطر سره مخ شي او بشریت به له دې کرې د تل لپاره پوپنا شي.

یوازې دا هم نه ده چې یو لوی قدرت لرونکی هیواد نور هیوادونه غلامان کوي، بلکې په هیوادونو کې واکمنه طبقه هم نورې طبقې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

غلامانو په توګه کاروي، دا چې ستا په شخصي ژوند کې مداخله کوي، اساسي بشري حقوق نه درته مني، هر کار ستا له خوښې پرته په زور او جبر در باندې کوي، دا هم د غلامۍ یوه بڼه ده، دا چې د ژبې له وجې تعصب در سره کوي، بلکې په پالیسي کې یې ځانګړی ځای ور کړی وي، مذهبي تعصب در سره کوي، سمتي در سره پالي، قومي درسره کېږي، د هنر او تعلیم میدان لا هم له دې توپیري چلند څخه خالي نه وي، نو دا د غلامۍ معاصره بڼه ونه بولو څه نوم به د بشري ژبې په قاموس کې ورته ومومو؟

د معاصرې نړۍ پوهان خوښي چټي په دې لاس ته راوړنه ویاړ کوي چې د بشر له لمنې مو د غلامۍ تور داغ ومینځی، بلکې دا داغ ورسره ډېر پراخ، پوخ او جوت شو، د دوی د خپلو علمي لاسته راوړنو په مټ د هغوی بېلچې ته نه نه ماتېدونکی او نه کرېدونکی لاستی ور واچاوه، که پخوا یو لک کسان په نړۍ کې د غلامۍ ژوند کاوه، اوس څو سوه میلیونه کسان د غلامۍ په همدې مردار ډنډ کې پراته دي.

د هغې ورځې په تمه چې بشر له هر ډول تبعیض څخه پاک شي، هره ازادي ولري چې اخلاقیات او قانون یې ورته جواز ورکوي، خپل ټول بشري حقوق د بشریت جمله افراد ولري، هیڅوک په هیڅ ځای کې نه د قوم، نه رنګ، نه وطن، نه مذهب، نه هنر، ژبې او... په پلمو وځورېږي او داسې زمانه شي چې بشر د بشر په خوا کې د ارامۍ سا واخلي نه دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې یو بشر د بل له ضرره د خوندیتوب لپاره جنګي او دفاعي وسایل جوړ کړي.

۱۴/۹/۲۰۲۲

سرچینه:

۱)نقد الخطاب الديني

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايا د دوو ښځو شاهدي له يوه نر سره برابره ده؟

قران کريم د معاملاتو په برخه کې لـه يـوه سـړي سره د دوو ښـځو د شاهدۍ يادونه کړې ده، دا په ټول قران کريم کې يـوازې يـو ځـای ذکـر شوي دي، نور ځايونه يې د شاهدۍ په اړه د نر يا ښځې قيد نه دی ذکـر کړی، بلکې په عمومي توګه د شاهد يادول يې همداسې عام ايله کـړي، څو نر و ښځې ټولو ته شموليت وکړي.

د دې ايت يوه برخه داسې ده:

{وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى}.

[البقرة: ۲۸۲].

او ستاسو دوه سړيان شاهدان کړئ، کـه دوه سـړيان نـه ول، نـو چـې فريقينو ته خوښ وي، له هغو دې يو سړی او دوې ښځې شاهدان کړي، دا ځکه چې که يوې اشتباه وکړه، بله به يې ور يادوي.

له دغه ايت څخه داسې برداشت شوی دی چې ښځې نـاقص العقلـه دي، لامل يې همدا ياد کړی چې د يـوه نـر پـه مقابلـه کـې دوې ښـځې شاهدي ور کوي، په دغه ډول تفسير يې له دې ايـت او ښـځو سره لـوی ظلم کړی دی. د عربو هغه وخت داسې يوه ټولنه وه لکـه د نـن پښـتانه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې د راکړې ور کړې په کار کې ډېر فعالې نه وې، له دې امله یې په ډېرو جزئیاتو هم نه پوهېدلې، دا وجه چې د ښځو تر یادولو وروسته یې دا جمله اضافه کړې ده چې ستاسو خوښ وي، یعنې داسې څوک وي چې فریقین په راضي وي او دغه چاره کې لږ و ډېر اشنایي ولري، خو له دې سره که بیا هم ښځې اشتباه وکړه، دویمه ښځه به مداخله کوي او هغه اشتباه به یې رفع کوي.

په ایت کې د «تضل» لفظ ذکر شوی دی، چې معجم اللغه العربیه المعاصره تر ض ل ل مادې لاندې په ۳۱۳۸ شمېره لیکلي دي:

زلَّ عن الشّيء ولم يهتدِ إليه، انحرف عن الطريق الصحيح.(۱)

په یوه شي کې اشتباه شو، ورته ونه رسېدی، له سمې لارې کوږ شو.

یوه بله ترجمه یې په هېره هم شوې ده، دلته یې لومړۍ ترجمه سهي ده، ځکه د هغه وخت د عربي ښځې له حالت سره همداسې لګېږي، هغوی په معاملاتو کې زیات حضور نه در لود، نو د شاهدۍ په برخه کې یې د اشتباه امکان زیات و، له دې امله یې دوې ښځې یادې کړې دي، بیا یې ویلي چې که له یوې اشتباه کېده بله دې ور یاد کړي، یعنې د هغې اشتباه ازاله دې وکړي، له دې ښکاري چې حتمن دوې ښځې ضروري هم نه دي، ځکه که یوې اشتباه ونه کړه، بیا د بلې ښځې مداخلې ته اړتیا نه شته، د هغې مداخلې ته هغه وخت ضرورت پیدا کېږي چې یوه ښځه اشتباه وکړي، دلته الفاظ هم دغه ډول دي، وایي که یوې اشتباه وکړه، نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بله دې ور ياده کړي، دا خپله ثابتوي چې په شريعت کې دوې ښځې حتمي نه دي، دلته يوازې د اشتباه د ازالې لپاره دوې يادې شوې دي، که يوه داسې ښځه پيدا شي، چې په دې معامله کې د نرانو غوندې مهارت ولري، تر يوه نر يې ښځه تشريح کولای شي، نو بيا به هم د هغه نر په مقابل کې چې د تجارت په الف او با نه پوهېږي دوې ښځې شاهدي ور کوي؟

د دې ايت په اړه عمومي فکر دادی چې د ښځې شاهدي د سړي په نيمايي ده، په داسې حال کې چې قران کريم داسې نه دي ويلي، دا يوازې د هغه وخت ظروفو ته په کتو دغه حکم و، که دغه ظروف بدل شي، دغه حکم هم وررسره بدلېږي، ځکه د مکان او زمان تغير د حکم پر تغير هم تاثير لري.

بلکې په ځينو ځايونو کې قران کريم د ښځې شاهدي د نر پر هغې معتبره ګڼلې ده، هغه وخت چې يو مېړه پر خپلې ښځې د زنا تور ولګوي، هيڅ شاهد يې ترمنځ نه وي، نو نر به څلور واره د الله په نوم قسم کوي چې دی رښتنی دی او پنځمه پلا به وايي چې که دی دروغجن وي، پر ده دې د خدای لعنت وي، ښځه به څلور وار په خدای قسم کوي چې هغه دروغ وايي، پنځم وار به وايي چې که هغه رښتنی وي، دا دې د الهي غضب مستحقه شي.(النور: ٦-٩)

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د ښځې شاهدي ته د نر مساوي اعتبار نه ور کول کېدای، نو دلته باید پر ښځه حد جاري شوی وای، مګر قران کریم یوازې د هغې په قسم اکتفا کړې ده او هیڅ ډول عذاب، حد او تعزیر ور ته نه شته، نو د هغې شاهدي یې تر نر ډېره معتبره بللې ده.

په نورو چارو کې قران کریم د ښځې شاهدي کمه نه ده ګڼلې، د زنا په اړه د لیدلي حالت په بیان کې یې د نر او ښځې فرق نه دی کړی، قران کریم وایي:

{ وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ} [النور: ٦].

او هغه چې پر خپلو ښځو تور لګوي او دوی له خپلو ځانو پرته نور شاهدان نه لري.

دلته وینو چې د شاهدانو ترمنځ یې هیڅ توپیر نه دی کړی، بس مطلق شاهدان یې یاد کړي، نر وي که ښځې توپیر نه لري، ځکه شاهدي داده چې په سترګو یو شی ووینې بیا یې د بیان لپاره غوښتنه ځنې وشي، نو هغه د ده په حضور کې شوې واقعه بیان کړي، دا چې په معاملاتو کې د ښځو حضور کم و، له دې امله یې د اشتباه امکان ډېر و، خو دا چې زنا په پېښنه کې دا امکان کم دی، نو ځکه یې دلته توپیر ونه کړ.

۲/۱۰/۲۰۲۲

۱) معجم اللغة العربية المعاصرة (۲/ ۱۳۶۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په میراث کې د لمسي حق

په ځینو صورتونو کې لمسی محجوب شوی دی، حجب د لغت له مخې منعې ته وایي او په اصطلاح کې د میراث له ټول یا بعضې حق څخه د یو معین شخص منعه ده، فقهاء کرام لیکي:

وَهُوَ فِي اللُّغَةِ الْمَنْعُ وَفِي اصْطِلَاحِ أَهْلِ هَذَا الْعِلْمِ مَنْعُ شَخْصٍ مُعَيَّنٍ عَنْ مِيرَاثِهِ إِمَّا كُلُّهُ وَيُسَمَّى حَجْبَ الْحِرْمَانِ أَوْ بَعْضُهُ وَيُسَمَّى حَجْبَ النُّقْصَانِ بِوُجُودِ شَخْصٍ آخَرَ.(۱)

حجب په لغت کې منعې ته وایي او د دې علم د پوهانو په اصطلاح د یو بل کس د وجود په وجه له ټول میراث یا بعض څخه د یوه معین شخص منعه ده چې لومړي ته یې حجب الحرمان وایي او دویم ته یې حجب النقصان ویي.

دا هغه موضوع ده چې د اسلامي نړۍ خورا لویه برخه علماء پکې منفي نظر لري، دوی وایي که یو کس د خپل پلار په ژوند کې مړ شي، زوی یې پاته شي، نو که د دغه یتیم نیکه ومري، د هغه په ترکه کې دغه یتیم ماشوم هیڅ حق نه لري، ځکه د هغه چې له نیکه سره کومه واسطه وه(د ده پلار) هغه نه شته، نو حق د هغې واسطې په وسیله دوی تر لاسه کاوه، دا چې هغه واسطه اوس نه شته او تر لمسي نژدې کسان یې نیکه ته شته، نو دی محجوبیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو زما په نظر دا انصاف نه دی، که عقلن دې موضوع ته وکتل شي، نو باید ماشوم ته حق ورکړل شي، ځکه هغه لا ډېرې مرستې ته اړتیا لري، دا خو بیخي له عدالت څخه لرې فیصله ده چې د هغه میراثي حق دې ترې واخیستل شي او هیڅ دې هم ورنه کړل شي.

ما په خپل ژوند کې دوې پرېکړې لیدلې دي چې خلکو له دې میراثي مسلې پکې سرغړونه کړې ده، یوه زموږ په کلي کې د یوه هلک وه، د هغه پلار د روسانو خلاف جنګونو کې وژل شوی و، بیا یې نیکه تر مرګ مخکې د هغه لپاره خپله حصه بېله کړه چې پاته درو زامنو یې نیوکه پر وکړه، مګر نیکه ویل چې زه خپل اولاد بې حصې نه شم ایله کولای چې د بل مزدورۍ ته پاته شي، نه واده لري، نه کور، نه پلار، نه یې مور پاته شوه ځکه تره یې وکړه بیا پسې مړه شوه، لنډه دا چې له نیکه، ترونو او ناسکه ورونو پرته یې څوک نه در لودل، نو نیکه هغه خپل اولاد بالی، له دې امله یې د یوه زوی حصه ورته جلا کړه، خو هغه لمسی یې د تېر دولت خلاف په یوه جګړه کې ووژل شو او د هغه حصه بېرته اکاګانو سره جلا کړه.

یوه بله پېښه د کندهار د پنجوایي په سلاوات کلي کې وه، هلته ورونو جنګ سره وکړ، یو ورور را ولاړ شو له خپلو درو ورونو څخه یې یو قتل کړ، په دې سره له څلورو ورونو یوازې اوس درې پاته شول چې یو پکې د خپل ورور قاتل هم و، دا چې هغه ظلم کړی و، نو پاته دوه ورونه ورته پخوا شول، دغه قاتل یې هم قتل کړ، په دې سره دوه ورونه مړه شول او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه پاته، د یوه ورور يې یو یتیم زوی هم و، نیکه يې ژوندی و، کله چې د دوو ورونیو پلار خپلو زامنو ته حصې ور کولې، نو یتیم ماشوم يې څنې وایستی، د هغه کشر زوی ورته وویل چې هغه یوځل ټول وخت د پلار له مینې او شفقت څخه محروم و، اوس يې د هغه له حصې هم بې برخې کوې، یا به هغه ته هم پوره حصه ور کوې یا به يې مورِ ته هم نه راکوې، لنډه دا چې پلار يې مجبوره کړ، لمسي ته يې کامله حصه ور کړه، پر هغه په سیمه کې ډېرو ملایانو نیوکې وکړې، مګر ده ما ته ویل: پلانیه! دا بې انصافي نه ده چې زه کور لرم، ښځه لرم، لوی سړی یم، زه به حصه اخلم او هغه چې لا پوره ځوان شوی نه دی، واده نه لري، ټول وخت يې د پلار او مور له مهربانۍ پرته تېر کړی دی، هغه دې همداسې د بل مزدوري ته پاته شي؟ ما ورته وویل چې بالکل انصاف نه دی.

د پوهنتون په دوره کې مې له خپل یوه استاد سره یوه ورځ پر دې موضوع بحث شو، استاد ډېر مغرور و، زما خبرې ته يې غوږ نه نیوی، نه يې په صنف کې د خبرو اجازه راکوله، ما څو پلا ورته وویل چې زه د دې لپاره شرعي دلایل لرم، خو ده ویل چې نه دا مسله کې د لمسي لپاره هیڅ دلیل نه شته، نو ځکه لمسی محجوب دی او هیڅ ډول حصه ورته نه رسېږي، د استاد تر تلو وروسته همصنفیانو پوښتنه وکړه چې په لنډه توګه مې خبره تشریح کړه، مګر دا مسله دومره اسانه هم نه ده چې په یو څو خبرو دې خلک په پوه شي، باید سمه بیخکي تشریح شي چې خلک يې سم په شرعي اړخ پوه شي او د هغه بل لوري کمزورۍ هم ورته جوتې شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځینو هیوادونو په قانون کې دا ډول مسله حل شوې ده چې یو ثلث میراث ور کوي، لکه د مصر قانون، ځینو بیا پر نیکه وصیت لازمي کړی دی چې د لسمي لپاره به حتمي وصیت کوي، نورو بیا پر تره د یتیم ماشوم تربیت ضروري کړی دی، اما که په شرعي مسله له ماشوم څخه حق واخیستل شي، بیا یې د تره ټوک ته کېنوې، په دې سره به د ماشوم ورځ سمه نه شي، هغه به هم د تره تر جبر لاندې وي هم به یې روحن ځپي.

دویم دا چې د حرمت په برخه کې لسمی د زوی ځای لري، یعنې زوی ته د خپل پلار ښځه نه ده روا، عیني مسله له لمسي سره هم ده، هغه هم نه شي کولای چې د نیکه په نکاح شوې ښځه وکړي، ځکه په دې برخه کې هغه د زوی حکم اخلي، لکه زوی ته چې یې د پلار ماینه میره وه، د لمسي لپاره یې هم انا بلله کېږي، نو حرمت یې قطعي دی او نیکه ته د لمسي ښځه نږور ده قطعي ورته حرامه ده. دغه مسله کې د قرانکریم دغه ایت د استدلال ښه مرجع ده:

{قَالُوا نَعْبُدُ إِلَهَكَ وَإِلَهَ آبَائِكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ} [البقرة: ۱۳۳].

دوی ویل: موږ ستا د معبود عبادت کوو ستا د پلرونو د معبود لکه ابراهیم، اسماعیل او اسحاق.

دلته د یعقوب علیه السلام پلار اسحاق علیه السلام دی، مګر د هغه تره او نیکه یې هم په پلرونو کې شمېرلي دي، له دې څخه فقهاؤ د اصولو او فروعو اصل استنباط کړی دی چې د پلار، پلار، د مور، مور

(c) ketabton.com: The Digital Library

دواړه لکه مور و پلار داسې دي، نو فروع هم دغسې دي، د لمسي ـ لـور هم نیکه ته لمسی ده څکه د هغه لپاره نه روا کېږي.

د اولاد په برخه کې قران کریم بل ځای هم وایي:

{ يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ} [النساء: ۱۱].

الله ستاسو د اولاد په اړه سپارښتنه درته کوي.

اولاد یوازې لور او زوی ته نه وایي:

وَلَد الرَّجل: رَهْطه، أولاده وذرّيته " {وَاتَّبَعُوا مَنْ لَـمْ يَـزِدْهُ مَالُـهُ وَوَلَـدُهُ إِلاَّ خَسَارًا} ".(۲)

د سړي زوی: ډله/کورنی، اولاد او ذریت، الهي وینا ده: دوی د هغـه چا پیروي وکړه چې مال او اولاد ته یې خساره ور پېښوله.

د قران کریم په ایت کې اولاد ته زیان یې یوازې هغه یـاد کـړی چـې خپل سکني اولاد ته یې ور رسوي، که په دې کې لمسی او نور هم شامل دي؟ دا خـو هـیڅ سر نـه سرخـوري چـې زیـان دې د هغـوی تـر اولاده ځانگړی و، تر دې به یې تجاوز نه کاوه!

ذریه په قران کریم کې هم استعمال شوی دی، معجم اللغه وایي چـې ذریه نسل و اولاد ته ویل کېږي، په قران کریم کې دي:

{وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِ دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَى وَهَارُونَ}.

(c) ketabton.com: The Digital Library

[الأنعام: ٨٤].

او د هغــه (ابراهیم ع) لــه اولاده داؤد (ع)، ســلیمان (ع)، ایــوب (ع)، یوسف (ع)، موسی (ع) او هارون (ع) ول.

دلته تر ابراهیم ډېر پشتونه وروسته راغلي کسان یې هم د هغه په ذریه کې شمار کړي دي، نو اولاد یوازې لور او زوی نه دي، په عربي ژبه کې د اولاد الفاظ کارول د بلا واسطه اولاد لپاره خاص نه دي.

فقهاء هم دا خبره مني، دوی د زوی پلار ته جد صحیح وایــي، دوی یې داسې تعریف کوي:

وَهُوَ الَّذِي لَا يَدْخُلُ فِي نِسْبَتِهِ إِلَى الْمَيِّـتِ أُنْثَـى، وَهُـوَ بِمَنْزِلَـةِ الْأَبِ عِنْـدَ عَدَمِهِ عَلَى مَا يُذْكَرُ فِي بَابِهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى، وَلِأَنَّ اسْمَ الْأَبِ يَنْطَلِـقُ عَلَيْـهِ، قَالَ - تَعَالَى - خَبَرًا عَنْ يُوسُفَ - عَلَيْهِ السَّلَامُ -: {وَاتَّبَعْتُ مِلَّـةَ آبَـائِي إِبْـرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ} [يوسف: ٣٨] وَإِسْحَاقُ جَدُّهُ وَإِبْرَاهِيمُ جَدُّ أَبِيهِ.(٣)

جد صحیح هغه دی چې له مړي سره په نسبت کې یې ښځه نــه وي، نیکه د پلار په نه شتون کې د هغه درجه لري، په خپل باب کې به دا خبره راشي، او بل د اب (پلار) نـوم اطـلاق پـر نیکـه هـم کېـږي، الله تعـالی د یوسف ع په اړه ویلي: او ما د خپلو پلرونو ابراهیم و اسحاق پیروي وکړه، اسحاق ع د هغه نیکه او ابراهیم یې د پلار (یعقوب) نیکه کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته مور، ولوستل چې فقهاء هم په دې کې راسره موافق دي چې پلار نیکه ته هم ویل کیږي، د اولاد په برخه کې هم کاریږي:

الْأَبُ، وَلَهُ ثَلَاثَةُ أَحْوَالٍ: الْفَرْضُ الْمَحْضُ، وَهُوَ السُّدُسُ مَعَ الِابْنِ وَابْنِ الِابْنِ وَإِنْ سَفَلَ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ} [النساء: ١١].(۴)

پلار درې حاله لري: فرض محض دی، چې له زوی یا لمسي یا هم تر دې کښته درجه لرونکي سره یې شپږمه برخه کیږي، الهي وینا ده: د مور و پلار هر یوه د زوی له ترکې شپږمه برخه ده که د هغه ولد وي.

دلته له ولد څخه دوی لمسی، کړوسی او... هم اخیستي دي، په قران کریم کې یوازې ولد ذکر شوی دی، خو د عربي ژبې سره بلد کسان پوهیږي چې له ولد څخه هدف څوک وي؟ د زوی د لور په اړه وایي:

الثَّانِيَةُ بِنْتُ الِابْنِ وَلِلْوَاحِدَةِ النِّصْفُ وَلِلثِّنْتَيْنِ فَصَاعِدًا الثُّلُثَانِ، فَهُنَّ كَالصُّلْبِيَّاتِ عِنْدَ عَدَمِ وَلَدِ الصُّلْبِ ; لِأَنَّ اسْمَ الْوَلَدِ يَنْطَلِقُ عَلَيْهِنَّ حَقِيقَةً وَشَرْعًا.(۵)

دویم د زوی لور ده، یوې ته یې نیمه حصه، دوو یا زیاتو ته یې دوه ثلثه دي، دوی د اولاد په نه شتون کې د اولاد ځای نیسي، ځکه د ولد اسم اطلاق د (ژبني/عرفي) حقیقت او شریعت دواړو له مخې پر دوی کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دې مقدماتي بحث وروسته راځم دې ته چې فقهاؤ د کومو اصولو په عملي کولو لمسی محجوب کړی دی او ايا هغه اصول هر ځای د عملي کېدای وړ دي که ځينې ځايونه دوی خپل هم د هغو ماتولو تـه اړ شوي دي؟

لمسی د کوم قانون له مخې محجوب شوی دی، فقهاء وايي:

فَالْأَقْرَبُ يَحْجُبُ الْأَبْعَدَ، وَمَنْ يُدْلِي بِشَخْصٍ لَا يَرِثُ مَعَهُ.(٦)

نژدې قريب لرې محجوبوي او که څوک د بل په واسطه له يـو کـس سره خپلوي لري، نو له هغه سره يوځای ميراث نه شي وړای.

دوه اصله يې بيان کړل، نژدې لرې محجوبوي او که په واسطه لـه يـو چا سره قرابت وي، نو د هغه واسطې په شتون کې لـه هغـه سره يوځـای ميراث نه شي وړلای.

مثلن: يو کس مړ شي، ورونه هم لري او زوی هم، نو د زوی په شته والي کې، وورنه د هغه په ترکه کې حصه نه لري، دويم مثال: يو کس مړ شو(ايمل)، پلار(ميوند) لري، زوی(بريالی) لري او ورور(اباسين) لـري، اوس که د ايمل پلار چې ميوند دی، ومري پـه دې صـورت کـې د هغـه اقرب د ده زوی دی اباسين، نو لمسی(بريالی) يې محجوب شـو. همـدا رنگه که ايمل ژوندی وي، بيا يې پلار ميوند ومري، هم يې زوی بريـالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نیکه په میراث کې حصه نه لري ځکه دی له نیکه سره د پلار په وسیله قرابت لري، نو د واسطې په شتون کې حصه نه ور کول کېږي.

دویم اصل د ایمل په مرګ سره ختم شو، دلته د نیکه او لمسي ـ تر منځ واسطه پاته نه شوه، لهذا لکه نیکه چې د لمسي په مال کې حصه لري، لمسی هم د نیکه په مال کې حصه لري، ځکه هغه واسطه ختمه شوه چې لمسی یې د نیکه له ترکې محجوب کړی او نیکه یې د لمسي له میراثه، فقهاء د لسمي په ترکه کې د نیکه حصه مني، خو د نیکه په ترکه کې لمسي ته حصه نه ور کوي، دوی دلته د الاقرب فالاقرب اصل پر راوړي چې د لمسي تره موجود دی، راشئ پر دې اصل لاندې تفصیلي خبره وکړو.

دلته لومړۍ خبره دا ده چې د اقرب الاصل له کوم ځای څخه اخیستل شوی دی؟ او ایا هدف یې همدا دی چې څوك مړي ته ډېر نـژدې وي هغه به حصه وړي او که موخه دا ده چې په خپلوي کې یې واسطه پاته نه شي؟

د الاقرب فالاقرب اصل له دې ایت څخه اخیستل شوی وي:

{لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا} [النساء: ۷].

(c) ketabton.com: The Digital Library

نر د مور او پلار یا ډېرو نژدو خپلوانو په ترکه کې برخې لرې او ښځې د مور و پلار او ډېرو نژدو قریبانو په ترکه کې برخې لري، لږ وي که ډېر، معلومې شوې حصې دي.

نو دلته له الاقربون څخه هدف هغه څه نه دي چې دوی فهمولي دي، دلته د اقرب جمع ذکر شوې ده، دا نه شته چې حتمي دې ډېر قریب لرې قریب محجوب کړي، که دغه ډول اصل شي بیا خو په دې لاندې صورتونو کې دغه اصل دوی خپل هم نه دی مرعات کړی:

میراث نیکه او د مړي زوی ته پاته شو، دلته زوی له واسطې پرته قریب دی او نیکه په واسطه قریب، مگر بیا هم حصه ور کول کېږي، دلته اقرب، ابعد نه دی محجوب کړی.

ځیني کسان دلته د عربي ژبې مغالطې ور کوي، چې د پلار لپاره د اب لفظ استعمال شوی دی او د زوی لپاره د ولد، نو اب خپل پلار او نیکه ته هم ویل کېږي او ولد یوازې خپل سکني زوی ته ویل کېږي، که ابن وای بیا لسمی هم پکې شاملېدی، دوی زیاتوي چې والد پلار ته ویل کېږي نیکه نه پکې شاملېږي او که أب لفظ وي، بیا نیکه ته هم شاملېږي، که دارنگه په والدَین یا هم والدان کې هغه مور و پلار شامل دي چې خپل سکه یې وي، نه هغه چې ناسکه یې وي او نه هغه چې نیکه یا جد یې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې اړه که د عربي ژبې يوه لغت دا يادونه کړې وي، نو بل بيا وايي چې توپير نه لري، يوازې د اسلوبو تغيير دی، د يوې پوښتنې پـه ځـواب کې د اسلام ويب ټکی نيټ انلاين دار الافتاء کاږي:

الحمدلله والصلاة والسلام على رسول الله وعلى آله وصحبه، أما بعد:

فإن كلمة الوالدين والأبوين معناهما واحد، ولا إشكال في تنوع الأسـلوب فيهما، وقد ذكر بعض المفسرين أن أم يوسف ماتت وهـو صـغير، وأن زوجـة يعقوب كانت خالته ولم تكن أمه، واذا كانت كذلک فيكون عندها نسبة أبوة ووالدية ليست كاملة، ولكن الأولى عدم التكلف في الأمر وأن يحمل علـى أنه من باب تنويع الأسلوب. والله اعلم

ترجمه: د والدين او ابوين کليمو معنا يوه ده، د اسلوبو پـه تنـوع کـې ستونزه نه شته، البته ځينو مفسرينو ويلي دي چې د يوسف ع مور د هغـه په ماشومتوب کې مړه شوې وه، د يعقوب ع ميرمن د هغه خالـه وه، مـور يې نه وه، که خبره همداسې وي، نو بيا د ابوت نسبت ورسره لـري، نـه د بشپړ والديت، خو ښه خبره داده چې دغه تکلف پکې ونـه شي او خـبره يوازې د اسلوبو پر تنوع حمل شي.

که دا ومنل شي چې والدين خپل سکني مور و پلار ته وايي، نيکه او غير سکني پکې نه شامليږي، بيا دلته هم يوازې مور والده ده، ځکه هغـه زيږول کوي، پلار ولې والد دی؟ نو دا خبره کيږي چې دلته تغليب شوی دی، په مور کې يې معنا حقيقي دي او د پلار پـه اړه يـې يـوازې نسـبت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، دا سمه ده چې په عربي کې به یو لفظ خاص معنا ولري او بل به عامه، مگر دا حتمي نه ده چې عام دې د خاص پر ځای نه کارېږي او خاص دې د عام، په قران کریم کې دین او شریعت هم توپیر سره لري، مگر دواړه یو د بل پر ځای کارېږي. یوه بله پوښتنه دا هم پیدا کېږي چې قران کریم له والدینو سره د ښه سلوك امر کړی دی، ایا په دې ښه سلوك کې نیکه، جد، انا، ناسکه مور و پلار نه دي شامل؟ که وایي نه دي شامل، د دې لپاره خو عرف له ده سره ملتیا نه کوي، په عربي ټولنه کې د نیکه، جد، ناسکه پلار و مور هغه ډول احترام کېدی او خبره یې منل کېده، لکه د خپل پلار و مور، او که وایي چې شامل دي، نو په کوم دلیل یې ور شاملوي؟ په قران کریم کې د اطاعت او احسان په برخه کې هر ځای د والدین الفاظ راغلي دي.

د اولاد په برخه کې هم دغه مغالطه سمه نه ده، د عربي ژبې د لغت گڼو کتابونو او هم د فقهې مشهورو کتابونو اولاد لمسي ته هم شامل کړی دی، هغه څوك چې له دې څخه منکر دي، دوی د فقهې په کتابونو کې دا نه گوري چې میراث کې همدغه تگلاره عملي شوې ده، لاندې مثالونه وگورئ:

که مړی یوه لور او یتیم لسمی ولري، نو نیمه ترکه لور ته ور کوله کېږي او پاته یې د لسمي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که مړی تر یوه زیاتې لونې ولري، نو دوه ثلثه د لونو دي او پاته یې د یتیم لسمي ده.

په دې دواړو صورتونو کې اقرب څوک دی؟ که د ولد په برخه کې لمسی شامل نه وي، نو بیا څه اړتیا ده چې د لور (قریبترین) شخص په موجودگي کې ابعد ته مال ورکول کېږي او د لونو حصه یې هم ورکمه کړه.

که د مړي مېره او یتیم لسمی وي، مېره څلورمه وړي او پاته ترکه د لسمي ده. دلته بیا اقرب څوک دی؟ دا عیني هغه صورت دی لکه د مړې ښځې چې خپل اولاد پاته وي، نو که لسمی په اولاد کې شامل نه دی،بیا یې د مېړه حصه له نیمايي څخه ولې څلورمې ته پورته کړه؟

د اقرب په یوه بله مسله کې که له یوه مړي سره اولاد د خپلې مور په واسطه خپلوان وي، نو د مور اقربیت هغه اولاد نه شي محجوبولای، بلکې مور ته یې هم حصه ورکوله کېږي او زامن یې هم حصه وړي، نو که اقرب ابعد محجوبولای، دلته به مور اولادونه محجوب کړي وای!

إلاّ أَوْلَاد الْأُم حَيْثُ يدلون بهَا ويرثون مَعهَا وتحجب الْأُخوة بالابن وَابْنه وَإِن سفل وبالأب وَالْجد ويحجب أَوْلَاد العلات بالأخ لِأَبَوَيْنِ أَيْضا.(۷)

مگر مورني اولادونه، هغوی په دې سره خپلوان شوي دي، او له دې سره میراث هم وړي، وروڼه بیا په زوی، لمسي۔او تر دې کښته درجه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرونکي، پلار او نیکه سره محجوبیږي او پلرنی اولاد بیا حقیقي اولاد محجوبیږي.

په دې ځای کې مور له اولاد سره میراث وړي، مور اقربه ده، مګر بیا هم اولاد ورسره حصه وړې ده، د میراث په برخه کې چېرې د ولد یا اولاد پر ځای ابن یا ابناء ذکر شوي دي چې دلته بیا له لمسي ـ ځخه د زوی ځای ناستی جوړ شوی دی او د لمسي په شتون کې یې د مړي ورونه محجوب کړي دي؟ حتا که تر لمسي هم کښته درجه وي، بیا هم د مړي ورونه محجوبوي، که فکر وشي دلته مړي ته اقرب څوک دی؟ کړوسی که د مړي ورور؟ کړوسی په څو واسطو له مړي سره قرابت لري او ورور یې له واسطې پرته، نو بیا ولې په کړوسي سره اقرب محجوب شي؟ د امام صاحب رح په نظر نیکه د سړي سکني او ناسکني ورونه محجوبوي:

سَمِعت مُحَمَّدًا يَقُول قَالَ ابو حنيفَة رَضِي الله عَنهُ الْجد مَعَ الاخوة بِمَنْزِلَة الاب لَا يَرث مَعَه الاخ لاب وام وَلَا لاب وَلَا لَام.(۸)

له محمده مې واورېدل، ویل یې چې امام ابو حنیفه رض ویل: د ورونو په نسبت نیکه د پلار درجه لري، د هغه په شتون کې حقیقي ورونه، پلرني او مورني ورونه یو هم میراث نه شي وړای.

دلته نیکه په واسطه د مړي قریب دی او ورور یې د خپلې مور او پلار زوی دی، ولې په نیکه سره سکني او ناسکني ټول محجوبیږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په نظر د دلته د اقرب څخه داسې اقرب هدف نه دی چې مړې ته به حتمن ډېر نژدې وي، بلکې د واسطې له منځه تګ خپله اقربیت ته لار جوړوي، نو که پلار له منځه ولاړ شي، له نیکه سره د لمسي ـ قرابت په اقرب کې شاملېږي، لکه دوی چې یې د مړي د ورور په صورت کې اقرب کوي، عیني معامله باید د نیکه او لمسي په صورت کې هم ورسره وشي.

لمسی که له نیکه سره ترمنځ واسطه ولري، هم حصه نه لري، ځکه پلار یې شته او د هغه په وجود کې حصه نه لري، که پلار یې له منځه ولاړ شي، بیا هم حصه نه لري، ځکه تر ده اقرب موجود دی چې د ده تره دی، د پلار یې ورور دی او د نیکه یې زوی دی، له دې امله بیا هم بې برخې پاتېږي، ځیني کسان دا خبره کوي چې لمسی برخه نه لري، د برخوال اصلن پلار دی، نو که پلار موجود وي، لمسی حق نه لري، که پلار ولاړ شي، نو د هغه حصه ده ته نه نقل کېږي، ځکه یو څوك چې په میراث کې برخه وړي، هغه یې د ژوند په حالت کې وړي نه د مرګ، نو چې پلار حصه یې ختمه شوه، لمسی بیا د چیشي حصه وړي؟

دا خبره په هغه صورت کې سهي وه چې لمسی په هر حال کې دوی محروم کړی وای، دوی خو یې محجوب بولي محروم یې نه ګڼي. لمسی له دغه یوه صورت پرته په نورو کې حق لري، ما یې د دوی له کتابونو وړاندې مثالونه ذکر کړل، که په دې نورو صورتونو کې حصه وړي، نو هغه ولې وړي؟ لمسیتوب خپله په میراث کې حصه لري، که د لمسي ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلار وجود ونه لري، په میراث کې د لمسي ـ لپاره ځای خالي شو، د واسطې له منځه تګ هم د لمسي لپاره د میراث حصې ته ځای خالي کړ او هم يې د نيکه لپاره خالي کړ، دغه خبره چې نيکه د ابوت له وجې په پلار کې شاملېږي او لمسی بيا د ولد په لفظ کې نه شاملېږي، نو ځکه نيکه د لمسي په ميراث کې حصه لري او لمسی يې د نيکه په ميراث کې نه لري؛ دا خبره ما وړاندې ناسمه ثابته کړه، هم د لغت له کتابونو او هم د فقهاؤ له کتابونو، دغه کسان بيا په کوم سند او برهان د لمسي په شتون کې د هغه ترونه د خپل ورور له ترکې محجوبوي؟ که دلته فقهاؤ لسمی د زوی پر ځای درولی دی، دليل يې همدا ور کړی دی چې لمسی او تر دې کښته درجه لرونکي د زوی پر ځای حسابېږي، له دې امله يې تره محجوب دی، اما هغه کسان چې په ولد کې لمسی نه شاملوي، دوی يې بيا دغه ډول مسايلو ته په کوم نظر ګوري؟

یوه نيوکه دا هم کېږي چې دلته د زوی ځای لمسي ته ور کول کېږي، نو دا معنا چې ګواکې لمسی د زوی ځای ناستی دی، بيا به نو احکام هم د زوی پر جاري کېږي، په دې سره يې يو صورت جوړ کړی دی چې که له لمسي سره په يوه مرتبه کې د دوو ورونو له اولادونو څخه يو لمسی پاته وي او بل خوا د لمسي اولاد وي، نو دلته به لمسی تر دوی ډېره حصه وړي او هغوی به کمه وړي؟ دا نيوکه يې له څو وجو ناسمه ده، يوه دا چې حتمن ځای ناستی د هغه اصل حکم کامل نه اخلي، دا کار يوازې د لمسي حق منونکي هم نه کوي، بلکې فقهاء يې هم کوي، نو دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیوکه دې اول پر فقهاؤ ده، دویم دا چې که د زوی ځای نیسي، نو بیا د لمسي د اولاد ستاسو له انده باید هیڅ حصه نه وي، ځکه زوی چې راغی نو بیا لمسی یا د لمسي اولاد څوك دي؟ دلته اقرب موجود دی، نو بیا څله ابعد ته حصه ور کوئ؟ بله خبره دلته دا ده چې د پلرونو له منځه تلو کښته رتبه لرونکو ته له نیکه څخه د مخامخ میراث وړلو ته لار برابره کړه، په دې کې نور لمسی او کړوسی توپیر نه لري، دواړه باید یو ډول حصه یوسي، زما په نظر دلته اقرب مفهوم د نژدې رتبې قریب ته یوازې نه دي، بلکې له واسطې پرته پر قریب ښه تطبیقېږي، نو چې ترمنځ یې واسطې وشلېدې، بس لمسی یې هم اقرب دی او کړوسی یې هم اقرب شو.

یو وخت مې په دې اړه د دوکتور یوسف قرضاي رحمه الله مقاله وکته، هغه لمسی بې برخې کړی و، بیا یې د هغه پر حالت د شفقت له مخې ځینې وړاندیزونه کړي ول، هغه ویل: نیکه دې تر مرگ وړاندې وصیت وکړي، په دې سره دې د لمسي لپاره حصه بېله کړي، که داسې ونه شول، بیا دې پاته میراث خواره د ترکې د جلاوالي په وخت کې هغه ته یو څه ور کړي، او داسې نور.

مهمه خبره داده چې که یوځل محجوب شو، بیا به نو ښه هغه ته یو څه ورسېږي، دا مسله په ښکاره نص ثابته نه ده، نو بیا ولې دومره ټینگار پر وشي لکه په قطعي ایت چې ثابته وي؟ مسله ټوله د ژبې پر ظرافتونو ولاړه ده، که خبره د قطعي الثبوته او قطعي الدلالته نص وای، بیا اختلاف چا نه کاوه، دلته اختلاف له دې امله را پیدا دی چې ځای ور ته شته، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایاتونو عبارات دا مجال ور کوي چې ګڼ مفاهیم ځنې وایستل شي، له دې امله باید د لمسي۔ حالت ته په کتو دغه اجتهاد بدل شي، نور وړاندیزونه کار نه ور کوي، که یې ور کولای، په نورو ځایونو کې خلکو څومره د دغه ډول احکامو خیال ساتلی دی؟ که یوځل د ترونو حق وبلل شي او لمسی محجوب شي، بیا یې د هغوی له جیب یا خولې ورته را ایستل ستونزمنه چاره ده، زما په نظر ښه به دا وي چې له لومړي سره د نیکه په ترکه کې لمسي ته خپله حصه ومنل شي.

تر دې ګڼو بعدونو وروسته غواړم دا وضاحت وکړم چې دا مسله اجتهادي ده، که فقهاء په دې اړه دلیل وایي، هم یې د اجتهاد پر بنیاد وایي، که مخالفت کې یې څوک بل لور ته تللي دي، هم یې نص نه دی پکې وړاندې کړی، بلکې ژبني ظرافتونو ته په کتو دغه ځای ته رسېدلي دي، نو په دې اختلاف کې یو پر بل تاپې لګول، څوک په یوه نوم او نور په بل نوم یادول، به مناسب کار نه وي، دا نه د نورو د تقلید نتیجه ده، نه په دې کې غرب کار لري او نه شرق، نه د غربي تمدن اغېزې دي او نه د شرقي، بلکې خبره د ګڼو زاویو ده چې په یوه مسله کې څوک له یوې زاویې ورته راګوري او نورو له نورو، له دې امله د مسایلو تعدد رامنځته شوی دی، په دې برخه کې بېل نظر ور کول به جرم نه وي، حتا که له جمهورو فقهاؤ څخه جلا هم وي، ځکه ډېر واره نورو علماؤ هم دغه کار کړی دی، زموږ په زمانه کې هم دا کار کېږي، ان په ډېرو وړو مسلو کې هم دغه کار شوی دی، زموږ په سیمه کې یو ملا و، د مړي په کور کې به

(c) ketabton.com: The Digital Library

یې چای لا نه کولې، ویل به یې د مړي پر کور ناسته او خوراک مکروه دي، نورو ملایانو به مزغنې غوړې ډوډیانې پر وهلې، په دې مسله کې هغه عالم یوازې و او نور یې ټول بل اړخ ته ولاړ ول، نو د هغه یوه عالم په ګڼو نومونو یادول سهي کار نه دی، دغه ډول نو په نورو ځایونو کې بیا تر دې په غټو مسلو کې اختلاف کېږي او شوی دی. دا خبر هم ډېره بې وزنه ده چې کله ناکله یو څوک ښه په برګو سترګو درته وایي: نو ته لکه لوی عالمان داسې اختلاف کوې، ته د هغوی درجې ته رسېدلی یې، ته اجتهاد کولای شې، ته له هغوی سره ځان رډې؟ اما که له بله دغه پوښتنې کوي، خو خپله بیا دغه اصل نه ساتي، هر ملا له بل سره اختلاف لري، حتا په حرامو او حلالو کې یې لري، دا که په مذهب کې دننه وي، نو د مجتهد في المذهب کار دی یا که د راجح او مرجوح خبره وي، نو د هغو عالمانو کار دی چې د دې د تعینولو اهلیت ولري، تاسو خو دا یوه مرتبه هم د ځان لپاره نه منئ، نو بیا څله اختلاف کوئ؟

صفا خبره داده چې اوسني عالمان که د تقوا له مخې د پخوا عالمانو ځای ته نه وي رسېدلي، په علمي لحاظ که تر هغو زیات نه وي، کم هم نه پاتېږي، دا خبره ډېره چټي خبره ده چې پخوا د اجتهاد ټولې درجې وې او اوس یې یوه هم نه شته، دا اوس په داسې مسایلو کې دوی خبرې کوي چې په یوه مذهب کې هم ور باندې بحث نه دی شوی، نو بیا کوم مجتهد دغه مسایل حل و فصل کوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ژوند کې هره ورځ نوي مسایل را پیدا کېږي او دغه مسایل لازمي حل غواړي، که څوک په ځان کې د دې توانویني، هغه به حتمن یو څه لاس و پښې خوځوي او که څوک یې نه مني، خپله وړتیا یې وژلې وي او پر ځان یې بندیزونه لګولي وي، بیا دې لاس تر زنې کښني د نورو پر تحقیق دې تېغونه کاږي. دغه تحقیق ته که څوک هر نوم ور کوي، هغه د خلکو خپل کار دی، مګر د تحقیق او څېړنې مخه په هیڅ ډول تبلیغاتو څوک نه شي نیولای.

۱۵/۱۱/۲۰۲۲

١) مجمع الأنهر في شرح ملتقى الأبحر (٢/ ٧٥٦)

٢) معجم اللغة العربية المعاصرة (٣/ ٢٤٩٣)

٣) الاختيار لتعليل المختار (٥/ ٨٧)

۴) الاختيار لتعليل المختار (٥/ ٨٧)

٥) الاختيار لتعليل المختار (٥/ ٨٨)

٦) الاختيار لتعليل المختار (٥/ ٩٤)

٧) ملتقى الأبحر (ص: ٥١٠)

٨) الحجة على أهل المدينة (٤/ ٢٠٥)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مصنوعي ډول اولاد پیدا کول

ځینې وختونه نر یا ښځه وچ وي، عوامل یې ډېر دي، دلته مهمه نه ده چې د وچوالي په اړه بحث وغځوم، په دې اړه هغه څوک ښه بحث کولای شي چې همدغه یې د تخصص میدان وي، زموږ تر بحث لاندې موضوع داده چې که څوک وچ وي، هغه کولای شي چې په مصنوعي توگه اولاد پیدا کړي؟

دا مسله په نورو ژبو کې ډېره شاربل شوې ده، عربي کې د اطفال الانابیب یا دې ته ورته عنوانو لاندې بحث پر شوی دی، گڼ اړخونه یې را سپړلي دي، زه یې د ډولونو خوا ته هم نه ځم، ځکه زیاتره یې زما په اند اسلام کې ممنوع دي، دلته یې پر هغو ډولونو بحث کوم چې په اسلامي متن کې ورته اجتهادي ممانعت نه شي پیدا کولای او د اوس وخت ډېری اهل علم هم د هغو پر جواز فتوا ور کړې ده.

د وچو کسانو فیصدي ډېره نه ده، له دې سره زموږ په ټولنو کې د کمفیصده خلکو لپاره هم وچوالی لویه ستونزه ده، ځکه دلته نه په دولتي کچه د کمزورو او بې سرپرسته کورنیو ساتلو انتظام شته او نه ټولنه د دې ستونزې لپاره حل لري. زما په اند دلته باید له اسلامي نصوصو او معقولو عقلي دلایلو سره پر دې اول بحث وشي چې ولې دولت او خلک د دې ډول خلکو او کورنیو د ساتلو لپاره سوچ وفکر نه کوي؟ تر دې وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا د مصنوعي اولاد موضوع مهمه ده. داسې امکان لري چې څوك اولاد ولري، خو نه پایي، دا هم شته چې اولاد یې ځنې بېل شي، په اخیر عمر کې د نورو مرستې ته اړ شي، یا په یوه طبیعي پېښه کې مړه شي، یا هم نور، مطلب یوه کورنۍ بې سرپرسته شوه یا داسې ضعف ته ورسېده چې خپل ځان نه شي ساتلای، د دې لپاره اړینه ده چې خلکو او دولت یې په وړاندې ځان مسوول احساسولای او د دې ډول کسانو پالنه یې حتمي کړې وای.

په هر حال دا کار د یوه فرد له وسه نه کېږي، یوازې مې د خلکو متوجې کول هدف و، راځم خپلې خبرې ته، له واده دوه هدفه ډېر مهم دي، پاك لمني او انساني تولید، که څوك پر دې قادر نه وي چې تولید وکړي، نو کولای شي چې په یوه هدف اکتفا وکړي، خو چې اینده ژوند یې له سختو گواښونو سره نه مخېږي، مگر زموږ په ټولنه کې دا شی امکان نه لري. بې اولاده کور د نر او ښځې دواړو لپاره ښایي د ډېریشن او گڼو ناروغیو سبب شي، له دې امله که یې درملنه وشي، ډېر به ښه وي، څو مېړه او مانینه له ناروغیو خوندي شي او اینده یې هم تر خپله وسه تضمین وي. له دې امله د اولاد اړتیا ډېره احساسېږي، نو که څوك وچ وي، هغه د مصنوعي اولاد لپاره زیار باسي، څو لوړې موخې تر لاسه کړي.

د مصنوعي اولاد په اړه ستونزې له دوو ځایونو را پیدا دي، یوه دا چې په دې کې کشف عورت راځي، یعنې د ښځې د هگۍ اخیستو مهال یا

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم په رحم کې د موادو د ښوولو پر وخت د هغې د عورت لځېدل هغه ټکی دی چې مسلمان علماء یې د دې موضوع په اړه سره وېشلي دي. دویم ټکی پکې دادی چې اولاد یې په فطري توګه نه کېږي، بلکې انساني لاسوهنې او تر یوه حده د نسب اختلاط ته پکې زمینه برابرېږي، له دې امله هم ځینو پوهانو د منعې رایه ور کړې ده.

دا خبره د علماؤ ترمنځ د بحث موضوع ده چې ایا وچوالی ناروغي ده که نه؟ ځینې کسان په دې اند دي چې وچوالی د الهي قدرت له نښو څخه دی، قران کریم ویلي دي چې یوه برخه انسانان الله تعالی وچ کړي دي، نو باید په الهي تخلیق کې لاسوهنه ونه شي، او پر خپل حال پاته شي.

مګر دا خبره زما په نظر مناسبه نه ده، وچوالی یوه ناروغي ده، فطرت(له قانون سره سم پیدایښت) په انسان کې هغه دی چې عمومن انسانان پرې پیدا کېږي، لکه سالم پیدا کېدل، باید ټول اعضاء او وړتیاوې یې پوره وي، دا یې اصل فطرت دی، نه دا چې په اعضا یا غړو کې یې کمی وي. لویه برخه انسانان داسې دي چې اولاد یې په خپل طبیعي شکل کېږي، دا چې وړه برخه کسان دا کار نه شي کولای، نو ښکاري چې دوی کې د ځینو عواملو له مخې هغه انساني فطرت ختم شوی دی، دا هم د خدای له لوري مستقیم کار نه دی، بلکې دلته په جهان کې اصول دي، اصولو ته نه پام یا ورسره ټکر د دې سبب کېږي چې ځینې انسانان داسې پیدا شي چې انساني فطرت کې یې کمي وي، یا یې غړي ناقص وي یا هم وړتیاوې، دا چې له طبیعي قوانینو سره د انسان ټکر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې سبب کېږي چې پایله یې دغسې شي، نو الله تعالی یې ځان ته منسوبوي، لامل یې دا دی چې دلته نظام د الله له لوري جوړ دی، هغه اصول او پر هغو مرتبه نتیجه د الله له لوري وي، له دې امله یې ځان ته منسوب کړی دی، که نه د اولاد په پیدا کولو کې هم انسان په خپله دخیل وي، نر او ښځه سره یوځای کېږي، د حیض وخت به نه وي، هگۍ به تیارې وي، په نر کې به مواد پوره وي، بیا حمل اخلي، تر دې وروسته که ښځه ناسم درمل وخوري، یا دروند کار وکړي، یا هم ولوېږي یا ووهل شي، دغه اولاد یې ضایع کېږي، خو له دې سره الله تعالی دغه پیدایښت ځان ته منسوبوي چې مور یې ور کوو، ځکه دغه سیستم الله تعالی جوړ کړی، نو پایله یې ځکه د هغه لور ته منسوبېږي.

که له هغه ایت څخه دا مفهوم واخلو چې الله تعالی ځینې انسانان په لوی لاس وچ پیدا کوي، دا نو بیا د الله پر عدالت سوال پیدا کېږي، د هغو اصولو او قوانینو له مخې چې الله تعالی انسان پیدا کوي، که په یوه نه یو ډول په دې کې لاسوهنه ونه شي، بالکل به انسان کامل پیدا شي، نه به یې اعضا کم وي او نه وړتیاوې، دا چې پر انسان د تاثیر لپاره خورا ډېر عوامل په طبیعت، اجتماع او د هغه په بدن او روان کې شته، له دې امله یې بدني اعضا او جسمي وړتیاوې هم اغېزمنېږي او مور یې په خپلو ټولنو کې ژوندي مثالونه لرو. له دې ټولو څخه که یو مثال یوازې د پوهاوي لپاره یاد کړم، ښه به وي. ډاکټران توصیه کوي چې ودونه له خپلوانو سره مه کوئ، له دې څخه ځینې ستونزې را پیدا کېږي، د هغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستونزو عوامل يې هم بيان كړي دي، بيا كه څوك يې كوي، نو لومړى بايد د نر او ښځې وينه په لابراتوار كې چيك شي، كه ډاكټران ورته اجازه ور كړي، بيا دې وشي، مگر زموږ خلك په دې خبره پسې خانـدي، هـر څه پر تقدير تاوانوي، كه تر واده وروسته يې په اولادونو كـې مشـكلات پيدا شول، يو علت يې له خپلوانو سره واده كېداى شي، يعنې گڼ عوامل پر دې تاثير كوي، له هغو څخه يـو يـې دغـه واده هـم امكـان لـري، پـه انسانانو كې دا قوانين چا پلي كړي؟ الله كړي دي، څكه يې نتيجه هم هغه ته منسوبېږي، مستقيم الله تعالى د چا په كموالي او نقص كې لاس نه لري.

ښايي دا روښانه شوې وي چې وچـوالى مـرض دى، اصـلن د الهـي قانون له مخې هغه بشپړ پيدا كېږي، نقص يې د نورو عواملو پايلـه شـوه، نو بايد علاج يې وشي، يا به نر و ښځې ته درمل ور كوي چې تر عـلاج وروسته يې په طبيعي توگه اولاد پيدا شي يا هم لـه دې پرتـه نـورې لارې چارې ورته لټوي.

زما په نظر تر دې ځايه خبره صفا شوه چې وچوالى مـرض شـو او پـه دې كې نور د شك ځاى پاته نه دى، اوس بلې پوښتنې ته راځو چې ايـا د دې مرض د علاج لپاره بايد د ښځې كشف عورت وشي؟

زه چې څومره پوهېږم او د څومره پوهانو نظرياتو مې كتلي دي، بايـد وشي؛ څكه له دې بې اولادۍ غټې ستونزې پيدا كېږي، د نـورو امراضـو خطره ده، د همدې لپاره اړينه ده چې علاج وشي څو يې مخه ونيول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ د نوور علاجونو لپاره هم د نر او ښځې کشف عورت کوو، د هر ډول علمیاتو مهال د نر او ښځې بدن لڅېږي، دې ټولو ته هر عالم په جواز قایل دی، نو د مصنوعي اولاد په برخه کې ولې باید ممانعت وشي؟

ځینو پوهانو د سد ذریعې په توګه هم د مصنوعي اولاد د حرمت خبره کړې ده، مګر سد ذریعه هغه وخت کار ور کوي چې یوه اتفاقي حرمت ته زمینه سازي کوي، دلته خبره داسې نه ده. لکه له یوې پردۍ ښځې سره له اړتیا پرته خلوت، اخیر د زنا سبب کېږي، نو قران کریم امر کړی دی چې زنا ته مه نژدې کېږئ، هدف یې همدا دی چې له هغه ځایه او کاره ځان ګوښه کوئ چې زنا ته مو رسوي، زنا د ټولو په اتفاق حرامه ده، دلته مصنوعي اولاد دی، یا وچوالی دی، یو مرض دی او بل د واده هدف او د بشري ژوند اړتیا، نو د سد ذریعې اصل دلته نه تطبیقېږي.

تر دې روښانه کوونکي بحث وروسته اصل موضوع ته رسېږو، د مصنوعي اولاد هغه ډولونه دلته لنډ بیانوم چې په اسلامي کې ورته جواز موندل کېږي:

۱ـ د نر نطفه د ښځې په رحم کې له هګۍ سره یوځای کوي، بیا اولاد څنې پیدا کېږي.

۲ـ د نر او ښځې نطفه و هګۍ بهر سره یوځای کوي، کله چې د پیوند لګېدا باوري شي، ډاکټران یې د ښځې رحم ته وړي او هلته یې ځای پر ځای کوي، چې بیا په طبیعي توګه اولاد پیدا کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ـ د نر او ښځې نطفه و هګۍ په لابراتوار کې سره یوځای کوي، بیا یې د هغې ښځې د بنې په رحم کې یو ځای کوي، دویمې ښځې ته مزدوري ور کوي یا هم په خپله خوښه دې کار ته اوږه ور کوي.

۴ـ د نر او ښځې سپرم و هګۍ بهر سره یو ځای کوي، د هیڅ ښځې په رحم کې یې نه ږدي، همداسې یې په لابراتوار کې ۹ میاشتې ساتي او بیا یې همدغې جوړې ته سپاري.(زما له معلوماتو سره سم که څه هم د دې عملي تجربه تر اوسه بریالۍ شوې نه ده)

لنډه دا چې که د خپل مېړه او ماینې سپرم و هګۍ سره یو ځای کړي، بیا له یادو لارو چې په هره یوه اولاد ځنې پیدا شي، ستونزه نه لري، له دې ماسیوا که د نر سپرم د پردي سړي وی یا هم هګۍ د بلې ښځې وي، هر صورت چې یې وي، په اسلام کې ورته جواز نه شته، ځکه دلته د نسب اختلاط رامنځته کېږي، د حجاب ستونزه پیدا کوي او میراث و دې ته ورته احکامو کې مشکلات ایجادوي، له دې امله جواز نه لري.

که د یوه مېړه او یوې ماینې سپرم و هګۍ سره یوځای کړي، اولاد ځنې پیدا شي، دغه صورت یې ستونزه نه لري، دا سمه ده چې په دې برخه کې یو څه انساني لاسوهنه شته، مګر د اړتیا له مخې هغه لاسوهنه جواز لري، لکه یو ماشوم په طبیعي ډول نه پیدا کېږي، نو ډاکټران یې د اپریشن په ذریعه د مور له نس څخه اخلي، په دې کې هم انسان لاسوهنه وکړه، یا د یوه انسان وینه بل ته ور لګول، دلته هم لاسوهنه ده، یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتورگۍ بل ته ور کول، بيا هم لاسوهنه ده، پلاستکي کولمې يا نور غړي هم لاسوهنه ده، په ټولنه اسلامي دنيا کې يې خلک کوي او ډېر پخوا ورته جواز ور کړل شوی دی، که دغه لاسوهنه جواز لري، نو د مصنوعي اولاد په پيدايښت کې هم کامله لاسوهنه نه ده شوې، د نر سپرم او د ښځې هگۍ د پيدايښت اصل منبع دي، دا چې ځای يې بدل شو، نو دا څه مشکل لري؟ قران کريم چې د کوم ډول پيدايښت يادونه کړې ده، له هغه څخه يې هدف يوازې د طريقې بيان دی، نه دا چې امر يې هم په کړی دی، بيا انسانان په عمومي توگه داسې نه کوي، بلکې د يوه ضرورت له مخې خلک مجبورېږي، د هغې اړتيا د رفع کولو لپاره مصنوعي لار غوره شوې ده.

په يوه خبره که سر خلاص شي، ممکن په ډېرو ځايونو کې له ستونزو د خلاصون سبب شي، يو د قران کريم امر وي او بل يې د يوه شي په اړه بيان، قران کريم د اوبو پيدايښت هم د الهي نعمت په توگه کوي، که نن انسانان اوکسيجن او هايدروجن سره يوځای کړي، اوبه ځنې جوړې کړي، ايا دا به حرامې وي؟ ځکه چې په طبيعي توگه نه دي پيدا شوې؟ دلته به د حرمت لپاره قطعي الثبوته او قعطي الدلالته نص له کومه کوي؟ په طبيعت کې د يوه شي پيدايښت کم کېږي يا سولو وي، انسان په خپلې مداخلې سره د هغه سرعت زيات کړي، نو دا څه خلل جوړوي چې بايد حرام شي؟ دا نن شنې خونې څومره لوی نعمت دی د انسان لپاره؟ د دې موادو په توليد کې هم انسان مداخله کوي، بيا ولې جواز لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ها دا خبره تر اوسه حتا د نړۍ په هیڅ کونج کې قانوني جواز نه لـري چې څوك دې د انسان په اعضاؤ کې مداخله وکړي، سترګې یـې تـوري کړي، بدن یې غټ کړي، مخ یې نری یا پلن کړي، خوله یـې وړه او پـزه یې پلنه کړي، دا موضوع تر بحث لاندې ده، په اخلاقي لحـاظ هـم دې ته جواز نه دی پیدا شوی، ځکه د یوه انسان په ذات/جسم کې لاسـوهنه ده چې نه په اخلاقي لحاظ جواز لري، نه په قانون او شریعت کې.

که د خپلې مور رحم یې د تولید وړتیا نه لري، نو د بلې ښځې (بنـې) په رحم کې سپرم او هګۍ یوځای شي یا بهر تر یوځای کېـدای وروسـته هلته ځای پر ځای شي، یا هم په لیباټري کـې وسـاتل شي، دا ټـول هغـه صورتونه دي چې علماؤ په اجتهادي توګه جـواز ور کـړی دی(یـوازې د بلې ښځې رحم ته بیخي کـم جـواز ور کـړل شـوی)، دا یـوه خـبره بایـد روښانه وي چې که څوك جواز ته دلایل وړانـدې کـوي هـم اجتهـادي درجه لري واضح نص څوك نه لري او که ممانعت ته یې پیدا کوي، هم د هغوی خپل برداشت ځنې همدغه ډول دی، نه واضح نص.

په دې صورتونو کې دغه اولاد د یوه مور و پلار اولاد دی، دوی یې د پیدا کولو مهال د نر او ښځې په ټاکلو کې اختیار لري، له دې ماسیوا یـې باید د بدن په غړو کار ونه لري، البته که له طبیعـي مسـیر څخـه د ماشـوم وده ناسم لوري ته تله بیا د مداخلې حق ورته شته، اما که له طبیعي قانون سره سمه وده یې کوله، بیا یې په بدني غړو د کار لرلو حق نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د بلې ښځې (بنې) رحم د یوې جوړې د اولاد لپاره ونیول شي، نـو هغه ښځه یې رضاعي مور هم بلله کېږي، ځکه د هغې له بدن څخـه یـې استفاده کړې ده، لکه یوه مور چې د بل چا ماشوم ته تی ور کوي، تی ور کوونکې ښځه د ماشوم رضاعي مور بللـه کېـږي، دغـې ښـځې تـه کـه د همدې کار لپاره اجرت ور کړي هم پروا نه لري او که په خپله خوښه یې دا کار وکړ، بیا خو ډېر ښه کار دی. ځکه د تي ور کولو لپاره که یوه ښځه د ټاکلي عوض په بدل کې ونیول شي، شریعت کې جواز لري، نو د اولاد د ساتنې لپاره که یې رحم د معین مقدار اجورې پـه مقابـل کـې اسـتفاده شي، ولې به مشکل ولري؟

ځینې شرایـط پوهـانو بیـان کـړي دي چـې حتمـي خـبره ده هغـه یـو مسلمان په نظر کې نیسي، یوه خبره داده چې له دې پرته به بل عـلاج نـه وي، د ماهر ډاکټر تر وینا وروسته به وي، د سپرم او هگۍ په وخت کـې به احتیاط کېږي چې د بل چا له سپرم او هگۍ سره خلط نه شي، د ښځې هگۍ به اضافه نـه سـاتل کېـږي چـې بیـا د بلـې ښـځې لپـاره کـار ځنـې واخیستل شي او نه به د نر سپر مني ساتل کېږي، تر خپلې اړتیا وروسته به د ښځې او نر دواړه اضافي هگۍ او مني له منځه وړل کېږي.

له دې پرته که د یوه بل نر مني د خپلې ښځې له هگیو سره یـو ځـای کړي، یا هم له بانک څخه زاړه د معین یا نامعین شخص مني په قیمت را نیول شي، بیا د خپلې ښځې له هگیو سره یوځای شي، یا هم نر خپل مني د پردۍ ښځې له هگیو سره بهر تلقیح کړي یا هم د خپلې ښځې په رحـم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې، دغه ته ورته ټول صورتونه ځکه ناجایزه دي، چې دلته د نسب اختلاط راځي، اینده د حجاب ستونزې را پیدا کوي او په میراث کې هم مشکلاتو ته لار جوړوي، دا چې پر دې وروسته نورې ستونزې بنا دي، له دې امله باید یو مسلمان ځنې ډډه وکړي او پر خپله هغه برخه راضي شي چې په دې جهان کې ورته رسېدلې ده. دلته موږ د خپل چاپېریال او ټولنې له لوري په ځینو کارونو کې را محصور یو، واک نه لرو، لکه په یوه فقیره ټولنه کې پیدا کېدل، د یوه ناامنه هیواد په غېږ کې منځته راتګ، توروالی، سپینوالی، وچ محیط، ډېر ګرم محیط، ښه رنګ او بد رنګ، نیمګړي اعضا او ناقص استعداد یا ورته مسایل، دا چې د هغو په برخه کې کله ناکله بې وسه شو، یوه بې بیا دا هم پر اضافه، زما په نظر دغه مسله په هغه کچه نه ده مهمه چې ورته ډول ووهل شي لکه د بې سرپرستانو او کمزورو کورنیو ساتنې ته د دولت او ټولنې نه پاملرنه؛ که زموږ په ټولنه کې دا ستونزه حل شي، نو یو وچ سړی له یوې وچې ښځې سره ژوند تېرولای شي، دوی که په اینده کې د بل مرستې ته اړتیا ولري، نو دولت او ټولنه به یې دغه ستونزه ورته حل کړي، دغه ستونزه یوازې وچ کسان هم نه لري، نور کسان هم په دې برخلیک اخته کېدای شي چې ټولنه باید لاس ور کړي، بشر باید یو د بل لپاره د تکیې او مسند کار ور کړي نه د چپه کېدو، نو یوه وړه فیصدي کسان که د اولاد اهل پاته نه وي، زما په نظر لازمي نه ده چې دا هم یوه اړتیا وبلل شي او یوه حرام شي ته د استعمال جواز په پیدا کړو، په اسلام کې حجاب، نسب او میراث هم ډېر اهمیت لري، البته که انساني نسل د ختمېدو له ګواښ سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخ واى، بيا ستونزه نه وه، لکه اول پيدايښت چې يې لـه خـاورې شـوې دى، دلته به يې هم بېرته يوه بله کړى په توليد کې اضافه کړې واى، مگر دا چې بشر له دې کمښت سره مخ نه دى، نو حتمـي نـه ده چې د يـوې ډېرې کمې فيصدي کسانو لپاره دې حتمن د ناروا لارو استعمال ته جواز وموندل شي.

دا چې انسانانو نن پر گڼو لارو د توليد لپاره تجربې پيل کړې دي، لـه حيوان څخه د انسانانو پيدايښت، له پردي نر او ښځې د اولاد کېدل، نر د حمل او توليد لپاره کارول، د نر جنس ښځې ته او د ښځې جنس نـر تـه اړول، د حيوان او انسان ماده سره گډول بيا انسان ځنې پيدا کول، دا هغـه لارې دي چې که انسانان يې تجربه کړي، بريالي هم شي، نو په شريعت کې انساني کرامت ته په کتو بايد جـواز ور نـه کـړل شي، ځکـه بشر ـ لـه کمښت سره مخ نه دى چې دغه ډول ناروا لارې را خپلې کړي.

البته که انسان د خپلې جـوړې سـپرم او هکـۍ پـه لابراتـوار کـې سره يوځـاى کـړي، هماالتـه يـې د سـاتنې او ودې انتظـام وکـړي، ماشـوم پـه لابراتوار کې پيدا شي، نو د سپرم ور کونکى کس يې پلار او د هغه ماينه يې مور ده، په دې کې به ستونزه نه وي، يو لور ته به يې ښځه له تکاليفو هم خلاصه شي، د انسان پيدايښت به هم په هغه توگه وشي، چې ټـولنې ته به تر ډېره حده سالم راځي، شايد پـه اخلاقـي او شرعـي لحـاظ بـه دا خبره ستونزه نه لري چې د نـر او ښـځې انتخـاب يـې خپلـه مـور و پـلار وکړي، ځکه دواړه بشر دي او کله څوک نر ته اړتيا او کله بيا ښځې ته، نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتخاب که یې وشي، ستونزه به نه لري. ځکه دا کار په طبیعي لحاظ هم کېدای شي، که ښځه د خپل حیض پر ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱٦ ورځو له نر سره یوځای شي، هغه له جماع یا انزال څخه یو څه وخت پرهیز وکړي، نو په غالب احتمال چې نر اولاد به یې پیدا شي. که دا کار په طبیعي لحاظ ممکن وي، نو په مصنوعي لحاظ به هم ستونزه ونه لري.

یوه خبره چې علماء یې د جواز قایل نه دي او حتا دا نه مني چې ممکن دې شي، هغه دا صورت دی چې که انسان په مصنوعي لحاظ دا ممکنه کړه چې سپرم او هگۍ جوړې کړي او بیا یې په یوه مصنوعي رحم کې سره پیوند کړي، نو که له دې څخه انسان پیدا شي، دا کار به جواز ولري که نه؟

ځیني دینپوهان دا کار ناممکن بولي، دوی د قران کریم له هغه ایت څخه استدلال کوي چې د مشرکانو د خدایانو په اړه یې ویل: دوی یو مچ نه شي پیدا کولای. پوهان وایي نو چې د مچ پیدا کول امکان نه لري، انسان خو بیخي نه شي کولای، مگر دا خبره یې له ناسمه برداشته ده، قران کریم یوازې د مشرکانو خدایان یاد کړي دي، هغه ربتیا هم دومره عاجزه ول چې که مچ هغو ته له صدقه شیانو یو شی وړی وای، نو دوی ترې د اخیستلو توان نه در لود، د هغو دغه حالت ته په کتو به نو انسان څنگه پیدا کړي؟ مگر دا خبره یې د علم په اړه نه ده کړې، قران کریم رب العالمین په اړه ویلي دي چې هغه انسان پیدا کوي، دا نه نفې کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې انسان دا کار نه شي کولای، انسان تر یوه حده په دې میدان کې بریالی شوی دی، ځینې حیوانات یې مثال کېدای شي.

زما په نظر که انسان د مقدار له مخې کمښت وکړي، بیا که دغه طریقه استعمال شي، لا به یوه لار ولري، که نه نو دغه خلک به په ټولنه کې چېرې اوسي؟ د چا به زوی وي، د چا به ورور، د چا خور، له نورو انسانانو سره به یې د څه شي اړیکه وي؟ دغه طریقه ښایي په انسانانو کې خواخوږي را کمه کړي، عاطفه له منځه یوسي، یو پر بل زړه سوی ختم شي، کورنی نظام ورسره وران شي او ټوله کیسه همدې تصنع ته ودرېږي او اخیر کار د ربوټانو را پیدا کول چې شي بشر له یوې مخې ختم کړي، که تر سختو نړۍ والو جنګونو یا طبیعي افتونو وروسته بشري قوه کمه شي، نو بیا د اشد اړتیا له مخې کامل مصنوعي تولید به ستونزه نه لري، مګر نن یې خوشي چتې پیدا کول، په ټولنه کې د هغه کرامت ته صدمه رسول دي، ځکه هیڅوک به نه لري، نو چې دغه ډول تکي تنها شي،بیا به له یوازیتوبه کړېږي او خپل عزت النفس او کرامت به ور پاته نه شي، ښایي دا په اخلاقي او دیني لحاظ نور هم په نړۍ کې ډېر وشاربل شي، چې یوه اجتهادي مسله ده او ممکن د راتلونکي وخت علماء په دې اړه ښه نظر ور کړای شي.

۱/۱۰/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

استقلال او اشغال

دواړه عربي الفاظ دي، لومړی يې د محکم، مضبوط او پیاوړي په معنا دی او دویم يې د مشغول، ځای نیول او دندې معنا ور کوي.

له خپلې لغوي معنا سره په یو څه همږغی دواړه الفاظ په عامه محاوره کې موږ د خپلواکی او عدم خپلواکی لپاره کاروو.

د استقلال او اشغال الفاظ په اوس وخت کې بیخي ډېر کارېږي، زموږ د هیواد په دې وروستیو لسیزو کې دغه دواړه اصطلاحات د سخت او افراط او تفریط ښکار شول. ډېر واره استقلال د اشغال او اشغال د استقلال لپاره استعمال شو، موږ له الفاظو او مفاهیمو سره په دې وجه ظلم کوو چې د یوه روان او نوي کېدونکي ژوند په بهیر کې موږ له الفاظو او اصطلاحاتو هماغه پخواني مفاهیم غواړو، په داسې حال کې چې دلته هره څه هر ګړی د نوي کېدا په حال کې دي، د انسان فزیکي وجود هر ګړی نوی کېږي، ذهن يې د ودې په حال کې وي، معلومات يې اپډیټ کېږي او د علم نوې دریځې پرانیستل کېږي، نو دا ظلم نه دی چې په دغسې یوه نړۍ کې موږ د یوې پېړۍ نه بلکې څو پېړیو تر تېرېدو وروسته هم له الفاظو او اصطلاحاتو څخه هغه مفاهیم اخلو چې سونه کاله پخوا خلکو ورته کارول؟!

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخوا ښايي هغو قومونو/ملتونـو اسـتقلاليت درلـود چـې د هغـوی پـه هيواد کې د زور له لارې خارجيانو شتون نه درلود، د هغوی پـر داخـلي او بهرنۍ پاليسي يې اغېزې نه درلودې، دوی د خپلو تصاميمو پـه نيولـو کـې د يـوه بهـرني قـووت تاييـد تـه اړتيـا نـه درلـوده، دوی همـدې تـه استقلاليت ويلی دی، که څه هم اوسنيو شرايطو ته په کتو يې ما مفهوم يو څه پراخ ونيوی، که نه هغوی دومره ډېره محاسبه نه ورته کوله، بلکـې تـر دې يې ورته ليد ډېر کم و.

اشغال يې د خارجي قووتونو شتون او واک ته کاراوه، که بـه پـر يـوه هيواد د بل ملک لښکرې ور وختې، د هغه هيواد خـاوره بـه يـې لانـدې کړه، هلته به يې خپل واک چلاوه، نو دې ته يې اشغال وايه او که به يـې خپل لاس پوڅي واکمن کړل، هغوی ته يې د اشغال ګوډاګيان يا بالواسطه اشغال وايه.

دا چې د هغه وخت لـه حـالاتو سره بـه دې دواړو تعريفونـو څـومره سمون درلود زه په دې اړه بحث نه کوم، هر څه چې وو اوس تېر شـوي دي، زه يې د اوس وخت په اړه لنډ تحليلوم چې ايـا اسـتقلال او اشـغال اوس هم پر هماغه پخوانۍ بڼه لا پاتې دي کـه ډېـر نـوي څـه هـم پکـې اضافه شوي دي؟

زما په نظر د اسـتقلال او اشـغال پـه اړه اوس تګـلاره بدلـه شـوې ده، ښايي تر نيمايي هم ډېره بدله وي، پخوا چې کوم شي تـه اسـتقلال ويـل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېده یا ورته اشغال، اوس عیني په هماغه بڼه نه استقلال وجود لري او نه اشغال. موږ ډېر هیوادونه وینو چې نه پکې خارجي قووتونه پراتـه دي او نه ظاهرن داسې ګواښونه ورته وینو چې هغوی له خطر سره مخ کړي، لـه دې سره بیا هم مستقل نه دي، دا ځکه چې پخوا یوازې د زور له لارې پر نورو تسلط ممکن وو، خو نن د علم او اقتصاد په مټ تر فزیکي حضور ډېر ښه اشغال را منځته کېږي او د یـوه ملـت/هیواد اسـتقلالیت لـه منځـه تلای شي.

که زه په خپل هیواد کې هیڅ بهرنی اشـغالګر ونـه ویـنم، ټـول هیـواد زموږ د خپلو ځواکونو په کنټرول کې وي، ایا خپل هیواد مسـتقل بلـلای شم؟ که د پخوا تعریف ته شي، هو، او که د نن تعریف او مشـاهدې تـه شي، نه.

که زه په علمي لحاظ دومره کمزوری یم چې زما د پوهنتون علمـي و تخنیکي برخه د بل هیواد د علمي کادرونو په مټ چلېږي، نو زه مسـتقل نه یم، که زما ناروغان بل هیواد ته ځي، زه مستقل نه یم، که زما اقتصاد پر بل متکي وي، زه خپلواک نه یم، که داخلي تولیدات د خپلو خلکو لپاره بس نه وي، زما خپلواکي حتمي د نورو تر تاثیر لانـدې راځـي، کـه زه د دې وړتیا ونه لرم چې خپلو خلکو ته د اړتیا وړ توکي تولید کړم، دا که في الحاله ما کړي وي یا یې بالقوه وس لرم، نو زه څنګه مستقل کېدلای شم؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې توګه نو په نړۍ کې ډېر کم هیوادونه شته چې هغوی دې مستقل وي، ډېرې هغه هیوادونه چې ځانونه مستقل ښيي په اصل کې نه مستقل دي او نه کېدای شي، په نظامي، اقتصادي، سیاسي او علمي ډګرونو کې یې نورو هیوادونو ته د سوال ځولۍ غوړولې وي، که په هر میدان کې د بل احتیاج شوې، هغه شرطونه در باندې ږدي، ستا خپلواکي له ګواښ سره مخ ده، ستا بهرنۍ او داخلي پالیسي ستا په خپله خوښه نه وي، حتا که بیخي کمه یې هم د بل په خوښه وي، بیا هم خپلواکي نه شوه.

زموږ په ډېرې هیوادونو کې د غرب هیڅ نظامي حضور نه شته، مګر اشغال کړي یې دي، د هغوی برنامې مخته وړي، که د پخواني استقلال تعریف شي، نو بیا ولې مستقل هیوادونه د بل په اشارو چلېږي؟ او که واقعیت ته وګورو او د اشغال و استقلال لپاره نوي تعریفونه وضع کړو، بیا نو دغه هیوادونه چې په یوه نه یو ډول د بل په وسیله خپلې اړتیاوې پوره کوي، نه یې دمدرحاله وړتیا لري او نه بالقوه، دوی نه مستقل دي او نه کېدای شي.

۲۰۲۲/اګست/۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رؤیت هلال (میاشتې لیدلو) ستونزه

د ۲۰۲۲ میلادي کال چې له ۱۴۴۳ هجري قمري سره سمون لـري، د واړه اختر مسله ډېره جنجالي وه. پـه اسـلامي نـړۍ کـې ناجیریـا، مـالي، افغانستان او د وزیرستان خلکو د مـې پـر یـوه تـاریخ اخـتر کـړ، پـه دوه تاریخه یې د سعودي په شمول ۲۵ هیوادونـو اخـتر کـړی و او پـر درېـیم تاریخ یې د پاکستان و ایران په شمول پاته هیوادونو اختر کړی جوړ کړ.

بل خوا یوازې په پاکستان کې هم درې اخـتره وو، وزیرسـتان پـر اول تاریخ اختر کړ، پېښور، چمن، کلا سیف الله، د بلوڅـو ځینـې سـیمې او زیاتره پښتني علاقو کې په دویم تاریخ اختر وشو او په درېیم تـاریخ یـې رسمي دولتي اختر کړ.

دا اختلافات هر وخت وي، په اسلامي دنیا کې اصلن د رؤیت هـلال په اړه نظریاتي اختلاف موجود دی چې په نتیجه کې یې د اختلافي اختر عملي بڼه هم په را وینې.

د مسلمانان یوه ډله په دې باور دي چې د هر هیواد لپاره خپـل مطلـع معتبر دی، که په هغه هیواد کـې میاشـت ولیـدل شـوه، خـبر یـې رسـمي دولتي کمیټې تایید کړ، نو اختر باید وشي، که روژه وه، باید روژه ونیول شي او که چا د میاشتې لیدو خبر ور کړ، خو شاهدي یې کمیټې ونه منله، بیا اختر او روژه نه شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه بله ډله مسلمانان په دې نظر دي چې که د هر ځای څخه باوري شاهدي د میاشتې لیدلو را ورسېږي، هغوی یې ورسره مني، که روژه وه، روژه نیسي او که اختر و، اختر جوړوي.

که د دې دواړو ډلو په اړه پلټنه وکړو، چې د کومو دلایلو له مخې هغه او دغه تګلاره لري، نو د شریعت په نصوصو کې دواړه خپل دریځ ته ملاتړي دلایل موندلای شي. لومړی به پر همدې نصوصو سرسرکي نظر وکړو:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «صُومُوا لِرُؤْيَتِهِ وَأَفْطِرُوا لِرُؤْيَتِهِ، فَإِنْ غُمِّيَ عَلَيْكُمْ فَأَكْمِلُوا الْعَدَدَ».(۱)

ژباړه: له ابو هریره رض روایت دی چې رسول الله ص وویل: د میاشتې په لیدو روژه نیسئ او د میاشتې په لیدو یې خورئ، که مو میاشت ونه لیده، نو شمېر یې پوره کړئ.

له دغه حدیث څخه د دویم مذهب خاوندان استدلال کوي چې لیدل د هر مسلمان معتبر دي، نو که هر چا ولیده، شاهدي یې ور کړه، نورو مسلمانانو ته یې شاهدي په باوري ډول نقل شي، بس همدا معتبره ده او د روژې یا اختر فیصله پر کیږي. یو بل حدیث کې دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ، حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ الْحَارِثِ الْجَدَلِيُّ، أَنَّ أَمِيرَ مَكَّةَ خَطَبَ، ثُمَّ قَالَ: «عَهِدَ إِلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نَنْسُكَ لِلرُّؤْيَةِ، فَإِنْ لَمْ نَرَهُ، وَشَهِدَ شَاهِدَا عَدْلٍ نَسَكْنَا بِشَهَادَتِهِمَا»، فَسَأَلْتُ الْحُسَيْنَ بْنَ الْحَارِثِ مَنْ أَمِيرُ مَكَّةَ، قَالَ: لَا أَدْرِي، ثُمَّ لَقِيَنِي بَعْدُ، فَقَالَ: هُوَ الْحَارِثُ بْنُ حَاطِبٍ أَخُو مُحَمَّدِ بْنِ حَاطِبٍ، ثُمَّ قَالَ الْأَمِيرُ: إِنَّ فِيكُمْ مَنْ هُوَ أَعْلَمُ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ مِنِّي، وَشَهِدَ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَوْمَأَ بِيَدِهِ إِلَى رَجُلٍ، قَالَ الْحُسَيْنُ: فَقُلْتُ لِشَيْخٍ إِلَى جَنْبِي مَنْ هَذَا الَّذِي أَوْمَأَ إِلَيْهِ الْأَمِيرُ؟ قَالَ: هَذَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، وَصَدَقَ كَانَ أَعْلَمَ بِاللَّهِ مِنْهُ، فَقَالَ: «بِذَلِكَ أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ».(۲)

ژباړه: له ابو مالک الاشجعي روايت دی، ده ويل موږ ته حسين بن الحارث الجدلي حديث بيان کړ، چې د مکې امير بيان وکړ، زياته يې کړه: موږ ته رسول الله ص امر کړی چې د ليدلو له مخې عمل وکړو، که موږ مياشت ونه ليده او دوو عادلو کسانو يې د ليدو شاهدي ورکړه، د هغوی په شاهدي عمل وکړو. ما له حسين بن الحارث څخه پوښتنه وکړه چې د مکې امير څوک و؟ ده ويل: زه نه پوهېږم، بيا وروسته راسره مخ شو، وې ويل: هغه حارث بن حاطب د محمد بن حاطب ورور و، امير پسې زياته کړه: په تاسو کې داسې څوک شته چې تر ما هم د الله او

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله ص په اړه ښه خبر دی، دغه کس له رسول الله ص څخه شاهدي ور کوي، نو په لاس يې يو کس ته اشاره وکړه، حسين ويل: ما د څنګ يوه بوډا ته وويل: هغه کس څوک دی چې امیر په لاس اشاره ورته وکړه؟ هغه ويل: عبد الله بن عمر رض، او امير رښتيا ويل چې ابن عمر تر هغه د رسول الله په حال ښه خبر و، هغه ويل: موږ ته رسول الله ص دغه امر کړی دی.

له ليدو څخه هدف د هر سړي ليدل نه دي، بلکې موخه يې باوري کول دي، نو که دومره کسان يې ووينې چې د نوور مسلمانانو باور پر وشي، همدا ليدل دي، چې د اختر او وروژې دواړو لپاره کفايت کوي، لکه د اوس وخت لپاره چې کمېټۍ ټاکل کېږي، د هغوی کار همدا ليدل دي، نو که هغوی اعلان وکړي، خلک يې ورسره اختر کړي، که يې اعلان ونه کړ، خلک يې نه اختر کوي او نه روژه، يعنې د هغوی په شاهدي خلک عمل کوي.

د لوېږي دريځ د خلکو دليل دغه حديث دی:

عَنْ كُرَيْبٍ، أَنَّ أُمَّ الْفَضْلِ بِنْتَ الْحَارِثِ، بَعَثَتْهُ إِلَى مُعَاوِيَةَ بِالشَّامِ، قَالَ: فَقَدِمْتُ الشَّامَ، فَقَضَيْتُ حَاجَتَهَا، وَاسْتُهِلَّ عَلَيَّ رَمَضَانُ وَأَنَا بِالشَّامِ، فَرَأَيْتُ الْهِلَالَ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ، ثُمَّ قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ فِي آخِرِ الشَّهْرِ، فَسَأَلَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا، ثُمَّ ذَكَرَ الْهِلَالَ فَقَالَ: مَتَى رَأَيْتُمُ الْهِلَالَ؟ فَقُلْتُ: رَأَيْنَاهُ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ، فَقَالَ: أَنْتَ رَأَيْتَهُ؟ فَقُلْتُ: نَعَمْ، وَرَآهُ النَّاسُ، وَصَامُوا وَصَامَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مُعَاوِيَةُ، فَقَالَ: " لَكِنَّا رَأَيْنَاهُ لَيْلَةَ السَّبْتِ، فَلاَ نَزَالُ نَصُومُ حَتَّى نُكْمِلَ ثَلاَثِينَ، أَوْ نَرَاهُ، فَقُلْتُ: أَوَ لاَ تَكْتَفِي بِرُؤْيَةِ مُعَاوِيَةَ وَصِيَامِهِ؟ فَقَالَ: لاَ، هَكَذَا أَمَرَنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " (۳)

ژباړه: کريب روايت کړی چې زه ام الفضل بنت الحارث په شام کې معاويه رض ته ولېږلم، ده ويل: زه شام ته ولاړم، د هغې غوښتنه مې پوره کړه او پر ما په شام کې روژه شوه، د جمعې په شپه مياشت وليدل شوه، بيا د مياشتې په اخيره کې مدينې ته راغلم، له ما عبد الله بن عباس رض پوښتنه وکړه، په خبرو کې د مياشتې يادونه راغله، ده ويل: تاسو مياشت څه وخت وليده؟ ما ويل: موږ د جمعې په شپه وليده. ده ويل: تا په خپله وليده؟ ما ويل: هو، خلکو هم وليده، خلکو روژه کړه او معاويه رض هم روژه ونيوه، ده ويل: خو موږ د شنبې په شپه وليده، نو تر هغو به روژه نيسو چې دېرش پوره کړو يا مياشت ووينو. ما ويل: ته د معاويه رض ليد او روژه بس نه بولې؟ هغه ويل: نه، موږ ته په دغه ډول رسول الله ص امر کړی دی.

پر دغه حديث امام نووي رحمه الله هم باب ايښی دی چې د هر ښار لپاره خپل ليد دی، ده هم دغه فهم څنې اخيستی دی چې د هر ښار د خلکو ليدل د هغه ښار د خلکو لپاره معتبر دي. د لومړي دريځ خلک هم دغه فکر څنې اخلي، ابن عباس رض چې کومه خبره کړې ده، هغه واضحه نه ده، دغسې حديث چې د هر ښار لپاره خپل رؤيت دی، په دې الفاظو حديث نه شته، ابن عباس رض چې وايي، موږ ته دغه ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

امر رسول الله ص کړی دی، هدف يې هماغه عمومي حديث دی چې رسول الله ص ويلي له ليدو يې نيسئ او له ليدو يې خورئ، ابن عباس رض له دې حديث څخه همدا فهم اخيستی دی، چې د هر ښار او سيمې لپاره خپل ليد معتبر دی، نو ځکه يې ويلي چې رسول الله ص موږ ته دا امر کړی دی، په داسې حال کې چې هغه نور حديث نه دی بيان کړی چې رسول الله ص څنګه امر ورته کړی دی؟ چېرې يې ورته کړی؟ بل چا وليد په دغه ډول حديث نه دی نقل کړی؟

دا مسله اجتهادي ده، زما په نظر ترجيح دا ده چې د هر مسلمان شاهدي که په باوري ډول نقل شي، هغه معتبره ده، د هر ښار لپاره نه ده، بلکې د ټولې نړۍ لپاره. هغه وخت چې ابن عباس رض دغه اجتهاد کړی دی، د خپل وخت له شرايطو سره سم يې کړی دی، په هغه وخت کې د دې امکان نه وو چې يو کس دې له افغانستان څخه د مدينې خلکو ته شاهدي ور کړې وای، نو دوی چې د رؤيت اعتبار ته کتلي دي، نو د خپل وخت حالاتو او شرايطو ته کړي دي چې تر هغه ځايه يې معتبر وبولي چې په يوه ورځ يا يوه شپه کې يې د رسولو امکان وي، له دې امله يې د شام ليدلو ته اعتبار نه دی ور کړی، ځکه له شامه مدينې ته شاهدي په يوه ورځ نه شي رسول کېدای او نه له مدينې و مکې ته، له دې امله يې د هر ښار لپاره خپله مطلع معتبره بللې ده. البته نن شرايط له هغو شرايطو سره توپير لري؛ موږ کولای شو چې په يو څو دقيقو کې ټوله نړۍ خبره کړو، شاهدي هم تر پخوا په ډېر باوري ډول نقل کېږي. دويمه خبره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابن عباس پر اجتهاد دا هم کېدلای شي چې هغه د یوه ښار لپاره معتبره بللې ده، د بسته هیواد لپاره یې نه ده بللې، که د ټول هیواد په کچه وای، بیا خو مدینه او شام د یوه هیواد دوې بېلې بېلې سیمې وې، نو ابن عباس رض ولې د خپل خلیفه په لیدو نه روژه کوله او نه یې اختر کاوه؟که خبره د یوه ښار شي، نو اوس خلك تر یوه ښاره محدود نه دي، بلکې له همدې حدیث څخه د درست هیواد لپاره استدلال کوي، په داسې حال کې چې دا استدلال یې له دغه حدیث څخه زما په اند سم نه دی. درېیمه خبره دا هم ده چې پاس د ابن عمر رض په حدیث کې راغلي دي چې یا لید معتبر دی یا هم د عادلو شاهدانو شاهدي، له عادلو څخه هدف د شاهدي کره او باوري کول دي، چې دروغ پکې نه وي او خبره پاکه و صافه شي؛ هلته هم ابن عمر رض ویلي دي چې موږ ته رسول الله ص دغه ډول امر کړی دی. که د ابن عباس رض له حدیث څخه هغه ډول استدلال کېږي، نو د ابن عمر رض له حدیث څخه پر دې بل ډول استدلال کېدلای شي. ابن عمر رض هم ویلي دي چې موږ ته رسول الله ص دغه امر کړی دی. نه یې د شاهدۍ لپاره حدود ټاکلي دي چې له کومه ځایه شاهدي تر کومه ځایه معتبره ده او نه یې د لید لپاره ځایونه تعین کړي دي چې له دې ځایه تر هغه ځایه لید معتبر دی او له هغه ځایه ور هاخوا به خلك خپله میاشت ویني، بیا تر پلاني ځایه د هغوی لید اعتبار لري. څلورمه خبره داد چې د هیوادونو جغرافیې غځېږي او کمېږي، یو وخت د افغانستان جغرافیه ډېره لویه وه، نن بیا ډېره وړه ده، پاکستان یو مهال بیخي وجود نه درلود، نن شته، په دې توګه هر هیواد د وړېدو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

لویدو امکان لري، نو که نن یو ښار د یوه هیواد برخه وي، د هغه هیواد لید او شاهدي به پکې معتبره وي، که سبا هغه ځان ته بېل هیواد شي یا له بل هیواد سره پیوست شي، بیا به ځان ته لید او شاهدي لري یا به د بـل د لید او شاهدي تقلید کوي، په دې توگه شرعي احکام د پسخند او استهزاء درجې ته را کښته کېږي، د مسلمانانو اتحاد او یووالی ماتوي، هیوادونه د خلکو په شخصي عبادت کې خپـل سیاسـتونه ور ننبـاسي، دا او دې تـه ورته زیانونه له همدې پېښېږي چې د هر ښار خپل مطلع د هغـه ښـار یـا هیواد لپاره معتبر وگڼل شي.

دا اختلاف خو د ډېر وخت دی، فکر نه کوم چې د یوه سړي، یـوې ډلې، یو عالم، یوه مفتي او یـوه لیکـوال پـه فتـوا، سپارښـتنه یـا راجـح و مرجوح دې خبره حل شي، اوس یې د حل وخت تېر شوی دی، پر دې اختلاف کتابونه لیکل شوي دي، د هر دریځ په ملاتړ او رد کې ویناوې و مناظرې شوې دي، په اسانه د خلکو یوه کول اوس د عامو خلکـو د وس خبره نه ده، که پر دې مسله د امت اتحاد غوښتل کېږي، بایـد پـه دولتـي کچه څو کارونه وشي چې اتحاد ته لار جوړه شي:

اول: د اسلامي نړۍ په کچه دې یوه کمېټه جوړه شي، دې کمټې تـه که له هره ځایه د میاشتې د لیدو خبر ورسېد، تر خپلو څېړنو وروسته دې روژه یا اختر اعلان کړي چې پـه اعـلان یـې بایـد ټـول مسـلمانان عمـل وکړي، هیڅ هیواد دې له دې څخه ځان نه باسي او دغـه یـوه کمېټـه لـه سیاستونو او هر هغه څه څخه لرې وساتل شي چې د هغوی پر کار اغېـز

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي، داکه د کمېټې د غړو پر کار وي یا هم د هغوی د اعلان پر تاثیراتو وي. دا وړاندیز ښايي په اوسنیو حالاتو کې د عملي کېدا شونتیا ونه لري، ځکه مسلمانانو تر خپل منځ یوه د بل ګرېوان ته لاسونه اچولي دي، سیاستونه یې سر ټکر دي، د اختلاف او جنګ لپاره ګنې نورې پلمې هم پیدا شوې دي چې د اسلامي نړۍ اتحاد ته یې کلکه ضربه ور کړې ده، له دې امله به څوک په دې خبره د پوهاوي کولو زحمت هم ونه کاږي. هغه وخت یې د منلو امکان زیات دی که ایینده په اسلامي نړۍ کې د اسلامي اتحادیې څرکونه ولیدل شول، یا هم پر شرعي عباداتو ته یې د یووالي هوکړه وکړه، دغه وړاندیز به منل کېږي او عملي جامه به ور اغوندي.

دوه: د اسلامي نړۍ علماء دې د اوس وخت شرایطو ته په کتو پر دې مسله بیا فکر وکړي، یوځل دې بیا وارزوي، په دې اړه راغلي شرعي نصوص دې ټول یو د بل ترڅنګ کښېږدي، وخت، مکان، ټولنه، غوښتنې، زموږ حالات او د شرعي نصوصو صحت و سقامت، د اجتهاد سموالی و ناسموالی دې ټول وارزول شي، د علماؤ په څنګ کې دې فلکیاتو ماهرین هم وي، د هغوی پرېکړه دې دوی هم وارزوي، هغوی دې ځانو، دولتونو، ملتونو او د هر ځای مسلمانانو ته قانع کوونکې دلایل وړاندې کړي چې دغه لوری د مسلمانانو د اتحاد لپاره ګټور دی، له نصوصو سره برابر دی، له حالاتو، ځای، مکان، غوښتنو او ټولنو سره سمون لري، پر عبادت د سیاست او نورو اغېز ته اجازه نه ده ور کول

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوې او فردي عبادت د حاکمې طبقې د سیاستونو قرباني شوی نـه دی، بلکې یوازې د مسلمانانو اتحاد، د نصوصو واضح مفهوم، د خلکو فردي عبادت او له خپل خالق سره یې د مخلوق اړیکې ته پکې پام شوی دی، دغه فتوا دې د اسلامي امت د اتحاد لپاره یو ښه قوي مصدر وګرځـي او خلك دې عمل په وکړي.

درې: پـه مسـلمانان کـې د اخـتلاف د مخنیـوي لپـاره یـوه بلـه لار د فلکیـاتو د مـاهرینو او سـاینس پوهـانو ده. د کـال لـه سر څخـه دې جنتري/کلېنډر جوړه شي، د متخصصو کسانو په مټ دې د ټولو عبـاداتو ورځې ورټاکل شي او هیڅ اختلاف ته دې زمینه نه برابـروي. البتـه دا تـر هغه وروسته چې د جنتري په اړه خلك یوه خوله شي، جنتري د رؤیـت ځای ناستې وګڼله شي، که څه هم د ساینس پوهـانو دغـه کـار د رؤیـت هلال کمېټې تر اعلاناتو ډېر باوري دی، یو شی چـې ممکـن د اخـتلاف سبب شي هغه له دې کار سره ظاهرن د نصوصو نه همږغي ده چې ممکن د ځینو کسانو د اختلاف سبب شي. زما په اند که د دین او شریعت کـلي پیغام ته متوجې شو، پوهېږو چې پر جنتري اختر او روژه ستونزه نه لري، په حدیث کې د روژې او اختر لپاره د میاشتې لیدلو امر هم د اتحاد لپاره و، دا چې خلکو ګڼ مفاهیم ترې واخیستل او د یووالی امر یې د اختلاف سبب کړ، دا یوه بدمرغي وه چې اسلامي امت ورسره مخ شـو، خـو مـوږ کولای شو چې نویو حالاتو ته په کتو یې د نوي اجتهاد په مټ مخنیـوی وکړو او یوځل بیا د دیـن اوشریعـت کـلي پیغـام او اصـل روح تـه امـت

(c) ketabton.com: The Digital Library

رهبري کړو. له دې هر څه سره په احاديثو کې دوه داسې شيان ذکر شوي دي چې موږ يې ددې لپاره لاسوند گرځولای شو، لومړی به دغه دواړه حديثونه راوړم:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ ذَكَرَ رَمَضَانَ فَقَالَ: «لَا تَصُومُوا حَتَّى تَرَوُا الْهِلَالَ، وَلَا تُفْطِرُوا حَتَّى تَرَوْهُ، فَإِنْ أُغْمِيَ عَلَيْكُمْ فَاقْدِرُوا لَهُ» (۴)

ژباړه: ابن عمر رض له رسول الله ص څخه روايت کړی چې ده رمضان ذکر کړه، وې ويل: روژه د مياشتې په ليدو ونيسئ او د مياشتې په ليدو يې وخورئ، که مياشت درڅخه پټه شوه، نو اندازه ور ته وکړئ.

«إِنَّا أُمَّةٌ أُمِّيَّةٌ، لَا نَكْتُبُ وَلَا نَحْسُبُ، الشَّهْرُ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا» وَعَقَدَ الْإِبْهَامَ فِي الثَّالِثَةِ «وَالشَّهْرُ هَكَذَا، وَهَكَذَا، وَهَكَذَا» يَعْنِي تَمَامَ ثَلَاثِينَ (۵)

ژباړه: موږ نالوستی امت يو، چې نه ليکل کولای شو او نه حساب(علم نجوم) مياشت دومره، دومره او دومره ورځې ده، په درېيم وار يې بټه گوته کت کړ او مياشت دومره، دومره او دومره ده، يعنې پوره دېرش ورځې.

په لومړي روايت کې د اندازې يادونه او په دويم کې دا ذکر چې موږ نالوستي يو، په علم نجوم نه پوهېږو، له دې امله نو د ليد او شاهدۍ خبره شوې ده، که امت اوس له هغه حالت څخه را ووزي، هم نالوستی نه شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لیک لوست پوه شي او هم د فلکیاتو ماهرین پکې داسې دقیقه وړاندوینه وکړي چې یوه ذره غلطي پکې نه وي، بیا هم موږ په دې مکلف یو چې میاشت به وینو؟ زما په اند دغه حدیث علت ذکر کړی دی، د میاشتې لید ځکه ضروري و، چې موږ له بلې لارې نه شوای کولای چې د میاشتې راختل باوري کړو، یوازې په هغه صورت کې اجازه ور کړل شوې ده چې وربځ وي، افق نه لیدل کېږي، نو له اندازه کوونکو څخه د مرستې طلب شوی دی، چې هغوی د خپل علم نجوم له مخې دا معضله حل کړي. که په حدیث کې هغه وخت د دې جواز ور کول شوی دی، چې اټکل یې باوري هم نه و، نو اوس چې یوه ذره خطا نه لري، دا کار به څنګه جواز نه لري؟ ایا لید به ډېر باوري وي که د همدې علم له مخې د میاشتې راختل؟ د لیدو خبره باوري نه ده، که وای دومره اختلاف به نه وای، په یوه ښار کې د چا اختر وي او د چا روژه. نو که د لید اعتبار دومره ضعیف شوی وي، بیا نو د فلکیاتو د ماهرینو دریځ پرې پیاوړی دی، هغوی کولای شي چې د ټولې اسلامي نړۍ لپاره یوه ورځ په ډېر دقت وټاکي، څو د مسلمانانو اختلاف ختم کړي، ټول مسلمانان په یوه ورځ اختر او ورژه وکړي او په دې سره د مسلمانانو اتحاد او یووالی بېرته خپل لومړني حالت ته را وګرځي. دا د دین له کلي پیغام او عمومي روح سره ښه لګېږي.

که دا هیڅ نه وي، بیا نو زما په اند شاهدي معتبره ده، که د هر ځای شاهدي په باوري ډول هر مسلمان ته ورسېږي، نو روژه یا اختر ورسره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولای شي، په دې کې د حکومتونو د ټاکلې تګلارې اطاعت ته اړتیا نه شته، خلک په شریعت کې په لید او شاهدي مکلف شوي دي، نه د فردي عبادت په چارو کې د حکومت په تصمیم، حکومتونه د خپل سیاست له مخې نه یوازې ټولنیزې چارې کله ناکله ناسم لور ته وړې، حتا فردي شرعي چارې هم په خلکو کې د اختلاف وسیله ګرځوي. مسلمانانو ته لازمه ده چې خپل فردي عباداتو د وخت د حکومتونو د ناسم سیاست قرباني نه کړي، دولتونه دې هم د فردي عبادت بې قیده ازادي ور کړي چې خلک روژه نیول او اختر کول یوازې د خپل خالق لپاره وکړي، نه د ټولنې لپاره او نه د حکومت له امله.

۵/۵/۲۰۲۲

سرچینې:

۱)صحیح مسلم، کتاب الصیام، باب وجوب صوم رمضان لرؤیت الهلال...، ح: ۱۰۸۱.

۲)سنن ابي داؤد، کتاب الصوم، باب شاهدة الرجلین علی رؤیة هلال الشوال، ح: ۲۳۳۸.

۳)صحیح مسلم، کتاب الصیام، باب بیان ان لکل بلد رؤیتهم...ح: ۱۰۸۷.

۴)صحیح مسلم، کتاب الصیام، باب وجوب صوم رمضان لرؤیة الهلال... ح: ۱۰۸۰.

۵)تېره حواله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دولتي محکمو کې د نکاح راجسټرول(ثبتول)

زموږ په ټولنه کې د نکاح مروجه بڼه که له یوه لورې ځینې نقصانونه لري، نو بل خوا د ټولنې په خیر هم نه ده تمامه شوې. په دې نکاح کې کله د دواړو خواو، کله د یوې خوا حقوق تر پښو لاندې کېږي. داسې نکاح هم شوې ده چې مېړه او ماینه دواړه واړه وي، مور و پلار یې نکاح ور کړې ده او کله چې هغوی را لوی شي؛ نو یوبل یې نه وي خوښ، یا د یوه د خپل ژوند ملګری نه وي خوښ، خو بل لوری یې بیا بېلولو ته تیار نه وي.

داسې پېښې شوې دي چې له نجلۍ هیڅ پوښتنه نه ده شوې او د خپل پلار یا ولې له لورې ورکول شوې ده. داسې هم کېږي چې له نره هم نظر نه غوښتل کېږي، مور یا د کور نورې مېرمنې یې یوه نجلۍ خوښه کړي، نور هلک یا نجلۍ ته وخت نه ور کول کېږي، چې سره ووینې، د خپل اینده ژوند لپاره خبرې سره وکړي، که سره خوښ یې شول توافق وکړي او که نه نو هر یو خپله لار ونیسي؛ افسوس چې داسې نه کېږي، بلکې هر یو دومره خبر وي چې کوژده یې ده، نور د خپل ژوند د ملګري په اړه یو فیصد معلومات هم نه لري. دلته که یو لور ته په لومړي سر کې د یوه یا دوو انسانانو حقوق خوړل کېږي، نو بل لور ته ځینې وختونه د مېړه او ماینې مزاجونه نه سره جوړېږي، یو د بل په طبیعت نه پوهېږي، نو د کور دننه د دوی تر ژونده خشونت دوام کوي، چې نه یوازې د دوی دوو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوند یې تریخ کړی وي؛ بلکې اولادونه، نور کورنیان او حتا همسایه ګان لا ترې په زحمت وي. دا هر څه له دې امله چې مور په نکاح کې لومړی ورځ ځینو مهمو ټکو ته پام نه کوو او بیا هغه خپل جوړ کلتور پښې را بندې کړي او په خپل لاس د جوړ شوي زندان بندیوان شو. زموږ ګډ ژوند د لاټرۍ په شان دی، خالي ختل یا له انعام سره دواړه احتماله وي، زموږ لپاره خوشاله ګډ ژوند د لاټرۍ چانس دی، که وختی که نه.

نور باید دا قبایلي رواجونه بدل کړو؛ د نکاح مراسم یوازې د یوه ملا په خوله د څو الفاظو له ویلو څخه راپیل او خلاص نه کړو. بلکې د حکومت په محکمه کې د قاضي مخته مېړه او ماینه د اقرار ترڅنګ پر ټاکلو شرایطو لاسلیکونه هم سره وکړي، چې د نه تعمیل په صورت کې دواړه حق لری چې شکایت وکړي او که بیا هم معضله حل نه شوه؛ نو قضا دې د جلاوالي پرېکړه وکړي، چې نه مېړه ته نور زحمت جوړ شي او نه ماینې ته. دا هرڅه به له لومړي سره په نکاح نامه کې لیکلي وي، نکاح نامه باید د دولت له لورې رسمي پارچه وي چې شرایط یې ټول له شریعت او قانون سره سم لیکلي وي. له دې شرایطو سره نکاح نه وي تړلې؛ بلکې دا د ګډ ژوند اصول دي، که پر ځای نه شول ګډ ژوند ورسره ختمېږي چې نه یې باید وخت ټاکل شوی وي، لکه د موقتې نکاح او نه د نکاح د صحت لپاره شرط وي، چې فاسده نکاح ترې جوړه نه کړي.

په محکمو کې د نکاح د تړل کېدا او فسخې دواړه ثبوتونه په احادیثو کې راغلی دي. دلته مو دوو حدیثو ته پام غواړم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ، أَنَّ امْـرَأَةً جَـاءَتْ رَسُـولَ اللَّهِ صَـلَّى اللهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ جِئْتُ لِأَهَبَ لَكَ نَفْسِي، فَنَظَرَ إِلَيْهَا رَسُـولُ اللَّهِ صَـلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَصَعَّدَ النَّظَرَ إِلَيْهَا وَصَوَّبَهُ، ثُمَّ طَأْطَأَ رَأْسَهُ، فَلَمَّا رَأَتِ المَرْأَةُ أَنَّهُ لَمْ يَقْضِ فِيهَا شَيْئًا جَلَسَتْ، فَقَامَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِهِ، فَقَالَ: يَـا رَسُـولَ اللَّهِ إِنْ لَـمْ يَكُنْ لَكَ بِهَا حَاجَةٌ فَزَوِّجْنِيهَا.

ژباړه: سهل بن سعد روایت کړی چې یـوه میـرمن رسـول الله ص تـه راغله، وې ویل: د الله رسوله! زه ځان تاته هبه کوم. رسـول الله ص هغـې ته لوړ او کښته وکتل بیا یـې سر ټیـټ کـړ، مېرمنـې چـې ولیـدل ده هـیڅ پرېکړه ونه کړه، نو کېناسته. له اصحابو یې یو کـس ولاړ شـو، وې ویـل: ای د الله رسوله! که ستا ورته اړتیا نه وي، ماته یې په نکاح راکړه.

د حدیث په اخیر کې دي: «اذْهَبْ فَقَدْ مَلَّكْتُكَهَا بِمَا مَعَكَ مِنَ القُرْآنِ».

ورځه، ما دا تاته د هغه قران په مقابل (مهر) کې په نکاح درکړه.(۱)

پـه دې روایـت کـې مـوږ ولیـدل چـې رسـول الله ص د وخـت امیـر، سیاسي، نظامي، ټولنیز او د قضا مشر دی، لـه دې هـر څـه سره یـې یـوه صحابي ته په خپل مجلس کې نکاح ور وکړه. له دې حدیث څخه موږ د اوس وخت لپاره دا استفاده کولای شو چې د راتلـونکي شرونـو د دفعـې لپاره نکاح په محکمه کې وتړو، شاهدان هم موجود وي، قاضي هم وي، شرایط یې معلوم شي او د اینده شر مخه ونیوله شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو بل حدیث کې دي:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ امْرَأَةَ ثَابِتِ بْنِ قَيْسٍ أَتَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، ثَابِتُ بْنُ قَيْسٍ، مَا أَعْتِبُ عَلَيْهِ فِي خُلُقٍ وَلاَ دِينٍ، وَلَكِنِّي أَكْرَهُ الكُفْرَ فِي الإِسْلاَمِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَتَرُدِّينَ عَلَيْهِ حَدِيقَتَهُ؟» قَالَتْ: نَعَمْ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اقْبَلِ الحَدِيقَةَ وَطَلِّقْهَا تَطْلِيقَةً».

ژباړه: ابن عباس رض روایت کړی دی چې د ثابت بن قیس میرمن رسول الله ص ته راغله، وې ویل: ای د الله رسوله! زه پر ثابت بن قیس د هغه د اخلاقو یا دین له امله نیوکه نه لرم، مګر په اسلام کې له ناشکرۍ وېره لرم. نو رسول الله ص ورته وویل: ایا هغه باغچه یې بیرته ور کوې؟ دې ویل: هو، رسول الله وویل: باغچه ځنې قبوله کړه او دې ته طلاق ور کړه.(۲)

په دې حدیث کې روښانه شوه چې یوه میرمن له خپل مېړه په شکایت راغله، کله چې رسول الله ص پوه شو هغه وخت نه شي ورسره تېرولای، نو د خلعې صورت یې ښځې ته وړاندې کړ، هغې ومانه او مېړه ته یې امر وکړ چې ښځې ته طلاق ور کړي.

که نکاح په محکمه کې وشي، ځو ګټې به ولري: یو، مېړه او مایینه به مخامخ سره ووینې، دوه، یو د بل تر لیدو وروسته یې رضایت هم معلوم شي. درې، که فرضن یو لوری دې نکاح ته مجبور شوی وي ، نو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاضي او شاهدانو په مخکې کولای شي خپل مشکل بیان کړي او له اینده ستونزې ځان وساتي. څلور، قاضي به مېره اومايني ته ليکلي شرايط اورولي وي، د دوی ترڅنګ به يې شاهدان او د کورنۍ غړي هم خبر شي، که اينده د هر لورې له خوا مشکل ايجاد شو، مخکې له مخکې به يې د اواري لپاره حلالارې په ګوته شوې وي او هر يو به خپل وجايب پېژني چې د کورني تاوتريخوالي په کمولو کې مهم رول لري. پنځه، په محکمه کې د نکاح راجستر کول به د ښځو تيښتې مخه هم ونيسي.، د جبري ودونو ګراف به هم ورسره کم شي، ميرمنو ته به حقونه هم ور کړل شي، مېرونه به د خپلو ميرمنو حق ته متوجې کړي او تر دې ټولو وروسته به کورنۍ کې زورزياتی کم شي چې مستقيم پر ټولنه او نوي نسل مثبت اغېز کوي.

دا يو ډېر مهم ترون دی، دوه انسانان، دوې کورنۍ اوحتا دوې قبيلې يو له بل سره پيوند کېږي. له دې امله دې په سپکه نه ورته کتل کېږي چې د هر کول و پټي پر سر يې سره وتړي. که لومړی ميرمن او مېړه ته اجازه ور کړل شي چې سره وپېژني، ووينې، خپل شرايط يو بل ته بيان کړي او په لنډو وختونو کې ځينې صفات د يوه بل درک کړي، دا به تر هغه نکاح ډېره ښه وي چې په پټو سترګو وشي. دا کار شرعن حرام نه دی، بلکې سنت دی. رسول الله ص هغې ښځې ته کښته پورته وکتل، هغه بل صحابی هم وليده او هغه ميرمن په جومات کې د اصحابو په وړاندې ناسته وه. موږ د دې پر ځای چې د غيرت او ناموس ساتنې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم میرمنې په پوښونو کې پټې کړو، حقونه یې ترې واخلو، نور لـه دې قبايلي او پخواني کلتور څخه څه تر لاسه کړي دي؟ میرمنې پريږدئ چې د خپل ژوند مسير په خپله وټاکي، الله ورکـړی حـق دی او اخلاقيـات و قانون يې ايجابوي. که موږ په خپله ټولنه کې د میرمنو په وړاندې همدې روان جبر اوستم ته دوام ورکړو، نو د نورو مشکلاتو تر څنگ بد اخلاقي او د میرمنو تيښته به ورځ تر بلې ورسره زياتيږي چې د شريعت او قـانون دواړو له مخې ناوړه کارونه دي.

په دې اړه بايد هغه میرمنې ډېر کار وکړي چې د نکاح د ثبت په گټـو پوهيږي. ښځې تر نارينه میرنو ته زيـات لاس رسـی لـري او پـه ښـه ډول کولای شي چې هغوی پوه کړي. میرمنو ته قناعت ور کول او د خپل حق په اړه يې پوه کول ممکن په کليوالو سيمو کې يو څه گرانه خبره وي، امـا که ښځې دا کار وکړي، نو تر نارينه ژر کولای شي چـې میرمنـې پـه دې کار قانع کړي. نارينه به د نارينه وو په خوا کې خپل کار ته دوام ور کړي او نارينه ته به قناعت ور کړي چې نکاح د مسجد يا يوې کوټې پر ځای محکمه کې وتړي.

مدني ټولنې، علماء، روشنفکران، ليکوال، شـاعران، رسـنۍ، اړونـدې دولتي ادارې او نړۍ والې مؤسسې هم بايد تر خپله وسه د بشر ـ د سـاتنې او حق ور کونې په دې انساني پروسه کې برخه واخلي او زموږ د ملت تر نيمايي زياته برخه چې لا پـه تيـارو کـې ژونـد کـوي؛ راوبـاسي، د حـق اخيستنې لارې چارې لا ورتـه نـه دي معلـومې او هغـه مرجـع يـې نـه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

موندلې چې د حقونو د تلف په وخت کې ورته رجوع وکړي، یاد بنسټونه باید راوړاندې شي او دا هر څه د خپلې بشري خواخوږۍ او انساني مسوولیت له مخې په ښه ډول مخته یوسي.

۲۰۲۱م

سرچینه:

۱)بخاري، کتاب فضائل القران، باب القراءة عن ظهر القلب، ح: ۵۰۳۰.

۲)بخاري، کتاب الطلاق، باب الخلق وکیف الطلاق فیه؟ ح: ۵۲۷۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انسان د بدني غړو پیوندکاري

په طبي برخه کې له نویو پرمختګونو سره ځینې داسې مسایل هم را برسېره شول چې پر طب برسېره یې له شریعت، قانون او اخلاقیاتو سره تعلق در لود. له هغو مسایلو یوه هم د انساني بدن د اعضاؤ پیوندکاري ده. په دې اړه خورا ډېر اختلاف موجود دی، اختلاف ځکه پکې ډېر دی چې یو خو مسله ډېره نوې ده، دویم دومره اسانه هم نه ده لکه ځینو چې فکر ورته کړی دی، لامل یې دادی چې پر دې موضوع له شرعي، قانوني او اخلاقي بعدونو بحث کېدای شي او ور باندې شوی هم دی.

نو یوه مسله چې هم یې ډاکټر پر روایښت و نارواېښت بحث کوي، هم یې پر دواړو اړخونو قانون پوه خبرې کوي، همدارنګه له اخلاقي زاویې هم بحث پر کېدای شي او له شرعي هم، دې ټولو نکتو ته په کتو ویلای شو چې مسله ډېره ساده هم نه ده او په دې کې د حرمت او حلت دواړه لوري باید په تېرو ونه وهل شي، ځکه مسله منصوصي نه ده بلکې د علماء ترمنځ پر اجتهاد ولاړه ده او په اجتهاد کې طبیعي خبره ده اختلاف موجود وي او هر لور د خپل موقف لپاره ځینې لاسوندونه وړاندې کوي چې د هغه د علم له مخې ورته سم برېښي، زه لومړی د هغو کسانو له لوري بحث را پیلوم چې پیوندکاري ورته له څو وجو ممنوع ښکاري:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول: انسان په خپل بدن کې د تصرف واک نه لري.

د حرمت منونکو لومړی دلیل دادی چې انسان ته د هغه بدن د امانت په توګه ور کړل شوی دی، په امانت کې که هغه د ورکړل شوي واک لـه دايرې بهر عمل کوي، نو دا يو ډول خيانت دی او په شريعت کې خيانت حرام دی.

دویم: له انساني کرامت او شرافت سره منافي ده.

انسان ته الله تعالی کرامت او شرف ور کړی دی، قران کریم وايي چې موږ بني ادم ته کرامت ور کړی دی، په دې کې ټول انسانان شاملېږي، نو د انسان هر غړی چې ځنې پرېکېږي، دا يې په دغه شته بـدن کـې نقـص راولي او قران کرامت ته يې زيان رسېږي او قران دا هـم ويـلي دي چـې انسان مو په ډېر ښه شکل کې پيدا کـړی دی، نـو هـر نقـص يـې لـه دې دواړو ور کړل شويو نعمتونو سره ټکر کوي.

درېيم: د انساني بدن د غړو پيوندکاري د انساني اعضاؤ تجارت ته لار جوړه کړه.

دا هم يو خطر دی چې کـه شرعـي اجـازه ور کـړل شي، نـو ښـايي د انساني اعضاؤ تجارت او راکړې ور کړې ته لار جوړه کړي، د دې لپـاره چې غريب او بې وزلي وګړي د شتمنو او مړو خلکو لپاره وسيله نه شي، هغوی د پيسو په مقابل کې د د وی اعضاء ونه پېري، بايد د سد ذريعې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

توګه د انساني غړو پیوندکاري ممنوع شي، ځو د شریعت او قانون له مخې پابندي د دې کار تر ممکنه بریده د کمولو انساني هڅه وشي.

ځلورم: دا په الهي تخلیق او فطرت کې لاسوهنه ده.

بل دلیل دا هم دی چې الله تعالی چې انسان څنګه پیدا کړی دی، پر کوم فطرت یې پنځولی دی، انسان که په دې کې لاسوهنه وکړي، نو دا په الهي تخلیق کې او فطرت کې انساني و بشري لاسوهنه ده چې د قران کریم واضحو ایاتونو سره مخالفه ده، شیطان په انسان هغه کارونه کوي چې د الهي تخلیق د تغییر سبب کېږي.

پنځم: د واصلې او مستوصلې له حدیث څخه دلیل ویل.

په یوه حدیث کې دا راغلي دي چې پر ویښتو ور ښوونکې او وېښته غوښتونکې ښځو دې د الله لعنت وي، نو چې له عذر سره د وېښتو لپاره جواز نه موندل کېږي، تر دې د لوی تغییر جواز به څنګه پیدا شي؟

شپږم: هغه کس چې بل ته غړي ور کوي، د ده څه اړتیا ده؟ ناروغ که مجبور وي، ور کوونکی کس یې د کوم مجبوریت له مخې ور کوي؟

شپږمه خبره دا ده چې ناروغ به د اعضاؤ لګولو ته مجبور وي، دغه کس چې روغ جوړ دی، څه اړتیا لري چې بل کس ته خپل اعضاء ور کوي او په دې کار سر د الهي احکامو مخالفت ته ملا تړي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا شپږ هغه نکتې دي چې د پيوندکاري مانعينو په خپلو مقالو او کتابونو کې ذکر کړې دي، که فکر ورته وشي، دا پر خپل ځای ښې نکتې دي، دوی د خپل دريغ لپاره ښه لاسوندونه موندل دي، دې دلايلو ته په کتو بايد دغه دريځ لرونکي کسان په ناسمو الفاظو ياد نه شي او نه يې موقف ضعيف او بې بنسټه وبلل شي، بلکې له دلايلو سره مل موقف دی او هر څوک چې همدې دلايلو ته په کتو د منعې لوری راجح بولي، هغه د خپل علم او بشري وس له مخې په خپل ذات کې سهي دی، خو يو کار بايد دغه موقف لرونکي او جواز ور کوونکي هر وخت وکړي، هغه دا چې د مخالف موقف دلايل په سړه سينه وګوري، که ورته سم او مناسب ښکاره شي، هر وخت بايد د حق له منلو ونه شرمېږي، خپل موقف دې تغيير کړي او هغه څه دې برملا ومني چې دلايل يې هغه ته ښه او قوي ښکاري.

اوس به د هغو کسانو دلايل را واخلم چې د انساني بدن د غړو پيوندکاري ته يې د شريعت له مخې جواز ور کړی دی:

اول: {وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا} [المائدة: ۳۲].

او که چا يو نفس را ژوندی کړ، ګواکې ټول انسانان يې را ژوندي کړل.

د جواز ور کوونکو لومړی دليل له قران کريم څخه دغه ايت دی، دوی وايي چې دومره لوی فضيلت د بل هيڅ شي نه دی ذکر شوی، يوه انسان ته د ژوند اسباب برابرول دومره لويه نيکي ده لکه ټولو انسانانو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې همدا معامله وکړې. له دې امله نو دوی جواز ور کړی دی چې کـه انسان د صدقې لپاره يو بل کس خپل اعضاء ور کوي، دا يوه صدقه ده او دا يو ډېر لوی بهتر کار دی.

دويم: {فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ}.

[المائدة: ۳].

نو که څوک له لوږې ډېر اړ شو ګنا ته يې ميلان نه و، بيا الله غفور او رحيم دی.

په دې ايت کې الله تعالی د حرامو شيانو خوراک ته د سختې اړتيا لـه مخې اجازه ور کړی دی، کـه پـه لـوږه، تنـده کـې د سـختې اړتيـا مهـال محرماتو ته د استعمال اجازه وي، بيا نو د انسـاني ژونـد د ژغـورنې لپـاره ولې يو حرام کار ته اجازه ونه شي؟ د انسان ژوند تـر هـر شي مهـم دی، حتا په دغسې حالت کې د کفر کليمې ته جواز ور کړل شوی دی، نو که فرضن حرام هم شي، دومره سختې اړتيا ته په کتو به اجازه ونه لري؟

دريیم: په قران کريم او نبوي حديثونو کې د صدقې لوی فضايل ذکر شوي دي، امر په شوی دی، نو که مال صدقه کېږي، تر مال خو انساني اعضاء ډېر مهم دي، دا بيا تر مال هـم لويـه صـدقه ده، د قـران کـريم او حديثو عام فضيلت ته پـه کتـو انسـاني اعضـاء د يـوه بـل انسـان د ژونـد ژغورلو لپاره صدقه کول، ډېره لويه قرباني او صدقه ده، چې فاعل به يې د مال تر صدقې د ډېر اجر مستحق وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم: د حرمت په اړه يې صريح نص وجود نه لري، بل خو د صدقې او انساني ژوند د ژغورنې په اړه واضح نصوص شته، نو دې دواړو طرفو ته په کتو دا خوا راجحه ده چې اجازه ور کړل شي، ځکه د يوه شي حرمت په قاطعو دلايل ثابتيږي او دلته قاطع دلايل وجود نه لري.

پنځم: دلته ځينې فقهي قاعدې شته چې له هغو څخه هم د دې پر اباحت دليل ويل کېداى شي. يوه قاعده داسې ده: اذا تعارضت مفسدتان روعي اعظمها ضرراً بارتکاب اخفهما. که د دوو مفاسدو ترمنځ تعارض واقع شو، نو د واړه په ارتکاب به له لوى څخه ځان ساتل کېږي. بله قاعده ده: الضرر يزال بقدر الامکان، تر وسه به د زيان مخه نيول کېږي. بل اصل دى: واذا ضاق الأمر اتسع، د سختي په وخت کې پراخي وي، دغه ته ورته قواعد نور هم شته، دې ټولو ته په کتو د اباحت لورى راجح بلل شوى دى.

پاته شوه د مانعينو د دلايلو خبره، نو د هر يوه لپاره يې دوى ځينې توجيهاتې وړاندې کړې دي. انساني کرامت په دې کار سره له منځه نه ځي، بلکې د يوه انسان په ژوندي کولو نور هم دغه کرامت درنېږي، ځکه د يوه انسان دومره احترام وشو چې حتا بل انسان د خپل غړي تر سر ورته تېر شو، نو دا عيني د کرامت ساتل دي نه د هغه بې حرمتي، بل دا چې ممکن يو وخت چې طب په سم ډول د دې کار تر سره کول نه شواى کولاى، نو دا به د انسان لپاره بې حرمتي بلل کېده، له دې امله به عرف هم دغسې و، مگر نن چې دا هر څه په ډېر بريالیتوب سره کېږي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

عرف ورسره بدل شوی دی، خلك دغه ډول يو انسان تـه پـه ډېـره درنـه سترګه ګوري، له دې امله نو هغه کرامـت تـر پښـو نـه دی لانـدې کـړی، بلکې د انسان کرامت يې په ډېره ښه توګه ساتلی دی.

دا چې دوی وايي د فطرت او الهي تخليق له منځه وړل دي، نو دوی ورته وايي چې تاسو هم د يوه انسان اپريشن يـا هـم د يـوه خـراب غـړي بېلولو ته جواز ور کوئ، که هغه د اړتيا له مخې جواز لري، نو دغه هـم د اړتيا له مخې جواز لري، ځکه هلته د يوه انسان ناچله غـړی دی، ممکـن دهغه لپاره خطر وي، يـا هـم لـه درد څخـه يـې دی پـه تکليـف وي يـا احتمالي خطر ور څخه احساسوي، نو بايد چې پرې شي، دلتـه احـتمال هم نه شته، ډاکټر په سل سلنه باور وايي چې د هغه ژوند يوازې پـه هغـه صورت کې ممکن دی چې بل انسان ورته خپل يو غړی هديه کړي، نـو ايا دغه به ډېر لوی زيان وي او که هغه؟ دا به ډېره لويه اړتيا وي او که هغه؟

دا چې اباحت يې د انساني اعضاؤ تجارت ته لار جوړ وي، نو بايد د سد ذريعې په توګه حرام شي، دغه دليل يې له دې امله سهي نه دی چې که حرام شي يا حلال، تجارت يې اوس هم جاري دی، موږ دا نـه وايـو چې خلك دې خپل اعضاء خرڅ کړي، بلکې صدقه دې کړي، پـه زور او جبر په خپله خوښه، نو تجارت يې نن هم غير شرعـي او غيـر قـانوني دی، له انساني اخلاقياتو سره ټکر عمل دی، بايد په اړه يې کوټلي ګامونه واخيستل شي او د قانون له مخې سختې سزاوې ورته وټاکل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا خبره چې انسان د خپل بدن واک نه لري، ځکه دی د خپل بدن د مړ کولو، يا غرقولو يا وژلو اجازه نه لري، نو د صدقې اجازه هم نـه شـته، بيا هم سهي نه دی، ځکه له انسان سره يوازې ځان امانت نه دی، بلکـې مال هم امانت دی، قران کريم ويلي: {إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَـهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ} [التوبة: ۱۱۱]، الله تعالى له مومنانو څخه د دوی ځانونه او مالونه اخيستي دي، نو د مال صدقه جواز لري د بدن صدقه يې ولې نه لري؟ يو بل ټکی دا هم چې انسان ولې د خپـل بـدن غـړي کلـه ناکلـه پرېکـوي؟ اپريشن ور کوي، لاس يې پرې کړي، پښه ځنې قطع کړي، تريخی تـرې ايسته کړي، ميده ور نيمايي کړي، دا ډول نور، که هغه جواز لري، نو دلته بيا ولې جواز نه لري؟ که هغه په امانت کې خيانت نه وي دغه ولـې شي؟ که هغه واک په ايت و حديث ور کول شوی دی دغه يې هـم پـه عينـي ايت و حديث ور کړل شوی دی. بله خبره دا هم ده چې د وينې پـر ور کړه ټول علماء اتفاق لري، نو وينه هم د انسان جز ده، هلته ولـې ور کـړه جواز لري يا هم انسان يې اختيار لري؟ دې ته ورته د شيدو ور کړه، يـوه ښځې ولې د خپل بدن اجزاء د بل ماشوم ته ور کـوي؟ دغـه هـم د بـدن اجزاء دي، نو که د دې ور کړې اختيار لري، هغه هم ورته ثابتېږي.

پاته شو دا حديث چې د وېښتانو له پر سر کولو يې منعه کړې ده، نـو دا دومره جدي اړتيا نه ده لکه د انسان ژوند ژغورل، بلـه خـبره دا هـم ده چې د واصلې او مستوصلې په حديث کې ښايي يوه خاصه قضيه وي، له راوي څخه عمومي شوې وي، په دغه ډول خبر واحد باندې دومره لويه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حرمت فتوا نه شي ور کول کېدای، هغه حدیث که ثابت هم شي، نو ډېره ساحه یې د غالب ظن او ګومان ده، مګر حرمت په ګومانو او ظنیاتو نه ثابتېږي.

دا چې مریض اړ دی، دغه بل کس ولې دا کار کوي، د ده څه اړتیا ده؟ دا خبره هغه وخت سهي وه چې انسانانو انفرادي ژوند کولای، دا چې انساني ټولنیز موجود دی، نو په ټولنه کې کله ناکله داسې پېښېږي چې د یوه انسان ژغورنه د سلو د ژغورلو سبب کېږي، کله د کور سرپرست ناروغ وي، د هغه مرګ د ټولې کورنۍ لپاره د خطر زنګ دی، نو چې ټولنه کورنۍ یې خطر ته ولاړه شي، دا به ښه وي، که یو کس خپل یو غړی ور کړي او هغه بچ کړي؟ کله مریض مېړه وي، یا هم ماینه، نو که ماینه تر یوه غړي تېره شي یا هم مېړه، په دې سره د هغوی دواړو کورنۍ ژغورل کېږي، دا به ښه وي که دا چې کورنۍ له منځه ولاړه شي، ولې یوازې دا فرض کړو چې یو څوک له هر ډول اړتیا پرته بل ته خپل غړي ور کوي؟ دویم دا چې د مال په شان د خپل غړي صدقه هم د خیرات په نیت کوي، هیڅ اړتیا نه لري، یوازې د بشر ـ غم ورسره دی، د خدای لپاره د هغه ور کړي غړي د هغه مخلوق ته د ګټې لپاره ور کوي، نو په دې کې څه ستونزه ده؟

تر دې وروسته به دې بحث ته راشم چې دا اجازه عمومي ده او که په خاصو صورتونو کې ده؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ځواب دادی چې نه د دې لپاره خپل شرایط بیان شوي دي، که له ژوندي څخه ژوندي کس ته اعضاء نقل کېږي، نو دا شرایط ورته لازمي دي:

اول: د سختې اړتیا له مخې به دا کار کېږي، په بل عبارت مریض لـه دې پرته چې د یوه سالم انسان غړی یې بدن ته پیوند شي، په بـل ډول د رغېدو هیڅ چانس نه لري، له دې امله نو جواز ور کړل شوی دی.

دویم: هغه کس چې خپل غړی ور کوي، هغه ته به په دې سره زیـان نه رسېږي، نه به یې شکل او صورت ته زیان رسېږي، بلکې هغه به خپلې ټولې چارې په هغه ډول مخته وړلای شي لکه تر دې وړانـدې چـې یـې ترسره کولې. نو په دې صورت کې د سترګې ور کول د ژوندي انسان لپاره جواز نه لري، اما زما په اند که د سترګې له ور کړې پرته بلـه هـیڅ لار نـه وه، د سختې اړتیا مهال سترګه هم ور کول کېدای شي، ځکه د سترګې د ښکلا خلا ډاکټران ډکولای شي، نو په یوه سـترګه هغـه خپـل ژونـد هـم کولای شي، زه له دې خبرې سره جوړ نه یم چې د سترګې ور کړه جایزه نه بولي.

دریم: د غړي ور کول به د هیڅ مادي او معنوي عوض په بدل کې نه وي، څو دغه کار یوازې د انساني خواخوږۍ او صدقې لپـاره شي، نـه د بیې او تجارت وسیله، موږ وړاندې هم یادونه وکړه چې د دې پـه مقابـل کې دې سختي قانوني اجراءات وشي، که هر څوک دغه کـار کـوي، نـه شرعن و اخلاقن جواز لري او نه دې قانون پر دغه ډول مجرمینو رحم کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلورم: تر دې کار وړاندې به په لیکلې بڼه ډاکټران اقـرار نامـه لیکـي چې دوی په همدې ضوابطو خبر دي، دغه اقرار نامه به د عملیـاتو دواړه طرفونه ځنې اخلي، ډاکټران به دا هم لیکي چې دوی ته په دې کـار کـې هیڅ ډول مصلحت نه شته. یا کـه ووایـم دغـه کـار دې د دولـت تـر ښـه نظارت لاندې وشي، څو نورو ناسمو کارونو ته لار جوړه نه شي.

پـنځم: د غـړي نقـل بـه د خلکـو تـرمنځ د نسـب اخـتلاط تـه لار نـه جوړوي، لکه د تناسلي الې نقل.

که له مړي څخه ژوندي ته اعضاء نقل کېږي، نو دغه شرایط به په پام کې نیول کېږي:

اول: هغه څوک چې غړی/غړي ځنې نقل کېږي، هغه بـه پـه خـدایي مرگ کامل مړ شوی وي، درې ډاکټران به پر دې خبره شاهدي ورکوي چې هغه مړ دی؛ یا بله لار چې مرگ یې یقیني کړي.

دویم: د سختې اړتیا له مخې به دا کار کېږي، له دې پرته چـې غـړی ور پیوند شي، بله به هیڅ لار نه وي.

دریم: هغه مړي به د دې کار وصیت کړی وي، که هغه اجازه نه وي کړې، بیا یې غړي نقلولو جواز نه لري. همدا شان به هغه په خپله خوښـه وصیت کړی وي، په دې کې به پر هغه هیڅ مادي او معنوي جـبر و زور

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه وي شوی او نقل به هم داسې کېږي چې د مړي انساني کرامت تـه بـه صدمه نه رسوي.

څلورم: د غړي نقل به د نسب اختلاط ته لار نه جوړوي.

پنځم: د غړي نقل به په یوه داسې روغتون کې تر سره کېږي چې هغه د همدې کار لپاره کاملن وړ او ځانګړی وي، له دولـت څخـه بـه جـواز لري، پر همدې کار به له دواړو طرفونو څخه مادي یا معنوي ګټـه نـه تـر لاسه کوي. یعنې د همدې نقل له امله به عـوض نـه غـواړي، هسـې خـو روغتون او ډاکټر د هر ډول عملیاتو خپل بدل غواړي، دلته هـدف دادی چې یوازې پر همدې نقل ځانګړې پیسې وغـواړي او د عملیـاتو یـا دې کار بیا ځانګړی رقم طلب کړي.

تر دې وروسته بحث دادی چې مسلمان کـافر تـه اعضـاء ور کـولای شي؟ ځینې علماؤ ویلي دي چې حربي او مرتد کـافر تـه یـې نـه شي ور کولای، ځکه حـربي لـه مسـلمانانو سره پـه جنـګ دی، نـو لـه هغـه سره دښمني په کار ده، خلك ددې لپاره قرباني ور کوي چې هغه مـړ شي او دلته بیا یو څوك د هغه د ژوند لپاره کار کوي، نو دا جواز نه لري. د مرتد په اړه ځینې کسان فکر کوي چې هغه هـم د حـربي پـه حکـم کـې دی، ځکه وژل یې واجب دي، مګر زما په نظر دا اسلامي حکم نـه دی چـې مرتد باید ووژل شي، نو زما په نظر مرتد ته یـې هـم جـواز شـته، یـوازې حربي کافر ترې مستثنا دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نژدې قریب او لرې انسان توپیر پکې نه شته، که څوک یې په خپله خوښه او هغو شرایطو ته په کتو چې لوړ بیان شول، دغه کار کوي، هیڅ ستونزه نه لري.

له دې بیان څخه نو دا ثابته شوه چې خپله د یوه انسان یو غړی بل ته نقلول هم جواز لري، مثلن تر عملیاتو وروسته ډاکټر د هغه ځای د ډکولو لپاره له کوناټې غوښه وکښه، یا هم دې ته ورته بل کار، دا هم پروا نه لري، خو هغه شرایط به په نظر کې نیسي، داسې نه چې یو غړی ورته رغوي، بل یې له کاره ولوېږي.

یوه پوښتنه دا هم مطرح کېږي چې که د یوه انسان یو غړی بل ته ورکړل شي، نو هغه کس که ګنا په وکړه، سزا به یې دواړو ته ور کول کېږي، که یوه ده؟

ځواب یې داسې دی لکه د مال په صورت کې، که زه یو چا ته لس زره افغانۍ صدقه کړم، هغه ولاړ شي په دې سره زنا وکړي، نو ایا دا کار کې زه هم ورسره شریک یم؟ په هیڅ صورت نه، دا کار هغه په خپله خوښه کړی دی، نو سزا یې هم یوازې هغه ته ور کول کېږي، دلته هم د غړي تر لګولو وروسته که هغه ګنا کوي، دا د هغه د بدن غړی دی، سزا یې هم ده ته ور کول کېږي، هغه صدقه کوونکی کس په دې کې ګرم نه بلل کېږي.

تر دې را وروسته که پر دې هم لنډ نظر ور کړو چې انسان ته مصنوعي اعضاء یا د حیوان اعضاء څنګه دي؟ خصوصن هغه حیوانات چې حرام دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصنوعي اعضاء که د هغه اړتیا پوره کوي، نو دا تر ټولو ښه کار دی، مثلن د کولمې یوه برخه یې خرابه شي، ډاکټر ورته کولمه پرېکړي او پر ځای یې نوره مصنوعي ورته پیوند کړي، هیڅ پروا نه لري، دغه ډول نور هم. د حیوان اعضاء هم پروا نه لري، ځینې کسان په دې کې د خنزیر استثنا کوي چې هغه نجس العین دی، مګر دا خبره یې سهي نه ده، نجس العین څه معنا؟ په قران کریم کې له مړزګې سره یوځای یاد شوی دی، مړزګه نجس العین نه شوه او خنزیر نجس العین شو؟ په دې برخه کې د ټولو محرماتو حکم یو دی، انساني اړتیا ته په کتو چې د انسان د غړي پرېکولو جواز ورکول کېږي، نو ایا حیوان به ترې مستثنا وي؟ که په حیوان دا کار پوره کېدی، انسان دې بیخي غړی نه ور کوي، ځکه حرمت دوه ډوله دی: یو هغه حرمت دی چې د کرامت او احترام له امله وي، مثلن د انسان غوښه خوړل حرام دي، ځکه انسان ډېر محترم دی، شریعت ور ته شرافت ور کړی دی، نو د هغه خوښه خوړل له دې امله حرامه شوې ده او بل د نجاست له امله حرمت دی، نو هغه شی چې د نجاست له امله یې حرمت بیان شوی دی، د هغه حرمت نسبت دې بل ته سپک دی، ځکه نو د اړتیا پر وخت اول د همدې سپک لور ته رجوع کېږي، که په هغه سره کار ونه شو، بیا د انساني اعضاؤ جواز او استعمال ته خبره درېږي.

۲۵/۱۱/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما حقیقت او ستا حقیقت

د مطالعې پر وخت له داسې لیکنو سره مخ شوی یم چې لیکوال وایي: دا یو ښکاره حقیقت دی، دا منل شوی حقیقت دی او دې ته ورته نور الفاظ.

په داسې حال کې دا خبره کوي چې کوم شی ته دی د حقیقت نوم ور کوي، هغه په اصل کې یوازې ده ته حقیقت ښکاري، له هغه سره پر خپل دې دریځ خورا ډېر کسان مخالف هم وي، نو بیا د روښانه حقیقت نوم یا منل شوي حقیقت نوم ور کول، سهي کار نه دی.

لیکنه په دغسې عباراتو را پیلول، اصلن له تحقیقي او علمي میتود سره مخالف عمل دی، د یوه شي حقیقت ښکاره کول په دې نه کېږي چې زه یوازې حقیقت ورته ووایم، بلکې منطقي دلایل خپله د یوه حقیقت له مخه پرده پورته کوي البته که په مناسب او متوازن ډول واوډل شي.

زموږ د سیمې زیاتره مذهبي کړی د خپل موقف د بیان مهال همدغه ډول روش خپلوي، دوی زیاتره وخت د خپل دریځ په ملاتړي دلیل پسې سرگردانه وي، د مخالف دلیل او موقف یوازې د دې لپاره گوري چې ځواب یې ځنگه پیدا کړي، له دې امله هغوی له ځان سره وختي لا پرېکړه کړې وي چې زما دریځ حق اوثابت دی او د مخالف دریځ مې ناسم او ناثابت دی، ځکه یې نو لیکنه له پیله په داسې الفاظو را پیل کړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي چې ښیي دی د موضوع په اړه دلایل نه سره پرتله کوي، بلکې یوه پله درنه نیسي او بله په لوی لاس ورته سپکوي، دا نه د حقیقت ښکاره کولو علمي و څېړنیزه تګلاره ده او نه په دغه توګه چا تر ننه حقیقت ښکاره کړی یا ورته رسېدلی دی.

زموږ لپاره لویه بدمرغي له دې ځایه جوړه ده چې د یوه شي په اړه منطقي او د بل له وجوده ماسیوا فکر نه شو کولای، موږ په هره موضوع کې له ځانه مخالف څوک فرض کړی وي، ځان ته یو دریځ لرو او هغه ته بل دریځ ور کوو، بس ټوله لیکنه پر دې ولاړه وي چې څنګه خپل ځان سلامت ثابت کړم او مخالفت ملامت؛ حیرانتیا به مو هله نوره هم ډېره شي چې د پوهنتون په مونوګراف، تیزس یا د پي ایچ ډي لپاره لیکل شوې رساله کې له عیني حالت سره مخ شي.

سړي ته پوښتنه پیدا شي، چې که د علمي مرکزونو له تحقیق سره دغه ډول چلند وي، نو له دې میدانه بهر به څوک ولې ملامت شي؟ دغه ډول شوې څېړنې هسې په نوم تحقیق وي، که وکتل شي لویه برخه یې ټوله پر نقل ولاړه وي، پلاني داسې ویلي پلاني هغې ویلي، له ځانه یوه خبره نه شته، تحلیل نه شته، ټول د پخوانو تقلید دی او د هغوی پر قدمونو ور پسې روان دي.

سره له دې چې تحقیق کې له لویه سره له ځان سره فرضیه نیول ناسم کار دی، د یوې موضوع ګڼ بعدونه به دې په نظر کې نیولي وي، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحقیق لپاره به دې میدان ته څکه راځې چې معلومه کړې کوم لوری یې د دلیل او منطق له مخې پیاوړی دی، د څېړنې په دوران کې که هر لوری درته سهي معلوم شو، له هغه به انکار نه کوې او نه بـه پـه خـوشي چتـې پلمو د هغه له حقیقت منلو ځان خلاصوې.

زموږ د سیمې محققین څه کوي؟ ما تر نن څوک نه دی لیدلی چې د یوې موضوع په اړه یې تحقیق کړی وي، بیا یې دلته د حـاکم ذهنیـت او پخوانو له تګلارې څخه مخالف دریځ نیولی وي، دوی یوازې پخـوانۍ خبرې له حوالو سره راوړې وي، د مخـالف دریـځ لپـاره یـې د پـلاني و پلاني څوابونه په ریفرینس کتار کړي وي او د خپل دریځ لپـاره یـې لـه نصوصو سره د پلاني و پلاني خبرې هم کتار کړې وي، بس دغه تحقیق دی او دغه یې د ثابتونې میتود!!!

زموږ په حاکم چاپېریال کې زه له ځان سره فرضیه ږدم هغه مـې سـل سلنه حقیقت منلې ده، تا له ځان سره فرضیه ایښې ده هغه دې سل فیصده حقیقت منلې، نه زه ستا د دریځ په اړه داسې مطالعه کـوم چـې کـه سـمه خبره وه، باید ومنل شي، نه ته زما د موقف په اړه له انصافه ډکـه تګـلاره لرې، یوازې له ځانه په بې عدالته دفاع او د بل په بې انصافه ډکولو زمـوږ کتابونه ډک دي او دغه کیسه له مدرسې تر پوهنتونه پسې غزېدلې ده.

دوی بیا له ځانو سره د غټو محققینو القاب او مختاړي هم کتار کـړي وي، په دوو درو لیکو کې د محقق صاحب نوم نه ځایېږي، چې د کتاب

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځپانګې ته ورشي، ځان به ګرموي چې ولې مې په دې سره وخت ضایع کړ، ولې مې پیسې پر ور کړې او د څه لپاره مې په کتابتون کې ځای په ونیوی؟

یو غټ دوکتور دی، د مرتد لپاره د فقهاؤ له سزا یې په دې خاطر دفاع کوله چې په حدیث ثابته ده او خلکو پرې اتفاق کړی دی، مګر د مخالف لوري د قران کریم له ایاتونو څخه یې صرف نظر کاوه، که یو مسلمان په انصاف فکر وکړي، نو د قران کریم ایت به ډېر قوي وي او که د خلکو اجماع یا یو خبر واحد روایت؟ پر دې هم فکر نه کېږي چې که یو څوک اسلام مني، باید په خپله خوښه یې ومني، که د خلکو له امله یو کار وکړي، دې ته ریاء او شرک اصغر ویل کېږي، نو مرتد چې په زور اسلام ته اړ ایستل کېږي، دا خو نوره هم د دین له اړخه کیسه خرابېږي، ایا دلته معقول دریځ د فقهاؤ او د هغه چا دی چې یوه خبر واحد ته یې سر نیولی دی او که د هغه چا دی چې له قران کریم څخه یې د دې مسلې حل ته مخه کړې ده؟ دې ته هم فکر نه کوي چې د انسان مرګ په خبر واحد څنګه روا کېږي؟ ایا خبر واحد دومره باوري دی چې د یوه انسان د مرګ پرېکړه په وشي؟ په داسې حال کې چې همدا فقهاء وایي د حرمت لپاره د قطعي الثبوته او قطعي الدلالته نصوصو اړتیا ده، خبر واحد چې هم د عقل مخالف وي او هم له قران کریم سره اړخ نه لګوي، هغه نه قطعي الثبوته دی او نه د هغې درجې شو چې د انسان مرګ په روا

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي، له دې هر څه سره يې د مخالف لوري دلايلو ته خوله هم نـه ده ور وړې، نو دا انصاف دی او که دا تحقيق شو؟

موږ يوازې زما حقيقت او ستا حقيقت لرو، دربيم شی چې په واقعيت کې څه دي، هغه نه شته ځکه د واقعيت ليدلو لپاره خلاصې سـترگې پـه کار دي چې له بده مرغه موږ پټې پر تړلې دي، د هيچا خلاصې سـترگې نه ايله کوو.

داسې ښکاري چې حقيقت د خپل حقيقت له مخې څه شی دی؟ دغـه شی يا موضوع په اصل واقعيت کې څنگه ده؟ مـوږ نـه کـوو، پـه خـاص ډول زموږ مذهبي کړی په دې برخه کې تر وروستي بريده پاته دي او پر دې اړخ يې اصلن فکر لا نه دی کړی چې د يوې موضوع شننه او تحليل دغه ډول بايد وشي يا يې خلک کوي او دا علمي، تحقيقـي، منطقـي او انساني روش هم دی.

موږ حقايق زما او ستا پر حقايقو سره وېشلي دي، دربيم اپشن پکې نه شته، يا به زما خبره مني، زما ملگری يې، يا به زما د مخالف دريځ منـې، زما دښمن يې، د دليل له مخې پر حقيقيت بنا شوی دريځ دلته نه شـته او که څوک يې ولري، هغه تر ټولو ډېر بدناميږي، دلته که نـوم کـوې هـم د بل پر قدمونو په تگ سره يې کولای شې، که دې دريځ ملاتړ پيدا کوي، هم د اسلافو له تاييد وروسته يې درسره مني، که درناوی دې کېږي هم له

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې امله دې کېږي چې د نورو پر لار اونقش قدم روان يې، که يوه نـوې خبره دې وکړه، هر څه به دې په اوبو لاهو شي.

دلته نوې خبره حرامه ده، يوازې به نوی پوښ د زړې خبرې لپـاره تيـاروې، قالـب نوی وي، خو محتوا هماغه زړه پکې پرته وي، دا پوښتنه نه کېږي چې د دې نـو ګټـه څه ده؟ دوی دې په دې تبر وهي چې ښـه پخـواني نـه پوهېـدل؟ تـه تـر هغـوی ډېـر پوهېږې؟ دا فکر نه کوي چې نو دا مسلې د پخوانو په وخـت کـې چېـرې وې؟ هغـوی خو عالم الغيب نه ول چې زموږ د وخت په مسلو به يې هم سر خلاص و او حتمـي بـه يې راته حل کړې هم وي.

زموږ اساسي ستونزه له اسلاف پرستي ده، تر هغو چې خپـل مشـکلات پـه خپلـو سترګو ونه وينو، په خپل عقل يې درک نه کړو او د حل لپاره يې هم يـوازې پـر خپلـو سترګو، عقل او علم بسنه ونه کړو، له دې ستونزو د وتلو يوه لار هم بله نه شته.

نوره دنيا چې مخته تللې ده، په همدې روش سره تللـې ده، هغـوی د ساينس په نړۍ کې داسې ثابتې تابلو ګانې(که دا تعبير ورته سـهي وګڼـل شي) ماتې کړې چې که زموږ په ټولنه کـې وای، تـر اوسـه بـه هـم چـا د نيوکې سوچ هم نه پر کولای. دوی حتـا پـه علمـي او عمـلي ميـدان کـې ناسمې ثابتې کړې، همدغه روش هغوی مخته بېولي دي او موږ همدغـه زاړه پاله روش شاته کړي يو. تر هغو چې له خپل وخت سره سم د خپلو ستونزو لپاره له خپله عقله کار وانه خلو، په ژوند هم له دې مشکلاتو د وتلو بله لار نـه شته، موږ بايد دا شعار ور ګرځو چې د هرې ستونزې حل په خپل عقل او خپل مټ!

۲۱/۱۱/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم ملت او هم امت؛ توازن يې څنګه ساتلای شو؟

ځينې کسان مې ليدلي دي چې پر ټولنيزو رسنيو يې ليکلي وي: تر هر څه مخکې وطن، بل بيا ليکلي وي: تر هـر شي مخکـې اسـلام، دا دواړه مې په خپلو سترګو ليدلي دي، ښايي څوک بـه وليکـي چـې تـر هـر څـه مخکې اسلامي خلافت، بل به وايي: تر هر شي وړاندې ټول امت، يا هم تر ملت مخکې امت، بل به نو وايي: تر امت مخکې ملت.

که فکر وکړو دلته ټول ياد شوي شـيان ارزښـتونه دي، د هـر يـوه بـل خپل مقام وي، بايد يو له بل سره يې ټکر نه کړو، يو د بل خلاف يې ونه بولو، يو د بل پر ضد يې ونه کار وو، په يوه سره بل ونه وهو، دا چې زه وليکم تر هر څه مخکې پلانی، په دې سره يو بل کس فکر کوي چې دا خو يې د پلاني ارزښت مقام کم کړی دی، نو راشه ته بيا هغه وليکـه، دا کيسه همداسې سره اوږدېږي، خو سالم حل يې نه راوزي.

که د دې په اړه د پوهاوي يو مثال بيان کړم ښايي د پوهاوي لپاره به بد نه وي، هر څوک په خپل کور کې مور و پلار لري، که يو څوک وليکي چې تر هر چا وړاندې مور، بل بيا وليکي چې تر هر چا وړاندې پلار، نو دا کار مناسب دی؟ ايا په کور کې مور و پلار هر يو خپل ځای نه لـري؟ دا خبر سهي ده چې ممکن يو چا ته مور ډېره ګرانه وي يـو چـا تـه پـلار زيات ګران وي، خو يو بل په دې نه خبروي چې ما ته پلاره ته ډېر نه يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګران مور راباندې ګرانه ده، په دې سره ښايي د مور او پلار زړه بـد شي، مګر هيڅ لاسته راوړنه به ونه لري. هغه شيان چې انسان ته ارزښتونه وي، بايد يو له بل سره يې ټکر نه کړي، هر يوه ته خپـل ځـای ور کـړي او د خپل مقام په اندازه ورته اهميت ور کړي او هم کار ورته وکړي.

وطن انسان ته مهم دی، مګر کله داسې وختونه پېښ شي چـې وطـن خلك ترك کړي، بل وطن ته کډوال شي او هلته په هغه هيواد پوري يې ټوله راتلونکې وتړله شي، دلته له دې سره چې وطن پاته شو، مګـر خپـل ايمان، اسلام او امت بيا هم هر يو پر خپل ځای پاته دي او د خپل مقـام په تناسب به کار ورته کوي.

يو بل کس بيا له دينه ګرځي، هغه ته بيا وطن او ملت مهم دي، خـو ايمان، اسلام او امت نور ورته ارزښتونه نه دي، په دې صورت کې بيا دغه کس ته ځينې ارزښتونه بې اهميته شول، خو وطن او ملت پر خپل ځـای ور پاته دي او تر خپله وسه به کار ورته کوي.

نو دا هر ارزښت د خلکو ذهنيتونو ته په کتو ښايي يو تر بل سره مهـم وي، مګر هر يو پر خپل ځای بيا ارزښـت دی، اهميـت لـري، د يـوه پـه ملاتړ بايد بل ته لخته ورنه کړل شي، د يوه په را ټينګولو بل ترك نه شي، يوه ته په اهميت ور کولو بل بې اهميته نه شي.

که انسان اجتماعي ژوند ته نظر وکړي، د اوسېدو لپاره هيواد تـه نظـر وکړي، د ملاتړ لپاره ملت ته فکر وکړي، نو وطن او ملـت پـه دې لحـاظ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيخي ډېر مهم دي او تر بل هر ارزښت په دې برخه اولويت لـري. اوس که بل لور ته نظر وکړو، يو کس له اجتماعي ژوند سره انفرادي ژوند هـم لري، په اجتماعي ژوند کې ځينې داسې اړخونه دي چې دين ډېر زيـات مثبت تاثير پرې لري، هماعه ورسره په نظر کې ونيول شي، د انسان رواني حالت، اخرت، پر خدای له ايمانه ورتـه را پيـدا مثبـت اړخونـو تـه فکـر وشي، نـو بيـا پـه دې ځـای کـې ديـن، اسـلام او ايـمان تـر بـل هـر شي لومړيتوب لري. هدف دا چې هـر يـو مهـم دی، کـه لـه يـوې زاويـې را وګورې، نو يو تر بل هر شي ډېر مهم ښکاري او که له بلـې زاويـې ورتـه نظر وکړې، نو بل مهم شي.

اوس بلې دريځې ته درېږو، يو کس له وطنه لري ولاړ، هغه ته د وطن هغه اهميت چې پخوا يې په زړه کې ورته درلود، سوکه سـوکه کـم شـو، ځکه ټوله اينده يې له بل هيواد سره وتړل شـوه، مګـر لـه دې سره کلـک مسلمان پاته شو، هغه ته که وطن ارزښت هم وي، نـو ښـايي د نـورو پـه نسبت ورته لومړيتوب ونه لري، ايمان او اسلام د خپل شخصي ـ ژونـد او اخرت له امله ورته ډېر مهم وي. يو بل کس لـه وطنـه نـه وزي، همدلتـه اوسي، خو دغه باريک ټکي ته نه متوجې کېږي، لـه وطـن او ملـت سره مينه ورته ګنا ښکاري، له دې امله تر هر څه ورته اسلام او دين لومړيتوب ولري، د وطن او ملت په کيسه کې نه وي، موږ دغه ډول کسان په خپـل ژوند کې بيخي ډېر ليدلي دي. د دې وروسـتي ډول بـرخلاف بيـا ځينـې کسان داسې دي چې دين او اسلام ورته ارزښت نه لري، هغه يوازې وطن

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ملت مهم بولي، له دې امله د دې مخکینو برخلاف وطن او ملت ورته هر څه وي، ایمان، اسلام او دین بیخي بې اهمیته وبولي، دوی هم دغه نکته نه ده درک کړې چې که ما ته ارزښتونه نه دي، نو په کوم هیواد او ملت کې چې زه اوسم دا ټول د هغوی لپاره ارزښتونه دي، د خپل ځان لپاره، د ملت او وطن لپاره باید ارزښت یې وګڼم، که عمل نه په کوم برملا یې سپکاوی هم ونه کړم، ما ته دې وطن او ملت مهم وي، خو دا چې زما پلار، ورورو، خور، مور، لنډه دا ټول هیوادوال پر دې ارزښت سرونه قربانوي، نو زه د هغوی د احترام له امله ورته په ارزښت قایلېږم او هغومره درناوی یې کوم چې څومره ورسره مناسب او د قانون و انسانیت په رڼا کې ده ته معقول بریښي.

هغه څوک ما ته نارمل انسان نه ښکاري چې یا د دین په ارزښت د وطن ارزښت کموي یا د امت په ارزښت د ملت ارزښت ته زیان رسوي، انسان په خپل ژوند کې دې ټولو ته اړتیا لري، د اوسېدو لپاره وطن مهم دی، د اجتماع لپاره ملت مهم دی، د نړۍ والې سولې او ورورګلوۍ لپاره که امت په سمه معنا وپېژندل شي، ترمنځ یې مشترک ټکي ومونـدل شي او په د اوس وخت په اصطلاح یوه اسلامي اتحادیه جوړه شي، نـو هـیڅ تاوان نه لري، بلکې ګڼو غریبونو هیوادونو ته به ډېره ګټه هم ولري، دا پر خپل ځای یو ارزښت دی چې که سالم کار ورته وشي، انسانانو ته به یې ډېره فایده ورسېږي، د انسان د خپل سکون او اخرت لپاره ایمان او دین مهم دي، یو نارمل انسان ښایي دغه ډول فکر ورته وکړي، هر ارزښت ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل ځای پیدا کړي، څومره چې ده ته مهم ښکاري په هغه کچه لـه هـر یوه سره مینه وکړي، کار ورته وکړي په ټول ژوند کې دومره ورته اهمیـت ور کړي څومره چې ده ته ارزښت لري، داسې ونه کـړي چې د یـوه پـه ملاتړ بل ټېله کړي، د یوه په مینه کې له بل سره کرکه وکړي، په یوه سترګه یوه شي ته د ارزښت په توګه وګوري او بـل تـه بیـا پـه دې بلـه سـترګه د دښمنۍ کاته زده کړي، دا غیر انسان رویه ده، له افـراط او تفـریط څخـه خالي نه ده، انسان ته د اعتدال مسلك مناسب دی، د یوه شي په اړه باید واقعبینه اوسو، پر هر شي د هغه په خپل ذات کې فکر وکړو، نه دا چې له بل سره یې په تقابل کې کښېږدو، بیا ور باندې له یوې زاویې فکر وکړو، په دې توګه موږ هغه واقعیت چې زموږ پر سترګو د شته عینکو لـه املـه را څخه پټ پاتېږي، نه شـو لیـدلای، د دې لپـاره چـې د هـیڅ شي د مینـې عینکې له موږ څخه واقعیت پټ نه کړي، د یوه شي خپل اهمیت را څخه وانخلي، باید لومړی د هر شي په اړه د هغه د ذات له مخې فکر وشي.

۲۳/۱۱/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جنس بدلول

د جنس بدلولو په اړه درې دریځه وجود لري، مطلق ناروا، مطلق روا او په خاصو حالاتو کې له ځینو شرایطو سره روا.

که د انسان د پیدایښت په اړه فکر وشي، یوازې مادي ژوند ته فکر ونه شي او نه دغه ژوند د انسان لپاره اصلي ژوند وبلل شي، نو بیا د انسان تمرکز تر دې خاورین بدن او دې مادي ژوند باید پر اخرت او روح زیات وي، په دې ژوند کې موږ ته یوه د واک ساحه ده او یوه ساحه د مجبوریت ده. د انسان په جنس ټاکنه کې د هغه واک نه شته، له دې امله باید لاسوهنه پکې ونه شي، مګر که اشد ضرورت وي. د خدای له لوري دغه ډول دوه رنګه حیات همدې ته اشاره کوي چې په ځینو شیانو کې ستاسو واک باید نه وي، بلکې تاسو باید د قانون پیروي وکړئ، د انسان جوړښت هم داسې دی چې د دغه دریځ لپاره دلایل پکې شته.

موږ په طبیعي لحاظ تر ځینو جبري قوانینو لاندې ژوند کوو، د هغوله تاثیره موږ ځانونه نه شو ایستلای، دا زموږ د جبر اړخ دی، بل بیا خوا داسې دایره هم لرو چې زموږ اختیار پکې چلېږي، یا موږ د ځینو وسایلو په کارولو کولای شو چې د طبیعي قانون جبر مات کړو او په هغه نیمه خود مختاره دایره کې هم د ازادۍ احساس وکړو، دغه اړخ مو د واک دی. په یوه انسان کې د دې دوو اړخونو امتزاج ته په کتو داسې ښکاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې زموږ د واک پر ساحه هم باید ځینې قوانین د هغه چا له لوري نافذ وي چې زموږ روان او فزیکي وجود یې په جبري ډول تر ځینو قوانینو لاندې راوستلی دی. د واک په دغه دایره کې هم زموږ لپاره قانون شته او هغه د قران کریم په شکل کې له انسانانو سره محفوظ دی، دلته په قران کریم کې الله تعالی یوازې انسان دغه مادي جوړښت نه بولي، بلکې د قران کریم ادعا پر دې خوا ته چې له دې وجود پرته هم انسان وجود لري او د انسان اصل حقیقت هماغه دی، د هغه حقیقت ته په کتو نو بیا دغه ژوند هدف نه دی، بلکې له دې ور هاخوا هم د ژوند یو بل پړاو شته او د هغه لپاره باید انسان په دې دنیا کې تیاري وکړي، دغه تیاري د الهي قوانینو په رڼا کې امکان لري او د هغه ژوند لپاره تکاملي سیر د همدې الهي وحې په رڼا کې شونی دی، نو ځکه باید د ځینو طبیعي قوانینو ماتېدا ته بې ځایه زړه ښه نه کړو او هسې د فطرت له قانون د مخالفت لپاره پلمې ونه لټوو.

له دې فطرت څخه د ځان ایستلو لپاره یوازې د ضرورت له مخې اجازه شته، هغه هم د داسې چا لپاره چې په نارینه یا ښځینه جنس کې نه وي داخل، بلکې له دې پرته نرښځی وي، زموږ په ټولنه کې د هغو لپاره ژوند ډېر ستونزمن دی، بیا که ځینې کسان ظاهرن نر وزمه وي او په فزیکي لحاظ ښځینه صفات ولري، یا هم ظاهرن ښځینه وزمه وي، او په بدن کې یې نروانو ته مشابهت زیات وي، یا که داسې وي چې سره ګډوډ وي، نه په جسم کې یوه لور ته کامل مشابهت لري او نه بل ته، بلکې تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

مابینځ پاته وي، دا مشکلترینه طبقه هم ده چې دوی ټول د خپل عذر له مخې کولای شي چې یا د نر لور ته د ځان بدلولو عملیاتو ته اجازه لیک پیدا کړي او یا هم ښځینه جنس ته.

په قران کریم کې د انسانانو دوه جنسه عمومن ذکر کېږي، یو یې ذکر (نارینه) او بل یې انثی (ښځینه) دی (الحجرات: ۳)، دا چې له دې پرته هم په انسانانو کې یو بل جنس شته، له دې ښکاري چې د عمومي فطرت برخلاف دغه جنس رامنځته شوی دی، دا چې عوامل یې څه دي؟ باید ډاکټران دا خبره روښانه کړي چې ولې له نر او ښځې څخه یو بل مخالف جنس پیدا کېږي؟ ښايي زموږ فزیکي یا محیطي عوامل پکې رول ولري، خو له دې هر څه سره، هغوی حق لري چې د عملیاتو په کولو هغه جنس ته ځان بدل کړي چې دوی ورته خپله میلان لري. ځکه دوی له عمومي فطري قانون څخه په یوه استثنايي توګه را منځته شوي دي، نو د هغوی لپاره د شریعت په عمومي قانون کې استثنا وجود لري، باید په قانون کې هم ورته ومنل شي او انساني اخلاقیاتو کې هم د هغوی په اړه منفي فکر ونه شي. د هغوی جنس بدلول یوه غیر اخلاقي کړنه ونه ګڼل شي، قانون دا د جرم په توګه ثبت نه کړي او شریعت پوهان هم په دې اړه له نرمښت څخه کار واخلي او د حالاتو په نظر کې نیولو سره د هغوی ستونزه درک کړي او د حل لپاره یې له شرعي متن څخه د تساهل او اساني تعبیر ته لار جوړه کړي.

عام انسانان په دې حکم کې نه دي داخل، یوه ښځه نه شي کولای چې ځان نارینه جنس ته بدل کړي، او نه یو نر کولای شي چې ځان

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځینه جنس ته واړوي، دوی ته شرعن اجازه نه شته، حتا که میلان یې خپل مخالف جنس ته وي، دا جبر یوازې پر یوه کس نه دی او نه پر یوه خاصه طبقه دی، بلکې ټول انسانان تر همدې جبر لاندې ژوند کوي، له دې امله باید ځنې شکایت هم ونه شي، په خپل ژوند کې مقاومت وکړي او خپل طبیعي ژوند په هغه توګه مخته یو سي لکه نور انسانان چې ژوند کوي، د یو چا ذهني ژور خپګان دې د دې سبب نه ګنې چې هغه که خپل جنس بدل کړي، نو دغه خپګان به یې رفع شي، دوی په خپل فزیکي جوړښت کې مشکل نه لري، یوازې له چاپېریال سره یې ستونزه ده او هغه په رواني تکلیف اخته کړي دي، نو باید د همدې چاپېریال پر ضد مبارزه وشي، نه دا چې یوه ناسم کار ته لار جوړه شي. د جنس په بدلولو سره دا ستونزه پای ته نه رسېږي، مثلن که له ښځینه قِشر ـ سره غیر انساني سلوک کېږي او هغوی له دې په تکلیف وي، نو څومره تعداد ښځې به دا کار وکړي؟ ټولې خو نه شي کولای، او نه د یو څو ښځو په دې کار سره دغه ستونزه هوارېږي، له دې امله باید ناسم کار ته د جواز پلمې ونه لټولې شي، هغه څوک چې واقعن مشکل لري، دا یوازې هغه څوک دي چې موږ ورته نرښځیان وایو، عرب یې خنثی بولي، دوی په خپل فزیکي جوړښت کې ستونزه لري، دوی له رواني ستونزې سره جسمي مشکل هم لري، په ټولنه کې هم په ښه سترګه نه ورته کتل کېږي، دا ټول عذرونه چې سره یوځای شي، نو د هغوی لپاره په شریعت، قانون او اخلاقیاتو کې د جواز لار موندلای شي، خو دا یوازې تر همدې جنس پورې خاص ده نه د بل چا لپاره.

۲۸/۱۱/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

مراجع

۱)قران کریم.

۲)بخاري، محمد بن اسماعیل، صحیح البخاري، دار طوق النجاة، کال: ۱۴۲۲هق.

۳)قشیري، ابو الحسن مسلم بن الحجاج، صحیح مسلم، دار احیاء التراث العربي، بیروت.

۴)سجستاني، ابوداؤد سلیمان بن الاشعث، سنن ابي داؤد، المکتبة العصریة، صیدا-بیروت.

۵) ابو عیسی، محمد بن عیس بن سورة، الجامع الکبیر سنن الترمذي، دار الغرب الاسلامي-بیروت.

٦)قاسمي، محمد جمال الدین بن محمد، محاسن التاویل، د محمد باسل عیون السود په تحقیق، د دار الکتب العلمیة بیروت چاپ، ۱۴۱۸هـ.

۷) معجم اللغة العربیة المعاصره، د احمد مختار عبد الحمید عمر او یوې ډلې تالیف، د عالم الکتب چاپ، لومړی چاپ: ۱۴۲۹هـ ۲۰۰۸م، څلور ټوکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸)الباني، ابو عبد الرحمن محمد ناصر الدين، جلباب المرأة المسلمة في الکتاب والسنة، د دار السلام چاپ، ۲۰۰۲م کال.

۹)الموسوعة الفقيه الکويتية، د کويټ د حج او اوقافو وزارت، ۴۵ ټوکه، لومړی چاپ له ۱۴۰۴ تر ۱۴۲۷هـ پوري.

۱۰)الشاشي، ظام الدين أبو علي أحمد بن محمد بن إسحاق، اصول الشاشي، دار الکتاب العربي بيروت.

۱۱)رازي، حمد بن فارس بن زکرياء القزويني الرازي، أبو الحسين، مجمل اللغة، د زهير عبد المحسن سلطان په تحقيق، دوه ټوکه، ۱۹۸٦م.

۱۲)ابو زيد، نصر حامد ابو زيد، نقد الخطاب الديني، د سينا للنشر چاپ، ۱۹۹۴م.

۱۳)حلبي، براهيم بن محمد بن إبراهيم الحَلَبي الحنفي، مجمع الأنهر في شرح ملتقى الأبحر، د خليل عمران المنصور په تحقيق او تخريج، ځلور ټوکه، د دار الکتب العلمية چاپ، ۱۹۹۸م.

۱۴)حنفي، ابو الفضل، عبد الله بن محمود بن مودود الموصلي، الاختيار لتعليل المختار، د لشيخ محمود أبو دقيقة په تعليق، پنځه ټوکه، ۱۹۳۷م.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵) شيباني، أبو عبد الله محمد بن الحسن بن فرقد الشيباني، الحجة على اهل المدينة، د مهدي حسن الكيلاني القادري په تحقيق، څلور ټوکه، د عالم الكتب بيروت چاپ، دويم چاپ ۱۴۰۳هـ.

۱۶)پرويز، غلام احمد پرويز، انسان نے كيا سوچا، د طلوع اسلام ټرسټ چاپ.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library